

Carlos Castaneda :

ODVOJENA STVARNOST

Nastavak razgovora s Don Huanom

Uvod_____2

Deo prvi

PRETHODNICE »VIĐENJA«_____18

Deo drugi

SLEDEĆI ZADATAK: »VIDETI«_____113

Epilog_____273

Naslov originala

Carlos Castaneda

A SEPARATE REALITY

Further Conversations with Don Huan

Copyright © 1971 by Carlos Castaneda

© { DRUGA KNJIGA sabranih djela C.C } © 1988

"Ali Rights Reserved"

UVOD

Pre deset godina imao sam sreću da sretnem jednog Indijanca iz plemena Jaki koji je živio u severozapadnom Meksiku. Zovem ga »don Huan«. Na španskom se sa *don* oslovljava čovek kome se ukazuje poštovanje. Upoznao sam se s don Huanom u veoma povoljnim okolnostima. Sedeo sam s jednim svojim prijateljem, Bilom, na autobusnoj stanici u jednom pograničnom gradu u Arizoni. Veoma smo malo razgovarali. Tog kasnog letnjeg popodneva žega je bila nepodnošljiva. Bil se iznenada naže prema meni i lako me udari po ramenu.

»Evo onog čoveka o kome sam ti pričao«, reče tiho.

Mahnu nemarno glavom prema ulazu. Neki starac je baš tada ušao u prostoriju.

»Šta si mi pričao o njemu?« upitah.

»To je onaj Indijanac koji mnogo zna o pejotlu. Sećaš se?«

Setio sam se da smo se Bil i ja jednom prilikom vozili ceo dan kolima tražeći kuću nekog »ekscentričnog« meksičkog Indijanca koji je živio u tom kraju. Nismo našli njegovu kuću, i meni se činilo da su nas Indijanci, kod kojih smo se raspitivali, namerno slali u pogrešnom pravcu. Bil mi je rekao da je taj čovek »yerbero«, tj. čovek koji sakuplja i prodaje lekovite trave, i da, uz to, zna mnogo o halucinogenom kaktusu, pejotlu. Rekao

je tada i to da bi za mene bilo korisno da se s njim upoznam. Bil mi je bio vodič po jugozapadu tom prilikom kada sam prikupljao obaveštenja i uzorke lekovitog bilja koje upotrebljavaju Indijanci u tom kraju.

Bil ustade i ode da se pozdravi s tim čovekom. Indijanac je bio srednjeg rasta. Kosa mu je bila seda i kratko podšišana, ali mu je malo pokrivala uši što je naglašavalo okruglinu njegove glave. Bio je veoma tamnopus; zbog dubokih bora na licu izgledao je star, dok mu je telo bilo snažno i krepko. Posmatrao sam ga trenutak. Kretao se s takvom lakoćom kakvu ne bih mogao zamisliti u starca.

Bil mi dade znak da im priđem.

»On je simpatičan čovek«, reče mi Bil. »Ali ja ne mogu da ga razumem. Njegov španski je čudan, verovatno pun seljačkih izraza.«

Starac pogleda u Bila i nasmeši se. A Bil, koji zna samo nekoliko španskih reči, sklepa je nemoguću rečenicu na tom jeziku. Pogleda me kao da pita da li je razumljivo to što je rekao, ali ja nisam znao šta je imao na umu; on se na to stidljivo nasmešio i otišao. Starac pogleda u mene pa se nasmeja. Objasnih mu da moj prijatelj ponekad zaboravi da ne zna španski.

»Mislim da je zaboravio i da nas upozna«, rekoh, pa mu se predstavih.

»A ja sam Huan Matus i stojim vam na usluzi«, reče on.

Rukovasio se pa oćutasmo neko vreme. Ja prekidoh pauzu i rekoh mu zašto sam došao. Kazao sam mu da tražim sve moguće podatke o bilju, naročito o pejotlu. Govorio sam žustro dosta dugo i rekao da znam mnogo o pejotlu, iako o tome gotovo ništa nisam znao. Mislio sam ako se budem hvalisao svojim znanjem, možda ću ga navesti da razgovara sa mnom. Ali on ništa ne reče. Strpljivo je slušao. Onda lagano klimnu glavom i zagleda se u mene. Njegove oči kao da su blistale od neke svetlosti koja se u njima nalazila. Izbegavao sam njegov pogled. Bilo mi je neprijatno. Bio sam siguran da on u tom trenutku zna kako ja govorim gluposti.

»Dodite k meni jedanput«, reče na kraju, odvojivši pogled od mene. »Možda ćemo tamo moći na miru da porazgovaramo.«

Nisam znao šta bih na to rekao. Bilo mi je neprijatno. Posle nekog vremena Bil se vratio u čekaonicu. Primetio je da se osećam nelagodno, ali mi nije rekao ni reči. Sedeli smo neko vreme u mrtvom muku. Onda starac ustade. Njegov autobus je stigao. Pozdravio se s nama.

»Nije išlo najbolje, je li?« upita Bil.

»Nije.«

»Jesi li ga pitao za bilje?«

»Nisam. Ali mislim da sam zabrljao.«

»Rekao sam ti, on je veoma neobičan. Ovdašnji Indijanci ga poznaju, ali ga nikad ne spominju. A to već nešto znači.«

»Rekao je, ipak, da mogu da ga posetim u njegovoj kući.«

»Zavitlavao te. Naravno, možeš otići njegovoj kući, ali šta to znači? On ti nikad ništa neće reći. Ako ga ikad bilo šta upitaš, ućutaće kao da si ti budala koja bulazni.«

Bil mi reče ubedljivo da je već sretao ljude poput njega, ljude za koje bi čovek pomislio da mnogo znaju. Po njegovom mišljenju, oko njih se ne vredi truditi, jer se pre ili kasnije ta ista obaveštenja mogu dobiti od drugih koji će ih lakše dati. Dodao je da nema ni vremena ni strpljenja za te stare čudake i da se taj starac možda samo drži tako kao da zna bogzna šta o travama, dok u stvari ne zna ništa više od bilo koga drugog.

Bil je govorio i dalje, ali ja ga nisam slušao. Razmišljao sam o starom Indijancu. Znao je da blefiram. Sećam se njegovih očiju. Zaista su blistale.

Posle 2 meseca otišao sam da ga posetim, ne toliko kao student antropologije zainteresovan za lekovito bilje, nego više kao neko koga je obuzela neobjašnjiva radoznalost. Način na koji me taj čovek gledao bio je nešto što još nikad nisam doživeo. Želeo sam da saznam šta je sve taj pogled obuhvatao. On je za mene postao

bezmalo opsesija. Razmišljao sam o njemu i što sam više mislio, to mi se neobičnijim činio.

Don Huan i ja smo se sprijateljili i ja sam ga u toku jedne godine posetio bezbroj puta. Njegov način ophođenja ulivao mi je pouzdanje, a njegov smisao za humor bio je izvanredan, ali, više od svega toga, osećao sam da u svim njegovim postupcima ima doslednosti, i to takve doslednosti koja me je potpuno zbunjivala. U njegovom prisustvu bilo mi je neobično prijatno, ali u isti mah sam osećao i čudnu nelagodnost. Već samo njegovo prisustvo nagnalo me da iz temelja preispitam svoje ponašanje. Vaspitan sam, kao što je verovatno i većina drugih ljudi, tako da čoveka prihvatam kao stvorenje koje je u suštini slabo i nesigurno. Don Huan me, naprotiv, impresionirao tim što nije naglašavao da je slab i bespomoćan, i već samo to što sam se nalazio u njegovoj blizini navelo me da upoređujem njegov način života i ponašanja sa svojim, pri čemu mi se njegov činio mnogo boljim. Možda su na mene naj snažniji utisak ostavile njegove reči kojima je izrazio razliku između nas dvojice; ta razlika postoji od trenutka našeg rođenja. U izvesnom periodu pre jedne moje posete don Huanu bio sam veoma nesrećan i nezadovoljan, kako svojim životom uopšte tako i nekim ličnim sukobima koji su me tada mučili. Kad sam stigao njegovoj kući bio sam mrzovoljan i nervozan.

Razgovarali smo o mom interesovanju za znanje, ali nas dvojica smo se, kao obično, kretali različitim putevima. Ja sam govorio o akademskom znanju koje prevazilazi iskustvo, dok je on govorio o neposrednom poznavanju sveta.

»Znaš li ti išta o svetu oko sebe?« upitao me.

»Znam svašta«, odgovorih.

»Hoću da kažem osećaš li svet oko sebe?«

»Osećam onoliko koliko mogu.«

»To nije dovoljno. Moraš da osetiš sve, inače ti svet postaje besmislen.«

Odgovorio sam mu klasičnim argumentom da ne moram da probam čorbu da bih doznao kako se sprav-

lja, niti električna struja mora da me protrese da bih znao za elektricitet.

»Govoriš tako da to onda ispada glupo«, reče. »Mene se čini da ti želiš da se držiš svojih argumenata i pored toga što od njih nemaš nikakve koristi; želiš da ostaneš isti pa makar to i ne bilo dobro za tebe.«

»Ne znam o čemu to govoriš.«

»Govorim o tome da nisi potpun. Nemaš mira.«

Te reči me naljutiše. Bio sam uvređen. Pomislih da on svakako nije pozvan da sudi o mojim postupcima ni o mojoj ličnosti.

»Muče te mnogi problemi«, reče. »Zašto?«

»Ja sam samo čovek, don Huane«, rekoah jogunasto.

Rekao sam to isto onako kako je moj otac imao običaj da kaže. Kad god bi rekao da je samo čovek, tim je prećutno izjavljivao da je slab i bespomoćan i te njegove reči bile su, kao i moje, u krajnjoj liniji pune očajanja.

Don Huan se zagleda u mene kao i onda, prvog dana kad smo se upoznali.

»Suviše misliš o sebi«, reče pa se nasmeši. »I to te neobično zamara i navodi da se izdvojiš od sveta koji te okružuje i da se držiš svojih argumenata. Zato i imaš samo probleme. I ja sam samo čovek, ali kad to kažem, ne mislim isto što i ti.«

»Šta ti pod tim podrazumevaš?«

»Ja sam savladao svoje probleme. Šteta što mi je život tako kratak da ne mogu da uhvatim sve što bih želeo. Ali to nije problem; to je samo šteta.«

Svidelo mi se kako je to rekao. U njegovom glasu nije bilo sažaljenja prema samom sebi.

Godinu dana posle našeg prvog susreta, 1961, don Huan mi je otkrio da zna za mnoge tajne u vezi s lekovitim biljem. Rekao mi je za sebe da je »brujo«. Španska reč *brujo* na engleskom znači čarobnjak, travar, vidar. Od tog trenutka naš odnos se izmenio; postao sam njegov učenik i on se tokom sledeće 2 godine trudio da me uputi u tajne čarobnjaštva. Pisao sam o toj obuci u *Učenju don Huana: znanje Indijanaca iz plemena Jaki*.

Razgovarali smo na španskom, i zahvaljujući don Huanovom izvanrednom poznavanju tog jezika, dobio sam podrobna objašnjenja o njegovom sistemu verovanja. Spomenuo sam taj složeni i sistematski sređeni skup znanja kao čarobnjaštvo i njega kao čarobnjaka zato što je i on sam u našim neobaveznim razgovorima to tako nazivao. Međutim, u kontekstu ozbiljnijeg objašnjavanja on bi umesto »čarobnjaštva« upotrebio reč »znanje«, a umesto »čarobnjak« rekao bi »čovjek od znanja« ili »onaj koji zna«.

Da bi mi predao svoje znanje i da bi ga potvrdio, don Huan se služio sa 3 poznate psihotropne biljke: pejotlom, *Lophophora williamsii*, đavoljom travom, tj. tatulom, *Datura inoxia*, i nekom vrstom gljiva iz roda *Psilocybe*. Davao mi je da uzimam te halucinogene biljke, svaku zasebno, i pomoću njih izazivao u meni, svom učeniku, naročita stanja izmenjene percepcije, ili izmenjene svesti, što sam nazvao »stanjima neobične stvarnosti«. Upotrebio sam reč »stvarnost« zato što je glavna premisa u don Huanovom sistemu verovanja ta da stanja svesti izazvana uzimanjem bilo koje od tih halucinogenih biljki nisu halucinacije, već da su to konkretni, mada neobični, vidovi stvarnosti svakodnevnog života. Don Huan se prema tim stanjima ne-obične stvarnosti ponašao ne »kao da« su stvarna nego kao prema »stvarnim«.

Klasifikacija tih biljki kao halucinogenih i stanja koja su proizvodile kao ne-običnu stvarnost je, naravno, moje delo. Don Huan je te biljke shvatao i objašnjavao kao sredstva pomoću kojih čovek može da stigne do nekih bezličnih »sila«, a stanja koja su one izazivale bila su »susreti« koje je čarobnjak morao da ima s tim »silama« da bi mogao njima da ovlada.

Pejotl je nazivao »Meskalito« i objašnjavao mi da je on dobronameran učitelj i zaštitnik ljudi. Meskalito nas uči »kako treba živeti«. Pejotl se obično uzima kad se više čarobnjaka okupi, i to se tad naziva »mitote«; učesnici se sastanu naročito zato da bi dobili pouku kako treba živeti.

Don Huan je smatrao da su tatula i gljive sile neke druge vrste. Nazivao ih je »saveznicima« i rekao da se njima može manipulirati: u stvari, čarobnjakova snaga potiče od toga što se on služi saveznikom. Od ta 2 saveznika don Huanu su bile draže gljive. Tvrdio je da je sila koja se nalazi u gljivama njegov lični saveznik i nazivao ju je »dimom« ili »dimčićem«.

Don Huanova procedura za upotrebu dimčića sastojala se u tome što je ostavljao te gljive da se u jednoj maloj tikvi osuše sve dok se ne pretvore u sitan prah. Tikvu bi držao zapečaćenu godinu dana a onda bi taj prah pomešao s 5 drugih biljki i spravio mešavinu koja se puši na lulu.

Da bi neko postao čovek od znanja, mora da se »sreće« sa saveznikom što je moguće češće; mora se s njim sprijateljiti. To, naravno, znači da je tu halucinogenu mešavinu trebalo često pušiti. »Pušenje« se sastojalo u tome što se uvlačio onaj fini prah gljiva koji se nije palio, a uvlačio se i dim onih drugih 5 biljki od kojih se sastojala mešavina. Za dejstvo koje gljive imaju na moć opažanja don Huan je govorio da to »saveznik oslobađa čoveka njegovog tela«.

Don Huanov metod obuke zahtevao je izuzetan napor od učenika. U stvari, stepen učešća i uživljavanja koji je za to bio potreban bio je tako naporan da sam krajem 1965. morao odustati od daljeg učenja. Mogu da kažem sada, iz perspektive od 5 proteklih godina, da je don Huanovo učenje tada ozbiljno ugrozilo moje shvatanje sveta. Počeo sam da gubim sigurnost, koju svi imamo, u to da je stvarnost svakodnevnog života nešto što možemo prihvatiti kao samo po sebi razumljivo.

U vreme mog povlačenja bio sam uveren da je moja odluka konačna; nisam želeo da više ikada ponovo vidim don Huana. Međutim, aprila 1968. godine dobio sam jedan od prvih primeraka svoje knjige pa osetih da moram da mu je pokažem. Posetio sam ga. Naša veza učitelj-učenik opet se na čudan način uspostavila, i mogu reći da sam tom prilikom započeo drugi ciklus obuke koji se veoma razlikovao od prvog. Nisam se

više plašio onako kao nekada. Celokupan ton don Huanove obuke bio je više opušten. Smejao se često, a i mene je dovodio do smeha. Činilo se da svesno nastoji da sve zajedno ne bude suviše ozbiljno. Šalio se u zaista najkritičnijim trenucima tog drugog ciklusa i na taj način mi je pomogao da prebrodim izvesne doživljaje koji bi mi inače lako mogli postati opsesija. Smatrao je da mi je potrebno vedro i prijatno raspoloženje da bih mogao da izdržim uticaj i neobičnost znanja koje mi je predavao.

»Ti si onda otišao zato što si se osećao suviše važnim«, reče objašnjavajući moje povlačenje pre nekoliko godina. »Kad se čovek oseća važan, on postaje težak, nespretn i tašt. Da bi postao čovek od znanja, moraš biti lak i fluidan.«

Don Huanu je u ovom drugom ciklusu moje obuke bilo naročito stalo do toga da me nauči da »vidim«. Čini se da je u njegovom sistemu znanja postojala mogućnost za semantičnu diferencijaciju između »viđenja« i »gledanja«, kao dva sasvim različita načina percepcije. »Gledanje« se odnosilo na onaj obični način na koji smo navikli da opažamo svet, dok »viđenje« obuhvata veoma složen proces pomoću koga čovek od znanja navodno opaža »suštinu« svega na svetu.

Da bih složenost tog procesa učenja prikazao na razumljiv način, sažeo sam pitanja i odgovore i tako sredio svoje neposredne beleške s terena. Verujem ipak da moj način prezentiranja te građe ne može da odvрати pažnju od značenja don Huanovog učenja. Sređivanjem beležaka želeo sam da postignem to da tekst teče poput razgovora pa da na taj način izazovem utisak za kojim sam težio; drugim rečima, želeo sam da čitaocu svojom reportažom saopštim dramatičnost i neposrednost onog što sam na terenu doživeo. Svaki deo koji sam uobličio u poglavlje predstavlja jednu seansu s don Huanom. On je gotovo uvek svaku seansu naglo završavao; prema tome dramatični završetak svake glave nije moj literarni trik, nego je to uobičajeni način don Huanovog usmenog predanja. Čini se da je to mnemonički trik koji

mi je pomogao da sačuvam dramatični kvalitet i značaj njegovih lekcija.

Potrebna su ipak izvesna objašnjenja da bi moja reportaža bila ubedljiva, pošto jasnoća zavisi od razjašnjenja izvesnog broja ključnih pojmova ili ključnih jedinica koje želim da naglasim. Taj izbor akcenta u skladu je s mojim interesovanjem za društvene nauke. Svim je moguće da bi neko drugi s drukčijim ciljevima i nadama izdvojio pojmove koji bi se potpuno razlikovali od onih koje sam ja odabrao.

U toku drugog ciklusa obuke don Huan se naročito trudio da me ubedi da je pušenje one mešavine neophodno da bi se moglo »videti«. Zato sam morao da je pušim što sam češće mogao.

»Samo ti dim može dati brzinu potrebnu da bi ugledao nešto od tog sveta koji promiče pored tebe«, rekao mi je.

Uz pomoć psihotropne mešavine, on je u meni izazvao niz stanja ne-obične stvarnosti. Glavna odlika takvih stanja, u odnosu na ono što je don Huan, izgleda, činio, bilo je stanje »neprimenljivosti«. Ono što sam opazio u takvim stanjima izmenjene svesti bilo je nerazumljivo i nije se moglo objasniti uobičajenim načinom poimanja sveta. Drugim rečima, to stanje neprimenljivosti povlačilo je za sobom prestanak mog normalnog gledanja na svet.

Don Huan je ta stanja ne-obične stvarnosti koristio zato da uvede niz prethodno utvrđenih, novih »jedinica značenja«. Te jedinice značenja bili su svi oni pojedinačni elementi u vezi sa znanjem koje je don Huan nastajao da mi preda. Nazvao sam to jedinicama značenja zato što je to osnovni konglomerat podataka sakupljenih pomoću čula i njihovih tumačenja na kojima je izgrađeno složenije značenje. Jedan primer za takvu jedinicu je način na koji se shvatalo fiziološko dejstvo psihotropne mešavine. Ona je izazivala obamrlost i gubitak kontrole nad pokretima; u don Huanovom sistemu to se tumačilo kao da je to učinio dim, koji je u ovom slučaju bio saveznik, zato da bi »čoveka oslobodio njegovog tela«.

Jedinice značenja bile su grupisane na naročit način, i svaki tako stvoreni blok predstavljao je ono što sam nazvao »razumnim tumačenjem«. Očigledno mora da postoji bezbroj mogućih razumnih tumačenja vezanih za magiju i čarobnjak mora naučiti da ih tako tumači. Mi se u svom svakodnevnom životu susrećemo s bezbroj razumnih tumačenja u vezi s tim životom. Jedan običan primer nečega što ne bi više moglo da se tumači na razne načine a što svakog dana pominjemo desetina-ma puta je struktura koju nazivamo »soba«. Očito je da smo navikli da strukturu koju nazivamo sobom tumačimo onim što podrazumevamo pod »sobom«; soba je, prema tome, razumno tumačenje zato što se pretpostavlja da smo u vreme kad smo prihvatili to tumačenje, na ovaj ili onaj način, upoznati sa svim elementima koji ulaze u njen sastav. Sistem razumnog tumačenja je, drugim rečima, proces pomoću koga se čovek upoznaje sa svim jedinicama značenja nužnim da bi se mogle činiti pretpostavke, izvoditi zaključci, praviti prognoze, itd., o svim situacijama vezanim za takvu delatnost.

Kad kažem »čovek«, ovde u stvari mislim na onoga ko poseduje odgovarajuće znanje o svim, ili gotovo o svim jedinicama značenja koje obuhvata ovaj konkretni sistem razumnog tumačenja. Don Huan je bio praktičar, to jest bio je čarobnjak koji je poznavao sve korake i stadijume svoje magije.

Kao čovek koji je u praksi primenjivao svoje znanje, on je pokušavao da mi približi svoj sistem razumnog tumačenja. Takvo približavanje je u tom slučaju bilo ravno procesu resocijalizacije u kome su se učili novi načini tumačenja opaženih podataka.

Ja sam bio »tuđinac«, neko ko nije imao sposobnost da inteligentno i dosledno tumači jedinice značenja svojstvene magiji.

Don Huanova dužnost kao praktičara koji me uvo-di u svoj sistem bila je da poremeti određenu sigurnost, svojstvenu svima nama, koja se sastoji u tome da su naši »razumni« pogledi na svet konačni. Upotrebom psihotropnog bilja i dobro usmerenim kontaktima između jednog meni stranog sistema i mene, postigao je to da

mi pokaže kako moj pogled na svet ne može biti konačan zato što je to samo jedno tumačenje.

Za američkog Indijanca je ona neodređena pojava koju nazivamo magijom možda već hiljadama godina bila ozbiljna, *bona fide* praksa koja se može uporediti s našom naukom. Mi to teško možemo da razumemo, bez sumnje, zbog tih nama stranih jedinica tumačenja kojima ta praksa operiše.

Don Huan mi je jednom prilikom rekao da čovek od znanja izvesne stvari voli više od drugih. Zamolio sam ga da mi to objasni.

»Ja najviše volim da *vidim*«, reče.

»Šta hoćeš time da kažeš?«

»Volim da *vidim*«, reče, »zato što čovek od znanja može nešto da zna samo kad *vidi*«.

»Šta, na primer, *vidiš*?«

»Sve.«

»Ali i ja sve vidim pa ipak nisam čovek od znanja.«

»Ne. Ti ne *vidiš*.«

»Mislim da vidim.«

»Ne vidiš, kažem ti.«

»Zašto to kažeš, don Huane?«

»Ti vidiš samo površinu stvari.«

»Hoćeš li tim da kažeš da svaki čovek od znanja zaista vidi 'skroz' kroz sve u šta gleda?«

»Ne. Nisam tako mislio. Rekao sam da čovek od znanja izvesne stvari voli više od drugih; ja najviše volim da *vidim* i da znam; drugi vole nešto drugo.«

»Šta, na primer?«

»Uzmi Sakateku: to je čovek od znanja, i on najviše voli da igra. I tako on igra i zna.«

»Da li je *to* što čovek od znanja voli više od ostalog nešto što on čini da bi saznao još više?«

»Jeste, tako je.«

»Ali kako igranje može pomoći Sakateki da zna?«

»Može se reći da Sakateka igra sa onim što zna.«

»Igra li on ovako kako ja igram? Hoću da kažem je li to isto što i pravo igranje?«

»Tačnije bi bilo reći da on igra kao što ja *vidim*, a ne kako ti možda igraš.«

»Da li on *vidi* isto kao što ti *vidiš*?«

»Vidi, ali on i igra.«

»Kako Sakateka igra?«

»To je teško objasniti. On igra na jedan naročit način kad želi nešto da zna. Ali ja o tome mogu da kažem samo to da se ne može govoriti o igranju ili *vide-nju* ako ne razumeš način života i shvatanja čoveka od znanja.«

»Jesi li ga *video* kad igra?«

»Jesam. Ali svako ko gleda njegovu igru ne može znati da je to njegov naročiti način saznavanja.«

Poznavao sam Sakateku, ili, bolje reći, znao sam ko je to. Upoznali smo se jednom prilikom i ja sam ga častio pivom. Bio je veoma ućtiv i rekao mi je da mogu slobodno da svratim kod njega kad god želim. Često sam pomišljao na to da ga posetim, ali nisam ništa rekao don Huanu.

Posle podne, 14. maja 1962. odvezao sam se do Sakatekine kuće; objasnio mi je kako ću stići do nje pa sam je lako i našao. Stajala je na uglu i bila ograđena sa svih strana. Vratnice su bile zatvorene. Obišao sam kuću sa svih strana i pokušao da zavirim unutra. Činilo se da u kući nema nikoga.

»Don Elijase«, viknuh glasno. Pilići se poplašiše i razbežaše na sve strane pijučući na sav glas. Jedno psetance priđe ogradi. Očekivao sam da zalaje, ali ono samo sede i zagleda se u mene. Pokušah još jednom da dozovem domaćina, i pilići se još jednom razgalamiše.

Iz kuće iziđe jedna starica. Zamolih je da pozove don Elijasa.

»Nije ovde«, reče ona.

»Gde bih mogao da ga nađem?«

»Otišao je na njivu.«

»Gde je ta njiva?«

»Ne znam. Dođite kasnije po podne. On će se vratiti oko pet.«

»Jeste li vi don Elijasova žena?«

»Jesam, ja sam njegova žena«, reče i nasmeši se.

Pokušah od nje da doznam nešto o Sakateki, ali ona se izvini rekavši da ne govori dobro španski. Uđoh u automobil pa odoh odatle.

Vratio sam se oko 6 sati. Zaustavio sam kola pred kućom i zvao Sakateku. Ovog puta on izađe iz kuće. Uključio sam magnetofon koji mi je visio o rame-nu u mrkoj kožnoj futroli tako da je ličio na fotografski aparat. Izgleda da me je prepoznao.

»Oh, to ste vi«, reče s osmehom. »Kako je don Huan?«

»Dobro je. A kako ste vi, don Elijase?«

Nije mi odgovorio. Činilo mi se da je nervozan. Po njegovoj spoljašnjosti reklo bi se da je veoma smiren, ali ja sam osetio da ga nešto muči.

»Je li vas don Huan poslao ovamo nekim poslom?«

»Nije. Sam sam došao.«

»A zašto li to?«

Njegovo pitanje kao da je proisteklo iz iskrenog iznenađenja.

»Želeo sam samo s vama da porazgovaram«, reko-h u nadi da mi glas zvuči sasvim prirodno, neusiljeno. »Don Huan mi je toliko toga lepog ispričao o vama da sam zaželeo da vam postavim nekoliko pitanja.«

Sakateka je stajao preda mnom. Telo mu je bilo mršavo ali žilavo. Na sebi je imao pantalone i košulju kaki boje. Oči su mu bile napola zatvorene; izgledao je pospan ili možda pijan. Usta su mu bila lako otvorena a donja usna otromboljena. Pomislih da se Sakateka žestoko napio. Ali učini mi se ipak da neće biti tako, jer je pre nekoliko minuta, kad je izašao iz kuće, bio sasvim čio i potpuno svestan mog prisustva.

»O čemu želiš da razgovaraš?« reče naposletku.

Glas mu je bio umoran. Činilo se da mu se reči vuku jedna za drugom. Bilo mi je veoma neprijatno. Njegov zamor kao da je bio zarazan pa je i mene obu-zeo.

»Ni o čemu naročitom«, odgovorih. »Došao sam tek koliko da s vama prijateljski malo proćaskam. Jed-nom ste me pozvali da vas posetim u vašoj kući.«

»Tako je, jesam, ali sad više nije isto.«

»Zašto nije isto?«

»Zar ne razgovaraš s don Huanom?«

»Da, razgovaram.«

»Šta onda želiš od mene?«

»Pomislio sam da bih vas rado nešto pitao.«

»Pitaj don Huana. Zar ti nisi njegov učenik?«

»Jesam, ali ja bih ipak voleo da vas pitam o tome što učim od njega i da čujem vaše mišljenje. Tako ću znati šta treba da radim.«

»Šta će ti to? Zar nemaš poverenja u don Huana?«

»Imam.«

»Zašto onda od njega ne tražiš da ti kaže to što želiš da znaš?«

»Pitam ga. I on mi govori. Ali kad biste mi i vi nešto rekli o tome što učim od don Huana, možda bih to bolje razumeo.«

»Huan može sve da ti kaže. Samo on to može. Zar to ne shvataš?«

»Shvatam, ali ipak volim da razgovaram s ljudima kao što ste vi, don Elijase. Ne nailazi se svaki dan na čoveka od znanja.«

»Huan je čovek od znanja.«

»Znam.«

»Zašto onda razgovaraš sa mnom?«

»Rekao sam vam — došao sam u želji da postanemo prijatelji.«

»Ne, nisi. Imaš ti sad nešto drugo na umu.«

Želeo sam da mu objasnim, ali sve što sam mogao bilo je da nevezano nešto promrmljam. Sakateka ništa ne odgovori. Činilo se da pažljivo nešto sluša. Oči su mu opet bile upola zatvorene, ali osetio sam da me netremice gleda. Gotovo neprimetno klimnu glavom. Onda podiže kapke i ja ugledah njegove oči. Izgledalo je da gleda negde mimo mene. Udari ovlaš o pod vrškom desne noge, uz samu levu petu. Noge su mu bile lako zasvođene, a ruke mlitavo visile niz telo. Onda diže desnu ruku; šaka mu je bila otvorena, a dlan pod pravim uglom prema tlu; prsti su mu bili ispruženi i upirali su u mene. Pustio je ruku da mu dva-triput zatreperi dok nije dospela u istu ravan u kojoj se nalazilo i moje lice. Zadržao je tu za trenutak i potom mi rekao nekoliko reči. Glas mu je bio veoma jasan, ali reči je izgovarao lagano.

Trenutak zatim spustio je ruku niz telo i ostao nepomičan, u čudnom položaju. Stajao je oslonjen na zglob svoje leve noge. Njegova desna noga bila je iza leve i prstima te noge udarao je ritmično i tiho po tlu.

Obuzeo me je neobjašnjiv strah, nekakav nemir. Činilo mi se da su mi misli nepovezane. Kroz glavu su mi prolazile besmislice bez ikakve međusobne veze koje se nisu odnosile ni na šta što se događalo u tom trenutku. Bio sam svestan da mi je neprijatno pa pokušah da misli usmerim na to što se tada zbiva, ali i pored sveg upinjanja, to mi nije pošlo za rukom. Kao da me je neka sila sprečavala da se koncentrišem ili da razborito mislim.

Sakateka ne izusti ni reči, a ni ja više nisam znao šta bih mu mogao reći ili učiniti. Okrenuo sam se, i ne razmišljajući, i otišao.

Docnije sam osetio da moram don Huanu da ispričam o tom susretu sa Sakatekom. Don Huan se nasrneja na sav glas.

»Šta se u stvari tamo desilo?« upitah ga.

»Sakateka je igrao« reče don Huan. »On te *video*, i onda je zaigrao.«

»Šta mi je učinio? Obuzela me hladnoća i bio sam ošamućen.«

»Izgleda da mu se nisi svideo pa te zaustavio dobacivši ti neku reč.«

»Kako je to moguće?« uzviknuh s nevericom.

»Veoma prosto. Zadržao te snagom svoje volje.«
Šta kažeš?«

»Zadržao te svojom voljom!«

To objašnjenje mi nije bilo dovoljno. Njegove reči činile su mi se besmislene. Pokušao sam još štogod da izvučem od njega, ali taj događaj on mi nije mogao objasniti na meni prihvatljiv način.

Očigledno je da bi se taj događaj ili bilo koji drugi koji se zbio u vezi s tim tuđim sistemom razumnog tumačenja mogao objasniti i razumeti samo u uslovima jedinica značenja svojstvenih tom sistemu. Ovo je delo, prema tome, reportaža i treba ga čitati kao reportažu. Sistem o kome sam ovde pisao nije mi bio razumljiv, i

zato bi svaki moj pretenciozni pokušaj da ovo prikažem kao nešto više od reportaže samo zaveo čitaoca i bio drzak. U tom pogledu usvojio sam fenomenološki metod i trudio se da o magiji pišem isključivo onako kako su mi se te pojave prikazivale. Kao posmatrač, beležio sam ono što sam video, i u trenucima kad sam o tome pisao nastojao sam da ne dajem nikakav svoj sud.

DEO PRVI
PRETHODNICE »VIDENJA«

2. april 1968.

Don Huan me pogleda za trenutak; nije izgledao nimalo iznenađen što me vidi, iako je proteklo više od dve godine otkako sam poslednji put bio kod njega. Spusti mi ruku na rame, blago se osmehnu i reče da sam se promenio, da sam se ugojio i omlitaveo.

Doneo sam mu primerak svoje knjige. Izvadih je iz torbe bez ikakvih objašnjenja i pružih mu je.

»To je knjiga o tebi, don Huane«, rekoh.

On je uze pa stade da je lista kao da je to paklo karata. Svidela mu se zelena boja na omotu i format knjige. Prevukao je dlanovima po koricama, okrenuo je nekoliko puta pa mi je pružio. Bio sam veoma ponosan u tom trenutku.

»Želim da tu knjigu zadržiš«, rekoh.

On odmahnu glavom i nasmeja se bezglasno.

»Bolje ne«, reče, pa dodade sa širokim osmehom: »Znaš šta mi u Meksiku radimo sa hartijom.«

Nasmejao sam se. Dopala mi se ta njegova ironija.

Sedeli smo na klupi u parku jednog gradića u planinskoj oblasti središnjeg Meksika. Nisam mogao ni na koji način da mu javim kako sam naumio da ga posetim, ali bio sam siguran da ću ga naći, i našao sam ga. Čekao sam samo malo u tom gradiću, a onda se don Huan spustio s planina i ja sam ga našao na pijaci, kod tezge jednog njegovog prijatelja.

Don Huan mi reče bez uvijanja da sam stigao u pravi čas da ga vratim u Sonoru. Seli smo u park da sačekamo nekog njegovog prijatelja, Indijanca iz plemena Mazateka.

Čekali smo oko 3 sata. Razgovarali smo o nevažnim stvarima i pred večer, malo pre nego što je njegov prijatelj stigao, ispričao sam mu nešto što sam video pre nekoliko dana.

Kad sam putovao idući njemu, moj automobil se pokvario u blizini jednog grada pa sam morao tu da ostanem 3 dana dok nije bio popravljen. Prekoputa automehaničarske radionice nalazio se motel, ali kako mene periferija gradova deprimira, uzeo sam sobu u jednom modernom hotelu od osam spratova u centru grada.

Portir mi je rekao da hotel ima svoj restoran, i kad sam sišao da nešto pojedem, video sam da su stolovi napolju, na pločniku. To je bilo dosta lepo uređeno — stolovi su bili razmešteni na uglu ulice pod niskim svodovima od cigle, modernih linija. Napolju je bilo sveže i bilo je malo slobodnih stolova, ali ja sam ipak više voleo da se smestim unutra, u sparnom restoranu. Kad sam ulazio, primetio sam da pred restoranom, na ivici pločnika, sedi grupa dečaka, čistača obuće, i bio sam siguran da bi navalili na mene da sam seo za koji od onih stolova napolju.

S mesta na kome sam sedeo video sam te dečake kroz stakleni prozor. Dvojica mlađih ljudi sedeoše za jedan sto, i dečaci se sjatiše oko njih, nudeći se da im očiste cipele. Ona dvojica to odbiše i ja se veoma iznenadili videći da dečaci ne navaljuju, nego da se vraćaju i opet sedaju na ivicu pločnika. Malo zatim 3 muškarca odevena kao poslovni ljudi ustadoše od stola i odoše, a dečaci pritrčaše njihovom stolu i počeoše da jedu ono što je iza njih ostalo. Za tren oka tanjiri su bili sasvim očišćeni. Isto se dogodilo i sa svim što je ostalo na drugim stolovima.

Primetio sam da su ta deca bila veoma uredna; ako bi prosula vodu, obrisala bi je odmah svojim krpama za čišćenje obuće. Zapazio sam takođe i to kako su te-

meljito sve slistili. Jeli su čak i kocke leda koje su još ostale u čašama, i kriške limuna od čaja, i to zajedno sa korom. Iza njih nije ostajala više ni mrvica hrane, ni kap pića.

Tokom svog boravka u hotelu otkrio sam da između te dece i šefa restorana postoji sporazum; dečacima je bilo dopušteno da se vrzmaju oko restorana da bi zaradili koju paru od gostiju, a smeli su takođe i da jedu sve što iza njih ostane, pod uslovom da nikoga ne gnjave i da ništa ne razbiju. Bilo ih je ukupno 11, i to od 5 do 12 godina; najstariji je ipak sedeo malo izdvojen od ostalih koji su ga namerno odbacivali, pevajući mu podrugljivo pesmicu o tome kako on već ima pubertetske malje i da je suviše star za njihovo društvo.

Posle 3 dana tokom kojih sam ih posmatrao kako se poput kobaca stušte i na najbednije ostatke hrane, bilo mi je zaista teško i otišao sam iz tog grada uveren da nema nade za tu decu čiji je svet već omeđen svakodnevnom borbom za mrvicu hleba.

»Da li ih ti žališ?« uzviknu don Huan upitnim tonom.

»Žalim, svakako«, odgovorili.

»Zašto?«

»Zato što mi je stalo do toga da svima ljudima bude dobro. To su deca i njihov svet je ružan i jeftin.«

»Čekaj! Čekaj! Kako možeš da kažeš da je njihov svet ružan i jeftin?« upita don Huan podrugljivo ponavljajući moje reči. »Misliš da si ti u boljem položaju, je li?«

Odgovorih da tako mislim, i on me upita zašto. Rekoh mu da je moj svet, u poređenju sa svetom te dece, mnogo raznovrsniji i bogatiji kako po onome što mogu da doživim i iskusim tako i po prilikama koje mi se pružaju za lično zadovoljstvo i razvoj moje ličnosti. Don Huan se nasmeja prijateljski i iskreno. Reče da, ako ne pripazim na svoje reči, nikada neću moći ništa da saznam o bogatstvu i prilikama u svetu te dece.

Pomislih da to don Huan govori iz čiste tvrdoglavošti. Mislio sam zaista da mi oponira samo zato da bi

me naljutio. Iskreno sam verovao da ta deca nemaju baš nikakve izgleda za intelektualni razvoj.

Obrazlagao sam svoje stanovište još neko vreme, a onda ine don Huan otvoreno upita: »Zar mi nisi jednom rekao da je za čoveka, po tvom mišljenju, najveći uspeh da postane čovek od znanja?«

Rekao sam to, i sad sam ponovio da je po mom mišljenju najveći intelektualni uspeh postati čovek od znanja.

»Misliš li da bi ti taj toliko bogati svet ikada pomogao da postaneš čovek od znanja?« upita don Huan s izvesnim sarkazmom.

Nisam mu odgovorio, a onda on ponovi to isto pitanje drugim rečima, kao što i ja činim kad mu postavim pitanje koje, mislim, nije razumeo.

»Drugim rečima«, reče on sa širokim osmehom, očigledno primetivši da sam shvatio na šta cilja »mogu li ti ta tvoja sloboda i povoljne prilike omogućiti da postaneš čovek od znanja?«

»Ne!« rekoh energično.

»Kako onda možeš da žališ tu decu?« upita me ozbiljno. »Svako od njih može postati čovek od znanja. Svi ljudi od znanja koje poznajem bili su u svoje vreme dečaci poput tih koji su jeli hranu što je ostala iza drugih i lizali stolove.«

Don Huanov argument doveo me je u nepriliku. Prema toj jadnoj deci nisam osećao sažaljenje zato što nemaju dovoljno hrane, nego zato što su, prema shvatanjima mog sveta, bila unapred osuđena na to da intelektualno zakržljaju. Međutim, po don Huanovom shvatanju, svaki od tih dečaka mogao je da dosegne ono što sam ja smatrao vrhuncem čovekovog intelektualnog razvoja, to jest mogao je postati čovek od znanja. Razlog iz kog sam ih žalio bio je neosnovan. Don Huan me sasvim potukao.

»Možda si u pravu«, rekoh. »Ali kako da čovek odo-li želji, iskrenoj želji, da pomaže drugim ljudima?«

»Kako im se, po tvom mišljenju, može pomoći?«

»Olakšavanjem njihovih tegoba. Najmanje što se za druge može učiniti je to da pokušaš da ih promeniš. I ti sam to činiš, zar ne?«

»Ne, ne činim. Ne znam šta bih, i zašto bih išta menjao kod drugih.«

»A šta je sa mnom, don Huane? Zar me ne poučavaš zato da bih se mogao promeniti?«

»Ne. Ja ne pokušavam da te izmenim. Možda ćeš jednog dana postati čovek od znanja — to se nikad ne zna — ali to te neće promeniti. Jednog dana ćeš, možda, moći da *vidiš* ljude drukčije nego što ih sad vidiš i tada ćeš uvideti da ni na koji način ne možeš promeniti ništa u njima.«

»Kakav je to drugi način viđenja ljudi, don Huane?«

»Ljudi ti izgledaju drukčiji kad ih *vidiš*. Dimčić će ti pomoći da ljude *vidiš* kao vlakna svetlosti.«

»Vlakna svetlosti?«

»Da. Vlakna poput bele paučine. Veoma tanka vlakna koja kruže od glave do pupka. Tako ti onda čovek liči na jaje sačinjeno od niti koje kruže. A ruke i noge izgledaju kao svetleće čekinje, nakostrešene u svim pravcima.«

»Da li svako tako izgleda?«

»Svako. Osim toga, svaki čovek je u dodiru sa svim ostalim, ali ne posredstvom svojih ruku, nego preko snopova dugih vlakana koja izviru iz središta njegovog trbuha. Te niti povezuju čoveka s njegovom okolinom; one održavaju njegovu ravnotežu i daju mu stabilnost. Prema tome, kao što ćeš možda jednog dana i sam *videti*, čovek je svetleće jaje bio on prosjak ili kralj i ništa se u njemu ne može promeniti, ili, drugim rečima, šta bi se moglo promeniti u tom svetlećem jaju? Šta?«

Mojom posetom don Huanu započeo je novi ciklus. Nije mi bilo teško da se opet uklopim u svoj stari način uživanja u njegovom smislu za teatralnost, i njegovom humoru, kao i u strpljenju koje je imao sa mnom. Za mene je bio veliki gubitak kad se nisam s njim viđao; osim toga, želeo sam da s njim razgovaram o nečemu što me naročito zanimalo.

Kad sam završio knjigu o njegovom učenju, ponovo sam čitao beleške koje nisam u njoj iskoristio. Od bacio sam veliki broj podataka zato što mi je tu težište bilo na stanjima ne-obične stvarnosti. Pregledajući te stare beleške došao sam do zaključka da vešt čarobnjak može kod svog učenika da izazove sasvim izuzetnu snagu opažanja prosto tim što »manipuliše društvenim ključevima«. Moje celokupno mišljenje o prirodi tih manipulativnih procesa potpuno se oslanjalo na pretpostavku da je neophodan vodič koji će doprineti izazivanju te nužne skale percepcije. Za specifičan test uzeo sam sastanke čarobnjaka na kojima se uzimao pejotl. Tvrdio sam da oni na tim sastancima postižu sporazum o prirodi stvarnosti ne izgovarajući pri tom ni jednu reč niti dajući bilo kakav znak jedni drugima o tome, i zaključio sam da se učesnici takvog skupa služe veoma komplikovanim ključem da bi se tako sporazumevali. Konstruisao sam složen sistem pomoću koga bih objasnio taj ključ i proces, i zato sam ponovo otišao don Huanu da ga pitam šta misli o mom radu i da ga molim da me u tome posavetuje.

21. maj 1968.

Ništa mi se neobično nije dogodilo na putovanju ka don Huanu. Temperatura u pustinji iznosila je preko 100 stepeni (Farenhajta) i bilo je veoma neprijatno. Vrućih je potrajala do večeri i kad sam stigao njegovoj kući, u prvim večernjim časovima, dunuo je svež povetarac. Nisam se suviše zamorio pa smo seli u njegovu sobu i razgovarali. Bilo mi je prijatno, opustio sam se, i dugo smo razgovarali. To nije bio jedan od onih razgovora koje bih rado zabeležio; nisam se u stvari trudio da nađem neki veliki smisao niti sam nastojao da iz njega izvučem neko naročito značenje. Govorili smo o vremenu, usevima, o njegovom unuku, o Indijancima Jaki, o meksičkoj vladi. Rekoh don Huanu koliko mi je prijatno što s njim razgovaram u mraku. Odgovori mi da je to u skladu s mojom pričljivom prirodom, da mi je lako da uživam u ćaskanju po mraku, jer to jedino i mogu da činim u to vreme dok tako tu sedim. Usprotivio sam se rekavši mu da ne uživam samo u tome što govorim, nego i inače. Upitao me šta radim kod kuće kad padne mrak. Rekoh mu da uvek upalim osvetljenje ili iziđem napolje na osvetljene ulice dok ne dođe vreme za spavanje.

»Oh!« reče s nevericom. »A ja sam mislio da si naučio da se koristiš mrakom.«

»Za šta možeš da ga koristiš?« upitah.

On reče da je mrak — on je to nazvao »pomrčina dana« — najbolje vreme za »viđenje«. Reč »viđenje« naročito je naglasio. Zanimalo me šta je time hteo da kaže, ali on reče da je suviše kasno da se u to upuštamo.

22. maj 1968.

Čim sam se ujutro probudio, rekao sam don Huanu bez ikakvog uvoda da sam izgradio sistem kojim objašnjavam ono što se zbiva na sastanku za uzimanje pejotla, na mitoteu. Uzeo sam beleške i pročitao mu ono što sam napisao. Ukazao sam na to da ljudi dolaze na mi-

tote zato da bi se součili s Meskalitom i da bi od njega dobili uputstva kako treba da žive; dodao sam i to da oni pri tom međusobno ne izmene ni reči, ni znaka, a da se ipak svi slažu u tome kad se Meskalito pojavio među njima i koju im je određenu pouku dao. Tako je bar bilo, ili se činilo da je bilo, na sastancima kojima sam prisustvovao: svi su se složili da se Meskalito pojavio svakome od njih napose i da ih je nečemu poučio. Utvrdio sam da se Meskalito svakome pojedinom od njih pojavio u istom obliku i da ih je poučavao, mada je sadržaj te pouke bio različit za svakoga od njih. Tu istovetnost nisam mogao da objasnim drukčije nego kao posledicu suptilnog i složenog sistema sporazumevanja.

Bila su mi potrebna gotovo 2 puna sata da don Huanu objasnim tu šemu do koje sam došao razmišljajući. Završio sam time što sam ga zamolio da mi on sam svojim rečima tačno kaže na koji se način postiže taj sporazum.

Kad sam završio, on se namrštio. Pomislih da mu moje objašnjenje izgleda suviše smelo; činilo mi se da se duboko zamislio. Oćutavši malo, upitah ga šta misli o mojoj ideji.

Čuvši moje pitanje, on prestade da se mršti pa se prvo nasmeši, a potom prasnu u gromoglasan smeh. Pokušah i ja da se smejem i upitah ga nervozno šta je tu tako smešno.

»Ti si lud!« uzviknu on. »Zašto bi se iko baktao s neakvim tajnim sporazumevanjem u tako ozbiljnoj prilici kao što je mitote? Misliš li da iko sme da se našali s Meskalitom?«

Za trenutak pomislih da se on izvlači, jer u stvari nije odgovorio na moje pitanje.

»Zašto bi iko pokušavao da se tako sporazumeva?« tvrdoglavo upita don Huan. »Bio si na takvim sastancima. Trebalo bi da se setiš da ti niko nije ni reči rekao o tome kako treba da se osećaš ni šta da radiš — niko do sam Meskalito.«

Tvrdio sam uporno da je to objašnjenje neprihvatljivo i ponovo sam ga zamolio da mi kaže kako se postiže takav sporazum.

»Znam zašto si došao«, reče mi don Huan tajanstvenim glasom. »Ne mogu ti pomoći u tome što si naumio, jer ne postoji nikakav sistem tajnog sporazumevanja.«

»Ali kako to da se svi oni ljudi slažu u tome kada se Meskalito pojavio?«

»Slažu se zato što *vide*«, reče don Huan teatralno, pa zatim dodade nemarno: »Zašto i ti ne odeš na neki mitote da i sam *vidiš*?«

Pomislih da je to neka podvala. Ništa nisam odgovorio, nego sam sklonio svoje beleške. On nije dalje na tome insistirao.

Malo docnije zamolio me da ga odvezem do kuće jednog njegovog prijatelja. Proveli smo kod njega gotovo ceo dan. Tokom razgovora upitao me njegov prijatelj Džon da li se i sada interesujem za pejotl. Džon mi je dao pupoljke pejotla kada sam ga prvi put uzeo, pre gotovo 8 godina. Nisam znao šta da mu kažem. Don Huan mi priteče u pomoć rekavši da je sve u redu.

Kad smo se vraćali don Huanovoj kući, pomislih da moram da prokomentarišem Džonovo pitanje pa rekoh, između ostalog, da ne nameravam ništa više da učim o pejotlu, jer je za to potrebna jedna vrsta hrabrosti koje ja nemam, i da sam najozbiljnije i mislio ono kad sam rekao da je s tim gotovo za mene. Don Huan se smešio i nije ništa rekao, a ja sam govorio sve dok nismo stigli njegovoj kući.

Sedeli smo na čistini pred ulaznim vratima. Bio je topao, vedar dan, ali pred veče je pirkao povetarac i bilo je prijatno.

»Zašto moraš to toliko da naglašavaš?« reče don Huan iznenada. »Koliko već ima godina kako govoriš da ne želiš ništa više da naučiš?«

»Tri.«

»Zašto se toliko raspališ kad o tome govoriš?«

»Osećam da te izneveravam, don Huane. Biće da zato uvek govorim o tome.«

»Ne izneveravaš me.«

»Nisam ispunio tvoja očekivanja. Pobegao sam. Osećam se poraženim.«

»Činiš ono što možeš. Osim toga, još nisi poražen. Ono što od mene treba da naučiš veoma je teško. Meni je to, na primer, bilo još teže nego tebi.«

»Ali ti si bio istrajan, don Huane. Moj slučaj je drukčiji. Ja sam digao ruke od toga i nisam došao ovamo da dalje učim, nego samo zato što sam želeo da te zamolim da mi nešto objasniš u vezi s mojim radom.«

Don Huan me pogleda za časak pa lako okrenu glavu.

»Trebalo bi da dopustiš da te dim opet vodi«, reče energično.

»Ne, don Huane, ne mogu više u to da se upuštam. Mislim da sam tu postigao sve što sam mogao.«

»Još nisi ni počeo.«

»Suviše se plašim.«

»Plašiš se, dakle. To što se plašiš nije ništa novo. Ne misli na strah. Misli na to kako je čudesno *videti!*«

»Iskreno ti kažem kako bih voleo da mogu da razmišljam o tome, ali ne mogu. Kad pomislim na tvoj dim, osetim kao da se na mene spušta nekakav mrak. Učini mi se da nema više nikog živog na svetu i da nemam kome da se obratim. Tvoj dim mi je pokazao šta znači apsolutna usamljenost, don Huane.«

»To nije istina. Uzmi mene, na primer. Dim je moj saveznik, a ja se ne osećam tako usamljen.«

»Ali ti si drukčiji; ti si pobedio svoj strah.«

Don Huan me blago potapša po ramenu.

»Ne plašiš se *ti*«, reče mi tiho. U njegovom glasu naslućivala se neka čudna optužba.

»Zar sam slagao to za strah, don Huane?«

»Mene se laž ne tiče«, reče strogo. »Tiče me se nešto drugo. Strah nije razlog što ti ne želiš da učiš. Posredi je nešto drugo.«

Navalio sam na njega da mi kaže šta je to. Molio sam ga, ali on ništa nije rekao, samo je odmahivao glavom kao da ne može da veruje da ja to ne znam.

Rekao sam mu da me, možda, inercija sputava da dalje učim. Želeo je da mu objasnim šta znači reč »iner-

cija«. Pročitao sam mu iz svog rečnika: »Težnja materije da miruje, ako je u stanju mirovanja, ili, ako je u pokretu, da se i dalje kreće u istom pravcu, osim ako je u tome spreči neka spoljna sila.«

»Osim ako je u tome spreči neka spoljna sila«, ponovi on. »To je najpribližnije što si mogao naći. Rekao sam ti već da bi samo neka budala mogla od svoje volje da se upusti u to da postane čovek od znanja. Razumnog čoveka treba na to primamiti na drugi način.«

»Verujem da ima dosta ljudi koji bi se poduhvatili tog posla«, rekoh.

»Da, ali ti nisu važni. Ti su obično ćaknuti. Oni liče na tikve koje spolja sasvim dobro izgledaju, ali procurile bi čim ih izložiš pritisku, čim u njih naliješ vodu.

»Ja sam tebe onda morao namamiti da se poduhvatiš učenja, isto kao i moj učitelj mene, inače ne bi naučio toliko koliko si naučio. Možda je opet došlo vreme da te na prevaru namamim.«

Ta prevara, ili podvala, koju je spomenuo, bila je jedan od najvažnijih momenata mog učenja. To je bilo pre više godina, ali ja sam se toga tako živo sećao kao da je to bilo juče. Don Huan me jednom prilikom veoma vešt看manipulisanjem prisilio da se neposredno i veoma zastrašujuće suočim s jednom ženom za koju se govorilo da je veštica. Taj susret izazvao je kod nje snažno neprijateljstvo prema meni. Don Huan je iskoristio taj moj strah da me natera da produžim učenje kod njega, tvrdeći da iz oblasti magije treba još mnogo toga da naučim da bih se mogao sačuvati od njenih čarobnjačkih napada. Krajnji rezultati njegove »podvale« bili su tako ubedljivi da sam iskreno poverovao kako mi nema druge do da naučim što je moguće više ako mi je život mio.

»Ako si naumio da me opet plašiš onom ženom, ja prosto-naprosto više neću doći ovamo«, rekoh.

Don Huanov smeh odzvanjao je, pun radosti.

»Ne brini«, reče umirujući me. »Ti više nećeš nasteti ako pokušam da ti podvalim plašeći te. Više se ne bojiš. Ali ako je potrebno, mogu ti podvaliti pa ma gde ti bio; za to nije potrebno da budeš ovde.«

Stavi ruke iznad glave i zaspao. Ja sam se bavio svojim beleškama dok se on posle 2 sata nije probudio; tada je već bio gotovo pao mrak. Primitivši da pišem, uspravi se i sede, osmehujući se, pa me upita da li mi je pošlo za rukom da pisanjem rešim svoj problem.

23. maj 1968.

Razgovarali smo o Oaxaci. Rekao sam don Huanu da sam jednom došao u taj grad u pijačni dan, dan kada desetine i desetine Indijanaca iz celog tog kraja hrle u varoš da prodaju životne namirnice i razne drangulije. Spomenuo sam mu da me naročito zanimao jedan čovek koji je prodavao lekovito bilje. Nosio je drveno sanduče u kome je bilo mnogo teglica s osušenim, iscepanim biljem; stajao je nasred ulice i, s jednom teglicom u ruci, izvikivao nešto što je veoma ličilo na pesmu.

»Donosim vam«, vikao je, »za buve, muve, komarce i vaške.

I za prasce, konje, koze i krave.

Imam leka za sve boljke ljudske.

Zauške, boginje, reumu i kostobolju.

Donosim vam za srce, jetru, stomak i krsta.

Dodite amo, dame i gospodo.

Donosim vam za buve, muve, komarce i vaške.«

Dugo sam ga slušao. Njegova formula sastojala se u nabranjanju dugog niza bolesti za koje je tvrdio da ima lek; trik kojim se služio da njegovo izvikivanje ima ritam bio je taj što je zastajao čim bi nabrojao grupu od 4.

Don Huan reče da je i on prodavao trave na pijaci u Oaxaci kad je bio mlad. Reče da se još seća kako je pri tom vikao pa mi to sad ponovi. Reče da su on i njegov prijatelj Visente pravili razne napitke.

»Ti su napici zaista bili dobri«, reče don Huan. »Moj prijatelj Visente pravio je odlične ekstrakte od lekovitog bilja.«

Rekoh mu da sam se prilikom jednog putovanja u Meksiko upoznao s njegovim prijateljem Visenteom.

Don Huan je izgledao iznenađen i tražio je da mu to detaljnije ispričam.

Vozio sam se tada kroz Durango i setio se da mi je don Huan jedanput rekao kako bi trebalo da posetim njegovog prijatelja koji tu živi. Potražio sam ga, našao, i porazgovarao s njim. Kad sam hteo da pođem, dao mi je vreću nekih biljki i potanko mi objasnio kako treba jednu od njih da presadim.

Zastao sam na putu za grad Agvas Kalijentes. Dobro sam gledao i bio siguran da nema nikoga u blizini. Gotovo 10 minuta sam pažljivo posmatrao drum i okolinu. Nigde na vidiku nije bilo kuće, ni stoke da pase pokraj puta. Zaustavio sam auto na vrhu jednog brežuljka sa koga sam mogao da vidim put i pred sobom i iza sebe. Ni u jednom ni u drugom pravcu, dokle god je moj pogled dopirao, na drumu nije bilo ničega. Pričekao sam nekoliko minuta radi orijentacije, a i da bih se setio don Visenteovih uputstava. Uzeo sam jednu od tih biljki, zašao među kaktuse na istočnoj strani i posadio je onako kako me je don Visente uputio. Imao sam bocu mineralne vode kojom sam nameravao da zalijem biljku. Pokušao sam da je otvorim na taj način što sam udarao po zatvaraču jednom malom gvozdеном polugom kojom sam se prethodno poslužio pri kopanju rupe, ali boca je eksplodirala i komadić stakla me okrznuo po gornjoj usni i raskrvario.

Otišao sam do kola da uzmem drugu bocu mineralne vode. Dok sam je vadio iz prtljagarnika, pored mene se zaustavio čovek u folksvagen karavanu i upitao me da li mi je potrebna pomoć. Odgovorih mu da je sve u redu i on ode. Vratih se da zalijem biljku pa potom pođoh ka svojim kolima. Kad sam se približio na stotinak stopa, čuo sam neke glasove. Pohitah nizbrdo i zatekoh kod kola troje Meksikanaca, 2 muškarca i jednu ženu. Jedan od njih sedeo je na prednjem braniku. Bio je, verovatno, blizu četrdesete godine, srednjeg rasta, i imao je crnu, kovrdžavu kosu. Na leđima je nosio bošću, a bio je odeven u plave pantalone i iznošenu ružičastu košulju. Vrpce na njegovim cipelama nisu bile vezane, acipele su mu, izgleda, bile suviše velike; reklo

bi se da mu noge plivaju u njima, i da su mu neudobne. Obilno se znojio.

Drugi čovek stajao je dvadesetak stopa udaljen od automobila. Imao je sitne kosti i bio manji od onog prvog. Kosa mu je bila prava i počesljana unazad. Nosio je omanji zavežljaj i imao je po svoj prilici pedesetak godina. Njegova odeća bila je u boljem stanju. Imao je na sebi tamnoplavu jaknu, svetloplave pantalone i crne cipele. Nije se nimalo znojio i činilo se da je nekako izdvojen od ostalih, nezainteresovan.

I žena je mogla imati oko 40 godina. Bila je debela i veoma tamnoputa. Nosila je crne pantalone, beo džemper i crne špicaste cipele. Nije imala nikakav zavežljaj, ali je u rukama držala tranzistorski radio. Izgledala je veoma umorna i lice joj je bilo osuto graškama znoja.

Kad sam im se približio, onaj mlađi čovek priđe mi sa ženom. Želeli su da ih povezem. Rekoh da u kolima nemam mesta za njih. Pokazao sam im da su sedišta iza moga, vozačkog, puna prtljaga i tu zaista više nije bilo mesta. Čovek na to reče da bi oni mogli stajati na zadnjem braniku, kad bih vozio lagano, ili bi se mogli pružiti napred preko haube. To mi se učini krajnje neprihvatljivo. Međutim, oni su me tako usrdno molili da sam se rastužio i bilo mi je veoma neprijatno. Dadoh im na kraju novac za autobus.

Onaj mlađi uze novac i zahvali mi, ali stariji mi prezrivo okrenu leđa.

»Meni treba prevoz«, reče. »Novac me ne zanima.«

Zatim se okrenu prema meni. »Zar nam ne možete dati štogod da pojedemo ili malo vode?« upita.

Zaista nisam imao ništa da im dam. Stajali su tu neko vreme i gledali me, a onda su otišli.

Uđoh u kola i pokušah da upalim motor. Bila je velika vrućina i izgledalo je da je motor presisao. Onaj mlađi čovek zastade kad je čuo kako se pokretač vrti, vrati se i stade iza kola, spreman da ih pogura. Mene odjednom obuze užasna panika. Dahtao sam, sav očajan. Motor se najzad upali i ja se brzo udaljih.

Kad sam to ispričao don Huanu, dugo je ostao zamišljen.

»Zašto mi to nisi ranije rekao?« upita ne gledajući me.

Nisam znao šta da mu kažem. Slegoh ramenima rekavši da mi ni na um nije palo da bi to moglo biti važno.

»Važno je, i te kako!« reče. »Visente je odličan čarobnjak. Dao ti je da posadiš tu biljku zato što je imao neke svoje razloge, i ako si sreo 3 osobe koje su se odjednom tu obrele čim si posadio tu biljku, ni to nije bez razloga, ali samo budala kao što si ti ne bi na to obratila pažnju i smatrala bi to nevažnim.«

Zahtevao je da mu u tančine ispričam sve što se zbilo tokom moje posete don Visenteu.

Rekoh mu da sam se vozio kroz taj grad i prošao pored pijace; tada mi je palo na um da potražim don Visentea. Otišao sam na pijacu i uputio se na ono mesto gde se prodaje lekovito bilje. Tu su bile 3 tezge, jedna do druge, i za svakom je stajala po jedna debela žena. Produžio sam dalje pa sam iza ugla naišao na još jednu tezgu. Tu sam ugledao mršavog, sitnog, sedog čoveka. U tom trenutku prodavao je nekoj ženi ptičiji kavez.

Sačekao sam u blizini dok nije ostao sam, a onda sam ga upitao da li poznaje don Visentea Medrana. Pogledao me, ali mi nije odgovorio.

»Zašto vam je potreban taj Visente Medrano?« upita najzad.

Rekoh mu da bih želeo da ga posetim i da me šalje njegov prijatelj, don Huan. Starac se malo zagleda u mene pa reče da je on glavom Visente Medrano i da mi stoji na usluzi. Ponudio me da sednem. Činilo se da mu je mило što sam došao, bio je veoma prirodan, opušten, i ponašao se zaista prijateljski. Pričao sam mu o svom prijateljstvu s don Huanom. Osećao sam da smo od prvog trenutka simpatični jedan drugom. On mi je rekao da se s don Huanom poznaje iz mladosti, kad su obojica imali tek 20 i koju godinu. Dod Visente je bio pun hvale za don Huana. Pri kraju

našeg razgovora rekao je uzbuđenim glasom: »Huan je pravi čovek od znanja. Ja sam se samo neko vreme bavio biljkama koje sadrže moć. Oduvek me zanimala njihova lekovitost, sakupljao sam čak i knjige iz oblasti botanike i tek nedavno sam ih prodao.«

Ćutao je neko vreme, i dva-triput protrljao bradu. Činilo se da traži pravu reč.

»Moglo bi se reći da sam ja čovek od lirskog znanja«, reče. »Nisam kao Huan, moj brat Indijanac.«

Don Visente opet malo očuta. Oči su mu bile staklaste i pogled upravljen u tle, levo od mesta na kome sam stajao.

Okrenuo se zatim prema meni i rekao gotovo šapatom: »Oh, kako visoko leti moj brat Indijanac!«

Don Visente ustade. Naš je razgovor, izgleda, bio završen.

Da je iko drugi nešto rekao o bratu Indijancu, ja bih to smatrao za jeftin kliše. Ali u don Visenteovom tonu bilo je toliko iskrenosti, i njegov pogled je bio tako jasan da me oduševio slikom svog brata Indijanca koji tako visoko leti. I verovao sam da zaista i misli to što kaže.

»Lirsko znanje, trice i kućine!« uzviknu don Huan kad sam mu sve to ispričao. »Visente je *brujo* (veštac). Zašto si išao k njemu?«

Podsetih ga da me je on lično molio da posetim don Visentea.

»Gluposti!« uzviknu teatralno. »Rekao sam ti da jednog dana, kad budeš umeo da *vidiš*, treba da posetiš mog prijatelja Visentea, to sam ti rekao. Ali ti, izgleda, nisi slušao.«

Odgovorili da ne vidim ništa zlo u tome što sam se upoznao s don Visenteom, i da me on očarao svojim ponašanjem i ljubaznošću.

Don Huan je odmahivao glavom i pomalo šaljivim tonom izrazio čuđenje za ono što je nazvao mojom »ludom srećom«. Rekao je da je to što sam otišao da posetim don Visentea isto kao kad bi neko ušao u lavlju jazbinu naoružan grančicom. Činilo mi se da je don Huan uzbuđen, ali nikako nisam mogao da shvatim za-

što. Don Visente je bio lep čovek. Izgledao je tako krhak; zbog onih njegovih čudnih očiju, koje kao da vide nešto drugo nego mi, činio mi se bezmalo vanzemaljski, eteričan. Upitah don Huana kako neko tako lep kao što je on može da bude opasan.

»Ti si velika budala«, reče sa strogim izrazom lica. »On ti neće sam nauditi. Ali znanje je moć, i kad se čovek jednom uputi stazom znanja, on više ne odgovara za ono što bi se moglo desiti ljudima s kojima takav čovek dolazi u dodir. Trebalo je da ga posetiš tek kad budeš imao toliko znanja da se možeš sam odbraniti; ne od njega, već od sile koju je on ukrotio, a koja, uzgred budi rečeno, nije ni njegova niti bilo čija. Kad je čuo da si moj prijatelj, Visente je mislio da umeš da se braniš i onda ti je predao poklon. Po svemu sudeći, ti si mu se svideo i on ti je začelo poklonio nešto veoma značajno, a ti si to odbacio. Kakva šteta!«

24. maj 1968.

Gnjavio sam don Huana bezmalo ceo dan da mi kaže nešto o tom poklonu koji sam dobio od don Visentea. Ukazivao sam mu na razne načine da mora da vodi računa o razlici između nas; rekao sam mu da ono što je za njega samo po sebi razumljivo za mene može da bude potpuno nerazumljivo.

»Koliko ti je biljki dao?« upitao me najzad.

» 4 « , rekoh, mada se nisam mogao pouzdano setiti. Onda je don Huan zahtevao da mu tačno ispričam šta se dogodilo u vremenu između mog odlaska od don Visentea i trenutka kad sam zastao pokraj puta. Međutim, ja ni toga nisam mogao da se setim.

»Važan je broj biljki, a važan je isto tako i redosled događaja«, reče.

Uzalud sam pokušavao da se prisetim šta se u to vreme zbilo.

»Kad bi mogao da se setiš svega što se desilo«, reče, »mogao bih bar da ti kažem kako si odbacio taj dar.«

Don Huan je izgledao veoma uznemiren. Nestrpljivo me podsticao da se setim, ali moja memorija je potpuno zatajila.

»U čemu sam pogrešio, šta misliš, don Huane?« upitah ga tek koliko da nastavim razgovor.

»U svemu.«

»Ali postupio sam tačno po don Visenteovim uputstvima.«

»Pa šta onda? Zar ne shvataš da je bilo besmisleno postupati po njegovim uputstvima?«

»Zašto?«

»Zato što su ta uputstva bila namenjena nekome ko ume da *vidi*, a ne budali koja je pukim slučajem ostala živa. Otišao si don Visenteu u posetu bez ikakve pripreme. Dopao si mu se i on ti je nešto poklonio. A lako se moglo desiti da taj poklon glavom platiš.«

»Ali zašto mi je poklonio nešto tako ozbiljno? Ako je čarobnjak, onda je trebalo da zna kako ja ništa ne znam.«

»Ne, to on nije mogao da *vidi*. Po tvom izgledu bi se reklo da znaš, a ti u stvari ne znaš ništa naročito.«

Rekoh mu kako iskreno verujem da se nikada nisam lažno predstavljao, barem ne svesno i namerno.

»Nisam tako mislio«, reče. »Da si se pravio važan, Visente bi te prozreo. Ovo je nešto gore nego da se praviš važan. Kad te ja *vidim*, čini mi se da mnogo znaš, a i sam dobro znam da ne znaš.«

»A šta to izgleda da znam, don Huane?«

»Tajne moći, naravno; znanje čarobnjaka. I zato ti je don Visente, kad te *video*, poklonio nešto a ti si prema tome postupio kao pas kad mu je trbuh pun. Pas se popiša na hranu kad se zasiti, zato da je drugi psi ne bi pojeli. Ti si to isto učinio s tim poklonom. Sad više nikada nećemo saznati šta se u stvari zbilo. Mnogo si izgubio. Kakva šteta!«

Oćuta malo, pa sleže ramenima i nasmeši se.

»Besmisleno je sad za tim žaliti«, reče, »a, ipak, teško je ne žaliti. Čoveku se retko u životu desi da mu neko pokloni neku moć; takvi pokloni su jedinstveni i dragoceni. Uzmi mene, na primer; niko mi nikada ni-

je tako nešto poklonio. Koliko znam, to se retko kome desilo. Šteta je izgubiti nešto toliko retko.«

»Shvatam šta hoćeš da kažeš, don Huane«, rekoh. »Da li bih sada na bilo koji način mogao da spasem taj dar?«

On se nasmeja i ponovi nekoliko puta: »Da spaseš dar?«

»To lepo zvuči«, reče. »Dopada mi se. Ali sada se ne može više ništa učiniti da se taj tvoj dar spase.«

25. maj 1968.

Don Huan mi je danas gotovo ceo dan pokazivao kako se prave obične klopke za male životinje. Bezmalo celo prepodne sekli smo grane i čistili ih. Kroz glavu su mi prolazila mnoga pitanja. Pokušao sam s njim da razgovaram dok smo radili, ali on se našalio i rekao da od nas dvojice samo ja mogu istovremeno da pokrećem i ruke i usta. Najzad smo seli da se odmorimo i ja upitah iznebuha.

»Kako je to kad se *vidi*, don Huane?«

»Da bi to znao, moraš prvo naučiti da *vidiš*. Ne mogu ti to reći.«

»Je li to neka tajna koju ne treba da znam?«

»Nije, samo ne mogu to da ti opišem.«

»Zašto?«

»Ti to ne bi razumeo.«

»Pokušaj, don Huane. Možda ću razumeti.«

»Ne. Sam moraš doći do toga. Kad naučiš, onda ćeš sve na ovome svetu moći da *vidiš* na jedan drugi način.«

»Onda ti, don Huane, svet više ne *vidiš* na uobičajeni način.«

»Ja vidim na oba načina. Kad zaželim da *pogledam* u svet, vidim ga isto kao i ti. A kad zaželim da ga *vidim*, gledam ga onako kako znam da treba gledati i vidim ga drukčije.«

»Da li stvari izgledaju uvek iste kad ih *vidiš*?«

»Da, stvari se ne menjaju. Ti menjaš način gledanja, to je sve.«

»Hoću da kažem, don Huane, ako *vidiš*, na primer, neko drvo, ostaje li ono isto svaki put kad ga *vidiš*?«

»Ne. Menja se, a ipak je isto.«

»Ali, ako se isto drvo menja svaki put kad ga vidiš, onda to tvoje *viđenje* može biti obična obmana.

On se nasmeja i ne odgovori mi neko vreme, ali reklo bi se da je razmišljao. Konačno reče: »Kad gledaš u stvari, ti ih ne *vidiš*. Gledaš samo u njih, možda samo zato da bi se uverio da je nešto tu. Pošto još ne umeš da *vidiš*, tebi stvari izgledaju gotovo sasvim iste kad god ih pogledaš. Ali kad naučiš da *vidiš*, onda ti ništa neće biti isto svaki put kad to *vidiš*, ali ipak je isto. Rekao sam ti, na primer, da je čovek kao jaje. Kad god *vidim* istog čoveka, ja *vidim* jaje, ali to ipak nije isto jaje.«

»Ali onda nećeš moći više ništa da prepoznaš, pošto ništa nije isto kao što je bilo; kakva je onda korist od učenja da se *vidi*?«

»Možeš stvari da raščlaniš. Možeš da ih vidiš onakve kakve uistinu i jesu.«

»Zar ih ja ne vidim takve kakve su?«

»Ne vidiš. Tvoje oči su naučile samo da gledaju. Uzmi, na primer, to troje koje si tamo sreo, te Meksikance. Potanko si ih opisao, pa si mi čak rekao i kako su bili odeveni. A za mene je to bio samo dokaz da ih uopšte nisi *video*. Da si bio kadar da ih *vidiš*, ti bi odmah znao da *to* i nisu ljudi.«

»Da nisu ljudi? Pa šta su onda bili?«

»To nisu bili ljudi, to je sve.«

»Ali to je nemoguće. Bili su isti kao ti i ja.«

»Ne, nisu. U to sam siguran.«

Pitao sam ga da li su to bile aveti, duhovi, ili duše mrtvih. Odgovorio mi je da ne zna šta su aveti, duhovi ni duše.

Preveo sam mu definiciju aveti iz Vebsterovog Rečnika Novog sveta. »Pretpostavlja se da je to bestelesni duh mrtve osobe, i smatra se da se on živima pojavljuje kao bleđa prikaza slična senki.« A zatim i definiciju duha: »Natprirodno biće, naročito ono koje se smatra... duhom, ili ono koje boravi u nekom određenom kraju, i koje može imati (dobru ili zlu) narav.«

Rekao je da bismo ih možda mogli nazvati duhovima, mada im ta definicija koju sam mu pročitao ne odgovara u potpunosti.

»Jesu li oni nekakvi čuvari?« upitah.

»Nisu. Oni ništa ne čuvaju.«

»Jesu li nekakvi nadzornici? Motre li na nas?«

»To su sile, ni dobre ni zle, prosto sile koje *brujo* ume da ukroti.«

»Jesu li oni saveznici, don Huane?«

»Jesu, oni su saveznici čoveka od znanja.«

Don Huan je tada prvi put za osam godina našeg druženja bio blizu toga da mi kaže definiciju »saveznika«. Pitao sam ga za to bezbroj puta. Obično se nije osvrtao na ta pitanja, govoreći da znam šta je saveznik i da je glupo da mi kaže to što već i sam znam. Don Huanova otvorena izjava o prirodi saveznika bila je za mene nešto novo i morao sam da ga ispitujem i dalje.

»Rekao si mi da se saveznici nalaze u biljkama, u tatuli i u gljivama.«

»To ti nikad nisam rekao«, odgovori veoma energično. »Uvek sam izvodiš svoje zaključke.«

»Ali to sam zapisao u svojim beleškama, don Huane.«

»Možeš ti da pišeš što god hoćeš, ali ne govori mi da sam ti ja to rekao.«

Podsetio sam ga da mi je kazao kako je saveznik njegovog dobrotvora bila tatula, a njegov je bio dimčić; i da mi je to kasnije objasnio rekavši da se saveznici nalaze u tim biljkama.

»Ne. To nije tačno«, reče on mršteći se. »Moj saveznik je dimčić, ali to ne znači da se taj saveznik nalazi u mešavini koju pušim, ni u gljivama, niti pak u mojoj luli. To sve mora da se skupi zajedno da bi me odvelo do mog saveznika, a ja ga iz nekih svojih razloga nazivam dimčićem.«

Don Huan zatim reče da su one 3 osobe koje sam video, a koje je on nazvao »oni koji nisu ljudi« — *los que no son gente* — u stvari bili don Visenteovi saveznici.

Podsetio sam ga da mi je rekao kako se razlika između saveznika i Meskalita sastoji u tome što se saveznik ne može videti, a Meskalito može, i to lako.

Upustili smo se tada u dugu raspru. Rekao je kako mi je kazao da se saveznik ne može videti zato što on može da poprimi bilo koji oblik. Kad sam ga podsetio da je to isto kazao i za Meskalita, don Huan sasvim diže ruke od razgovora, rekavši da »viđenje« o kome on govori nije isto što i »gledanje u predmete« i da je u mojoj glavi došlo do zbrke zato što pošto-poto želim da govorim.

Posle nekoliko sati don Huan je sam opet poveo razgovor o saveznicima. Osetio sam da mu moja pitanja nikako nisu po volji pa više nisam navaljivao. Pokazivao mi je tada kako se pravi klopka za zečeve; morao sam da držim jedan dugačak štap i da ga savijeni što je moguće više da bi on krajeve mogao da veže kanapom. Štap je bio dosta tanak, ali je i pored toga bila potrebna prilična snaga da bi se savio. I glava i ruke su mi se tresli od napora i bio sam gotovo potpuno iscrpen kad je on najzad zavezao kanap.

Seli smo i počeli da razgovaramo. Rekao je da mu je jasno da ja ništa ne mogu da razumem ako o tome ne govorim, da mu moja pitanja ne smetaju, i da će mi pričati o saveznicima.

»Saveznik nije u dimu«, reče. »Dim te vodi tamo gde je saveznik, a kad se s njim sjediniš, onda ti dim više nikada nije potreban. Od tog časa možeš svog saveznika da dozoveš kad god zaželiš i možeš ga prisiliti da učini što god hoćeš.

»Saveznici nisu ni dobri ni zli, ali čarobnjaci se njima koriste za što god zažele. Ja volim dimčić kao saveznika zato što on ne traži mnogo od mene. Postojan je i pravičan.«

»Kako tebi izgleda saveznik, don Huane? One 3 osobe koje sam ja video, na primer, meni su se činile kao obični ljudi; kako bi oni tebi izgledali?«

»Kao obični ljudi.«

»Pa kako onda možeš da ih razlikuješ od običnih ljudi?«

»Obični ljudi liče ti na svetleća jaja kad ih *vidiš*. Oni koji nisu ljudi uvek izgledaju kao ljudi. Na to sam mislio kad sam ti rekao da ne možeš da *vidiš* saveznika. Saveznici se pojavljuju u raznim obličjima. Izgledaju kao psi, kojoti, ptice, čak i kao korov ili bilo šta drugo. Jedina razlika je u tome što oni, kad ih *vidiš*, izgledaju tačno kao to što žele da predstavljaju. Sve ima svoj način postojanja kad *vidiš*. Kao što ljudi liče na jaja, tako druge stvari liče na nešto drugo, ali saveznike možeš videti samo u onom obliku koji su uzeli na sebe. Taj oblik je dovoljno dobar da obmane oči, to jest naše oči. Ali psa oni nikada ne mogu obmanuti, pa ni svraku.«

»Zašto bi želeli da nas obmanjuju?«

»Ja mislim da smo mi klovnovi. Sami sebe obmanjemo. Saveznici uzmu spoljni oblik bilo čega što je oko nas i mi ih onda prihvatamo kao da su ono što u stvari nisu. Nisu oni krivi što smo mi svoje oči navikli da samo gledaju u stvari.«

»Nije mi jasna njihova funkcija, don Huane. Šta saveznici u stvari rade na ovom svetu?«

»To ti je isto kao da si me pitao šta ljudi rade na svetu. Zaista ne znam. Ovde smo, to je sve. I saveznici su ovde kao i mi; možda su oni postojali čak i pre nas.«

»Kako to misliš pre nas, don Huane?«

»Mi, ljudi, nismo uvek bili ovde.«

»Hoćeš da kažeš u ovoj zemlji ili na svetu uopšte?«

Tu smo se opet upustili u dugu raspru. Don Huan reče da za njega postoji samo ovaj svet, mesto gde stoji na svojim nogama. Pitao sam ga otkud zna da nismo oduvek bili na ovom svetu.

»Vrlo prosto«, reče. »Mi ljudi veoma malo znamo o svetu. Kojot zna mnogo više od nas. Kojota gotovo nikad neće prevariti izgled nečega.«

»Kako onda dopuštaju da ih mi hvatamo i ubijamo?« upitah. »Ako se ne daju obmanuti, otkud onda to da tako lako ginu?«

Don Huan je netremice gledao u mene sve dok mi to nije postalo neprijatno.

»Mi možemo kojota da uhvatimo u klopku, da ga otrujemo ili ubijemo«, reče. »Ma šta od toga učinili, kojot će lako postati naš plen zato što ne poznaje čovekove marifetluke. Ali ako ostane živ, možeš biti siguran da ga nikada više nećeš uhvatiti. Dobar lovac to zna pa nikad klopku ne postavlja dvaput na isto mesto, jer ako jedan kojot uquine u klopci, svi kojoti mogu da *vide* njegovu smrt koja se tu zadržava i zato će izbegavati tu klopku pa čak i ceo taj kraj u kome je bila postavljena. Mi, međutim, nikad ne *vidimo* smrt koja se zadržava na mestu na kome je neko umro; možemo da je naslućujemo, ali je nikad ne *vidimo*.«

»Može li kojot da *vidi* saveznika?«

»Svakako.«

»Kako saveznik izgleda kojotu?«

»Morao bih da budem kojot pa da to znam. Mogu ti ipak reći da vrana liči na šiljat šešir. Široka je i okrugla pri dnu, a gore se završava dugim špicom. Neke se od njih sijaju, ali većina ih je mat i izgledaju veoma teške. Liče na mokru krpu s koje se cedi voda. To su zloslutni oblici.«

»Kako oni tebi izgledaju kad ih *vidiš*, don Huane?«

»Rekao sam ti već; izgledaju kao ono za šta žele da se prikažu. Pojavljuju se u obliku i veličini koja im odgovara. Mogu uzeti oblik kamička ili planine.«

»Govore li oni, smeju li se, puštaju li uopšte bilo kakve glasove?«

»Kad su u društvu ljudi, ponašaju se kao ljudi, a kad su sa životinjama, rade isto što i one. Životinje ih se obično plaše, ali ako su navikle da viđaju saveznike, ostavljaju ih na miru. A i mi slično postupamo. Među nama se nalaze desetine i desetine saveznika, ali se na njih ne osvrćemo. Budući da naše oči mogu samo da gledaju u stvari oko sebe, mi ih i ne primećujemo.«

»Hoćeš li da kažeš da neki od onih ljudi koje srećemo na ulici u stvari nisu ljudi?« upitah, iskreno preneražen njegovim recima.

»Neki od njih i nisu«, odgovori on energično.

Njegove reči učinile su mi se neverovatne, ali nisam mogao ozbiljno da pretpostavim da bi don Huan tako nešto rekao samo zato da bi me iznenadio. Rekoh

mu da mi to zvuči kao priča iz naučne fantastike o bićima s neke druge planete. Odgovorio mi je da mu je svejedno kako to meni zvuči, ali da neki od onih ljudi na ulici i nisu ljudi. »Zašto moraš da veruješ da je svako od onih koji se kreću u gomili zaista ljudsko biće?« upita me s veoma ozbiljnim izrazom lica.

Nisam mu doista mogao objasniti zašto tako mislim, osim što sam navikao da verujem da je tako.

Rekao mi je zatim kako voli da posmatra ona mesta koja vrve od ljudi, i kako ponekad *vidi* gomilu ljudi koji izgledaju kao jaja, a u masi tih jajastih bića ugleda jednu osobu koja izgleda kao čovek.

»To je veoma zabavno«, reče smejući se, »ili, bar za mene je zabavno. Volim da sedim po parkovima ili većim autobuskim stanicama i gledam. Ponekad odmah ugledam saveznika; drugi put *vidim* samo prave ljude. Jedanput sam video kako u jednom autobusu sede dva saveznika jedan do drugog. Tada sam jedini put u životu video dvojicu njih zajedno.«

»Da li je za tebe bilo posebno značajno to što si video tu dvojicu?«

»Svakako. Sve što oni čine značajno je. *Brujo* (čarobnjak) može ponekad iz njihovih postupaka da stekne moć. Čak ni *brujo* nema svog ličnog saveznika, ali sve dokle god ume da *vidi*, on raspolaže moći zahvaljujući tome što posmatra šta saveznici rade. To sam naučio od svog dobrotvora, i pre nego što sam stekao svog saveznika, ja sam godinama motrio na saveznike u gomilama sveta i kad god sam *video* nekoga od njih, nešto sam naučio. Ti si ih našao troje na okupu. Kakvu si veličanstvenu priliku propustio da nešto naučiš!«

Nije rekao više ništa sve dok nismo završili klopku za zečeve. Onda se okrenu prema meni i reče iznenađeno, kao da mu je to tek tada palo na um, da je u vezi sa saveznicima važno još nešto, a to je, ako se nađe na 2 saveznika, onda su oni uvek iste vrste. Ona dva saveznika koje je on video bili su muškarci, a pošto sam ja video dvojicu muškaraca i jednu ženu, on smatra da je to još neobičnije.

Pitao sam ga da li saveznici mogu da se pojave u liku deteta, da li su deca, u tom slučaju, istog ili

različitog pola; mogu li da se prikažu kao ljudi raznih rasa, zatim da li mogu da se prikažu kao porodica sačinjena od čoveka, žene i deteta, i najzad sam ga upitao da li je ikada video da neki saveznik vozi automobil ili autobus.

Don Huan mi uopšte nije odgovarao. Smešio se i pustio me da govorim. Kad je čuo moje poslednje pitanje prasnuo je u smeh i rekao da treba više da pazim šta govorim, i da bi bilo bolje i prikladnije da sam ga pitao da li je ikada *video* da neki saveznik vozi motorno vozilo.

»Nećeš valjda zaboraviti na motocikle, je li?« reče s nestašnim sjajem u očima.

Učini mi se smešno to što se on šali s mojim pitanjima pa se nasmejah zajedno s njim.

Onda mi je objasnio da saveznici ne mogu da vode nekoga ili nešto niti da na bilo koji drugi način neposredno delaju, ali zato mogu posredno da utiču na ljude. Don Huan reče da je opasno stupiti u dodir sa saveznikom zato što je on u stanju da izvuče ono najgore u čoveku. Učenje je dugo i naporno, reče, zato što čovek mora da svede na najmanju moguću meru sve što mu nije neophodno u životu da bi bio kadar izdržati silinu takvog susreta. Don Huan reče da je njegov dobrotvor, kad je prvi put stupio u dodir sa saveznikom, osetio želju da se spali i da je bio pun ožiljaka kao da ga je jaguar izgrizao. Što se njega lično tiče, reče da ga je saveznik gurnuo na gomilu zapaljenih drva i da se tom prilikom malo opekao po kolenu i plećki, ali ožiljci su se vremenom izgubili i nestali kad se on sjedinio sa saveznikom.

Desetog juna 1968. pošao sam s don Huanom na jedno dugo putovanje; odredište nam je bilo jedan mitote (sastanak) na kome smo želeli da učestvujemo. Čekao sam mesecima na tu priliku, a ipak nisam bio sasvim siguran da želim da idem. Verovatno sam oklevao zato što sam se plašio da ću na tom sastanku koji se odnžava radi pejtla morati i ja da ga uzmem, a to nikako nisam želeo. Često sam o tome govorio don Huanu. U početku se strpljivo srnejao, ali na kraju mi je odlučno rekao da ne želi više ni reči da čuje o mom strahu.

Što se mene tiče, mitote je bio izvanredna prilika za proveravanje shema koje sam konstruisao. Pre svega, nikad nisam sasvim napustio ideju da na tim sastancima mora da postoji neki tajni kolovođa da bi se među učesnicima postiglo prećutno sporazumevanje. Činilo mi se odnekud da je don Huan iz nekih svojih razloga odbacio tu moju ideju, pošto je smatrao da je celishodnije ako mi sve što se na nekom *mitoteu* događa objašnjava kao da se to zbiva zato što ti ljudi »vide«. Pomislio sam da moja želja da nađem neko za mene prihvatljivo objašnjenje nije u skladu sa onim što on od mene očekuje, i da zato mora da otkloni moje razumne razloge, kao što je činio i inače kad god se oni ne bi uklopili u njegov sistem.

Pre nego što smo pošli na put don Huan me oslobodio straha od uzimanja pejtla rekavši da na taj sa-

stanak idem samo kao posmatrač. Laknulo mi je pri duši. Tada sam bio gotovo potpuno uveren da ću otkriti tajni postupak pomoću koga se učesnici sporazumevaju.

Bilo je kasno po podne kad smo pošli; sunce se već gotovo spustilo na visinu horizonta; osećao sam ga na vratu i zažalio što na zadnjem prozoru kola nemam zavese. Sa jedne uzvišice video sam pred sobom veoma prostranu ravnicu; put je ličio na crnu traku koja se pružila po zemlji i vukla gore-dole po bezbrojnim brežuljcima. Pratio sam je pogledom neko vreme dok nismo počeli da se spuštamo; išla je ka jugu i tamo se u daljini gubila iza jednog nižeg planinskog venca.

Don Huan je sedeo mirno i gledao preda se. Već dugo nismo ni reči progovorili. U automobilu je bilo suviše toplo. Otvorio sam sve prozore, ali ni to nije pomoglo jer je dan bio užasno vreo. Sve mi je smetalo i bio sam besan. Počeli da se žalim na vrućinu.

Don Huan se namršti i pogleda me radoznalo.

»U celom Meksiku je toplo u ovo doba godine«, reče. »Tu ti pomoći nema.«

Nisam ga gledao, ali znao sam da on ne skida pogleda s mene. Kola krenuše brže nizbrdo. U magnovenju primetih na drumu znak s natpisom *Vado* — jaruga. Kad sam je ugledao, već sam bio u velikoj brzini pa iako sam usporio, ipak smo osetili to udubljenje i odskočili sa sedišta. Posle toga sam dosta usporio; prolazili smo krajem u kome je stoka slobodno pasla po kraj puta i gde je strvina kakvog konja ili krave koju je automobil pregazio na drumu bila sasvim obična stvar. Na jednom mestu morao sam da stanem da bih propustio neke konje da pređu na drugu stranu drumu. Sad sam bio još bešnji i razdražljiviji. Rekoh don Huanu da je to od vrućine, pa dodadoh da još od detinjstva ne volim vrućinu, jer me je ona svakog leta gušila tako da sam jedva disao.

»Sad više nisi dete«, reče on.

»Ali vrućina me guši«, odgovorih.

»Lepo, mene je mučila glad kad sam bio dete«, reče on tiho. »Osećati veliku glad, to je jedino što sam kao dete znao, i od toga bih toliko natekao da ni ja ni-

sam mogao da dišem. Ali to je bilo kad sam bio dete. Sada više ne mogu tako da se gušim, niti mogu da se od gladi nadmem kao žaba.»

Nisam znao šta bih mu odgovorio. Osećao sam da ću dospeti u nemoguć položaj i da ću uskoro morati da branim nešto do čega mi uistinu nije stalo. Vrućina nije bila baš toliko nenasnosna. U stvari, ljutilo me to što ću morati da vozim više od hiljadu milja da bismo stigli tamo gde smo naumili. Bilo mi je mučno pri pomisli na toliki napor.

»Hajde da negde stanemo i da nešto pojedemo«, rekoh. »Možda neće biti toliko toplo kad sunce zađe.«

Don Huan me pogleda s osmehom i reče da još dugo nećemo naići ni na jedan čist grad, i da mu se, osim toga, čini kako ja ne volim da kupujem ništa za jelo sa tezgi pored puta.

»Zar se više ne plašiš proliva?« upita me.

Znao sam da mi se podsmeva, iako mu je lice i dalje izgledalo ozbiljno i ljubopitljivo.

»Po tome kako se ti ponašaš«, reče, »čovек bi pomislio da se proliv krije tamo negde i da samo čeka da izađeš iz kola pa da te zgrabi. Na grudnoj si mucu; ako izbegneš vrućinu, postaćeš žrtva proliva.«

Don Huan je to rekao tako ozbiljno da sam morao da se nasmejem. Zatim smo se dugo ćutke vozili. Kad smo stigli do jednog mesta gde staju kamioni, zvanog Los Vidrios — Staklo — mrak je već bio ovladao.

Don Huan viknu iz kola: »Šta imate danas za jelo?«

»Svinjetinu«, doviknu mu neka žena iz krčme.

»Nadam se, tebe radi, da je to svinjče danas pregaženo na drumu«, reče don Huan smejući se.

Izišli smo iz kola. Duž obe strane puta protezalo se oniže pobrđe koje mi je ličilo na okamenjenu lavu posle neke džinovske vulkanske erupcije. Crni, oštri vrhovi ocrtavali su se prema nebu u pomrčini podsećajući na ogromne, zastrašujuće zidove od srče.

Za večerom rekoh don Huanu da razumem zašto je to mesto dobilo ime Staklo, i dodadoh da taj naziv, po mom mišljenju, očigledno potiče od oblika planina koji liče na komade razbijenog stakla.

Don Huan mi ubedljivini tonom odgovori da je to mesto nazvano Los Vidrios zato što se tu prevrnuo kamion pun stakla posle čega se još godinama srca potezala po drumu.

Pomislih da se šali i zamolih ga da mi kaže da li je to pravi razlog.

»Zašto ne pitaš koga od ovih ovde?« reče.

Upitah jednog čoveka koji je sedeo za stolom do našeg; rekao je, izvinjavajući se, da ne zna. Otišao sam zatim u kuhinju i pitao žene koje su tu radile znaju li šta o tome, ali one sve odgovoriše da ne znaju; mesto se prosto zove Staklo, i to je sve.

»Verujem da sam ja u pravu«, reče don Huan tiho. »Meksikanci nemaju običaj da obraćaju pažnju na ono što ih okružuje. Siguran sam da oni ne mogu da vide te tvoje staklene planine, ali mogu začelo da ostave srču da se godinama ovuda povlači.«

Ta slika nam je obojici bila smešna i mi se nasmejismo.

Kad smo završili s večerom, don Huan me upita kako se osećam. Dobro, rekoh mu, ali nije bilo baš sasvim tako. Don Huan me dobro pogleda i meni se učini da je otkrio da mi nije sve potaman.

»Kad si već odlučio da dođeš u Meksiko, trebalo je da odbaciš sve te tvoje beznačajne bojazni«, reče veoma strogo. »Tvoja odluka da dođeš ovamo trebalo je da ih nadjača. Došao si zato što si želeo da dođeš. Tako ratnik postupa. Rekao sam ti već toliko puta da je ratnički način života najbolji. Brini se i razmišljaj pre nego što doneseš bilo koju odluku, a kad se već odlučiš, onda pođi svojim putem oslobođen briga i misli; na tom putu čeka te još bezbroj drugih odluka. Tako ratnik postupa.«

»Verujem da i ja to činim, don Huane, bar ponekad. Veoma mi je teško, ipak, da to stalno imam na umu.«

»Ratnik misli na svoju smrt kad mu stvari postanu nejasne.«

»To je još teže, don Huane. Za većinu ljudi smrt je nešto neodređeno i daleko. Mi na to nikad ne mislimo.«

»Zašto?«

»A zašto bismo mislili?«

»Veoma prosto«, odgovori. »Zato što jedino misao o smrti čeliči naš duh.«

Kad smo pošli iz Los Vidriosa bila je takva pomrčina da su se obrisi oštarih planinskih vrhova potpuno stopili s tamnim nebom. Vozili smo se ćutke još jedan sat. Bio sam umoran. Činilo mi se da ne govorim zato što i nemam o čemu da govorim. Bilo je veoma malo vozila na drumu — tek poneka kola bi prošla pored nas krećući se u suprotnom pravcu. Izgledalo je da smo se samo mi uputili na jug. To mi se činilo čudno pa sam svaki čas gledao u retrovizor da vidim ima li koga iza nas, ali nikakvih kola nije bilo.

Posle nekog vremena prestadoh da iščekujem kola i počeh da razmišljam o tome šta li nas očekuje na ovom putovanju. Onda odjednom primetih da moji farovi bacaju veoma jaku svetlost nasuprot pomrčini svud oko nas, pa opet pogledah u retrovizor. Ugledao sam prvo jarku svetlost a onda sam razaznao dve svetle tačke koje kao da su iz zemlje iskrsle. To su bili farovi automobila koji se nalazio navrh jednog brda dosta daleko od nas. Video sam ih još neko vreme, a onda su se izgubili u pomrčini kao da ih je neko sklonio; malo zatim pojavili su se navrh drugog brda, a zatim su opet nestali. Dugo sam u ogledalu pratio njihovo pojavljivanje i nestajanje. U jednom trenutku pomislih da nas ta kola sustižu. Zaista su nam se približavala. Njihovi farovi bivali su sve veći i svetliji. Namerno pritisnuh jače papučicu za gas. Obuzela me neka nelagodnost. Učinilo mi se da je don Huan primetio moju zabrinutost, ili je, možda, samo zapazio da ubrzavam. Pogledao je prvo u mene, pa se okrenuo i gledao u te farove u daljini.

Upitao me šta mi je. Rekao sam mu da već satima nije bilo nikakvih automobila iza nas, i da sam odjednom ugledao farove tog automobila koji nam se približava.

Nasrne jao se prigušeno i upitao me mislim li ja zaista da je to automobil. Odgovorih mu da to ne može biti ništa drugo nego automobil, a on reče da mu je to

što sam se zabrinuo dokaz kako osećam da je to iza nas nešto više od običnih kola. Uporno sam mu ponavljao kako sam mislio da je to na drumu prosto neki putnički automobil, ili, možda, kamion.

»Šta bi drugo moglo biti?« rekoh glasno.

Don Huanovo ispitivanje me iznerviralo.

On se okrenu, pogleda me pravo u oči pa lagano klimnu glavom, kao da odmerava to što će reći.

»To su svetlosti na glavi smrti«, tiho reče. »Smrt ih stavi na glavu kao šešir pa onda krene galopom. To su svetlosti smrti u galopu koja nas sustiže i sve nam je bliža i bliža.«

Naježih se. Malo zatim pogledah opet u retrovizor, ali onih svetiljki više nije bilo.

Rekoh don Huanu da su se ona kola morala zaustaviti ili su skrenula s našeg puta na drugi. Nije se okrenuo da vidi, samo se protegao i zevnuo.

»Ne«, reče. »Smrt nikad ne staje. Ponekad samo pogasi svoja svetla, i ništa više.«

Stigli smo u severoistočni Meksiko 13. juna. Dve stare Indijanke koje su bile veoma slične, po svoj prilici sestre, i četiri devojke stajale su na okupu pred jednom kućicom od čerpića. Iza kuće je bila koliba, a od nekadašnjeg ambara ostao je samo jedan zid i deo krova. Žene su nas, izgleda, očekivale; sigurno su primetile moja kola po oblaku prašine koja ih je pratila po seoskom putu, kad sam se pre dve milje odvojio od asfaltiranog drumu. Ta kuća se nalazila u jednoj dugoj dolini; kad sam s vrata kuće pogledao na drum, ličio mi je na dug ožiljak visoko gore na padini zelenih boja.

Don Huan je izišao iz kola i porazgovarao nekoliko minuta sa staricama. One su mu pokazale neke drvene stolice pred vratima. Don Huan mi dade znak da priđem i mi sedosmo. Jedna starica sede s nama; ostale udoše u kuću. Dve devojke ostadoše pred vratima, posmatrajući me radoznalo. Mahnuh im rukom, a one se zakikotaše i pobegoše u kuću. Posle nekoliko minuta došla su dva mlađa čoveka i pozdravila se s don Huanom. Meni nisu uputili ni reči, niti su me pogledali. Malo su porazgovarali s don Huanom; zatim on ustade

pa svi, zajedno sa ženama, odosmo pešice u jednu kuću, možda pola milje udaljenu od prve.

Tamo smo sreli drugu grupu ljudi. Don Huan uđe u kuću, a meni reče da ostanem kraj vrata. Pogledah unutra i videh jednog starog Indijanca, možda don Huanovih godina, gde sedi na drvenoj stolici.

Još se nije bilo sasvim smrklo. Grupa mlađih Indijanaca i Indijanki mirno je stajala oko jednog starog kamiona pred kućom. Obratio sam im se na španskom, ali oni su očigledno izbegavali da mi odgovore; žene su se kikotale čim bih nešto rekao, a muškarci bi se učtivo nasmešili i odvrćali pogled od mene. Izgledalo je da me ne razumeju, ali ja sam bio siguran da svi znaju španski, jer sam ih čuo kad su među sobom razgovarali.

Posle nekog vremena don Huan i onaj drugi starac iziđoše iz kuće pa se popeše u kamion i sedoše pored vozača. To je, čini se, bio znak za sve ostale da se popnu na zadnji deo kamiona. Sa strana nije bilo ograda, i kad je kamion krenuo, svi smo se držali za dugi konopac pričvršćen za neke kuke na šasiji.

Kamion se kretao lagano po seoskom putu. U jednom trenutku zastao je na veoma strmoj uzbrdici i mi svi iskočismo pa pođosmo peške za njim; ubrzo potom dva mladića opet skočiše na pod kamiona i sedoše na kraj ne hvatajući se za konopac. Žene su se smejale i hrabrile ih da i dalje ostanu u tom nesigurnom položaju. Don Huan i onaj drugi starac koga su oslovljavali sa »don Silvio« koračali su jedan pored drugog ne obraćajući pažnju na nestašluke mladih. Kad smo ponovo stigli na ravniји put, svi smo se opet popeli na kamion.

Vozili smo se otprilike 1 sat. Pod kamiona bio je veoma tvrd i neudoban, pa sam zato stajao držeći se za vozačku kabinu i tako sam se vozio sve dok nismo stigli do nekih brvnara. I tu je bilo sveta, a kako je već bilo veoma mračno, mogao sam, pri žućkastoj svetlosti petrolejke okačene na otvorenim vratima, da razaznam samo nekolicinu ljudi.

Svi siđoše s kamiona i pomešaše se s ljudima u tim kućama. Don Huan mi opet reče da ostanem napolju. Naslonio sam se na prednji branik kamiona, a posle

nekoliko minuta pridružiše mi se 3 mlađa čoveka. S jednim od njih upoznao sam se pre 4 godine na jednom mitoteu. On me zagrli, snažno me uhvativši za mišice.

»Sila si«, prošapta mi na španskom.

Stajali smo sasvim mirno pored kamiona. Bila je topla, vetrovita noć. Čuo sam tihi žubor potoka koji je tekao tu negde u blizini. Moj prijatelj me šapatom upita da li imam cigareta. Ponudih i njega i ostale. Pogledah u časovnik pri žaru cigarete. Bilo je devet sati.

Ubrzo potom iz kuće iziđe grupa ljudi i ona trojica se udaljiše od mene. Don Huan mi priđe i reče da je svima objasnio zašto sam došao, da niko nema ništa protiv toga, da slobodno mogu da prisustvujem mitoteu i da ih služim vodom. Dodao je da ćemo ubrzo poći.

Grupa od 10 žena i 11 muškaraca iziđe iz kuće. Njihov predvodnik bio je neki mršav čovek koji je imao verovatno 50 i koju godinu. Zvali su ga »Moćo«; taj nadimak znači da je kratko podšišan. Koraćao je žustro, čvrsto. Nosio je petrolejku u ruci i mahao njome u hodu levo-desno. U početku sam mislio da on njom tek tako maše, ali sam posle utvrdio da zamahne kad naiđe na kakav teži deo puta, ili na neku prepreku. Išli smo više od jednog sata. Žene su ćeretaile i pokatkad se tiho smejale. Don Huan je s onim drugim starcem bio na čelu povorke, a ja sam bio sasvim na kraju. Gledao sam dole, pokušavajući da vidim kuda koraćam.

Protekle su već 4 godine otkako smo don Huan i ja poslednji put noću bazali po brdima, i ja se više nisam onako spretno kretao kao nekada. Spoticao sam se svaki čas i nenamerno odbacivao nogama omanje kamenje. Moja kolena više nisu bila gipka; kad bih naišao na strminu, činilo mi se da se put ustremio na mene, a kad bi se staza spuštala, izgledalo mi je da tonem zajedno s njom. Hodao sam najbučnije od svih i zbog toga i protiv svoje volje ispaao budala. Neko iz grupe doviknuo bi »bum« svaki put kad sam se spotakao, na šta su se svi smejali. U jednom trenutku je kamen koji sam nogom odbacio udario neku ženu u

petu, i ona, na opšte uveseljenje, glasno reče: »Dajte sveću tom jadniku!« Ali najgore mi je bilo kad sam posrnuo i morao da se pridržim za onoga ispred sebe; zamalo nije izgubio ravnotežu i namerno je vrisnuo iz sveg grla. Svi su se smejali toliko da su morali stati dok se ne smire.

U jednom trenutku, predvodnik mahnu svetiljkom gore-dole. To je, čini se, bio znak da smo stigli kud smo naumili. Desno od mene u blizini su se nalazili obrisi oniže kuće. Ljudi iz grupe razidoše se kud koji. Tražio sam pogledom don Huana. Teško ga je bilo naći po mraku. Posrtao sam bučno tumarajući tamo-amo dok ga nisam našao gde sedi na jednom kamenu.

On mi ponovi da je moja dužnost da donosim vodu ljudima koji će učestvovati na mitoteu. Još pre mnogo godina naučio me kako se to radi. Iako sam se ja svega dobro sećao, on je ipak želeo da me podseti i pokazao mi je šta treba da radim.

Posle toga smo otišli iza kuće gde su svi muškarci bili na okupu. Naložili su vatru. Na petnaestak stopa od vatre prostor je bio raščišćen i prekriven prostirkama od rogozine. Moćo, čovek koji je bio na čelu povorke, seo je prvi na prostirku; primetio sam da mu nedostaje gornji rub levog uha, po čemu je i dobio svoj nadimak. Don Silvio sede desno od njega, a on Huan levo. Moćo je sedeo licem prema vatri. Jedan mlađi čovek pride mu i stavi pred njega plitku pletenu kotaricu s pupoljcima pejtla, pa onda sede između njega i don Silvija. Drugi mlađić donese dve male kotarice, stavi ih pored one s pupoljcima pejtla pa sede između Moćoa i don Huana. Zatim još 2 mlađića sedoš e pored don Silvija i don Huana i tako zatvoriše krug u kome se nalazilo 7 ljudi. Žene su ostale u kući. 2 mlađića morala su da održavaju vatru kako bi svu noć gorela, a 1 dečak i ja čuvali smo vodu koju ćemo docnije davati sedmorici učesnika posle njihovog rituala koji će trajati celu noć. Vatra i sudovi za vodu bili su jedni naspram drugih, na podjednako j udaljenosti od kruga u kome su sedeli učesnici obreda.

Starešina Moćo zapeva svoju pesmu pejtlu; njegove oči bile su zatvorene, a telo kao da je odskakalo

gore-dole. Bila je to veoma duga pesma. Nisam razumeo jezik kojim je pevao. A onda su svi, jedan za drugim, otpevali svoje pesme pejtlu. Izgledalo je da ne pevaju nekim unapred utvrđenim redom. Činilo se da pevaju onda kad osećaju potrebu za tim. Moćno potom uze u ruke kotaricu s pejtлом, izvadi iz nje dva pupoljka, pa je opet vratio u sredinu kruga; don Silvio uze pejtlo posle njega, a zatim i don Huan. Ona četiri mladića koji su, izgleda, sačinjavali zasebnu grupicu, uzeše svaki po dva pupoljka pejtla, i to redom koji se kretao pravcem suprotnim od kazaljke na časovniku.

Svaki od te sedmorice učesnika pevao je i pojeo po 2 pupoljka pejtla 4 puta za redom, a zatim su jedan drugom dodavali druge dve kotarice sa osušenim voćem i mesom.

Ponovili su taj ciklus nekoliko puta u toku noći, ali meni nikako nije pošlo za rukom da otkrijem bilo kakav skriveni red u njihovim postupcima. Nisu razgovarali; činilo se da je tu svaki od njih potpuno sam, jedinka za sebe. Nisam nijednom primetio da je bilo koji od njih obraćao pažnju na to šta rade oni drugi.

Poustajali su pre zore i onaj dečak i ja dali smo im vode. Posle toga sam malo prošetao da bih se orijentisao. Ta kuća bila je u stvari koliba sa jednom sobom, niska građevina od čerpića s krovom od opletene slame. Predeo oko nje delovao je veoma deprimirajuće. Koliba se nalazila u ravnoj pustolini s mešovitim rastinjem. Zbunje i kaktusi rasli su jedni pored drugih, ali nigde nije bilo nijednog drveta. Nisam se usudio da se udaljim od kuće.

Žene su otišle do podne. Ljudi su se ćutke kretali u neposrednoj blizini kuće. Oko podne smo svi opet posedali onim istim redom kako smo sedeli i prethodne večeri. Kotarica sa suvim mesom isečenim na komadiće, tako da su po veličini bili isti kao i pupoljci pejtla, išla je od ruke do ruke. Neki od prisutnih pevali su svoje pesme pejtlu. Po isteku, otprilike, jednog sata svi su poustajali i razišli se na razne strane.

Žene su za vodonoše i one koji treba da paze na vatru ostavile lonac kaše. Jeo sam malo, a zatim prespavao gotovo celo popodne.

Kad se smrklo, mladići čija je dužnost bila da se staraju o vatri naložiše je opet i krug uzimanja pejotla ponovo započe. Sve se zbivalo uglavnom istim redom kao prethodne noći i završilo se u zoru.

U toku noći trudio sam se da pratim i zabeležim svaki pokret svakog pojedinog od tih 7 učesnika, nadajući se da ću otkriti makar i najmanji mogući znak sistema za verbalno ili bilo kakvo drugo opštenje među njima. Međutim, u njihovim postupcima i ponašanju nije bilo ničega što bi ukazivalo da takav sistem postoji.

Pred večer je opet počeo krug uzimanja pejotla. Ujutro mi je bilo jasno da sam potpuno poražen u svom nastojanju da otkrijem bilo šta što bi ukazivalo na to da među njima postoji neki tajni predvodnik, ili kakav tajni način međusobnog sporazumevanja. Taj dan sam kasnije proveo sam i pokušao da sredim svoje beleške.

Kad su se ljudi opet okupili za tu četvrtu noć, znao sam odnekud da će se sastanak njom završiti. Niko mi o tome nije rekao ni reči, ali ja sam ipak znao da će se sutradan svi razići. Sedeo sam opet kraj vatre, dok su ostali posedali po već utvrđenom redu.

Ponašanje one sedmorice ljudi u krugu bilo je sasvim isto kao i prethodne noći. Budno sam i dalje motrio na njihove pokrete, kao i ranije. Želeo sam da zabeležim sve što čine, svaki njihov pokret, reč, ili gest.

U jednom trenutku začuh tiho, isprekidano zujanje; bilo je to obično zujanje u ušima i zato se na to nisam ni osvrtao. Međutim, zujanje se pojačavalo, ali još nije prevazišlo ono uobičajeno. Sećam se da je moja pažnja bila podeljena između motrenja na prisutne i osluškivanja tog zujanja u mojim ušima. A onda se, u jednom trenutku, ozariše lica tih ljudi; činilo se kao da je tog časa upaljena neka svetiljka. Ali to nije ličilo na električnu svetiljku, ni fenjer, a isto tako ni na odraz vatre na njihovim licima. To je, moglo bi se reći, bilo neko zračenje, neka ružičasta svetlost, veoma blaga, ali ipak uočljiva s mesta na kome sam se nalazio. Zujanje kao da se sve više pojačavalo. Pogledah u dečaka koji je bio sa mnom, ali on je spavao.

Tada se ona ružičasta svetlost već više zapažala. Pogledah u don Huana, ali on je bio sklopio oči, kao i don Silvio i Moćo. Nisam mogao da vidim oči četvorice mlađih ljudi zato što su dvojica od njih sedela nagnuta napred, dok su mi druga dvojica bila okrenuta leđima.

Motrio sam ih još pažljivije. Nisam, ipak, bio potpuno svestan činjenice da u stvari čujem zujanje i vidim ružičastu svetlost kako lebdi nad ljudima. Malo docnije zapazio sam da su ona blaga ružičasta svetlost i zujanje veoma uporni. Za trenutak sam bio veoma zbunjnjen, a onda mi je kroz glavu prostrujala misao koja nije bila ni u kakvoj vezi s prizorom koji sam posmatrao, niti sa svrhom mog prisustva na tom mestu. Setio sam se nečega što mi je majka rekla jednom kad sam još bio dete. Ta misao bila je veoma neprikladna i odvlačila je moju pažnju; pokušao sam da je odbacim i da se opet unesem u to što posmatram, ali nisam mogao. Ta misao mi se opet vratila, ali ovog puta još snažnija, upornija, a onda sam jasno čuo glas moje majke kako me doziva. Čuo sam je kako vuče papuče u hodu, i zatim i njen smeh. Okrenuh se, tražeći je pogledom; učinilo mi se da ću se u nekoj vrsti halucinacije ili fatamorgane prebaciti u prošlost i da ću je videti, ali video sam jedino usnulog dečaka pored sebe. Ugledavši ga, trgnuo sam se i osetio da mi je za trenutak-dva lakše, da mi je glava bistra.

Opet pogledah u onu grupu ljudi. Nisu nimalo promenili položaj — sedeli su isto kao i pre. Međutim, one svetlosti više nije bilo, a ni u mojim ušima više nije zujalo. Osetio sam da mi je lakše. Pomislih da je završena i ona halucinacija s glasom moje majke. Njen glas je bio tako jasan, tako živ. Ponavljao sam sebi neprestano da me njen glas za časak gotovo potpuno obmanuo. Primetih, kao uzgred, da don Huan gleda u mene, ali to nije bilo važno. Bio sam, u stvari, još pod utiskom glasa moje majke koja me dozivala. Upinjao sam se svom snagom da mislim na nešto drugo. A onda opet čuh njen glas, i to tako jasno kao da je ona tu, iza mene. Dozivala me po imenu. Hitro se okrenuh, ali videh samo tamne obrise kolibe i žbunje iza nje.

To što sam čuo svoje ime bacilo me u dubok očaj. Zacvileh i protiv svoje volje. U tom trenutku osetih da mi je potreban neko ko će se starati o meni. Okrenuh se i pogledah u don Huana; on je netremice zurio u mene. Nisam želeo da ga vidim i zato sklopih oči, a onda ugledah majku. To nije bila misao o njoj, niti sam je video onakvu kakvu je obično viđam kad mislim o njoj. Sad sam je ugledao sasvim jasno: stajala je pored mene. Bio sam očajan. Drhtao sam i želeo da pobeegnem. Vizija moje majke bila je suviše uznemirujuća, suviše strana ovome čemu sam težio na tom sastanku u čast pejotla. Činilo se da to nikakvim svesnim naporom nisam mogao izbeći. Možda sam mogao otvoriti oči, da sam zaista želeo da ta vizija iščezne, ali ja sam je, naprotiv, podrobno zagledao. Nisam samo gledao u nju; bilo je to, moglo bi se reći, prinudno, veoma pažljivo posmatranje i utvrđivanje činjeničnog stanja. Obuzelo me neko neobično osećanje, kao da na mene deluje neka spoljna sila, i ja odjednom osetih užasni teret koji je za mene predstavljala majčina ljubav. Kad sam čuo svoje ime, bio sam rastrzan; sećanje na majku ispunilo me očajem i tugom, ali kad sam se zagledao u nju, postalo mi je jasno da je nikad nisam voleo. To saznanje me je porazilo. Misli i slike navreše kao bujica. Vizija moje majke morala je nestati u međuvremenu; više nije ni bila važna. Više me nije zanimalo ni šta Indijanci rade. U stvari — zaboravio sam na mitote. Bio sam obuzet mnoštvom neobičnih misli, neobičnih zato što je to bilo nešto više od misli: potpune celine osećanja koje su u stvari bile emocionalna izvesnost, neosporni dokazi prirode mog odnosa sa majkom.

U jednom trenutku te neobične misli presahnuše. Primetio sam da više nisu bile onako fluidne i da to više nisu potpune celine osećanja. Već sam počeo da razmišljam i o drugim stvarima. Moje misli su lutale. Mislio sam na druge članove svoje najuže porodice, ali nikakve slike nisu pratile te misli. Onda pogledah u don Huana. Stajao je; stajali su i svi ostali, a onda zajedno pođoše ka vodi. Sklonio sam se i gurnuo dečaka, koji je još spavao, da ga probudim.

Ispričao sam don Huanu sve o svojoj viziji čim je seo u moj automobil. Smejao se oduševljeno i rekao da je moja vizija znak, omen, važan isto koliko i moje prvo iskustvo s Meskalitom. Sećam se da je don Huan moje reakcije na prvo uzimanje peyotla tumačio kao izvanredno važan omen; u stvari, na osnovu toga je odlučio da na mene prenese sve svoje znanje.

Don Huan reče da je te poslednje noći mitotea Meskalito lebdeo iznad mene tako očigledno da su svi morali da se okrenu prema meni; zato je onako zurio u mene kad sam ga pogledao.

Želeo sam da čujem kako tumači moju viziju, ali on nije hteo da govori o tome. Rekao je da je sve to što sam doživeo glupost u poređenju s omenom.

Don Huan je i dalje govorio o tome kako je Meskalitova svetlost lebdela nada mnom i kako su je svi videli.

»To je zaista bilo nešto«, reče. »Ne bih mogao da tražim nikakav bolji znak.«

Don Huanove i moje misli kretale su se, očito, u 2 različita pravca. Njega je zanimalo značaj događaja koji je tumačio kao neki predznak, a ja sam bio obuzet pojedinostima vizije koju sam imao.

»Ne tiču me se nikakvi predznaci«, rekoh. »Hoću da znam šta se to sa mnom zbilo.«

On se namršti kao da se naljutio, i ostade sasvim krut i ćutljiv neko vreme. Onda pogleda u mene. Njegov glas bio je veoma ubedljiv. Reče da je važno jedino to što je Meskalito bio veoma dobar prema meni, što me sa svih strana potpuno obasuo svojom svetlošću i dao mi pouku za koju nisam morao nimalo da se potrudim osim, prosto, da se nađem tu gde sam bio.

Četvrtog septembra 1968. otišao sam u Sonoru da posetim don Huana. Kad sam prošli put bio kod njega, zamolio me je da mu kupim neku tekilu koja se inače ne prodaje u trgovini, i zato sam zastao u Hermosilu da nađem tu tekilu zvanu *bakanora*. Taj njegov zahtev me začudio, pošto znam da ne voli da pije, ali kupio sam mu 4 boce i stavio ih u jednu kutiju pored drugih stvari koje sam mu nosio.

»Gle, doneo si 4 bocel!« reče smejući se dok je otvarao kutiju. »Molio sam te da mi kupiš jednu. Verovatno si pomislio da je *bakanora* za mene, ali nije, nego je za mog unuka Lusija, i moraš mu je predati kao da je to poklon koji mu ti lično daješ.«

Upoznao sam se s don Huanovim unukom pre dve godine; tada je imao 28 godina. Bio je veoma visok, preko 6 stopa, i uvek je bio neobično dobro i ekstravagantno odeven u poređenju sa sebi ravnima. Dok većina Indijanaca nosi košulje kaki boje i farmerke, slamne šešire i, na nogama, sandale domaće izrade, zvane gvaraće (*guaraches*), Lusio je nosio skupu jaknu od crne kože s ukrasima od tirkiznih bobaka, kaubojski šešir iz Teksasa, i čizme s monogramom i rukom izrađenim ukrasima.

Lusio se obradovao piću i odmah je dve boce odneo u kuću, verovatno da ih skloni. Don Huan uzgred napomenu da čovek nikad ne treba da skriva piće i

sam da ga pije. Lusio odgovori da ga on u stvari ne skriva, nego ga sklanja do večeri kada će pozvati svoje prijatelje da ga zajedno popiju.

Vratio sam se Lusijevoj kući iste večeri oko 7 sati. Bilo je mračno. Nazreo sam konture nekih ljudi koji su stajali pod jednim omanjim drvetom; to je bio Lusio s jednim prijateljem. Čekali su me i sad me zajedno povedoše u kuću osvetljavajući put baterijskom lampom.

Lusijeva kuća bila je stračara od čatme, sa dve sobe i zemljanim podom. Bila je duga dvadesetak stopa, a stajala je na dosta tankim stubovima od drveta meskita. Imala je neku vrstu nadstrešnice koju zovu *ratnada*, široku 9 stopa iznad celog prednjeg dela kuće. *Ramada* krov nikad nije gusto prekriven; načinjen je od grana koje nisu tesno priljubljene tako da daju dosta hlada, a ipak dopuštaju da sveži povetarac slobodno struji.

Kad sam ušao u kuću, uključio sam magnetofon koji sam doneo u ručnoj torbi. Lusio me upoznao sa svojim prijateljima. U kući je zajedno sa don Huanom bilo 8 ljudi. Sedeli su nemarno oko sredine sobe pod jakom svetlošću petrolejke okačene o gredu. Don Huan je sedeo na jednom sanduku. Ja sam seo nasuprot njemu na dugu klupu načinjenu od debele grede koja je bila prikovana za dve ramlje pobodene u zemlju.

Don Huan je šešir ostavio na zemlji pored sebe. Pri svetlosti petrolejke njegova kratka seda kosa izgledala je još belja i sjajnija. Pogledah u njegovo lice; na toj svetlosti su se i bore na njegovom vratu i čelu činile dublje tako da je izgledao tamniji i stariji nego što je bio.

Pogledah u ostale; pod zelenkastobelom svetlošću petrolejke svi su izgledali umorni i stari.

Lusio se svima obrati na španskom i glasno reče da ćemo popiti bocu *bakanore* koju sam mu ja doneo iz Hermosila. Otišao je potom u drugu sobu, doneo bocu, otvorio je pa mi je dao zajedno sa metalnom čašicom. Nalih samo malo rakije u čašu i popih je. Učini mi se da je *bakanora* aromatičnija, gušća i jača od obične tekile. Zakašljao sam od nje. Dodao sam bocu čoveku do

sebe i sad su pomalo otpili svi osim don Huana; on samo uze bocu i stavi je pred Lusija koji je bio na kraju reda.

Svi su živo komentarisali piće iz te boce govoreći kako je aromatično i složili su se da sigurno potiče iz visokih planina Čiuaua.

Obredasmo se bocom još jedanput. Ljudi su cokatili, opet je hvalili pa su potom živahno razgovarali o tome koliko se tekila iz kraja oko Gvadalahare razlikuje od one načinjene na velikim visinama Čiuaua.

Don Huan nije pio ni drugi put, a ja sam popio samo kap-dve, dok su ostali nalivali vrškom punu čašu. Boca je opet išla od ruke do ruke i na kraju se ispraznila.

»Daj i ostale boce, Lusio«, reče don Huan.

Činilo se da Lusio okleva, ali i don Huan kao uzgred reče ostalima da sam Lusiju doneo četiri boce.

Beninjo, mladić Lusijevih godina pogleda u tašnu koju sam diskretno stavio pored sebe i upita da li trgovcem tekilom. Don Huan mu odgovori da nisam trgovac, nego da sam došao u Sonoru da njega posetim.

»Karlos uči o Meskalitu, a ja ga podučavam«, reče don Huan.

Svi pogledaše u mene i ućtivo se nasmešiše. Drvo-seča Bahea, omalen, mršuljav čovek oštarih crta lica, gledao me netremice jedan trenutak a onda je rekao da me trgovac iz tog mesta optužio da sam špijun jedne američke kompanije koja namerava da otvori neke rudnike u zemlji Indijanaca Jaki. Na to su svi reagovali kao da su ogorčeni zbog takve optužbe. Osim toga, svi su bili kivni na tog trgovca koji je bio Meksikanac, *Jori*, kako ih Jaki zovu.

Lusio ode u drugu sobu pa se vrati s drugom bocom *bakanore*. Otvori je, nali sebi dobro u čašu pa je pruži onome do sebe i boca pođe dalje. Razgovor krenu o tome da li će ta američka kompanija doći u Sonoru, i kako bi to moglo da utiče na Indijance Jaki. Boca se vrati Lusiju. On je podiže i pogleda koliko je pića još ostalo.

»Kaži mu da ne brine«, šapnu mi don Huan. »Reći da ćeš mu još doneti kad sledeći put dođeš.«

Nagnuh se prema Lusiju i reko mu da ću mu sledeći put doneti bar 6 boca.

U jednom trenutku razgovor kao da je zamro.

Don Huan se okrenu prema meni i reče glasno: »Zašto ne pričaš ovim ljudima o svojim susretima s Meskalitom? Mislim da bi to bilo mnogo zanimljivije od ovog dokonog preklapanja o tome šta će se desiti ako američka kompanija dođe u Sonoru.«

»Je li Meskalito pejtlot, deda?« radoznalo upita Lusio.

»Neki ga tako zovu«, suvo odvrati don Huan. »Ja više volim da ga zovem Meskalito.«

»Ta prokleta biljka tera ljude u ludilo«, reče Henaro, visok, koštunjav, sredovečan čovek.

»Mislim da je glupo reći da Meskalito tera ljude u ludilo«, tiho reče don Huan. »Jer kad bi to bila istina, Karlos bi sad bio u luđačkoj košulji a ne ovde u razgovoru s vama. On ga je uzimao — pogledajte ga. Dobro mu je.«

Bahea se osmehnu pa bojažljivo odgovori: »Ko to zna?« Svi se nasmejaše.

»Onda pogledajte mene«, reče don Huan. »Poznajem Meskalita gotovo otkad znam za sebe, i nikad mi nije naudio.«

Ljudi se ne nasmejaše, ali bilo je očigledno da ne shvataju ozbiljno njegove reči.

»S druge strane, istina je da Meskalito tera ljude u ludilo, kao što kažete«, produži don Huan, »ali to biva samo onda kad mu čovek pristupi ne znajući šta čini.«

Eskere, starac don Huanovih godina, tiho se nasmeja odmahujući glavom čas desno čas levo.

»Šta hoćeš da kažeš tim 'ne znajući', don Huane?« upita. »Kad sam te prošli put video, rekao si to isto.«

»Ljudi zaista polude kad uzmu pejtlot«, produži Henaro. »Video sam Indijance iz plemena Uicól kad su ga jeli. Ponašali su se kao da su pobesneli. Pena im je išla na usta, bljuvali su i pišali gde god su stigli. Od te proklete biljke možeš dobiti i epilepsiju. To mi je jednom prilikom rekao gospodin Salas, državni inženjer. A epilepsija je neizlečiva, znate.«

»To je gore nego što se životinje ponašaju«, dodade Bahea ozbiljno.

»Video si kod Indijanaca Uićol samo ono što si želio da vidiš, Henaro«, reče don Huan. »Pre svega, nisi se sam nikad potrudio da od njih čuješ kako im je kad se upoznaju s Meskalitom. Koliko znam, Meskalito ni kod koga nije izazvao padavicu. Državni inženjer je Jori i ja sumnjam da bilo koji Jori išta zna o tome. Ne misliš valjda ozbiljno da su hiljade i hiljade ljudi koji poznaju Meskalita ludi, je li?«

»Mora da su ludi, ili bar ćaknuti, kad tako nešto rade«, odgovori Henaro.

»Ali kad bi te hiljade bile lude u isto vreme, ko bi obavljao njihove poslove: Kako bi se održali u životu?« upita don Huan.

»Makario, koji dolazi s ,druge strane'« — iz SAD — »rekao mi je da je svaki onaj koji uzme pejotl doživotno obeležen«, reče Eskere.

»Makario laže ako tako govori«, reče don Huan. »Siguran sam da on nema pojma o čemu govori.«

»On zaista mnogo laže«, reče Beninjo.

»Ko je Makario?« upitah.

»Jedan Indijanac Jaki koji ovde živi«, reče Lusio. »Kaže da je iz Arizone i da je za vreme rata bio u Evropi. Svašta taj priča.«

»Kaže da je bio pukovnik!« reče Beninjo.

Svi se nasmejaše i sad se neko vreme govorilo o njegovim neverovatnim pričama, ali don Huan vrati opet razgovor na Meskalita.

»Kad svi znate da Makario laže, kako mu možete verovati kad govori o Meskalitu?«

»Misliš li na pejotl, deda?« upita Lusio kao da se doista trudi da razume taj izraz.

»Da, do đavola!«

Don Huan to izgovori naglo i oštro. Lusio nesvesno ustuknu, i ja za trenutak osetih da su se svi uplašili. Onda se don Huan široko osmehnu i produži blagim glasom.

»Zar vi ne vidite da Makario nema pojma o čemu govori? Zar ne shvatate da čovek mora da zna nešto da bi mogao da govori o Meskalitu?«

»Opet ti«, reče Eskere. »Pa šta je, kog đavola, to znanje? Gori si od Makarija. On bar kaže ono što misli, bez obzira da li to zna ili ne zna. A tebe već godinama slušam kako nam govoriš da treba znati. Šta to treba da znamo?«

»Don Huan kaže da se u pejotlu nalazi jedan duh«, reče Beninjo.

»Video sam pejotl u polju, ali nikada još nisam video ni duha niti bilo šta slično«, dodade Bahea.

»Meskalito možda liči na duha«, objašnjavao je don Huan. »Ali ma šta on bio, čoveku to nije jasno dok ne sazna štošta o njemu. Eskere se žali da to ponavljam već godinama. Dobro, i ponavljam. Ali nisam ja kriv što vi ne razumete. Bahea kaže da svako ko ga uzme postaje sličan životinji. Dobro, ali ja na to tako ne gledam. Za mene su oni koji misle da su bolji od životinja gori od njih. Evo, pogledajte mog unuka. Radi bez odmora. Rekao bih čak da živi zato da bi radio, kao mazga. A jedino što čini, što ne rade i životinje, to je da se napije.«

Svi se nasmejaše. Viktor, veoma mlad čovek koji je, reklo bi se, još bio u pubertetu, smejao se glasom višim od ostalih.

Mladi farmer Elihio nije do sada izustio ni reči. Sedeo je na podu desno od mene, naslonjen na neke vreće hemijskog đubriva koje su bile nagomilane u kući da ne bi kisnule napolju. On je bio jedan od Lusijskih prijatelja iz detinjstva, snažno razvijen, iako rastom niži od Lusija; bio je zdepastiji od njega ali bolje građen. Elihija je, izgleda, zanimalo to što don Huan govori. Bahea je hteo nešto da uzvрати, ali ga Elihio prekide.

»Na koji način pejotl to sve menja?« upita. »Meni se čini da se čovek rodio zato da celog svog života radi — kao mazga.«

»Meskalito sve menja«, reče don Huan, »ali mi ipak moramo da radimo kao i svi ostali, kao mazge. Rekao sam da se u Meskalitu nalazi duh zato što je to što ljude menja nešto poput duha. To je duh koji možemo da vidimo i dodirnemo, duh koji nas menja, ponekad čak i protiv naše volje.«

»Pejotl ti pomuti mozak«, reče Henaro, »pa onda, naravno, veruješ da si se promenio. Je li to tačno?«

»Kako on može da nas izmeni?« Elihio nije popuštao.

»Uči nas kako valja živeti«, reče don Huan. »Pomaže i štiti one koji ga poznaju. Život kojim vi, momci, živite nije nikakav život. Ne znate koliko se čovek oseti srećnim kad svesno nešto čini. Vi nemate zaštitnika!«

»Kako to misliš?« ogorčeno upita Henaro. »Imamo ga, nego šta! Imamo našeg gospoda Isusa Hrista, i našu prečistu Bogorodicu, pa našu malu Devicu iz Gvadalupe. Zar to nisu naši zaštitnici?«

»Krasnih li zaštitnika!« reče don Huan podrugljivo. »Jesu li vas oni naučili da bolje živite?«

»Ako nisu, to je zato što ih ljudi ne slušaju«, bunio se Henaro, »njih neće, ali slušaju samo đavola.«

»Da su to pravi zaštitnici, oni bi vas prisilili da ih slušate«, reče don Huan. »Ako Meskalito postane vaš zaštitnik, moraćete ga slušati hteli vi to ili ne, zato što ga možete videti i morate voditi računa o tome što on govori. On će vas nagnati da mu pristupite s poštovanjem, a ne onako kako ste navikli da prilazite tim svojim zaštitnicima.«

»Šta hoćeš time da kažeš?« upita Eskere.

»Hoću da kažem to da vi kad hoćete da idete svojim zaštitnicima, jedan od vas mora da svira violinu, onaj koji igra mora da stavi masku i kožne dokolenice sa zvečkama i mora da igra, dok vi ostali pijete. Ti si, Beninjo, nekada bio igrač, pričaj nam o tome.«

»Prestao sam da igram pre 3 godine«, reče Beninjo. »Težak je to posao.«

»Pitaj Lusija«, reče Eskere ironično. »On je od toga digao ruke posle nedelju dana.«

Na to se nasmejaše svi osim don Huana. Lusio se smešio, reklo bi se zbunjeno, i progutao dva dobra gutljaja *bakanore*.

»Nije to teško, nego je glupo«, reče don Huan. »Pitajte igrača Valensija da li voli da igra. Ne voli! Ali navikao se na to, i to je sve. Gledao sam ga godinama kako igra, i kad god sam gledao, video sam kako loše

izvodi iste pokrete. Ne ponosi se svojom umetnošću osim kad govori o njoj. Ne voli je, i zato iz godine u godinu ponavlja iste pokrete. Ono što je u početku bilo loše u njegovoj igri vremenom se učvrstilo. On to više i ne može da vidi.«

»Naučili su ga da tako igra«, reče Elihio. »I ja sam bio igrač u gradu Torimu. Znam da igrač mora da igra onako kako ga nauče.«

»Valensio i tako nije najbolji igrač«, reče Eskere. »Ima i drugih. Šta kažeš za Sakateku?«

»Sakateka je čovek od znanja i on ne spada tu gde ste vi«, strogo reče don Huan. »On igra zato što to njegova priroda zahteva. Hteo sam da vam kažem samo to da vi, koji niste igrači, ne uživajte u tome. Ako neko dobro odigra neke igre, možda će neki među vama u tome i uživati. U stvari, niko od vas i ne zna bogzna šta o igranju, pa zato vam je i zadovoljstvo u tome nekako jedno. I zato ste svi vi pijandure. Pogledajte samo mog unuka!«

»Dosta, deda!« negodovao je Lusio.

»On nije ni lenj ni glup«, produži don Huan, »ali šta taj radi osim što pije?«

»Kupuje kožne jakne!« primeti Henaro, na što svi prasnuše u smeh.

Lusio proguta još malo *bakanore*.

»A kako će pejotl to da promeni?« upita Elihio.

»Kad bi Lusio potražio zaštitnika«, reče don Huan, »njegov život bi se promenio. Ne znam tačno na koji način, ali siguran sam da bi bio drukčiji.«

»Prestao bi da pije, to misliš?« insistirao je Elihio.

»Možda bi prestao. Potrebno mu je još nešto osim tekile da bi bio zadovoljan u životu. A to nešto, pa ma šta to bilo, pružio bi mu zaštitnik.«

»Onda pejotl mora da je veoma ukusan«, reče Elihio.

»To sam rekao«, reče don Huan.

»Pa kako ćeš, do đavola, uživati u njemu ako nije ukusan?« reče Elihio.

»Pomaže ti da više uživaš u životu«, reče don Huan.

»Ali kako ti pomaže da više uživaš u životu ako nije ukusan?« bio je uporan Elihio. »To ne razumem.«

»Naravno da ne razumeš«, ubedljivo će Henaro. »Poludiš od pejotla i onda prirodno misliš da živiš divno, bez obzira na to kako u stvari živiš.«

Svi se opet nasmejaše.

»To se može razumeti«, produži don Huan kao da ništa nije bilo, »ako pomisliš na to koliko malo znamo i koliko još ima toga što bi se moglo videti. Od pića ljudi polude. Od njega ti se vid zamuti. Meskalito, na-protiv, sve izoštrava. S njim sve vidiš tako dobro. Tako dobro!«

Lusio i Beninjo se zagledaše i nasmejaše kao da su to već ranije čuli. Henaro i Eskere postadoše nestrpljiviji i počеше uglas da govore. Viktor se smejao tako bučno da je njegov glas sve nadjačao. Čini se da je samo Elihija to zanimalo.

»Kako pejotl može sve to da čini?« upita on.

»Pre svega«, objašnjavao je don Huan, »moraš želeći da se s njim upoznaš, i moraš se s njim sastajati mnogo puta pre no što budeš mogao da kažeš kako ga poznaješ.«

»I šta onda biva?« upita Elihio.

Henaro ga prekide. »Sereš na krov a dupe ti je na zemlji.«

Prisutni zaurlaše od smeha.

»Šta zatim biva zavisi samo od tebe«, produži don Huan, ne uzbuđujući se. »Moraš mu pristupiti bez straha, i on će te, malo-pomalo, naučiti da bolje živiš.«

Nastade duga pauza. Izgledalo je da su se svi zamorili. Boca je bila prazna. Lusio otvori još jednu, očigledno preko volje.

»Je li pejotl i Karlosov zaštitnik?« upita Elihio kao u šali.

»Ja to ne znam«, reče don Huan. »Karlos ga je uzeo 3 puta, zato pitajte njega neka vam priča o tome.«

Svi se radoznalo okrenuše prema meni i Elihio upita: »Jesi li ga zaista uzimao?«

»Jesam. Uzimao sam ga.«

Izgleda da je sad don Huan pobedio u duelu s njima. Bili su ili radoznali da od mene čuju šta sam doživeo, ili suviše ućtivi da bi mi se smejali u lice.

»Zar ti nije ozledio usta?« upita Lusio.

»Bolela su me usta. I ukus mu je užasan.«

»Zašto si ga onda uzimao?« upita Beninjo.

Počeh potanko da objašnjavam da je don Huanovo poznavanje pejotla za zapadnjaka nešto najfantastičnije na šta je mogao naići. Kazao sam im da je istina sve što je o pejotlu rekao i da svaki pojedini od nas može i sam u to da se uveri.

Primetio sam da se svi smeškaju tako kao da prikrivaju prezir. Bilo mi je veoma neprijatno. Osetio sam da sam počeo nespretno da formulišem to što sam želeo da im kažem. Govorio sam još malo, ali izgubio sam volju i samo sam ponavljao ono što im je don Huan već kazao.

Don Huan mi pri teče u pomoć i upita umirućim tonom: »Kad si prvi put pristupio Meskalitu, nisi tražio zaštitnika, je li?«

Rekao sam im da nisam znao da Meskalito može da bude zaštitnik i da sam se u to upustio iz velike radoznalosti i želje da ga upoznam.

Don Huan opet potvrdi da mojim namerama nema šta da se prigovori i reče da je Meskalito zato povoljno delovao na mene.

Ali ipak te naterao da povraćaš i pišaš gde stigneš, je li?« insistirao je Henaro.

Odgovorili da je zaista tako delovao na mene. Svi se suzdržano nasmejaše. Osetio sam da me sad još više preziru. Činilo se da to ne zanima nikoga osim Elihija koji je netremice gledao u mene.

»Šta si video?« upita me.

Don Huan me podstiče da im ispričam gotovo sve glavne pojedinosti o onome što sam doživeo, i ja im ispričah redom šta se zbilo i u kakvom sam ga obličju video. Kad sam završio, Lusio izusti svoj komentar.

»Ako je pejotl tako čudan, onda mi je milo što ga nikad nisam uzeo.«

»Baš je onako kako sam ti kazao«, Henaro reče Baheji. »Od toga poludiš.«

»Ali Karlos sad nije lud. Kako ćete to objasniti?« don Huan upita Henara.

»Otkud znamo da nije?« odvrati Henaro.

Svi prasnuše u smeh, a s njima i don Huan.

»Jesi li se plašio?« upita Beninjo.

»Jesam, naravno.«

»Zašto si to onda učinio?« pitao je Elihio.

»Rekao je da želi da zna«, odgovori Lusio umesto mene. »Čini mi se da Karlos sve više liči na moga dedu. Obojica stalno govore kako žele da znaju, ali niko pod milim bogom ne zna šta to oni žele da znaju.«

»Nemoguće je objasniti to znanje«, reče don Huan Elihiju, »zato što je ono drukčije za svakog čoveka. Jedino nam je svima zajedničko to što Meskalito svoje tajne otkriva svakom od nas napose. Pošto znam Henarovo raspoloženje, ne bih mu preporučio da se upozna s Meskalitom. Ali Meskalito bi mogao savršeno dobro da deluje na njega uprkos mojim rečima i njegovom raspoloženju. Samo to *jedino* on može da utvrdi, a *to* je ono znanje o kome sam vam govorio.«

Don Huan ustade. »Vreme je da se ide kući«, reče. »Lusio je pijan, a Viktor spava.«

Dva dana posle toga, 6. septembra, Lusio, Beninjo i Elihio dođoše u kuću u kojoj sam stanovao da bismo zajedno išli u lov. Čitali su neko vreme dok sam ja i dalje pisao svoje beleške. Onda se Beninjo učtivo zakašlja upozoravajući me da će reći nešto važno.

Oćuta zbunjeno još neko vreme pa se opet nasmeja i reče: »Evo Lusio kaže da bi uzeo pejotl.«

»Bi li ga zaista uzeo?« upitah.

»Da. Ne bih imao ništa protiv.«

Beninjo se isprekidano smejaao.

»Lusio kaže da bi uzeo pejotl ako mu ti kupiš motocikl.«

Lusio i Beninjo se zgledaše pa prasnuše u smeh.

»Pošto je motocikl u Sjedinjenim Državama?« upita Lusio.

»Može se, verovatno, dobiti i za sto dolara«, rekoh.

»To tamo i nije tako mnogo, je li? Ti bi lako mogao da mu ga kupiš, zar ne?« upita Beninjo.

»Dobro, ali dopusti da prvo pitam tvog dedu«, rekoh Lusiju.

»Ne, ne«, bunio se on. »Ne pominji mu to. On će sve pokvariti. Čudak je to. Osim toga, star je i senilan i ne zna šta radi.«

»On je davno nekada bio pravi veštac«, dodade Beninjo. »Mislim, pravi pravcati. Moji kažu da je bio najbolji. Ali odao se pejotlu i postao niko i ništa. Sad je suviše star.«

»I neprestano preživakuje iste priče o pejotlu«, reče Lusio.

»Taj pejotl je govno i ništa više«, reče Beninjo. »Znaš, probali smo ga mi jedanput. Lusio je od svog dede dobio punu vreću. Žvakali smo ga jedne noći dok smo išli u grad. Đavo da ga nosi! Isekao mi je usta na sitne komadiće. I ima grozan ukus!«

»Jeste li ga progutali?« upitah.

»Ispjunuli smo ga«, reče Lusio, »a onda smo svu tu prokletu vreću bacili.«

Obojici se to činilo veoma smešno. Elihio za sve to vreme nije ni reči izustio. Bio je povučen, kao obično. Nije se čak ni smejao.

»Da li bi ti voleo da ga probaš, Elihio?« upitah.

»Ne. Ja ne. Čak ni za motocikl.«

Lusiju i Beninju su njegove reči bile veoma smešne i oni opet zaurlaše od smeha.

»Moram ipak da priznam«, produži Elihio, »da me don Huan dovodi u nedoumicu.«

»Moj deda je suviše star da bi bilo šta znao«, reče Lusio duboko uveren u to.

»Da, suviše je star«, ponovi Beninjo kao odjek.

Pomislih kako je mišljenje ta 2 mlada čoveka o dan Huanu detinjasto i neosnovano. Osećao sam da mi je dužnost da ga branim pa rekoh da je don Huan, po mom mišljenju, i sada veliki čarobnjak, isto kao što je nekada bio, i da je možda i najveći. Rekoh da u njemu ima nešto, nešto zaisla neobično. Podsetio sam ih da on ima preko 70 godina, a da je ipak energičniji i jači od svih nas zajedno. Čikao sam te mlade ljude da to i sami utvrde tim što će pokušati krišom da se prišunjaju do Huanu.

»Mome dedi ne možeš krišom prići«, ponosno reče Lusio. »On je veštac.«

Podsetio sam ih da su maločas rekli kako je star i senilan, i da senilni ljudi ne znaju šta se oko njih zbiva. Rekoh im da sam se tako često divio don Huanovoj budnosti i hitrini.

»Niko ne može krišom da priđe čarobnjaku pa makar on bio i star«, autoritativno reče Beninjo. »Ali kad spava, onda ga ipak mogu okružiti. To se desilo jednom čoveku koji se zvao Sevikas. Svetu su dojadile njegove vradžbine kojima im je nanosio zlo pa su ga ubili.«

Zamolio sam ih da mi to potanko ispričaju, ali oni rekoše da se to desilo pre nego što su se oni rodili ili kad su još bili sasvim mali. Elihio dodade da ljudi u sebi misle da je Sevikas u stvari bio samo budala, i da niko ne može da naudi pravom čarobnjaku. Pokušao sam dalje da ispitujem šta oni misle o čarobnjacima. Izgledalo je da ih ta tema mnogo ne zanima; osim toga, jedva su čekali da pođemo u lov da bi pucali iz puške kalibar 22 koju sam doneo.

Ćutali smo neko vreme dok smo išli prema cestar, a onda se Elihio, koji je bio na čelu povorke, okrenu i reče mi: »Možda smo mi ludi. Možda je don Huan ipak u pravu. Pogledaj samo kako živimo.«

Lusio i Beninjo su negodovali. Pokušao sam da posređujem. Složio sam se s Elihijem i rekao da sam i ja osetio kako život kojim živim nekako ne valja. Beninjo reče da ja nemam pravo da se žalim na svoj život, jer imam novca, a imam i automobil. Odvratih im da bih i ja lako mogao reći da su oni u boljem položaju od mene, jer svaki od njih poseduje po komad zemlje. Odgovoriše mi svi uglas da je vlasnik njihove zemlje savezna banka. I ja njima rekoh da ni ja nisam vlasnik svojih kola, jer ona pripadaju jednoj banci u Kaliforniji, i da je moj život samo drukčiji, ali ne i bolji od njihovog. U to vreme već smo bili zašli u ono gusto šiblje.

Nismo našli nikakve jelene ni divlje svinje, ali smo ulovili 3 zeca. Na povratku svratismo u Lusijevu kuću i on reče da će nam njegova žena skuvati čorbu od zeca. Beninjo ode u dućan da kupi bocu te-

kile i nekoliko boca sode. Kad se vratio, s njim je bio i don Huan.

»Jesi li dedu našao u prodavnici kad je kupovao pivo?« upita Lusio kroz smeh.

»Nisam dobio poziv za ovaj ponovni sastanak«, reče don Huan. »Svratio sam samo da pitam Karlosa da li će uskoro ići u Hermosilo.«

Rekoh mu da sam naumio da putujem sledećeg dana; dok smo razgovarali, Beninjo je delio boce. Elihio dade svoju don Huanu, a pošto je među Indijancima Jaki krajnje neučtivo odbiti nešto, pa makar to bilo ponuđeno tek reda radi, don Huan je ćutke primi. Ja svoju dadoh Elihiju i on je morao primiti. I tako sad Beninjo dade meni svoju bocu. Ali Lusio, koji je očigledno predvideo do čega će dovesti lepi maniri Indijanaca Jaki, već je bio iskapio svoju bocu. Okrenuo se Beninju, čije je lice izgledalo patetično, i rekao kroz smeh: »Preradili su te — ostao si bez boce.«

Don Huan reče da nikada ne pije sodu pa utrapi svoju bocu u Beninjove ruke. Sedeli smo ćutke pod nadstrešnicom, *ramadom*.

Činilo se da je Elihio nervozan. Čupkao je rub svog šešira.

»Razmišljao sam o onome što si rekao pre neko veće«, obrati se on don Huanu. »Kako pejotl može da izmeni naš život? Kako?«

Don Huan ne odgovori. Gledao je netremice u Elihija trenutak ili 2, a onda zapeva na jeziku Jaki. To i nije bila prava pesma, nego pre neka kratka recitacija. Dugo smo svi sedeli bez reči. Onda ja zamolili don Huana da mi prevede taj tekst sa jezika Jaki.

»To je bilo namenjeno samo onima koji su Jaki«, reče on poslovnim tonom.

To me rastužilo. Bio sam siguran da je rekao nešto veoma važno.

»Elihio je Indijanac«, reče najzad don Huan, »i kao Indijanac nema ništa. Mi Indijanci ništa nemamo. Sve što vidiš dokle ti pogled dopire, sve to pripada Jorima. Jaki poseduju samo gnev i ono što im zemlja daje sama od sebe, slobodno.«

Nastade poduža pauza u kojoj niko ni glaska od sebe ne dade, i don Huan ustade, pozdravi se i ode. Gledali smo za njim sve dok nije zamakao za okuku. Kao da smo svi odnekud bili nervozni. Lusio nam ras-sejano reče da njegov deda nije ostao na večeri zato što ne voli čorbu od zeca. Elihio je izgledao zadubljen u misli. Beninjo se okrenu prema meni i reče glasno: »Mislim da će Bog kazniti i tebe i don Huana za ono što činite.«

Lusio udari u smeh, a za njim i Beninjo.

»Praviš budalu od sebe, Beninjo«, tmurno reče Elihio. »To što si sad rekao prava je budalaština.«

15. septembar 1968.

Bilo je 9 sati, subota večer. Don Huan je sedeo pred Elihijem na sredini *ramade* u Lusijevoj kući. Don Huan stavi svoju vrećicu s pupoljcima pejotla pred njih pa zapeva njišući se lako telom napred i nazad. Lusio, Beninjo i ja sedeli smo naslonjeni na zid 5 do 6 stopa iza Elihija. U početku je bilo sasvim mračno. Sedeli smo pre toga u kući pod petrolejkom i čekali don Huana. On nas je pozvao sa *ramade* kad je stigao i rasporedio nas kako ćemo posedati. Posle nekog vremena moje oči se priviknuše na mrak. Sad sam mogao sve jasno da ih vidim. Primetio sam da Elihio izgleda veoma uplašen. Drhtao je celim telom, a zubi su mu nezadrživo cvokotali. Povremeno bi mu se glava ili leđa trgli u grču.

Don Huan mu se obrati rekavši da se ne plaši, da se uzda u zaštitnika i da ne misli ni na šta drugo. Uze nemarno jedan pupoljak pejotla, dade ga Elihiju i reče mu da ga žvaće sasvim lagano. Elihio zacvile kao štene i ustuknu. Disanje mu je bilo veoma ubrzano — ličilo je na duvanje mehova. On skide šešir i obrisa čelo, zatim pokri lice rukama. Pomislih da plače. Bili su to veoma dugi, napeti trenuci, a onda je opet ovladao sobom. Seo je uspravno, zaklanjajući lice i dalje jednom rukom, uzeo pupoljak pejotla i počeo da ga žvaće.

Obuze me užasan strah. Nisam do tog trenutka bio svestan da sam se i ja uplašio možda isto koliko i Elihio. Usta su mi bila suva kao kad sam uzimao pejotl. Elihio je dugo žvakao onaj pupoljak. Moja napetost rasla je iz trena u tren. Nesvesno zacvileh kad je disanje počelo da mi se ubrzava.

Don Huan zapeva glasnije pa ponudi Elihiju drugi pupoljak, a kad ga je ovaj sažvakao, ponudi ga suvim voćem i reče mu da ga žvaće sasvim lagano.

Elihio je svaki čas ustajao i odlazio u cestar. U jednom trenutku tražio je vode. Don Huan mu reče da je ne pije, nego da njom samo ispere usta.

Elihio sažvaka još dva pupoljka i don Huan mu onda dade suvo meso.

Kad je sažvakao i deseti pupoljak, ja sam se bezmalo razboleo od brige.

Elihio se odjednom skljoka na pred i udari čelom o pod. Prevrnu se na levu stranu, grčevito se trzajući. Pogledah u svoj časovnik. Bilo je 11 i 10 uveče. Elihio se prevrtao s jedne strane na drugu, bacakao, i ječao pun sat ležeći na podu.

Don Huan je sedeo pred njim stalno u istom položaju. Njegova pesma pejotlu sad je već bila tiha kao šapat. Beninja, koji je sedeo desno od mene, to izgleda nije zanimalo, a Lusio, do njega, skljkao se na stranu i spavao hrčući.

Elihijevo telo sad se skupilo, zgrčeno. Ležao je na svojoj desnoj strani, čelom prema meni, dok je ruke držao među nogama. Telo mu odjednom poskoči i on se okrenu na leđa s lako podvijenim nogama. Mahao je levom rukom naviše i u stranu veoma slobodnim i elegantnim pokretom. Desnom rukom ponovio je to isto, a posle toga je obe ruke pokretao lagano, oklevajući, tako da je to podsećalo na pokrete ruku u harfista. Ti pokreti su postepeno bivali sve energičniji. Njegove mišice su vidno vibrirale i kretale se gore-dole kao klipovi. Ruke su mu se istovremeno kružno kretale od zglobova, a prsti podrhtavali. To je bio lep, skladan, hipnotičan prizor. Pomislih kako se njegov ritam i njegova vlast nad sopstvenim mišićima ne mogu ni sa čim uporediti.

Elihio ustade lagano, kao da se isteže prema nekoj sili koja ga obuhvata sa svih strana. Njegovo telo je drhtalo. Čučnu, i potom se sasvim uspravi. Njegove mišice, trup i glava podrhtavali su kao da kroz njih teče naizmenična struja. Činilo se kao da ga pokreće i diže neka sila kojom on ne može da upravlja.

Don Huan je sad veoma glasno pevao. Lusio i Beninjo se probudiše, pa su neko vreme nezainteresovano posmatrali šta se to zbiva, a zatim opet zaspaše.

Činilo se da se Elihio diže sve više i više. Sastavio je ruke, kao zdelu, i izgledalo je da njima hvata neke predmete koje ja ne mogu da vidim. Dizao se uvis i zastajao da predahne.

Želeo sam da mu vidim oči, i prišao sam mu, ali me don Huan pogleda popreko i ja se vratih na svoje mesto.

Onda Elihio skoči. To je bio konačan, strašan skok. Reklo bi se da je stigao do cilja. Dahtao je i jecao od napora. Izgledalo je da se drži za rub litice. Ali nešto ga je sustizalo. Kriknuo je u očajanju. Ruke su ga izdale i on je počeo da pada. Njegovo telo se izvilo unazad i grčilo se od glave do pete kao zapljusnuto veoma lepim, koordiniranim talasanjem. Ti mali talasi prostrujali su njegovim telom možda i stotinak puta, a onda se ono skljkalo kao beživotna vreća.

Posle nekog vremena ispružio je ruke preda se kao da želi da zaštiti svoje lice. Njegove noge svi se istežale unazad dok je ležao potrbuške; bile su malo odignute od poda tako da se činilo da njegovo telo klizi ili leti neverovatnom brzinom. Glava mu je bila zabačena do najveće moguće mere, a skrštenim misicama je pritisnuo oči kao da želi da ih zaštiti. Mogao sam da osetim vetar koji huji oko njega. Zagrcnuli se i nesvesno kriknuh. Lusio i Beninjo se probudiše pa radoznalo pogledaše u Elihija.

»Ako mi obećaš da ćeš mi kupiti motocikl, sad ću ga žvakati«, glasno reče Lusio.

Pogledah u don Huana. On energično odmahnu glavom.

»Kučkin sin!« promrmlja Lusio pa opet zaspa.

Elihio ustade i poče da hoda. Pođe 2-3 koraka prema meni pa stade. Video sam kako se blaženo osmehuje. Pokuša da zviždi. Iako nejasan, glas iz njegovih usta bio je skladan. Bila je to melodija. Sastojala se od svega nekoliko taktova koji su se neprestano ponavljali. Malo zatim jasno se čulo to njegovo zviždanje koje zatim pređe u oštru melodiju. Elihio je mrm-ljao nerazumljive reči. Izgleda da je to bio tekst njegove pesme. Ponavljao je satima. Bila je to sasvim jednostavna pesmica, koja se stalno ponavljala, monotona, ali ipak čudesno lepa.

Činilo se da Elihio, pevajući, gleda u nešto. U jednom trenutku mi se sasvim približio. Video sam mu oči u polumraku. Bile su staklaste, pogled zapanjen. Smešio se i kikotao. Koračao je, sedao, pa opet hodao stenjući i uzdišući.

Odjednom kao da ga nešto gurnu s leđa. Njegovo telo se izvi u struku kao pod neposrednim pritiskom neke sile. U jednom trenutku Elihio je balansirao na vrhovima prstiju, čineći gotovo ceo krug, jer je rukama dodirivao pod. Opet meko pade na zemlju, poleđuške, pa se opruzi svom dužinom i čudno se ukruti.

Cvileo je i stenjao još malo, a onda je zahrkao. Don Huan ga pokri nekim vrećama. Bilo je 5.35 ujutro.

Lusio i Beninjo su zaspali, rame uz rame, leđima naslonjeni na zid. Don Huan i ja smo još dugo sedeli ne progovorivši ni reči. On je izgledao umoran. Prekidoh ćutanje i upitah ga za Elihija. Rekao mi je da je Elihijev susret s Meskalitom neobično uspeo; Meskalito ga je već pri tom prvom susretu naučio da mu peva svoju pesmu, a to je zaista veoma retko.

Upitah ga zašto Lusiju nije dopustio da i on uzme pejotl za ljubav motocikla. Don Huan odgovori da bi Meskalito ubio Lusija da mu se približio iz takvih pobuda. Priznade da je brižljivo bio pripremio sve da bi ubedio svog unuka; reče da je moje prijateljstvo s Lusijem bilo glavno na šta se oslanjao u svojoj strategiji. Dodao je da se oduvek mnogo brinuo za Lusija i da su jedno vreme zajedno živeli i bili veoma bliski, ali Lusio se u osmoj godini teško razboleo i don Hua-

nov sin, pobožni katolik, zavetovao se Devici od Gvadalupe da će Lusio pristupiti jednom društvu za religioznu, ritualnu, igru ako mu život bude pošteđen. Lusio je ozdravio i morao je da održi obećanje. Ostao je kao učenik u tom društvu samo nedelju dana, a onda odlučio da prekrši zavet. Mislio je da će zbog toga morati da umre, skupio hrabrost, i ceo dan čekao smrt. Svi su se smejali dečaku, ali taj događaj nikada nisu zaboravili.

Don Huan dugo nije govorio. Izgledalo je da se zadubio u misli.

»Sve sam ovo pripremio za Lusija«, reče, »a umesto njega sam našao Elihija. Znao sam da ne vredi ni pokušavati, ali kad nam je neko drag, ne treba da žalimo truda, kao da je uopšte moguće promeniti ljude. Lusio je kao dete bio hrabar, ali docnije je tu hrabrost izgubio.«

»Možeš li ga omađijati, don Huane?«

»Da ga omađijam? Zašto?«

»Da se promeni i opet postane hrabar.«

»Hrabrost se ne može steći pomoću magije. Hrabrost je nešto lično. Magijom možeš nekoga onesposobiti da ti nanosi zlo, možeš navući bolest na njega ili mu oduzeti moć govora. Magijom nećeš stvoriti ratnika. Da bi postao ratnik, moraš biti kristalno čist, kao Elihio. Eto, to je hrabar čovek.«

Elihio je spokojno hrkao, pokriven vrećama. Već se razdanilo. Nebo je bilo sasvim plavo. Na vidiku nije bilo nigde ni oblaka.

»Dao bih sve na svetu da mogu da doznam kakvo je bilo to Elihijevo putovanje«, rekoh. »Imaš li šta protiv toga da ga zamolim da mi to ispriča?«

»Nipošto ga to ne smeš pitati!«

»Zašto? Pa ja tebi sve ispričam!«

»To je nešto drugo. Ti po prirodi nisi sklon da bilo šta zadržavaš za sebe. Elihio je Indijanac. To putovanje je sve što on ima. Kamo sreće da je Lusio bio na njegovom mestu!«

»Zar ništa ne možeš da učiniš, don Huane?«

»Ne mogu. Za meduzu se nikako ne mogu napraviti kosti. To je bila samo moja ludost.«

Sunce se pojavi na nebu. Njegova svetlost zase-
nila je moje umorne oči.

»Toliko puta si mi rekao, don Huane, da čarob-
njak ne može imati lude bubice. Nikad nisam ni po-
mislio da ih i ti imaš.«

Don Huan me prodorno pogleda. Ustade, osvrnu
se na Elihija, pa onda na Lusija. Stavi šešir na glavu,
udarajući se blago po temenu.

»Mogućno je da se čovek trudi, da zapinje svim
silama čak i onda kad zna da je to što čini sasvim
uzaludno«, reče s osmehom. »Ali prvo moramo znati
da je to što činimo uzaludno, a onda opet moramo
da nastavimo kao da to ne znamo. To je čarobnjakova
ludost koju on ipak drži na uzdi, njegova 'kontrolir-
sana' ludost.«

Vratio sam se don Huanovoj kući 3. oktobra 1968, samo zato da ga pitam za događaje u vezi s Elihijevim uvođenjem među poklonike pejotla. Dok sam ponovo čitao beleške o tome šta se tada zbivalo, u glavi su mi se rojila bezbrojna pitanja. Želeo sam sasvim tačna objašnjenja i zato sam unapred napisao sva ta pitanja, brižljivo birajući najprikladnije reči.

Počeo sam upitavši ga: »Jesam li ja *video* te noći, don Huane?«

»Malo je još trebalo pa da vidiš.«

»Jesi li ti *video* da ja *vidim* Elihijeve pokrete?«

»Jesam. *Video* sam da ti je Meskalito dopustio da vidiš jedan deo poruke upućene Elihiju, inače bi ti gledao u čoveka koji je tamo sedeo ili, možda, ležao. Za vreme prošlog mitotea nisi zapazio da ljudi nešto rade, je li?«

Tokom tog mitotea nisam primetio da su ljudi činili bilo kakve neuobičajene pokrete. Rekao sam mu da mogu slobodno reći kako sam u beležnicu zapisao samo to da su neki češće zalazili u šiprag od drugih.

»Ali ti si bezmalo *video* celu lekciju namenjenu Elihiju«, produži don Huan. »Razmisli o tome. Shvataš li sada koliko je Meskalito velikodušan prema tebi? Ne znam nikoga drugog prema kome je Meskalito bio tako dobar. Nikoga. A ti i ne haješ za njegovu velikodušnost. Kako možeš tako grubo da mu okreneš leđa?

Ili, možda je bolje da te pitam za ljubav čega okrećeš leđa Meskalitu?»

Osetih da me don Huan opet tera u tesnac. Nisam mogao da odgovorim na njegova pitanja. Mislio sam odavno da sam napustio učenje kod don Huana zato da bih se spasao, ali nisam imao pojma od čega, ni radi čega, se spašavam. Zeleo sam brzo da promenim pravac kojim je krenuo naš razgovor i zato sam odustao od namere da mu postavljam sva ona unapred pripremljena pitanja pa pređoh na ono glavno.

»Da li bi mogao da mi kažeš nešto više o toj tvojoj ludosti koju držiš na uzdi, o tvojoj ,kontrolisanoj' ludosti?« upitah ga.

»Šta bi o tome želeo da znaš?«

»Molim te, don Huane, kaži mi šta je to ,kontrolisana' ludost?«

Don Huan se glasno nasmeja i pljesnu se rukom po bedru.

»Ovo je ,kontrolisana' ludost!« reče, pa se opet nasmeja i pljesnu po bedru.

»Šta hoćeš tim da kažeš?«

»Zadovoljan sam što si me najzad, posle tolikih godina, pitao za tu moju "kontrolisanu" ludost, mada mi ne bi bilo važno i da me to nikada nisi upitao. A eto, odlučio sam da budem zadovoljan, kao da mi je stalo do toga što si pitao, kao da je važno da li je meni do toga uopšte stalo ili nije. *To* ti je ,kontrolisana' ludost!«

Obojica se nasmejasmu u sav glas. Zagrlih ga. Njegovo mi se objašnjenje učini divno, mada ga nisam sasvim razumeo.

Sedeli smo kao obično na prostoru tačno pred njegovom kućom. Bila je sredina prepodneva. Pred don Huanom je bila gomila semenja koju je trebio. Ponudili mu svoju pomoć, ali me on odbi; reče da je to semenje dobio od prijatelja iz centralnog Meksika i da ja nemam toliko moći da bih ga smeo dodirnuti.

»Prema kome upravljaš tu svoju ,kontrolisanu' ludost, don Huane?« upitah ga posle duže pauze.

On se prigušeno nasmeja.

»Prema svakome!« uzviknu s osmehom.

»A kad se rešiš da je upražnjavaš?«

»Uvek kad bilo šta činim.«

Učini mi se da tu treba da rekapituliram to što mi je rekao pa ga upitah da li »kontrolisana« ludost znači to da njegovi postupci nisu nikada iskreni već da su to uvek postupci jednog glumca.

»Moji postupci potiču iz iskrenosti«, reče, »ali to su samo postupci jednog glumca.«

»Onda je sve što činiš ,kontrolisana' ludost!« rekoh, iskreno iznenađen.

»Da, sve«, odgovori.

»Ali to ne može biti istina«, negodovao sam, »ne može svaki tvoj postupak biti plod "kontrolisane" ludosti.«

»A zašto ne?« upita me s tajanstvenim izrazom lica.

»Zato što bi to značilo da za tebe ništa nije važno i da ti uistinu nije ni do čega stalo. Eto, uzmi mene, na primer. Hoćeš li time da kažeš kako ti je svejedno hoću li ja postati čovek od znanja ili neću, da li ću umreti ili neću, ili bilo šta slično?«

»Tačno! Svejedno mi je. Ti si za mene isto što i Lusio ili bilo ko drugi u mom životu — moja ludost pod kontrolom.«

Odjednom osetih čudnu prazninu. Očito, nema pod bogom nikakvog razloga iz koga bi don Huan trebalo da je stalo do mene, ali, s druge strane, bio sam gotovo siguran da sam mu ja lično drag; mislio sam da drukčije ne bi ni moglo biti pošto mi je uvek kad sam bio s njim poklanjao punu pažnju u svakom trenutku. Palo mi je na um da don Huan to kaže možda zato što se nešto ljuti na mene. Pa ja sam, najzad, odustao od njegovog učenja.

»Čini mi se kao da ne govorimo o istome«, rekoh. »Nije trebalo da sebe uzmem za primer. Hteo sam u stvari da kažem kako na svetu začelo postoji nešto do čega ti je stalo i to tako da se to ne može podvesti pod tvoju ,kontrolisanu' ludost. Mislim da čovek ne može da živi ako mu baš ni do čega nije zalsta stalo.«

»To se odnosi na *tebe*«, reče. »*Tebi* je stalo do ovoga ili onoga. Pitao si me za moju ,kontrolisanu' ludost i ja sam ti rekao da je ludost sve što na ovom svetu

činim, bilo u odnosu na sebe ili na druge ljude, jer ništa u stvari i nije važno.«

»Stvar je u ovome, don Huane: ako ti ni do čega nije stalo, kako možeš i dalje da živiš?«

Nasmejavao se, pa je posle kraće pauze, u kojoj je izgleda razmišljao da li da mi odgovori ili ne, ustao i otišao u zadnji deo svoje kuće. Pošao sam za njim.

»Čekaj, čekaj, don Huane«, rekoh. »Zaista želim to da znam; moraš mi objasniti šta si tim hteo da kažeš.«

»Možda se to i ne može objasniti«, reče on. »Stalo ti je do izvesnih stvari u životu zato što su važne; tebi su začelo važni tvoji postupci, ali za mene više ništa nije važno — ni moji ni bilo čiji tuđi postupci. Živim ipak i dalje zato što imam volju. Zato što se ta volja kalila celog mog života i što je sad čista i zdrava tako da više nije važno to što za mene ništa nije važno. Moja volja upravlja ludošću mog života.«

Čučnu pa pređe prstima po nekim travama koje je izneo napolje da se suše na velikom komadu sargije.

Bio sam zbunjen. Nikad ne bih ni pomislio da će moje pitanje odvesti razgovor na tu stranu. Posle poduzetog ćutanja setih se nečega. Rekoh mu da su, po mom mišljenju, neki postupci drugih ljudi veoma važni. Ukazah mu na to da je atomski rat najdrastičniji primer takvog postupka. Rekao sam da je za mene uništenje svakog života na zemlji krajnje zapanjujući čin.

»Veruješ to zato što misliš. Razmišljaš o životu«, reče don Huan, a oči mu blesnuše. »Ti ne *vidiš*.«

»Da li bih drukčije mislio kad bih *video*?« upitah.

»Kad čovek jednom nauči da *vidi*, ostaje na svetu potpuno sam, bez ičega osim ludosti«, reče don Huan zagonetno.

Ućuta časak pa me pogleda kao da ga zanima kako su njegove reči delovale na mene.

»Tvoji postupci, kao i postupci drugih ljudi uopšte, tebi se čine važni zato što si *naučio* da misliš kako su važni.«

Izgovorio je reč »naučio« naglasivši je toliko da sam morao da ga pitam šta hoće tim da kaže.

On ostavi one trave pa pogleda u mene.

»Mi naučimo o svemu da mislimo«, reče, »a onda izvežbamo oči tako da vide ono što gledaju onako kako mi mislimo o tome što gledamo. Gledamo sebe već uvereni da smo važni. I zato moramo i da se *osećamo* važnim! Ali kad čovek nauči da *vidi*, uviđa da više ne može da misli o stvarima koje gleda, a kad ne može da misli o tome u šta gleda, onda mu sve postaje nevažno.«

Mora da je don Huan primetio moj začuđeni pogled, jer je 3 puta ponovio te iste reči, kao da ću ih tako lakše razumeti. To što je rekao bilo mi je najpre sasvim nerazumljivo, ali kad sam razmislio, njegove reči za mene dobiše dubok smisao koji se odnosio na jedan vid percepcije.

Pokušao sam da smislim pitanje koje bi ga navelo da mi bolje objasni šta misli, ali ništa mi nije padalo na um. Iznenada me obuze malaksalost i više nisam mogao jasno da formulišem svoje misli.

Izgleda da je don Huan primetio da sam se umorio, jer me blago potapšao.

»Očisti ove trave«, reče, »pa ih onda pažljivo iscepkej i složi u ovu teglu.«

Dade mi jednu veliku teglu pa ode.

Vratio se kući posle nekoliko sati, kasno po podne. Davno sam iscepkao sve trave i ostalo mi je dosta vremena da napišem svoje beleške. Hteo sam odmah da mu postavim nekoliko pitanja, ali on nije bio raspoložen za razgovor. Gladan je, reče, pa mora prvo večeru da spravi. Potpali vatru u peći od gline pa na nju stavi lonac u kome se kuvala supa od kostiju. Pogleda u torbe s bakalukom koje sam doneo, pa uze nešto povrća, isecka ga na komadiće i baci u lonac. Onda leže na asuru, zbaci sandale s nogu i reče mi da sednem bliže peći da bih mogao da dodajem drva na vatru.

Već se gotovo sasvim smrklo; s mesta na kome sam sedeo mogao sam da vidim nebo na zapadu. Ivice nekih tmastih oblaka bile su tamnožute boje dok su oblaci u središtu ostali maltene sasvim crni.

Zaustih da kažem kako su lepi ti oblaci, ali on progovori pre mene.

»Paperjaste ivice i gusta sredina«, reče, pokazujući u oblake.

Njegov komentar bio je toliko prikladan da sam se trgnuo.

»Upravo sam zaustio da ti kažem to za oblake«, rekoh.

»Onda sam te preduhitrio«, reče i nasmeja se od srca, kao dete.

Upitah ga da li je raspoložen da mi odgovori na neka pitanja.

»Šta te zanima?« odvrati on.

»Ono što si mi danas popodne rekao o ,kontrolisanjoj' ludosti veoma me uznemirilo«, rekoh. »Zaista ne mogu da shvatim šta si tim želeo da kažeš.«

»Razume se da ne možeš«, reče. »Pokušavaš o tome da misliš, a to što sam rekao ne uklapa se u tvoj način mišljenja.«

»Pokušavam da mislim o tome«, rekoh, »zato što ja samo tako mogu nešto da razumem. Na primer ovo, don Huane: hoćeš li ti da kažeš da čoveku, kada nauči da *vidi*, sve na ovom svetu postaje bezvredno?«

»Nisam rekao bezvredno. Rekao sam nevažno. Sve je jednako, pa prema tome nevažno. Ja, na primer, nikako ne mogu reći da je ono što ja radim važnije od toga što ti radiš, ili da je nešto značajnije od nečega drugog; prema tome, sve je podjednako, a kad je jednako, onda je i nevažno.«

Pitao sam ga da li to znači da je to što on naziva »viđenjem« u suštini »bolje« od prostog »gledanja u stvari«. Odgovorio mi je da su čovekove oči kadre da obavljaju obe te funkcije, ali da nijedna od njih nije bolja od one druge; međutim, on misli da je izlišan gubitak obučiti oči samo da gledaju.

»Moramo, na primer, da koristimo oči za gledanje da bismo se smejali«, reče, »zato što samo gledanjem možemo da uhvatimo ono smešno na ovom svetu. S druge strane, kad naše oči *vide*, sve je toliko podjednako da nam više ništa nije smešno.«

»Hoćeš li da kažeš, don Huane, da se čovek koji *vidi* nikada ne smeje?«

Ćutao je neko vreme.

»Možda ima ljudi od znanja koji se nikada ne smeju«, reče, »ali ja takve ne poznajem. Oni koje poznajem *vide*, ali i gledaju, pa se i smeju.«

»A da li čovek od znanja i plače?«

»Verovatno. Naše oči gledaju tako da možemo da se smejemo, da plačemo, da se radujemo, da se rastužimo ili da budemo srećni. Ja lično ne volim da budem tužan, i kad god prisustvujem nečemu što bi me inače rastužilo, ja prosto pređem na onaj drugi način pa *vidim* umesto da samo gledam. Ali kad nađem na nešto smešno, gledam i smejem se.«

»Ali, don Huane, onda je tvoj smeh istinski, nije samo „kontrolisana“ ludost.«

Don Huan je neko vreme zurio u mene.

»Razgovaram s tobom zato što me ti zasmejavaš«, reče. »Podsećaš me na jednu vrstu pustinjaških pacova s gustim, kitnjastim repovima; oni zavlache repove u rupe da zaplaše druge pacove i tako ukradu njihovu hranu, ali sami bivaju uhvaćeni. I ti se upetljaš u svoja pitanja. Pripazi se! Oni pacovi ponekad moraju trzanjem da iščupaju sopstveni rep da bi se oslobodili.«

Njegovo poređenje natera me da se nasmejem. Don Huan mi je jednom prilikom pokazao neke male glodare čupavih repova koji su ličili na debele veve- rice; slika takvog debeljuškastog pacova koji otkida svoj rođeni rep bila je tužna ali u isto vreme i morbidno smešna.

»Moj smeh je pravi, istinski, kao i sve ostalo što činim«, reče on, »ali to je takođe i „kontrolisana“ ludost zato što je nepotreban, izlišan; njim se ništa ne menja, a ja se ipak smejem.«

»Ali po mome shvatanju, don Huane, tvoj smeh nije izlišan. Srećan si kad se smeješ.«

»Ne! Srećan sam zato što sam izabrao za gledanje ono što će mi pričiniti zadovoljstvo i onda moje oči uhvate smešnu stranu toga i ja se smejem. Rekao sam ti to već bezbroj puta. Čovek uvek mora da izabere put sa srcem da bi se sam najbolje osećao, možda i zato da bi uvek mogao da se smeje.«

Njegove reči protumačio sam tako da je plač inferioran u odnosu na smeh, ili, bar, da je to nešto što

podriva našu snagu i čini nas slabijima. Međutim, on je tvrdio da između to dvoje nema bitne razlike i da ni jedno ni drugo nije važno; rekao je ipak da on više voli da se smeje zato što se tada fizički oseća bolje nego kad plače.

U tom trenutku rekoh da to dvoje ne može biti ravnopravno čim se može reći da se jedno više voli od drugoga; ako on više voli da se smeje nego da plače, onda mu je smeh važniji.

On je tvrdoglavo i dalje tvrdio da to što on više voli smeh ne znači da smeh i plač nisu podjednaki, a ja opet da se naša raspra logično može nategnuti dotle da se kaže i ovo: ako je sve podjednako, onda zašto se ne opredeliti za smrt?

»Mnogi ljudi od znanja to i čine«, reče on. »Jednog lepog dana mogu prosto da nestanu. Drugi ljudi mogu da pomisle da ih je neko sačekao u zasedi i ubio zbog njihovih dela. Ali oni su odlučili da umru zato što im to nije važno. S druge strane, ja sam se opredelio za život, za smeh, ne zato što je to važno, već zato što to odgovara mojoj prirodi. Kažem „opredelio sam se“ zato što *vidim*, ali to ne znači da sam ja odlučio da živim; moja volja goni me da živim i dalje uprkos svemu što bih mogao *videti*.

»Ti me sada ne razumeš zato što si navikao da misliš onako kako gledaš i misliš tako kako misliš.«

Veoma su me zainteresovale te njegove reči. Zamolih ga da mi objasni šta pod tim podrazumeva.

Ponovio je to isto više puta kao da želi da na taj način sebi da vremena da to i drukčije iskaže, pa je onda rekao ono glavno, a to je da, kad govori o »mišljenju«, on misli na onu konstantnu ideju koju imamo o svemu na ovom svetu. Rekao je da »viđenje« ruši tu naviku i da ga neću razumeti sve dok i sam ne naučim da »*vidim*«.

»Ali ako ništa nije važno, don Huane, zašto je onda potrebno da naučim da *vidim*?«

»Rekao sam ti jedanput da je nama kao ljudima suđeno da učimo pa bilo to dobro ili ne bilo«, reče. »Ja sam naučio da *vidim* i kažem ti da ništa u stvari nije važno; sad je na tebe red; možda ćeš i ti jednog

dana *videti* pa ćeš onda znati da li je nešto važno ili nije. Za mene nije važno ništa, a za tebe će, možda, biti sve. Trebalo bi da sad već znaš da čovek od znanja živi od delanja, a ne od toga što misli na delanje, niti od toga šta će misliti kad završi ono što je započeo da radi. Čovek od znanja bira put srcem i sledi ga, a onda gleda oko sebe, raduje se i smeje se, i tada *vidi* i zna. Zna da će njegov život ubrzo proći; zna da ni on, kao ni bilo ko drugi, nikuda ne ide; zna, zato što *vidi*, da ništa nije važnije od nečega drugog. Drugim rečima, čovek od znanja nema ni časti ni dostojanstva, nema porodice, imena ni otadžbine, nego ima samo svoj život koji valja proživeti, i u tim okolnostima njegova veza sa ostalim ljudima održava se jedino posredstvom njegove ,kontrolisane' ludosti. Tako se čovek od znanja trudi, i znoji, i hukće, i kad ga pogledaš, rekao bi da je isti kao i bilo koji drugi običan čovek, osim što on ludost svog života drži na uzdi — kontroliše je. Budući da ništa nije važnije od nečega drugog, čovek od znanja odlučuje se da postupi ovako ili onako, a onda prema tome radi kao da mu je stalo do toga. Njegova ,kontrolisana' ludost navodi ga da kaže kako mu je važno to što radi, i podstiče ga da se ponaša kao da je zaista tako, ali on sam ipak zna da nije tako; i zato, kad završi to što je započeo, on se mirno povlači, bez obzira na to da li su njegova dela bila dobra ili loša, da li je sproveo to što je naumio ili nije, jer ga se sve to više nimalo ne tiče.

»Čovek od znanja može, s druge strane, da odluči da ostane potpuno pasivan i da nikada ne dela, pa da se ponaša kao da mu je zaista stalo do toga da bude pasivan; i tu će on biti potpuno u pravu, zato što će i to biti njegova ,kontrolisana' ludost.«

Na tom sam se mestu veoma upetljao pokušavajući da objasnim don Huanu da me zanima šta je to što bi nekog čoveka od znanja podstaklo da postupi ovako ili onako uprkos tome što zna da ništa nije važno.

On se tiho, prigušeno, nasmeja pa mi tek onda odgovori.

»Ti razmišljaš o svojim postupcima, o onome što radiš«, reče. »Zašto moraš da veruješ da je to što činiš onoliko važno koliko ti se čini važno, iako u stvari ništa što čovek čini nije važno. Ništa! Ali, ako mi ništa nije važno, kako mogu i dalje da živim, pitao si. Bilo bi jednostavnije umreti; to ti kažeš i veruješ, zato što razmišljaš o životu, isto kao što sad razmišljaš o tome kako li je kad čovek *vidi*. Želeo si da ti to objasnim kako bi mogao početi da razmišljaš o tome, kao što misliš i o svemu ostalom. Što se tiče *viđenja*, tu ti razmišljanje ništa ne pomaže, i zato ti ne mogu reći kako je to kad čovek *vidi*. Sada želiš da ti objasnim razloge moje 'kontrolisane' ludosti i ja ti samo mogu reći da je 'kontrolisana' ludost veoma slična *viđenju*; to je nešto o čemu se ne može razmišljati.«

Don Huan zevnu, leže na leđa pa ispruži i ruke i noge. Kostii su mu pucketale.

»Predugo si bio daleko odavde«, reče. »Suviše razmišljaš.

On ustade pa zađe u cestar bočno od kuće. Dodavao sam drva na vatru da bi supa u loncu i dalje ključala. Htedoh da upalim petrolejku, ali mi je polutama veoma prijala. Vatra iz peći osvetljavala je prostoriju dovoljno da se može pisati, i sve oko mene oblivala crvenkastom svetlošću. Spustih beleške na pod pa legoh. Bio sam umoran. Iz celog razgovora s don Huanom najviše me pogodilo to što mu nije stalo do mene; to me duboko uznemirilo. Tokom više godina ja sam se uzdao u njega. Da nisam imao apsolutno poverenje u njega, ukočio bih se od straha pri pomisli da treba da učim kod njega da bih stekao njegovo znanje; pretpostavka na kojoj je počivalo moje poverenje bila je ta da sam mu ja lično drag; u stvari, uvek sam ga se plašio, ali sam taj strah savlađivao zato što sam mu verovao. Kad je on izmaknuo taj kamen temeljac ispod mojih nogu, osetio sam se bespomoćnim jer više nisam imao oslonca.

Obuze me veoma čudna strepnja. Bio sam duboko uznemiren i počeo da hodam gore-dole ispred peći. Don Huan se dugo zadržao napolju. Nestrpljivo sam ga očekivao.

Vratio se malo kasnije; seo je opet ispred vatre i ja mu bez uvijanja rekoh čega se plašim. Kazao sam mu da se brinem zato što ne mogu na pola puta da promenim pravac; objasnio sam mu i to da sam pored poverenja koje sam imao u njega naučio da poštujem i njegov način života i da ga smatram pametnijim, ili bar više funkcionalnim, od načina na koji ja živim. Rekao sam mu da su njegove reči izazvale strašan sukob u meni zato što bi, s obzirom na njih, trebalo sasvim da izmenim svoja osećanja. Da bih to don Huanu bolje objasnio, ispričao sam mu priču o jednom čoveku iz mog sveta i kulture, o veoma bogatom, konzervativnom advokatu koji je ceo svoj život proživio verujući da se bori za istinu. Početkom tridesetih godina ovog veka, s nastankom Ruzveltovog Nju dila, on se strastno bacio u političku dramu tog vremena. Bio je kategorički uveren da je ta promena loša za zemlju pa se, iz lojalnosti prema svom načinu života i čvrste vere da je u pravu, zarekao da će se boriti protiv toga što je smatrao političkim zlom. Ali talas novog vremena bio je suviše jak i nadjačao ga je. On se 10 godina borio protiv njega kako u političkoj areni tako i u svom ličnom životu, a onda je izbio drugi svetski rat i svi njegovi naponi doživeli su potpun poraz. Politički i ideološki poraz izazvali su u njemu duboku ogorčenost; punih 25 godina proveo je u izgnanstvu na koje je sam sebe osudio. Kad sam se s njim upoznao, on je imao 85 godina i bio se vratio gradu u svom zavičaju da tu provede poslednje godine života u staračkom domu. Nisam mogao da shvatim da je poživio toliko dugo, s obzirom na to kako je straćio svoj život u ogorčenosti i samosažaljenju. Bilo mu je odnekud prijatno u mom društvu pa smo često i dugo razgovarali.

Kad sam ga poslednji put video, rekao je na kraju našeg razgovora: »Imao sam vremena da se osvrnem i razmotrim svoj život. Ključna pitanja mog vremena danas su samo priča, i to čak ne ni naročito zanimljiva priča. Možda sam straćio tolike godine svog života goneći nešto što nikada nije ni postojalo. Čini mi se

u poslednje vreme da sam verovao u nešto nalik na farsu. Nije to vredelo tolikog mog truda. Mislim da sam sada svestan toga. Pa ipak, ne mogu da vratim tih četrdeset izgubljenih godina.»

Rekao sam don Huanu da je u meni nastao razdor zbog sumnji u koje su me bacile njegove reči o »kontrolisanoj« ludosti.

»Ako ništa nije važno«, rekoh mu, »onda će se onaj ko postane čovek od znanja začelo osetiti isto tako prazan kao taj moj prijatelj, i neće biti u nimalo boljem položaju.«

»Nije tako«, odbrusi don Huan. »Tvoj prijatelj je usamljen zato što će umreti *ne videći*. On je u životu doživeo samo starost i sad mora sam sebe da sažaljeva više no ikada ranije. Smatra da je straćio 40 godina svog života zato što je težio za pobedama, a doživljavao samo poraze. On nikada neće saznati da je potpuno isto doživeti pobedu ili poraz.

»I tako se sad plašiš mene zato što sam ti rekao da si isti kao i sve drugo. Ti si detinjast. Nama ljudima je suđeno da učimo i čovek ide ka znanju kao što ide u rat; to sam ti rekao bezbroj puta. Čovek pristupa znanju ili ratu sa strahopoštovanjem, svestan da polazi u rat i pun samopouzdanja. Pouzdaj se u sebe, a ne u mene.

»I tako se plašiš praznine u životu tvog prijatelja. Ali u životu čoveka od znanja nema praznine, kažem ti. Sve je vrškom puno.«

Don Huan ustade pa ispruži ruke kao da pipa nešto u vazduhu.

»Sve je vrškom puno«, ponovi on, »i sve je podjednako. Ja nisam kao tvoj prijatelj koji je prosto ostario. Kad ti kažem da ništa nije važno, ne mislim pri tom na isto što i on. Za njega je njegova borba bila besmislena zato što je doživeo poraz; za mene ne postoji ni pobjeda, ni poraz, ni praznina. Sve je vrškom puno i sve je podjednako i moja je borba bila vredna mog truda.

»Da bi neko postao čovek od znanja, on mora da bude ratnik a ne cmizdravo dete. Čovek mora da se bo-

ri ne predajući se, ne žaleći se, ne sme da ustukne sve dok ne *vidi*, a tada shvata samo to da ništa nije važno.»

Don Huan je mešao čorbu drvenom varjačom. Čorba je bila gotova. On skide lonac s vatre pa ga stavi na pravougaonu konstrukciju od čerpiča koju je sazio uza zid i upotrebljavao je kao sto ili policu. Nogom gurnu dva sandučeta koja su služila kao udobne stolice, naročito ako čovek sedne tako da se leđima nasloni na grede koje podupiru zid. Dade mi znak da sednem a onda mi nali čorbe u zdalu. Smešio se; oči su mu blistale kao da mu je zaista mило što sam tu. Blago gurnu zdalu prema meni. U tom njegovom pokretu bilo je toliko topline i dobrote da mi se činilo kao da time želi da vrati poverenje koje sam imao u njega. Osećao sam se glupo; pokušah da se iz toga izvučem traženjem svoje kašike, ali je nisam mogao naći. Čorba je bila suviše vrela da bih je mogao piti iz zdele, i dok se hladila, upitao sam don Huana da li »kontrolisana« ludost znači to da čovek od znanja ne može više nikoga da voli.

On prestade da jede i nasmeja se.

»Tebi je suviše stalo do toga da voliš ljude i da oni tebe vole«, reče. »Čovek od znanja voli, i to je sve. Voli koga ili šta hoće, ali se pri tom služi i svojom 'kontrolisanom' ludošću da se ne bi suviše vezao. Sasvim suprotno od toga što ti sad činiš. Voleti ili biti voljen nije jedino što se kao čovek može činiti.«

Zurio je trenutak u mene nakrivivši glavu.

»Razmisli o tome«, reče.

»Pitao bih te još nešto, don Huane. Rekao si da je potrebno da gledamo očima da bismo se smejali, ali ja verujem da se smejemo zato što mislimo. Uzmi slepca, na primer — i on se smeje.«

»Ne«, reče. »Slepci se ne smeju. Njihova tela se malo trzaju kad kroz njih prostruji slab talas smeha. Oni nikada nisu gledali u smešnu stranu sveta i zato moraju da je zamisle. Njihov smeh nije bučan.«

Više nismo razgovarali. Sad mi je bilo lepo, bio sam srećan. Jeli smo ćutke, a onda don Huan počeo da se smeje. Služio sam se jednom suvom grančicom kao kašikom i njom prinosio povrće ustima.

4. oktobar 1968.

Danas sam u jednom trenutku pitao don Huana da li bi imao šta protiv toga da mi još malo priča o »viđenju«. Činilo mi se da je malo oklevao, a onda se nasmešio i rekao da sam opet počeo po starom, pokušavam da razgovaram umesto da nešto preduzmem.

»Ako želiš da *vidiš*, moraš dopustiti dimu da te vodi«, reče energično. »O tome više neću da razgovaram.«

Pomagao sam mu da očisti neke osušene trave. Dugo smo radili bez ijedne reči. Kad god sam prisiljen da dugo ćutim, uvek me obuzme neki strah, naročito ako se nalazim u don Huanovoj blizini. U jednom trenutku postavih mu pitanje, a reči kao da su same navrle i u ratobornom tonu sletele s mojih usana.

»Kako se čovek od znanja koristi svojom 'kontrolisanom' ludošću kad se desi da mu umre neko koga voli?« upitah.

Don Huana je iznenadilo moje pitanje i on me pogleda radoznalo.

»Eto, uzmi, na primer, svog unuka Lusija«, rekoh. »Kad bi on umro, da li bi tvoji postupci bili plod tvoje 'kontrolisane' ludosti?«

»Uzmi mog sina Eulalija, *to* ti je bolji primer«, mirno odvrati don Huan. »Na njega su se sručile stene kad je radio na probijanju panameričkog auto-puta. S 'kontrolisanom' ludošću postupao sam prema njemu kad je bio na samrti. Kad sam stigao tu gde se miniralo, on je već bio gotovo mrtav, ali njegovo telo bilo je tako snažno da se i dalje kretalo i trzalo. Stajao sam pred njim i rekao njegovim drugovima u ekipi da ga više ne miču; poslušali su me i stali oko mog siha, gledajući u njegovo izmrcvareno telo. I ja sam bio tu, ali nisam gledao. Sad sam koristio svoje oči da *vidim* kako se njegov život rasipa, kako se nezadrživo širi van svojih granica, kao magla od kristala, zato što se život i smrt tako mešaju i šire. Eto, to sam činio dok je moj sin umirao. To je sve što čovek može da učini, a to je 'kontrolisana' ludost. Da sam gledao u njega, ja bih video kako postaje nepomičan i osetio bih krik u sebi,

zato što ga više nikada neću videti onako stasitog kako hoda po zemlji. Umesto toga *video* sam njegovu smrt i tu nije bilo ni tuge ni osećanja. Njegova smrt bila je ista kao i sve ostalo.«

Don Huan malo očuta. Učini mi se da je tužan, ali on se tad osmehnu i potapša me po glavi.

»I tako se može reći kad smrt dođe po nekoga koga volim, moja ‚kontrolisana‘ ludost navede me da oči pomerim i da se njima služim ne da gledam nego da *vidim*.«

Mislio sam na one koje ja volim i osetih kako me neodoljivo obuzima teško sažaljenje nad samim sobom.

»Kako si srećan, don Huane«, rekoh. »Ti možeš da „pomeriš“ oči, a ja mogu samo da gledam.«

Moje reči bile su mu smešne i on se nasmeja.

»Srećan, nije nego!« reče. »To je težak posao.«

Obojica se nasmejasm. Posle duže pauze opet ga podbodoh, možda samo zato da se rešim svoje tuge.

»Ako sam te dobro razumeo, don Huane«, rekoh, »onda su jedini postupci čoveka od znanja koji ne spadaju u ‚kontrolisanu‘ ludost oni koje izvodi sa svojim saveznikom ih Meskalitom. Je li tako?«

»Tako je«, reče kroz prigušen smeh. »Moj saveznik i Meskalito nisu na ravnoj nozi s nama, ljudskim bićima. Moja ‚kontrolisana‘ ludost primenjuje se samo na mene i na ono što činim kad sam u društvu drugih ljudi.«

»Ali, logično se ipak može pretpostaviti«, rekoh, »da čovek od znanja može da gleda i na svoje postupke prema savezniku ili Meskalitu kao na ‚kontrolisanu‘ ludost, je li?«

Zurio je trenutak-dva u mene.

»Ti opet misliš«, reče. »Čovek od znanja ne misli, te prema tome ne može ni da mu se ukaže ta prilika. Uzmi, na primer, mene. Rekao sam ti da ‚kontrolisanu‘ ludost primenjujem na svoje postupke prema drugim ljudima kad sam s njima u društvu; to kažem zato što mogu da *vidim* te ljude. Kroz svog saveznika, međutim, ne mogu da *vidim* i onda mi je to nerazumljivo,

jer kako mogu da kontrolišem svoju ludost ako kroz nju ne *vidim*? U odnosu na mog saveznika ili Meskalita ja sam samo čovek koji ume da *vidi* i koji je zbunjen tim što vidi — čovek koji zna da nikada neće razumeti sve što ga okružuje.

»Uzmi svoj slučaj, na primer. Za mene nije važno hoćeš li ti postati čovek od znanja ili nećeš, ali za Meskalita je to važno. Očigledno je da mu je važno inače se ne bi toliko trudio da pokaže da mu je stalo do tebe. Ja to mogu da primetim pa prema tome i postupam, ali njegove razloge nisam kadar da razumem.«

Kad smo ulazili u moja kola da pođemo u centralni Meksiko 5. oktobra 1968, don Huan me zaustavi.

»Kazao sam ti već ranije«, reče s ozbiljnim izrazom lica, »da nikada ne treba drugima otkriti kako se neki čarobnjak zove ni mesto gde živi. Verujem da si shvatio da nikad ne smeš otkriti moje ime ni mesto gde se moje telo nalazi. A sad ću te moliti da isto tako postupiš i s jednim mojim prijateljem koga ćeš zvati Henaro. Idemo njegovoj kući i tamo ćemo ostati neko vreme.«

Uverio sam don Huana da nikada nisam izneverio njegovo poverenje.

»Znam to«, reče i dalje ozbiljan, »ali brinem se da ne postaneš brbljiv.«

Negodovao sam i don Huan reče da je hteo samo da me podseti da se čovek prilikom svakog nemarnog postupka, kad je u pitanju magija, igra sa smrću koja ga može smesta snaći, besmisleno, a koja se može otkloniti ako je čovek pažljiv i oprezan«

»Nećemo se više na to vraćati«, reče. »Kad pođemo iz moje kuće, više nećemo spominjati Henara niti ćemo na njega misliti. Želim da sad središ svoje misli. Kad se s njim sretnoš, glava ti mora biti bistra i ne smeš imati nikakvih sumnji.«

»Na kakve to sumnje misliš, don Huane?«

»Bilo kakve. Kad ga sretnješ, moraš biti kristalno jasan. On će te *videti!*«

Njegova čudna upozorenja veoma su me uznemirila. Rekoh mu da je možda bolje da se i ne upoznam s njegovim prijateljem nego da njega, don Huana, samo odvezem tamo i ostavim blizu njegove kuće.

»Rekao sam ti ono samo iz predostrožnosti«, reče, »Upoznao si se već s jednim čarobnjakom. Visenteom, i on te zamalo nije ubio. Pripazi se ovog puta!«

Kad smo stigli u središnji Meksiko, bila su nam potrebna još 2 dana da od mesta gde sam ostavio kola dođemo do kuće njegovog prijatelja; bila je to kolibica koja se ugnezdila na planinskoj kosi. Don Huanov prijatelj stajao je na vratima kao da nas je očekivao. Odmah sam ga poznao. Upoznao sam se s njim još ranije, kad sam don Huanu doneo svoju knjigu, ali taj susret je bio veoma kratak. Nisam ga tada čestito ni pogledao, nego više kao u prolazu, tako da mi se učinilo da je don Huanovih godina. Međutim, sada kad je stajao na vratima svoje kuće, zapazio sam da je dosta mlađi — možda je tek prevalio šezdesetu. Bio je rastom niži od don Huana i mršaviji, veoma tamnopus i žilav. Kosa mu je bila gusta, proseda i dosta duga; padala mu je preko čela i ušiju. Lice mu je bilo okruglo i tvrdo. Zbog svog velikog, upadljivog nosa ličio je na pticu grabljivicu s malim tamnim očima.

Razgovarao je prvo s don Huanom. Don Huan klimnu glavom u znak odobravanja. Njihov razgovor je bio kratak. Nisu govorili španski i zato ih nisam razumeo. Onda se don Henaro okrenu prema meni.

»Dobro došli u moju skromnu kolibu«, reče na španskom kao da se izvinjava.

Te reči bile su učtiva formula koju sam i ranije čuo u raznim meksičkim selima. Ali on se razdragano smejao dok ih je izgovarao i ja sam znao da on primenjuje svoju »kontrolisanu« ludost. Nije mu ni najmanje smetalo to što je njegov dom tek kolibica. Don Henaro mi je bio veoma simpatičan.

Sledeća dva dana proveli smo u planini sakupljajući trave. Don Huan, don Henaro i ja polazili smo svakog jutra u cik zore. Ta dva starca odlazila su zajedno u neki određen ali meni nepoznat kraj u planinama, a mene su ostavljali u jednom delu šume. Tu mi je bilo divno. Nisam osećao da vreme prolazi niti sam se plašio što sam sam; neobično je bilo to što sam oba ta dana imao čudnu sposobnost da se koncentrišem na osetljivi zadatak koji mi je poverio don Huan — da tražim jednu određenu vrstu bilja.

Oba ta dana vratili smo se kući kasno po podne i ja sam bio toliko umoran da sam odmah zaspao.

Međutim, trećeg dana je bilo drukčije. Sva trojica smo zajedno radili, i don Huan je zamolio don Henara da me nauči kako da biram izvesne biljke. Vratili smo se oko podne i ta 2 starca su satima sedela pred kućom, ne izmenivši ni reči, kao da su u nekakvom transu. Ali ipak nisu spavali. Obišao sam oko njih nekoliko puta; don Huan je pogledom pratio moje pokrete, a to je činio i don Henaro.

»Biljkama moraš da govoriš pre nego što ih ube-reš«, reče don Huan. Izgovorio je te reči nemarno i ponovio ih je 3 puta, kao da želi da privuče moju pažnju. Dok on nije progovorio, niko nije izustio ni reči.

»Da bi *video* biljke, moraš s njima da razgovaraš«, produži on. »Moraš se upoznati sa svakom pojedinom od njih, i biljke ti tek onda mogu reći sve što te zanima o njima.«

Bilo je kasno po podne. Don Huan je sedeo na ravnoj steni licem prema planinama na zapadu; don Henaro je sedeo na asuri pored njega, okrenut ka severu. Prvog dana kad smo tu bili, don Huan mi je rekao da su to njihovi »položaji« i da ja treba da sednem gde hoću, samo da budem nasuprot njih dvojice. Dodao je da moje lice, dok tako sedimo, treba da bude okrenuto jugoistoku i da na njih dvojicu smem samo s vremena na vreme da pogledam.

»Da, tako je to s biljkama, je li?« reče don Huan pa se okrenu don Henaru koji klimnu glavom odobravajući.

Rekoh im da nisam postupio po njihovim uputstvima zato što se osećam pomalo glupo kad govorim biljkama.

»Ti nikako ne razumeš da se čarobnjak ne šali«, strogo reče don Huan. »Kad čarobnjak pokušava da *vidi*, on nastoji da dođe do moći.«

Don Henaro me netremice gledao. Ja sam nešto zapisivao u beležnicu i to ga je, izgleda, zbunilo. Nasmešio mi se, odmahnuo glavom i potom je nešto rekao don Huanu. Ovaj sleže ramenima. Don Henaru je moralo biti čudno da me gleda kako pišem. Don Huan se verovatno već bio navikao da ja pišem svoje beleške, i to što sam ih pisao dok on govori nije mu više bilo neobično; govorio bi i dalje kao da ne primećuje šta ja radim. Don Henaro se, međutim, neprestano smejaio i ja sam morao prestati s pisanjem da ne bih pokvario raspoloženje za razgovor.

Don Huan opet reče da se čarobnjakovi postupci ne smeju tretirati kao šala zato što se on gotovo u svakom trenutku igra sa smrću. Posle toga je don Henaru ispričao da sam ja jedne noći gledao kako me oči smrti prate na jednom našem putovanju. Ta priča ispala je veoma smešna; don Henaro se valjao po zemlji od smeha.

Don Huan mi se izvini i reče da je njegov prijatelj sklon eksplozijama smeha. Pogledah u don Henara misleći da se on još valja po zemlji, ali videh ga gde radi nešto veoma neobično. Dubio je na glavi, ne pomažući se pri tom ni mišicama ni rukama, a noge su mu bile prekrštene kao da sedi. To je bilo toliko čudno da sam se trgnuo. Kad sam shvatio da on izводи nešto gotovo nemoguće, s obzirom na mehaniku tela, on se već bio vratio u normalan položaj i sedeo je. Ali don Huan je, izgleda, znao šta to znači pa je don Henarovu predstavu pozdravio bučnim smehom.

Čini se da je don Henaro primetio moju zbunjenuost; pljesnuo je rukama nekoliko puta i opet se valjao po zemlji; verovatno je želeo da ga gledam. Ono što mi se u početku učinilo kao valjanje po zemlji bilo je u stvari to da se on iz sedećeg položaja nagnuo i glavom dodirnuo zemlju. Izgleda da je onaj svoj nelo-

gični položaj izveo tako što je uhvatio zamah, nagi-
njući se više puta, sve dok inercijom nije dospeo u
vertikalan položaj pa je za trenutak »sedeo na glavi«.

Kad se njihov smeh stišao, don Huan produži da
govori; njegov ton bio je veoma strog. Ja se malo po-
merih da bi mi bilo udobnije i da bih mogao da mu
poklonim svu svoju pažnju. On se nije nimalo osme-
hivao, kao što obično čini, naročito kad ja namerno
pazim na sve što on kaže. Don Henaro je gledao u
mene kao da očekuje da opet počnem da pišem, ali
ja više ništa nisam zapisivao. Don Huanove reči bile
su u stvari prekor zato što nisam razgovarao sa bilj-
kama koje sam sakupljao, a što mi je on uvek govo-
rio da treba da činim. Te biljke koje sam ubio, reče,
mogle su mene da ubiju; dodao je da je uveren da ću
se od njih razboleti pre ili kasnije. Uz to reče da ću
ja, ako se razbolim zato što sam povredio biljke, to
olako odbaciti i verovati da sam samo dobio neki
grip.

Njima dvojici je i to bilo smešno, a onda se don
Huan opet uozbiljio i rekao da će ceo moj lični život
biti haotičan ako ne budem mislio na smrt.

»Šta čovek može imati drugo do život i smrt?«
upita.

U tom trenutku opet pomislih kako treba da be-
ležim šta se zbiva pa opet počeh da pišem. Don He-
naro je zurio u mene i smešio se. Onda zabaci glavu
i raširi nozdrve. Izgleda da je neobično dobro vladao
mišićima svojih nozdrva jer ih je proširio toliko da su
bile gotovo 2 puta veće nego obično.

Najsmešnije kod tog njegovog ludiranja nisu bili
toliko njegovi pokreti koliko njegove reakcije na njih.
Kad je raširio nozdrve, opet se prevrnuo, smejući se,
i opet zauzeo onaj komični položaj tela kao da sedi
naopako okrenut.

Don Huan se smejao toliko da su mu suze potekle
niz lice. Meni je bilo malo neprijatno pa sam se ner-
vovozno smejao.

»Henaro ne voli pisanje«, reče mi don Huan objaš-
njavajući njegov postupak.

Ja sklonih svoje beleške, ali don Henaro mi reče da slobodno pišem i dalje, jer on nema ništa protiv toga. Sakupih beleške i počeh opet da pišem, a on ponovo izvede one svoje smešne pokrete na koje su obojica opet isto reagovali, smehom.

Don Huan me pogleda, smejući se i dalje, pa reče da to njegov prijatelj mene imitira, jer imam običaj da raširim nozdrve kad pišem, a da don Henaro misli da je pokušaj da neko postane čarobnjak na taj način što će hvatati neke beleške isto toliko smešan koliko i to kad on svu težinu svog tela u sedećem položaju osloni na glavu.

»Tebi se to možda i ne čini smešno«, reče don Huan, »ali samo je don Henaro kadar da sedi dubeći na glavi, a ti, s druge strane, jedino misliš da možeš naučiti sve što treba da bi postao čarobnjak ako za sve to vreme pišeš.«

Obojica opet prasnuse u smeh i don Henaro ponovo izvede one svoje neverovatne pokrete.

Sviđao mi se. U tome što je radio bilo je tako mnogo ljupkosti i neposrednosti.

»Izvinite, don Henaro«, rekoh pokazujući na svoju beležnicu.

»Ništa ne mari«, reče on pa se prigušeno nasmeja.

Nisam više mogao da pišem. Oni su još dugo razgovarali o tome kako biljke zaista mogu da ubiju i kako ih čarobnjaci i koriste u tu svrhu. Dok su to govorili, obojica su me netremice gledali kao da očekuju da ću to zapisati.

»Karlos je kao konj koji ne trpi da ga osedlaju«, reče don Huan. »S njim moraš sasvim polako. Sad si ga uplašio i zato neće da piše.«

Don Henaro raširi nozdrve i reče kao da me tobože moli, mršteći se i napućivši usta: »Hajde, Karli-to, piši! Piši dok ti palac ne otpadne«.

Don Huan ustade i proteže se ispruživši ruke i izvivši leđa. Uprkos poodmaklim godinama, njegovo telo je izgledalo snažno i gipko. Ode u žbunje pored

kuće i ja ostadoh sam sa don Henarom. On me gledao, a ja skrenuh pogled jer me je to zbunjivalo.

»Nemoj mi reći da nećeš čak ni da me pogledaš?« reče s veoma komičnom intonacijom.

Raširi nozdrve i one stadoše da podrhtavaju; onda je imitirao don Huanove pokrete izvijajući leđa i pružajući ruke, ali je telo iskrivio tako da mu je položaj bio neobično smešan; ti pokreti se zaista ne mogu opisati — u njima je bilo izvanrednog smisla za pantomimu i komiku. Očarao me. To je bila majstorska karikatura.

Don Huan se u tom trenutku vratio, video taj njegov pokret i shvatio šta znači. Seo je na zemlju i prigušeno se nasmejao.

»U kom pravcu duva vetar?« upita don Henaro nemarnim tonom.

Don Huan glavom pokaza na zapad.

»Onda je bolje da odem tamo gde vetar duva«, reče don Henaro s ozbiljnim izrazom lica.

Zatim se okrenu i pripreti mi prstom.

»I ne obraćaj pažnju ako čuješ neke čudne zvuke«, reče. »Kad Henaro sere, planina se trese.«

On otrča u žbunje i ja ubrzo potom čuh neki veoma čudan zvuk — neko duboko, tajanstveno tutnjanje. Nisam znao šta bi to moglo biti. Pogledah upitno u don Huana, ali on se već bio presamitio od smeha.

17. oktobar 1968.

Ne sećam se kojim mi je povodom don Henaro pričao kako je uređen onaj »drugi svet«, kako ga je on nazivao. Rekao je da je majstor čarobnjak orao, ili, bolje reći, da može da se pretvori u orla. S druge strane, zli čarobnjak je »tecolote«, tj. sova. Don Henaro je rekao da je zli čarobnjak dete noći i da su takvim ljudima najkorisniji puma ili druge divlje mačke, kao i noćne ptice, naročito sove. Rekao je i to da »brujos liricos«, lirski čarobnjaci, misleći pri tom na diletante među

njima, više vole druge ptice, na primer, gavrane. Don Huan se nasmeja; do tog časa ga je ćutke slušao.

Don Henaro se okrenu prema njemu: »To je istina, ti to znaš, Huane.«

Zatim je rekao da majstor čarobnjak može svog učenika da povede na putovanje i da zajedno s njim prođe kroz 10 slojeva drugog sveta. Majstor, ako je orao, može poći od najnižeg sloja penjući se kroz 1 po 1 svet sve dok ne stigne do onoga na vrhu. Zli čarobnjaci i diletanti mogu u najboljem slučaju, reče, da prođu samo kroz 3 sloja.

Don Henaro je opisao te korake, rekavši: »Podeš od samog dna, a onda te tvoj učitelj vodi da s njim poletiš i ubrzo — bum! Prolaziš kroz prvi sloj. Onda malo kasnije, bum! Prošao si kroz drugi, i bum! Prošao i kroz treći...«

Don Henaro me tako uz deset »bum« doveo do poslednjeg sloja sveta. Kad je prestao da govori, don Huan me pogleda i znalački se osmehnu.

»Henaro ne voli naročito da govori«, reče, »ali ako hoćeš nešto da naučiš, on će te poučiti o ravnoteži.«

Don Henaro potvrdno klimnu glavom; pri tom je napucao usta i upola spustio očne kapke.

Meni se to veoma svidelo.

Don Henaro ustade, a za njim i don Huan.

»Dobro«, reče don Henaro. »Hajdemo onda. Možemo da pođemo pa da sačekamo Nestora i Pablita. Do sada su već završili — četvrtkom rano završavaju posao.«

Obojica uđoše u moja kola; don Huan je sedeo napred. Ništa ih nisam pitao, samo sam upalio motor. Don Huan me uputio da vozim na jedno mesto gde je, kako reče, Nestorova kuća; don Huan uđe u kuću i ubrzo potom iziđe s Nestorom i Pablitom, dvojicom mladića koji su bili njegovi učenici. Svi poseđaše u kola i don Huan mi reče da vozim prema zapadnim planinama.

Ostavili smo kola pokraj seoskog puta i produžili uz reku, široku 15 do 20 stopa, do vodo-

pada koji se video s mesta na kome sam se parkirao. Bilo je kasno po podne. Predeo je bio veoma impresivan. Pravo iznad nas se nalazio ogroman, taman, plavičast oblak nalik na lebdeći krov; ličio je na veoma velik polukrug jer su mu rubovi bili jasno ocrtani. Na zapadu, prema visokim planinama središnjih Kordiljera kiša je, izgleda, padala na brda, podsećajući na beličastu zavesu koja se spušta na zelene vrhove. Prema istoku se pružala duga, duboka dolina koju je sunce obasjavalo, dok je po nebu bilo tu i tamo razbacanih oblaka. Kontrast između ta 2 predela bio je veličanstven. Stali smo ispod slapa, visokog oko 150 stopa; hućanje vode bilo je veoma bučno.

Don Henaro se opasa jednim pojasom o kome je visilo bar 7 nekih stvarčica. Ličile su na male tikve. On skide šešir i zabaci ga na leđa, tako da je visio o konopu oko njegovog vrata. Na glavu stavi traku koju je izvadio iz torbice od debele vunene tkanine. Ta traka oko njegove glave bila je ispletена takođe od vune u raznim bojama, a među njima se naročito isticala jarko žuta. Sad zadenu 3 pera u traku. Činilo mi se da je to orlovsko perje. Primetio sam da ih nije simetrično rasporedio. Jedno pero je zadenuo iza svog desnog uva, drugo malo više napreci ka čelu, a treće iznad leve slepoočnice. Zatim je izuo sandale, okačio ih, vezane, o pojas pantalona pa onda onaj drugi pojas pričvrstio preko ponča. Reklo bi se da je taj pojas bio načinjen od upletenih tankih kožnih pređica. Nisam video da li ga je vezao ili zakopčao. Don Henaro pođe prema vodopadu.

Don Huan je gurao jedan okrugli kamen dok ga nije namestio da čvrsto stoji, a onda je seo na njega. Ona dva mladića učiniše to isto s drugim kamenjem pa sedošle levo od njega. Don Huan mi pokaza na mesto desno od sebe i reče mi da donesem kamen i tu sednem pokraj njega.

»Ovde moramo da sedimo u jednom redu«, reče, pokazavši da su njih trojica tako i posedali.

Don Henaro je do tada stigao do samog podnožja vodopada i počeo je da se penje stazom desno od

njega. S mesta na kome smo sedeli staza je izgledala dosta strma. Oko nje je bilo šiblja za koje se on hvatao kao za ogradu. U jednom trenutku izgledalo je kao da je izgubio oslonac pod nogama i da će se okliznuti nizbrdo, kao da je zemlja vlažna i klizava. Malo zatim opet se isto to ponovilo i ja pomislih da je don Henaro možda suviše star za to pentranje. Video sam kako se okliznuo i posrnuo nekoliko puta pre nego što je stigao do kraja staze.

Obuzeo me strah kad je počeo da se pentra po stenama. Nije mi bilo jasno šta smeru.

»Šta on to radi?« upitah don Huana šapatom.

Don Huan me i ne pogleda. »Penje se, vidiš«, reče.

Don Huan je poluspuštenih kapaka netremice gledao pravo u don Henara. Sedeo je sasvim uspravno, a rukama se držao za rub kamena, među svojim nogama.

Nagluh se malo napred da vidim onu dvojicu mladića. Don Huan mi zapovednički mahnu rukom da se vratim u pređašnji položaj. Odmah se povukoh. Mladiće sam video samo za trenutak. Činilo mi se da i oni prate don Henara isto tako pažljivo kao i ja.

Don Huan načini još jedan pokret rukom i pokaza prema vodopadu.

Pogledah opet. Don Henaro se popeo dosta visoko uz stenovitu liticu. U trenutku kad sam pogledao gore, on je stajao na grebenu krećući se mic po mic oko jednog ogromnog kamena. Ruke su mu bile raširene kao da grli taj kamen. Polako se kretao udesno, i odjednom se okliznu i izgubi tle pod nogama. Meni stade dah u grlu. Celo njegovo telo visilo je u vazduhu jedan trenutak. Bio sam siguran da će pasti, ali on ne pade. Desnom rukom se uhvati za nešto i noge mu se začas vratiše na greben. Ali pre nego što je pošao dalje okrenuo se prema nama i pogledao nas je samo za časak. Međutim, taj njegov pokret glave, kad se okrenuo, bio je toliko stilizovan da me je doveo u nedoumicu. Tada se setih da se svaki put kad bi se okliznuo isto tako okretao da pogleda u nas. Mislio sam tada da je don Henaru po svoj prilici neprijatno

što je tako nespretna pa se okreće da vidi da li ga mi gledamo.

Uspeo se još malo više ka vrhu, opet se okliznuo i opet visio o steni koja se nadnela nad provaliju. Ovog puta se održao levom rukom. Kad je uspostavio ravnotežu, okrenuo se opet da nas pogleda. Pre no što je stigao do vrha okliznuo se još 2 puta. S mesta na kome smo sedeli činilo se da je rub slapa širok 20 do 25 stopa.

Don Henaro je jedan trenutak nepomično stajao. Zaustih da pitam don Huana šta to don Henaro gore radi, ali don Huan se toliko zaneo gledajući ga da se nisam usudio da ga uznemirim.

Don Henaro odjednom skoči na vodu. To je bilo tako neočekivano da ja osetih prazninu u stomaku. Bio je to veličanstven, natprirodan skok. Za trenutak mi se sasvim jasno učini da sam video čitav niz slika njegovog tela, sve jednu preko druge, kako eliptično leti do sredine rečnog toka.

Kad sam se povratio od iznenađenja, primetio sam da je stao na 1 kamen na ivici vodopada. Taj se kamen jedva video s mesta na kome smo sedeli.

Stajao je tu dugo. Izgledalo je da se bori s vodom koja je tu snažno navaljivala. Dvaput je visio nad ponorom i meni nije bilo jasno za šta se držao. Uspostavio je ravnotežu i čučnuo na kamen. Onda opet skoči, kao tigar. Jedva sam nazreo drugi kamen na koji je doskočio; ličio je na malu šišarku na rubu vodopada.

Ostao je tu gotovo 10 minuta. Bio je nepomičan. Njegova nepomičnost bila je tako upečatljiva da sam zadrhtao. Htedoh da ustanem i malo prošetam, ali don Huan primeti da sam uznemiren i zapovedi mi da budem miran.

Zbog te don Henarove nepomičnosti osetih neobičan i nerazumljiv strah. Ako on još malo tu tako ostane, pomislih kako više neću moći da se savladam.

On iznenada opet skoči, i to čak na drugu obalu vodopada. Doskočio je na ruke i noge, kao mačka.

Ostao je trenutak u tom položaju, a onda se uspravio, pogledao na drugu stranu, pa dole u nas. Stajao je i dalje sasvim mirno i gledao nas. Ruke su mu bile sa strana kao da se drži za neku nevidljivu ogradu.

U njegovom stavu bilo je nečega doista izvanrednog; njegovo telo izgledalo je tako lako, tako nežno. Pomislih da je don Henaro s tom svojom trakom i perjem oko glave, s tim tamnim pončom i bosim nogama najlepši čovek koga sam u životu video.

On iznenada naglo pruži ruke uvis, podiže glavu pa hitro odskoči ulevo prevrnuvši se preko glave. Ste-na na kojoj je stajao bila je okrugla i kad je skočio, on je nestao iza nje.

U tom trenutku počеше da padaju ogromne kapi kiše. Don Huan ustade, a za njim i ona dva mladića. Njihovi pokreti su bili tako nagli da su me zbunili. Don Henarov majstorski podvig duboko me uzбудio. Pomislih kako je on savršen umetnik i zaželeh odmah da ga vidim i da mu aplaudiram.

Napregnuh se gledajući na levu stranu vodopada jer sam želeo da vidim da li silazi, ali njega nije bilo. Uporno sam pitao šta se s njim desilo. Don Huan mi nije odgovarao.

»Bolje je da požurimo odavde«, reče. »Pljušti kao iz kabla. Moraćemo da odvezemo Nestora i Pablita njihovoj kući, a onda i mi moramo da se vratimo svojoj.«

»Ali nisam se čak ni pozdravio sa don Henarom«, požalih mu se.

»On je tebi već rekao zbogom«, oštro mi odvrati don Huan.

Zagledao se malo u mene pa se osmehnuo i prestao da se mršti.

»On ti je uz to poželeo svako dobro«, reče. »Bilo mu je prijatno s tobom.«

»Ali zar ga nećemo sačekati?«

»Ne!« reče don Huan oštro. »Ostavi ga na miru, ma gde on bio. Možda je on sada orao koji leti u drugi svet, a možda je gore i umro. To sad nije važno.«

Don Huan uzgred pomenu da će uskoro opet ići u centralni Meksiko.

»Hoćeš li posetiti don Henara?« upitah.

»Možda«, odgovori on ne gledajući me.

»On je dobro, je li, don Huane? Mislim, nije mu se ništa loše desilo gore na vrhu vodopada, je li?«

»Ništa mu se nije desilo, živ je i zdrav.«

Razgovarali smo neko vreme o tom njegovom putovanju, i onda sam mu kazao da sam uživao u don Henarovom društvu i u njegovim šalama. Smejao se i rekao da je don Henaro zaista kao dete. Posle toga smo dugo ćutali, a ja sam se mučio da smislim kako da zapodenem razgovor o lekciji koju nam je onda dao. Don Huan me pogleda i reče vragolasto: »Goriš od želje da me pitaš za don Henarovu lekciju, je li?«

Nasmejao sam se zbunjeno. Sve što se onda desilo kod vodopada postalo je za mene opsesija. Razmišljao sam stalno o tome jednako se vraćajući na svaki detalj koga sam se mogao setiti i zaključivao da sam tom prilikom bio svedok neverovatnog podviga fizičke spretnosti. Mislio sam da je don Henaro nesumnjivo ekvilibrista bez premca; svaki njegov pokret bio je visoko ritualan i, to nije potrebno ni reći, morao je imati neko nedokučivo, simbolično značenje.

»Da«, rekoh. »Priznajem da gorim od želje da saznam šta ta lekcija znači.«

»Sad ću ti nešto reći«, počeo don Huan. »Za tebe je to bilo besmisleno gubljenje vremena. Njegova lekcija bila je upućena onome ko može da *vidi*. Pablito i Nestor uhvatili su ono glavno, mada oni *ne vide* baš najbolje. Ali ti — ti si tamo išao da gledaš. Rekao sam don Henaru da si veoma čudna budala koja neke stvari ne može da shvati i da će ti možda od njegove lekcije sinuti u glavi ali to se nije desilo. Svejedno, ne mari. Veoma je teško *videti*.

»Nisam želeo da posle onoga razgovaraš sa Henarom, i zato smo morali otići. Šteta. Ali ipak bi bilo gore da smo ostali. Henaro je mnogo rizikovao da bi

ti pokazao nešto veličanstveno. Šteta što ne možeš da vidiš.«

»Možda ću, don Huane, otkriti da sam zaista *video* ako mi kažeš u čemu se sastojala njegova lekcija.«

Don Huan se presamiti od smeha.

»Tvoja najbolja osobina je to što postavljaš pitanja«, reče.

Učini mi se da će opet prekinuti razgovor o tome. Sedeli smo, kao obično, pred njegovom kućom; on iznenada ustade pa uđe u kuću. Pošao sam za njim i navalio da mu ispričam šta sam video. Verno sam mu ispričao sve što se desilo kako sam se ja toga sećao. Don Huan se smeškao sve vreme dok sam govorio. Kad sam završio, odmahnuo je glavom.

»Veoma je teško *videti*«, reče.

Zamolih ga da mi to objasni.

»O *viđenju* se ne može razgovarati«, reče zapovedničkim tonom.

Bilo je jasno da mi neće ništa više reći, i ja digoh ruke od toga pa odoh iz kuće da mu donesem neke stvari koje su mu bile potrebne.

Kad sam se vratio, već je bio mrak; večerali smo, a zatim smo izišli na *ramadu*. Samo što smo seli, don Huan počeo da govori o don Henarovoj lekciji. Nije mi dao nimalo vremena da se za to pripremim. Imao sam beleške uza se, ali bilo je suviše mračno za pisanje, a nisam, osim toga, hteo da ga prekidam, što bih učinio da sam otišao u kuću po petrolejku.

On reče da Henaro, budući majstor ekvilibristike, može da izvodi veoma složene i teške pokrete. Jedan od njih je i ono sedenje na glavi i on je tim pokušao da mi pokaže da ne mogu »videti« dok pišem beleške. To sedenje na glavi, pri kome se nije pomagao rukama, bilo je, u najboljem slučaju, majstorija koja traje samo jedan trenutak. Po mišljenju don Henara, pisanje o »viđenju« je isto; drugim rečima, to je veoma riskantan posao, čudan i nepotreban isto koliko i sedenje na glavi.

Don Huan je u pomrčini zurio u mene i veoma dramatičnim tonom rekao da sam bio sasvim blizu toga da »vidim« dok se don Henaro šalio sedeći na

glavi. Don Henaro je to primetio i više puta ponovio taj svoj podvig, ali sve je bilo uzalud, jer sam ja odmah izgubio nit.

Don Huan reče da je don Henaro posle toga, podstaknut simpatijom za mene, pokušao na veoma dramatičan način da me opet dovede tako blizu toga da »vidim«. Posle veoma ozbiljnog razmišljanja odlučio je da mi pokaže ekvilibristički podvig svojim prelaženjem preko vodopada. Činilo mu se da je vodopad sličan ivici na kojoj se ja nalazim i verovao je da ću i sam moći da je pređem.

Don Huan mi zatim objasni don Henarov podvig. Reče da mi je već kazao da su ljudska bića, za one koji »vide«, svetla bića sačinjena od nečega što liči na vlakna svetlosti koja kruže polazeći spreda prema nazad tako da to izgleda kao jaje. Pomenu da mi je isto tako rekao da je najčudniji deo tih jajolikih bića snop dugih vlakana koja izbijaju iz predela oko pupka; don Huan reče da su ta vlakna najvažnija u čovekovom životu. Ta vlakna su tajna don Henarove ravnoteže i njegova lekcija nije ni u kakvoj vezi s akrobatskim skokovima preko vodopada. On je taj podvig mogao da izvede zato što se na određeni način služio tim svojim vlaknima nalik na pipke.

Don Huan prestade da govori o tome isto onako neočekivano kako je i počeo i pređe na razgovor o nečemu što s tim nije bilo ni u kakvoj vezi.

24. oktobar 1968.

Priterao sam don Huana u tesnac kad sam mu rekao da intuitivno osećam kako nikada više neću dobiti ni jednu lekciju iz ekvilibristike i zato on mora da mi objasni sve što je s tim u vezi a što ja sam ne bih inače nikada otkrio. Don Huan reče da sam u pravu, što se tiče toga da mi don Henaro neće više nikada dati drugu lekciju.

»Šta bi još želeo da znaš?« upita.

»Šta su ta vlakna koja liče na pipke?«

»To su vlakna koja izlaze iz čovekovog tela i koja su vidljiva za svakog čarobnjaka koji *vidi*. Čarobnjaci reaguju na ljude prema tome kako *vide* njihove pipke. Slabići imaju veoma kratka, gotovo nevidljiva vlakna, a jaki svetla i duga. Henarova su, na primer, tako sjajna da izgledaju slivena u jednu široku traku. Po tim vlaknima se može videti da li je neko zdrav ili bolestan, da li je zao ili dobar, ili možda podmukao. Po vlaknima možeš znati da li neko *vidi* ili ne. E tu je nešto čudno. Kad te je don Henaro *video*, znao je, kao i moj prijatelj Visente pre njega, da ti možeš da *vidiš*; kad te *vidim*, ja *vidim* da ti možeš da *vidiš*, iako dobro znam da ne možeš. Kako je to zagonetno! Henaru to nikako nije išlo u glavu. Rekao sam mu da si ti čudna budala. Mislim da je želeo da i sam *to vidi* i zato te poveo do vodopada.«

»Šta misliš, zašto ja dajem utisak da *vidim*?«

Don Huan mi ne odgovori. Čutao je dosta dugo. Nisam želeo da ga pitam ništa drugo. On najzad progovori i reče mi da zna zašto je tako ali ne ume to da objasni.

»Ti misliš da se sve na svetu može lako razumeti«, »zato što je sve što ti radiš rutinski posao koji se lako razume. Kad si kod vodopada gledao kako Henaro prelazi preko vode, verovao si da je on majstor u skoku preko glave, zato što si bio kadar da misliš samo o tim skokovima. I uvek ćeš verovati da je to sve što je on učinio. Međutim, Henaro nikada nije skočio preko te vode. Da je skočio — umro bi. Henaro je balansirao na svojim izvanrednim, sjajnim vlaknima. Pustio ih je da se opruže i budu toliko dugi da je mogao po njima da se tako reći otkotrlja do vodopada. Pokazao je kako treba pustiti te pipke u dužinu i s kakvom ih preciznošću treba pokretati.

»Pablito je *video* gotovo sve Henarove pokrete. Ali Nestor nije; on je *video* samo njegove najizrazitije manevre. Nije video one najdelikatnije detalje. A ti — ti nisi *video* baš ništa.«

»Da si mi pre toga rekao na šta treba da obratim pažnju, don Huane, možda bih...«

On me prekide i reče da bi don Henaru samo smetalo da mi je on dao uputstva. Da sam znao šta će se desiti, moja bi se vlakna uznemirila i smetala bi don Henarovim.

»Da si mogao da *vidiš*«, reče, »bilo bi ti jasno već od prvog don Henarovog koraka da se on nijednim nije okliznuo dok se peo stazom pored vodopada. Tada je opuštao svoje pipke. Dvaput ih je obavio oko velikog kamena za koji se držao poput muve. Kad je stigao na vrh i bio spreman da priđe preko vode, usredsredio ih je na jedan omanji kamen na sredini reke i kad su tu čvrsto stajali, dopustio je da ga ta vlakna povuku. Henaro nije skakao i zato je mogao da doskoči na klizave površine manjeg kamena na samom rubu s koga se voda survava u ponor. Njegova vlakna su svaki put bila čvrsto obavijena oko svakog kamena kojim se poslužio.

»Na prvom kamenu se nije dugo zadržao zato što su njegova ostala vlakna bila vezana za drugi, još manji od prvog, na mestu gde voda najjače nadire. Opet su ga povukli njegovi pipci i on je doskočio na njega. To je bilo najčudesnije od svega što je izveo. Površina toga kamena bila je suviše malena da bi se čovek na njoj mogao održati; i snaga vode koja nadire odvušla bi njegovo telo preko ruba u provaliju da se nije još nekim vlaknima držao za prvi kamen.

»Ostao je u tom drugom položaju dugo, zato što je svoje pipke morao opet da privuče a zatim da ih prebaci na dragu stranu vodopada. Kad ih je tamo pričvrstio, morao je da oslobodi ona vlakna kojima se još držao za prvi kamen. To je bilo veoma opasno. Možda je samo Henaro kadar da to izvede. U jednom trenutku zamalo se nije otkačio, ili se možda samo šalio s nama — to nikada nećemo sigurno znati. Ja lično mislim da se zamalo nije otkačio. Znam to pouzdano zato što se tada ukočio i poslao veličanstven snop vlakana kao jak svetlosni zrak preko vode na drugu obalu. Mislim da ga

je samo taj snop mogao izvući. Kad je stigao na drugu obalu, ustao je i pustio ta svoja vlakna da svetle kao da su to mnoge gusto zbijene svetiljke. To je učinio samo tebi za ljubav. Da si bio kadar da *vidiš*, to bi *video*.

»Henaro je tu stajao i gledao te, a onda je shvatio da ti nisi *video*.«

DIO DRUGI
SLEDEĆI ZADATAK: "VIDETI"

Don Huan nije bio kod kuće kad sam tamo stigao oko podne osmog novembra 1968. Nisam znao gde da ga tražim i zato sam seo i čekao ga. Ne znam zašto, ali odnekud sam bio siguran da će se uskoro vratiti kući. Ubrzo potom don Huan je došao. Klimnuo mi je glavom. Pozdravili smo se. Izgledao je umoran pa je legao na asuru. Zevnuo je 2 - 3 puta.

Misao o *videnju* opsedala me je pa sam odlučio da opet pušim onu halucinogenu mešavinu. Bilo mi je veoma teško da se na to rešim i zato sam hteo da još malo o tome raspravljam.

»Želim da naučim da *vidim*, don Huane«, rekoh bez uvijanja. »Ali, pravo da ti kažem, ne bih voleo ništa da uzimam; ne želim da pušim onu tvoju mešavinu. Šta misliš, da li bih ikako mogao naučiti da *vidim* bez nje?«

On sede, pogleda me, pa opet leže.

»Ne!« reče. »Moraćeš da se poslužiš dimom.«

»Ali rekao si da je samo malo trebalo pa da *vidim* don Henara.«

»Hteo sam tim da kažem da se nešto u tebi žarilo kao da zaista *vidiš* šta Henaro radi, ali ti si samo gledao. U tebi očigledno postoji nešto što liči na *videnje*, ali to nije to; zatvoren si — nešto ti smeta i samo ti dim može pomoći.«

»Zašto mora da se puši? Zašto čovek ne može sam od sebe da nauči da *vidi*? Ja to želim svim srcem. Zar to nije dovoljno?«

»Ne, nije. *Videti* nije tako prosto i samo ti dim može dati brzinu koja ti je potrebna da za tren ugledaš ovaj prolazni svet. Inače ćeš samo gledati.«

»Šta hoćeš da kažeš tim „prolazni svet“?«

»Kad vidiš svet, on nije kakvim ga ti sada zamišljaš. Prolazan je — kreće se i menja. Čovek bi se možda mogao napregnuti pa i sam shvatiti taj prolazni svet, ali to ti ne bi mnogo vredelo, zato što telo propada od napora. Međutim, ako se uzme dim, telo se nikada ne izlaže iscrpljenosti. Dim ti daje neophodnu brzinu da shvatiš to brzo kretanje sveta, čuvajući pri tom netaknuto svoje telo i snagu.«

»Dobro!« rekoh dramatično. »Ne želim više da okolišim. Pušiću.«

On se nasmeja na to moje teatralno ponašanje.

»Prestani«, reče. »Ti se uvek zakačiš za nešto pogrešno. Sad misliš da će te sama odluka da pušiš dovesti dotle da *vidiš*. Ali tu je potrebno još mnogo štošta. Uvek je za sve potrebno još mnogo štošta drugo.«

Rekavši to, on se uozbilji.

»Veoma sam pažljivo postupao s tobom i sve što sam činio bilo je unapred smišljeno«, reče, »zato što Meskalito želi da ti razumeš moje znanje, moju nauku. Ali ja znam da neću imati vremena da ti prenesem sve što bih želeo. Imaću vremena samo da te izvedem na put u nadi da ćeš i sam tragati onako kako sam i ja to činio u svoje vreme. Moram priznati da si nemarniji a i tvrdoglaviji od mene. Ali tvoji pogledi su drukčiji i ja ne mogu da predvidim u kome će se pravcu kretati tvoj život.«

Njegov odmereni ton kao i nešto u njegovom držanju izazvali su u meni jedno staro osećanje, neku mešavinu straha, usamljenosti i iščekivanja.

»Uskoro ćemo znati na čemu si«, reče zagonetno.

Nije kazao ništa više. Posle nekog vremena on izađe iz kuće. Pošao sam i ja i stao pred njega, ne znajući da li da sednem ili da iz kola iznesem neke pakete koje sam mu doneo.

»Da li bi to bilo opasno?« upitah, tek koliko da nešto kažem.

»Sve je opasno«, odgovori on.

Don Huan, izgleda, nije bio voljan da mi kaže ništa više; kupio je neke male zavežljaje koji su bili nagomilani u jednom uglu i stavio ih u zembilj. Nisam se ponudio da mu pomognem, jer sam znao da bi mi on to rekao da je želeo. Posle toga je legao na svoju asuru. Meni je rekao da se opustim i odmorim. Legao sam i ja na svoju asuru i pokušao da spavam, ali nisam bio umoran; prethodne večeri sam se zaustavio u jednom motelu i spavao sam do podne, znajući da su mi do don Huanove kuće potrebna samo 3 sata vožnje. Ni on nije spavao. Iako je žmurio, zapazio sam da mu se glava lako njiše u gotovo neprimetnom ritmičkom kretanju. Pomislih da on to možda nešto bajе sam za sebe.

»Hajde da jedemo«, reče don Huan iznenada, i ja se trgoh od njegova glasa. »Biće ti potrebna sva energija kojom raspolažeš. Trebalo bi da budeš u formi.«

Skuvao je čorbu, ali ja nisam bio gladan.

Sutradan, 9. novembra, don Huan mi dopusti da pojedem samo zalogaj hrane i naredi mi da se odmaram. Izležavao sam se celo prepodne, ali nisam mogao da se opustim. Nisam imao pojma šta je don Huan naumio i, što je još gore, nisam znao ni šta sam ja naumio.

Sedeli smo pod njegovom *ramadom* oko 3 po podne. Bio sam veoma gladan. Već sam nekoliko puta pomenuo da bi trebalo da jedemo, ali on je to odbijao.

»Ti već 3 godine nisi spravlјao svoju mešavinu«, iznenada reče don Huan. »Moraćeš da pušiš moju, i zato recimo da sam te trave skupio za tebe. Biće ti potrebno samo malo toga. Ja ću jedanput da ti napunim lulu. Ti ćeš popuštiti sve što je u njoj, a posle i ostalo. Onda će doći čuvar drugog sveta. Nemoj ništa da radiš, samo ga posmatraj. Gledaj ga kako se kreće, motri na sve što bude činio. Život će ti zavisiti od toga hoćeš li dobro motriti na njega ili nećeš.«

Don Huan mi je ta uputstva izgovorio tako iznenađeno da ja nisam znao šta da kažem ili mislim. Trenutak-dva sam mrmljao nešto nepovezano. Nisam mogao da sredim misli. Na kraju mu postavih prvo pitanje koje se jasno uobličilo u mojoj glavi: »Ko je taj čuvar?«

Don Huan jednostavno odbi da se upušta u razgovor, ali ja sam bio suviše nervozan da bih prestao da govorim pa sam kao očajnik navaljivao na njega da mi kaže ko je taj čuvar.

»*Videćeš*«, reče nemarno. »On čuva onaj drugi svet.«

»Koji svet? Svet mrtvih?«

»Nije to svet mrtvih ni čega bilo drugog. To je prosto drugi svet. Ne вреди da ti pričam o tome. *Vidi* ga sam.«

Don Huan ode u kuću rekavši to. Ušao sam u njegovu sobu prateći ga u stopu.

»Čekaj, čekaj, don Huane. Šta ćeš to sad da radiš?«

Nije mi odgovorio. Izvadio je lulu iz jednog zavežljaja i seo na asuru nasred sobe, gledajući me radoznalo. Činilo mi se da očekuje moju saglasnost.

»Ti si budala«, reče tiho. »Ne plašiš se, samo kažeš da se plašiš.«

Lagano je odmahivao glavom, a onda je uzeo vrećicu s mešavinom za pušenje i napunio glavu lule.

»Plašim se, don Huane. Zaista se plašim.«

»Ne, to nije strah.«

Očajnički sam nastojao da dobijem u vremenu, pa sam zapodenuo dugu priču o prirodi mojih osećanja. Iskreno sam tvrdio da se plašim, ali on mi ukaza na to da ne dahćem, i da moje srce ne bije brže nego obično.

Razmišljao sam neko vreme o tome što mi je rekao. Nije bio u pravu; kod mene su postojale mnoge fizičke manifestacije koje se obično povezuju sa strahom, i ja sam bio očajan. Sve oko mene bilo je prožeto osećanjem bliske smrtne opasnosti. Stomak mi je bio uznemiren, a bio sam siguran i da sam pobledo; ruke su mi se obilno znojile, ali ipak sam u dubini duše bio uveren da se ne plašim. Nije me obuzimalo ono osećanje straha na koje sam bio navikao od kada znam za sebe. Straha, koji je oduvek bio idiosinkratski moj,

nije sada bilo. Govorio sam hodajući gore-dole po sobi pred don Huanom koji je sedeo na svojoj asuri i razdoznalo me gledao s lulom u ruci. Kad sam dobro sve razmotrio, došao sam do zaključka da je to što osećam umesto svog uobičajenog straha neko duboko nezadovoljstvo, nelagodnost pri samoj pomisli na zbrku koju izaziva uzimanje halucinogenih trava.

Don Huan pogleda u mene, a onda iza mene, škiljeći kao da se muči da razazna nešto u daljini.

Hodao sam i dalje tamo-amo pred njim sve dok mi nije energično zapovedio da sednem i da se opustim. Sedeli smo mirno nekoliko minuta.

»Ne želiš da izgubiš svoju jasnoću, je li?« reče on iznenada.

»To je živa istina, don Huane«, odgovorih.

On se nasrne ja, očito veoma zadovoljan.

»Jasnost, taj drugi neprijatelj čoveka od znanja, nadnela se nad tobom.

»Ti se ne plašiš«, reče, umirujućim tonom, »ali sad ne bih voleo da izgubiš svoju jasnoću, a pošto si budala, ti to nazivaš strahom.«

Nasmeja se prigušeno.

»Donesi mi malo žara«, zapovedi on.

Njegov ton bio je pun dobrote i umirujući. Ustadoh, ne razmišljajući, pa odoh iza kuće i uzeh s vatre nešto malo žara, stavih ga na malu kamenu ploču i vratih se u sobu.

»Dođi ovamo na trem«, doviknu mi don Huan glasno.

Stavio je asuru na ono mesto gde obično sedim. Ja spustih žar pored njega, a on stade da duva da ga ras-pali. Upravo sam hteo da sednem kad mi on reče da sednem na drugo mesto, na desni kraj asure. Zatim stavi malo žara u lulu i pruži mi je. Ja je uzeh. Bio sam zapanjen snagom kojom me je don Huan vodio, iako bez ijedne reči. Nisam mogao da smislim ništa što bih želeo da mu kažem. Nisam više imao nikakvih argumenata. Verovao sam da se više ne plašim, nego da samo ne želim da izgubim svoju jasnoću.

»Puši, puši«, naredi mi on blagim tonom. »Samo jednu lulu ovog puta.«

Vukao sam vazduh kroz lulu i čuo pucketanje kad se mešavina zapalila. Odmah zatim osetio sam kako su mi se usta i nos iznutra sledili. Kad sam povukao poslednji dim, osetio sam da je celo moje telo iznutra obloženo nekom čudnom hladnom toplotom.

Don Huan uze lulu od mene pa udari nekoliko puta njenom glavom o svoj dlan da rastrese ono što je u njoj. A onda, kao i uvek do tada, ovlaži prst pljuvačkom pa njom protrlja unutrašnji deo glave.

Moje telo bilo je obamrlo, ali mogao sam da se krećem. Promenio sam položaj da bih udobnije sedeo.

»Šta će sad biti?« upitah.

Dosta teško sam izgovorio te reči.

Don Huan pažljivo vrati lulu u futrolu pa je zavi u jednu dugačku krpu. Onda sede uspravno, licem prema meni. Vrtelo mi se u glavi; moji očni kapci spuštali su se i protiv moje volje. Don Huan me energično prodrma i zapovedi mi da ostanem budan. Reče da vrlo dobro znam da ću umreti ako zaspim. Trgao sam se na te reči. Palo mi je na um da don Huan to govori samo zato da ne zaspim, ali odmah pomislih da je to, možda, istina. Otvorih oči što sam više mogao i don Huan se nasmeja na to. Reče da moram još malo da pričekam, da treba stalno da držim otvorene oči i da ću u jednom trenutku moći da vidim čuvara drugog sveta.

Osetih kako mi celo telo obuzima veoma neprijatna toplota; pokušah da promenim položaj, ali sad više nisam mogao da se krećem. Želeo sam da razgovaram s don Huanom, ali činilo mi se da su moje reči zapretene negde tako duboko u meni da ne mogu da ih izvučem. Onda se naglo spustih na svoju levu stranu i primetih da sad s poda gledam u don Huana.

On se nagnu prema meni i šapatom mi zapovedi da ne gledam u njega nego da netremice posmatram jednu tačku na asuri, pravo pred mojim očima. Dodao je da moram da je gledam jednim okom, levim, i da ću, pre ili posle, *videti* čuvara.

Gledao sam netremice u to mesto koje mi je on pokazao, ali ništa nisam video. Ipak, u jednom trenutku sam primetio da mi je pred očima proleteo koma-

rac. Spustio se na asuru. Pratio sam njegove pokrete. Prišao mi je sasvim blizu, toliko blizu da ga više nisam mogao jasno videti. A onda, sasvim iznenada, učini mi se da sam ustao. Bio je to toliko čudan osećaj da je o njemu trebalo razmišljati malo više, ali za to sad nije bilo vremena. Osećao sam se kao da gledam pravo, ali nekako više iznad svog uobičajenog vidnog polja i to što sam ugledao protreslo je i poslednji damar u meni. Drukčije se ne može opisati taj emocionalni šok koji sam doživeo. Pravo preda mnom, tu sasvim blizu, stajala je džinovska, čudovišna životinja. Zaista pravo čudovište! Nikada, ni u najmaštovitijim knjigama nisam naišao ni na šta slično. Gledao sam u to potpuno zbunjeno, izbezumljeno.

Prvo što sam uočio bila je veličina tog čudovišta; ne znam zašto, ali pomislio sam da je visoko gotovo stotinu stopa. Činilo se da stoji uspravno, mada nisam mogao da shvatim kako stoji. Zatim sam primetio da ima krila, dva kratka, široka krila. U tom trenutku postao sam svestan da tu životinju posmatram kao da je to nešto obično; drugim rečima, gledao sam je. Međutim, ja je u stvari nisam mogao gledati onako kako sam navikao da gledam. Shvatio sam da zapažam na njoj sad ovo, sad ono, kao da je slika postajala jasnija što se više pojedinosti dodavalo. Telo te životinje bilo je pokriveno pramenjem crnih dlaka. Imala je dugu njušku iz koje su curile sline. Oči su joj bile izbuljene i okrugle, nalik na dve ogromne bele lopte.

Ona zatim počela da klepeće krilima. To nije bilo slično lepršanju ptičijih krila, nego pre treptanje, vibraciono podrhtavanje. To se ubrzavalo i životinja stade da kruži preda mnom; nije letela, pre bi se moglo reći da se klizala, zapanjujuće brzo i spretno, nekoliko palaca iznad zemlje. Za trenutak sam se zaneo posmatrajući je kako se kreće. Pomislih kako su njeni pokreti ružni, ali su joj zato brzina i lakoća bili izvanredni.

Načinila je 2 kruga preda mnom, trepereći krilima, i ono što joj je poput sluzi curilo iz gubice letelo je na sve strane. Posle se okrenu i otkliza odatle neverovatnom brzinom sve dok se nije izgubila u daljini. Netremice sam zurio u pravcu kojim je otišla, jer ništa dru-

go nisam ni mogao da činim. Obuze me veoma neobično osećanje težine, i osetih da nisam kadar da sredi misli. Nisam mogao da se pomaknem s mesta. Činilo se kao da sam se tu zalepio.

Onda ugledah u daljini nešto slično oblaku, a odmah zatim ona džinovska životinja je opet punom brzinom kružila preda mnom. Njena krila su se sve više i više približavala mojim očima dok me nisu udarila. Osetio sam da su njena krila udarila u mene — bilo koji deo mene koji se tu nalazio. Vrisnuh iz sveg glasa od tako oštrog bola koji nikada ranije nisam osetio.

Sledeće čega se sećam bilo je to da sam sedeo na asuri dok mi je don Huan trljao čelo. Trljao mi je mišice i noge lišćem, a onda me odveo do kanala za navodnjavanje iza kuće, svukao odeću s mene pa me potpuno potopio u vodu, zatim me izvukao iz nje, pa opet potopio, i to je ponovio više puta.

Dok sam ležao na plitkom dnu kanala, don Huan je s vremena na vreme vukao uvis moju levu nogu i blago me tapkao po tabanu. Posle kraćeg vremena mene to počeo da golica. On to primeti i reče da je sad sve dobro. Obukao sam se pa se zajedno vratismo kući. Seo sam opet na asuru i pokušao da govorim, ali sam osetio da ne mogu da se koncentrišem na to što želim da kažem, iako su mi misli bile sasvim jasne. Bio sam zapanjen kad sam shvatio kolika je koncentracija potrebna da bi se moglo govoriti. Primetio sam osim toga da moram prestati da gledam u stvari oko sebe ako želim nešto da kažem. Imao sam utisak da se nešto veoma duboko u meni zamrsilo i kad sam hteo da govorim, morao sam da izronim na površinu kao ronilac; morao sam da se penjem uvis kao da me moje rođene reči tamo vuku. Dvaput sam stigao dotle da kašljucanjem pročistim grlo na sasvim običan način. Mogao sam tada reći što god sam hteo, ali nisam. Bilo mi je milije da ostanem i dalje na onoj čudnoj ravni tišine s koje sam mogao samo da gledam. Činilo mi se da sam se sasvim približio onome što je don Huan zvao »viđenjem« i bio sam veoma srećan zbog toga.

Posle toga mi je don Huan dao čorbe i tortilje i naredio mi da jedem. Mogao sam da jedem bez ikakve

teškoće, ne gubeći ono za što sam verovao da je moja »moć viđenja«. Usredsređivao sam pogled na sve oko sebe. Verovao sam da mogu da »vidim« sve, ali svet mi se ipak, koliko sam mogao da procenim, činio isti. Upinjao sam se da »vidim« sve dok se nije sasvim smrklo. Umorio sam se naposljetku, legao i zaspao.

Probudio sam se kad me don Huan pokrio ćebecom. Glava me je bolela i bila mi je muka u stomaku. Posle kraćeg vremena bilo mi je bolje i odspavao sam do sledećeg dana.

Ujutro sam opet bio onaj stari ja. Upitao sam žudno don Huana: »Šta je to bilo sa mnom?«

Don Huan se nasmeja stidljivo. »Pošao si da tražiš čuvara i, naravno, našao si ga«, reče.

»Ali šta je to, don Huane?«

»Čuvar, domar, stražar drugog sveta«, nabrajao je don Huan poslovno.

Želeo sam potanko da mu ispričam kakva je bila ta čudovišna, ružna životinja, ali on nije obraćao pažnju na taj moj pokušaj i rekao je da nisam doživeo ništa naročito, i da je to moglo svakome da se desi.

Rekoh mu da me čuvar prenerazio toliko da zaista još nisam kadar da o njemu razmišljam.

Don Huan se nasmeja šaleći se na račun onoga što je nazvao mojom urođenom preteranom sklonošću ka dramatizovanju.

»To — ma šta to bilo — ozledilo me je«, rekoh. »Bilo je isto toliko stvarno koliko smo stvarni ti i ja.«

»Razume se da je bilo stvarno. Ozledilo te toliko da te to zbolelo, je li?«

Što sam se više sećao onoga što sam doživeo, sve sam se više uzbuđivao. Don Huan mi reče da se smirim. Onda me upita da li sam se zaista uplašio od toga; naročito je naglasio reč »zaista«.

»Skamenio sam se«, rekoh. »Još se nikad u životu nisam tako užasno uplašio.«

»Ne trućaj«, reče on, smejući se. »Nisi se plašio.«

»Kunem ti se«, rekoh s iskrenim žarom, »da bih otrčao kao lud odavde da sam samo mogao da se pomaknem.«

Njemu je to bilo toliko smešno da se nasmejao iz sveg glasa.

»Zašto sam morao da vidim to čudovište, don Huane?«

On se uozbilji, gledajući me.

»To je bio čuvar«, reče. »Ako želiš da *vidiš*, moraš savladati čuvara.«

»Ali kako ću ga savladati, don Huane? Visok je možda stotinak stopa.«

Don Huan se na to smejaao toliko da su mu suze tekle niz obraze.

»Zašto mi ne dopustiš da ti ispričam šta sam video da ne bi bilo nesporazuma?« rekoh.

»Ako će te to usrećiti, hajde, pričaj mi.«

Ispričao sam mu sve čega sam mogao da se setim, ali se njegovo raspoloženje nije zbog toga promenilo.

»Pa dobro, to nije ništa novo«, rekao je s osmehom.

»Ali kako misliš da savladam tu grdosiju? Čime?«

On malo oćuta, a onda se okrenu prema meni i reče: »Nisi se ti plašio, ne ozbiljno. Bio si povređen, ali ne uplašen.«

Zavalio se i naslonio na neke zavežljaje digavši ruke iza glave. Mislio sam da više neće govoriti o tome.

»Znaš«, reče iznenada gledajući u krov *ramade*, »svaki čovek može da *vidi* čuvara. A čuvar je ponekad, i za ponekog od nas, stravična zver visoka do neba. Ti si imao sreće — za tebe je njegova visina bila samo stotinak stopa. A tajna je ipak jednostavna.«

Oćutao je malo, a onda pevušio neku meksičku pesmu.

»Čuvar drugog sveta je komarac«, reče lagano, kao da odmerava dejstvo svojih reči.

»Molim?«

»Čuvar drugog sveta je komarac«, ponovo on. »To što si ti juče video bio je komarac, i taj će te mali komarac držati na odstojanju sve dok ga ne savladaš.«

U prvi mah nisam mogao da poverujem don Huanu, ali kad sam se setio svoje vizije od samog početka, morao sam priznati da sam u jednom trenutku gledao

u komarca, i da je odmah zatim došlo do neke vrste fatamorgane pa sam tada gledao u onu životinju.

»Ali kako je komarac mogao da me ozledi, don Huane?« upitah, iskreno zaprepašćen.

»Nije tebe ozledio komarac«, odgovori on, »nego čuvar drugog sveta. Možda ćeš jednog dana biti dovoljno hrabar da ga savladaš. Ali sada još ne; sad je to zver visoka stotinu stopa kojoj sline cure iz gubice. No besmisleno je razgovarati o tome. Stajati pred njom nije nikakav podvig, i zato ako želiš više da saznaš o njoj, nađi opet čuvara.«

Posle 2 dana, 11. novembra, opet sam pušio don Huanovu mešavinu.

Zamolio sam don Huana da mi dopusti da je još jednom pušim da bih našao čuvara. Nisam ga to zamolio tek tako, iznebuha, već posle dugog razmišljanja. Moja radoznalost u pogledu čuvara bila je neuporedivo veća od mog straha i nelagodnosti zbog gubljenja jasnnoće.

Postupak je bio isti. Don Huan je jednom napunio glavu lule i kad sam sve popušio, očistio je i sklonio.

Dejstvo je ovog puta bilo znatno sporije; kad je počela da me hvata laka vrtoglavica, don Huan mi je prišao i pomogao da legnem na svoju levu stranu; pri tom je rukama držao moju glavu. Rekao mi je da ispružim noge i da se opustim, a zatim mi je pomogao da desnu ruku stavim ispred svog tela, u visini grudi. Okrenuo mi je ruku tako da sam dlanom pritiskivao asuru, oslonjen svom težinom o nju. Nisam činio ništa ni da bih mu pomogao ni smetao, jer nisam znao šta čini.

Sedeo je preda mnom i rekao mi da se ni za šta ne brinem. Kazao mi je da će čuvar doći i da sam na odličnom mestu s koga ću ga *videti*. Kazao mi je, uzgred, i to da čuvar može da nanese veliki bol, ali da postoji jedan način da se on otkloni. Dodao je da me je pre 2 dana naterao da sednem kad je procenio da mi je dosta toga. Upro je prstom u moju desnicu i rekao da ju je namerno tako namestio da bih mogao njom da se poslužim kao polugom da ustanem kad god to zaželim.

Kad je završio s tim objašnjenjem, moje je telo već bilo sasvim obamrlo. Hteo sam da mu skrenem pažnju da neću moći da se dignem zato što više ne vladam svojim mišićima. Pokušao sam to da izgovorim ali nisam mogao. Izgleda da me je on, ipak, preduhitrio, jer mi je objasnio da je tu glavno volja. Podsećao me na ono kad sam, pre toliko godina, prvi put pušio gljive. Tada sam pao na pod pa opet skočio na noge zahvaljujući onome što je on tada nazvao mojom »voljom«; rekao je da sam se »mislima podigao«. Dodao je da je to i jedini način na koji se može ustati.

To što je govorio nije mi ništa vredelo zato što se nisam sećao šta sam radio pre toliko godina. Obuzelo me duboko očajanje i ja sklopih oči.

Don Huan me zgrabi za kosu, snažno mi prodrma glavu i energično zapovedi da ne zatvaram oči. A ja — ne samo što sam otvorio oči nego sam učinio i nešto što mi je izgledalo fantastično. Rekao sam: »Ne znam kako sam tada ustao.«

Trgnuo sam se. Ritam mojih reči bio je veoma spor, ali to je nesumnjivo ipak bio moj glas, mada sam zaista samo minut pre toga verovao da ne mogu da govorim.

Pogledah u don Huana. On okrenu lice u stranu pa se nasmeja.

»Nisam ja to kazao«, rekoh.

Opet sam se trgnuo od svog glasa. Bilo mi je veoma prijatno. Govoriti u tim okolnostima postalo je veoma zabavno. Hteo sam da zamolim don Huana da mi objasni kako ja to govorim, ali videh da opet ne mogu da izustim ni reči. Silno sam se mučio da glasno iskazem svoje misli, ali sve uzalud. Odustao sam od toga i tog časa sam gotovo nesvesno rekao: »Ko to govori, ko govori?«

Na to pitanje don Huan se smejaio toliko da je u jednom trenutku pao postrance.

Izgleda da sam mogao da kažem jednostavne stvari, pod uslovom da tačno znam šta želim da kažem.

»Govorim li ja, govorim li?« upitah.

Don Huan mi na to reče da će izići napolje i leći ispod *ramade* ako ne prestanem da se izmotavam, i da će me ostaviti samoga da se i dalje tako izmotavam.

»Ja se ne izmotavam«, rekoh.

To sam sasvim ozbiljno rekao. Moje su misli bile veoma jasne, ali mi je telo bilo obamrlo — nisam ga osećao. Ništa me nije gušilo, kao jedanput davno u sličnoj prilici; bilo mi je prijatno zato što ništa nisam osećao; nisam nimalo vladao svojim voljnim sistemom, a ipak sam mogao da govorim. Tada mi pade na um ovo: kad već mogu da govorim, onda verovatno mogu i da ustanem, kao što je rekao don Huan.

»Ustaj«, rekoh na engleskom i za tren oka sam bio na nogama.

Don Huan sumnjičavo odmahnu glavom pa iziđe iz kuće.

»Don Huane!« viknuh tripud.

On se vrati.

»Spusti me na zemlju«, zamolih ga.

»Spusti se sam«, odvrati on. »Izgleda da se sasvim dobro snalaziš.«

Ja rekoh: »Lezi!« i odjednom više nisam video sobu. Ništa nisam mogao da vidim. Malo zatim soba i don Huan vratiše se u moje vidno polje. Pomislih kako sam verovatno legao licem prema zemlji pa me on zgrabio za kosu i odigao mi glavu.

»Hvala ti«, rekoh veoma lagano monotonim glasom.

»Nema na čemu«, odgovori on imitirajući podrugljivo moj glas, a onda opet udari u smeh.

Posle toga uze neko lišće i stade da mi trlja mišice i stopala.

»Šta to radiš?« upitah.

»Trljam te«, reče imitirajući moj mučni monotonni glas.

On se previjao od smeha. Oči su mu bile sjajne a pogled veoma blagonaklon. Bio mi je drag. Osećao sam da je don Huan pun razumevanja, pravičan i komičan. Nisam mogao s njim da se smejem, ali voleo bih da sam mogao. Odjednom se opet osetih razdraganim pa

se nasmejah; ali moj smeh je tako stravično zvučao da je don Huan od njega ustuknuo.

»Biće bolje da te odvedeni do kanala, inače ćeš se ubiti tim svojim ludiranjem«, reče.

Podiže me na noge i povede da hodam po sobi. Malo-pomalo počeo sam da osećam svoje noge, pa ruke, i najzad i celo telo. Moje uši samo što nisu prsnule od nekog čudnog pritiska. To je bilo slično onome kad čoveku utrne ruka ili noga. Osećao sam užasnu težinu u zadnjem delu vrata i na temenu, ispod kože.

Don Huan me žurno odvede do jarka iza kuće i gurnu me u vodu, potpuno odevenog. Pod dejstvom hladne vode onaj pritisak i bol postepeno su opadali dok se nisu sasvim izgubili.

Kad smo se vratili u kuću, presvukao sam se, i opet sam osetio onu istu izdvojenost, istu želju da budem na miru. Primetio sam, međutim, da ovog puta to nije bila posledica jasnoće uma ni sposobnosti za koncentraciju; naprotiv, sada je posredi bila neka melanholija i telesni zamor. Na kraju sam zaspao.

12. novembar 1968.

Jutros smo don Huan i ja otišli u obližnja brda da skupljamo neke biljke. Išli smo oko 6 milja po dozlaboga džombastom terenu. Veoma sam se zamorio. Seli smo, na moj predlog, da se odmorimo, i on zapodenu razgovor rekavši da je zadovoljan mojim napredovanjem.

»Znam da sam onda ja govorio«, rekoh, »ali u tom trenutku mogao sam se zakleti da to neko drugi govori.«

»Ti si govorio, naravno«, reče on.

»Kako to da nisam mogao sebe da poznam?«

»To ti je zbog dejstva dimčića. Čovek može da govori a da to i ne primeti, ili može da prevale hiljade milja pa da ni to ne primeti. Tako se može prolaziti i kroz razne stvari. Dimčić ti otkloni telo i onda si slobodan, kao vetar, čak slobodniji od vetra, jer njega može da zaustavi stena, zid, ili planina. Dimčić ti daje slo-

bođu vazduha, možda čak i veću, jer se vazduh može zatvoriti u grobnicu i tu može postati ustajao, dok uz pomoć dimčića ne možeš biti ni zatvoren, ni zaustavljen.«

Don Huanove reči izazvale su u meni neko prijatno raspoloženje, ali i sumnju, a zatim veliku nelagodnost, čak osećanje neke neodređene krivice.

»Znači sve se to može činiti, don Huane?«

»A šta ti misliš? Više bi voleo da misliš da si lud, je li?« odbrusi on.

»Pa — znaš, tebi je lako da sve to prihvataš. Za mene je to nemoguće.«

»Nije lako ni za mene. Nisam povlašteniji od tebe. Te stvari podjednako teško mogu da prihvatim ja kao i bilo ko drugi.«

»Ali tebi je to blisko, don Huane.«

»Jeste, ali me skupo staje. Morao sam da se borim, možda i više nego što ćeš se ti ikada boriti. Ti imaš čudnu osobinu da sve navedeš da radi za tebe. Nemaš pojma koliko sam ja morao da se mučim da bih postigao ono što si ti juče učinio. Imaš nešto što ti mnogo pomaže. Nema drugog objašnjenja za način na koji ti učiš o tajnim silama. Ranije si to učinio s Meskalitom, a sada sa dimčićem. Trebalo bi ozbiljno da misliš na to kako si veoma obdaren, a sve drugo da ostaviš po strani.«

»Kad ti govoriš, to izgleda tako lako, a u stvari nije. Ja sam rastrzan, raspolućen.«

»Uskoro ćeš opet biti ceo. Moraš pre svega da vođiš računa o svom telu. Suviše si debeo. To nisam hteo ranije da ti kažem. Uvek treba pustiti ljude da rade ono što moraju da rade. Godinama nisi dolazio ovamo. Ali ja sam ti rekao da ćeš se vratiti, i vratio si se. Isto je bilo i sa mnom. Napustio sam sve ovo punih 5 i po godina.«

»Zašto si to učinio, don Huane?«

»Iz istog razloga iz koga i ti. Nije mi se dopalo.«

»A zašto si se tome vratio?«

»Iz istog razloga iz koga si se i ti vratio, jer se drukčije ne može živeti.«

Te njegove reči ostavile su snažan utisak na mene, jer i ja sam sebe uhvatio kako mislim da se, možda, drukčije i ne bi moglo živeti. Nikad to nikome nisam rekao, ali don Huan je to sasvim tačno pretpostavljao.

Posle veoma duge pauze upitao sam ga: »Šta sam ja to juče učinio, don Huane?«

»Ustao si kad si to zaželeo.«

»Ali ja ne znam kako sam to izveo.«

»Potrebno je dosta vremena da se ta tehnika usavrši. Najvažnije je ipak to da znaš kako se to radi.«

»Ali ja to ne znam. Stvar je upravo u tome, zaista ne znam.«

»Znaš, naravno.«

»Uveravam te, don Huane, kunem ti se...«

Nije mi dopustio da završim rečenicu; ustao je i udaljio se.

Docnije smo opet razgovarali o čuvaru drugog sveta.

»Ako bih verovao da je sve ono što sam doživeo zbilja istina«, rekoh, »onda je čuvar neko džinovsko stvorenje koje može da nanese neverovatno fizički bol; a kad bih verovao da čovek može da snagom sopstvene volje prevale ogromno rastojanje, onda bi bilo logično zaključiti da mogu isto tako snagom svoje volje da prisilim čudovište da se izgubi. Je li to tačno?«

»Ne sasvim«, reče on. »Voljom ne možeš odagnati čuvara. Ali tvoja volja ga može sprečiti da ti naudi. Naravno, ako to postigneš, tebi je put otvoren. Možeš, u stvari, da prođeš pored čuvara i on tad ne može baš ništa, ne može čak ni besomučno da leti tamo-amoo.«

»Kako to mogu da postignem?«

»Znaš ti već kako. Sada ti je potrebna samo praksa.«

Rekao sam mu da se među nama pojavio nesporezum koji potiče otuda što nas dvojica različito gledamo na svet. Rekoh mu da za mene »znati« nešto znači da sam potpuno svestan onoga što radim i da sam kadar da to što znam ponovim kad god zaželim, dok u ovom slučaju niti sam svestan onoga što sam učinio pod uticajem dima, niti bih to mogao ponoviti čak i kad bi mi se o glavi radilo.

Don Huan me radoznalo gledao. Činilo mi se da se zabavlja slušajući me. Skinuo je šešir i češkao se po slepoočnicama kao što čini uvek kad želi da ostavi utisak da je tobože zbunjen.

»Ti zbilja umeš da govoriš a da ništa ne kažeš, je li?« reče smejući se. »Rekao sam ti već, moraš imati nepokolebljivu nameru ako želiš da postaneš čovek od znanja. Ali ti, izgleda, imaš nepokolebljivu nameru da sam sebe zbunjuješ zagonetkama. Insistiraš da objasniš sve kao da se sav ovaj svet sastoji od stvari koje se mogu objasniti. Sad si se suočio sa čuvarom i sa problemom kretanja pomoću sopstvene volje. Da li si ikada pomislio na to da se samo malo stvari na ovom svetu može objasniti na tvoj način? Kad kažem da se čuvar zaista isprečio preda te i da te je mogao sravniti sa zemljom, znam šta govorim. Kad kažem da čovek može da se kreće snagom svoje volje, i tada znam šta govorim. Hteo sam da te naučim, malo-pomalo, kako treba da se krećeš, a onda sam video da ti to već umeš, mada to poričeš.«

»Ali ja zaista ne znam kako se to radi«, bunio sam se.

»Znaš, budalo«, reče strogo pa se nasmeja. »To me podseća na ono vreme kad je neko stavio onog dečaka Hulija na kombajn; on je znao kako se njime rukuje, iako to nikada ranije nije radio.«

»Znam šta hoćeš da kažeš, don Huane, ali ja ipak osećam da to više ne bih umeo da izvedem, zato što ne znam sigurno šta sam radio.«

»Lažni čarobnjak pokušava da za sve na ovom svetu nađe objašnjenja u koja nije siguran«, reče, »i tako je sve to crna magija. A ni ti nisi bolji. I ti želiš sve da objasniš na svoj način, iako ni ti nisi siguran u svoja objašnjenja.«

Don Huan me iznenada upita da li ću se o vikendu vratiti kući. Rekoh mu da sam naumio da pođem u ponedjeljak ujutro. Sedeli smo pod njegovom *ramadom* oko podne, u subotu, 18. januara 1969, i odmarali se posle duge šetnje po okolnim brdima. Don Huan ustade i ode u kuću. Ubrzo potom pozva me unutra. Sedeo je nasred sobe i stavio moju asuru na pod nasuprot svojoj. Pokretom ruke ponudi me da sednem pa bez ijedne reči izvadi lulu iz krpe u koju je bila zavijena, izvuče je iz navlake, napuni glavu lule svojom mešavinom za pušenje pa je zapali. Doneo je već bio u sobu i zemljanu posudu punu užarenog ugljevlja.

Nije me pitao želim li da pušim. Samo mi je pružio lulu i rekao da uvlačim dim. Nisam oklevao. Don Huan je, izgleda, tačno ocenio moje raspoloženje; mora da mu je bilo jasno kolika je moja radoznalost u pogledu čuvara. Nije mu bilo potrebno da me nagovara; žudno sam popužio ćelu lulu.

Moje reakcije bile su sasvim iste kao i prvi put. I don Huan se ponašao gotovo isto kao onda. Međutim, ovog puta mi nije pomogao da namestim ruku već mi je samo rekao da to sam učinim, da se desnom rukom naslonim na asuru i da legnem na levu stranu. Dodao je da će mi oslonac za dizanje biti bolji ako šaku stisnem u pesnicu.

Stisnuo sam šaku desne ruke u pesnicu, zato što mi je to bilo lakše nego da ležim pritiskujući dlanom pod svom svojom težinom. Nisam bio pospan; bilo mi je veoma toplo neko vreme, a onda nisam više ništa osećao.

Don Huan leže na bok, licem prema meni; desnom rukom podupro je glavu naslanjajući se na lakat. Sve je bilo savršeno mirno, čak i moje telo koje je tada već izgubilo osećaj dodira. Bio sam veoma zadovoljan.

»Lepo je«, rekoh.

Don Huan hitro ustade.

»Ne počinji s tim glupostima«, reče energično. »Ne govori. Izgubićeš svu energiju ako budeš govorio i onda će te čuvar smrviti kao što bi ti zgazio komarca.«

To poređenje mu se sigurno učinilo smešno, jer je počeo da se smeje, a onda je naglo prestao.

»Ne govori, molim te, ne govori«, reče s ozbiljnim izrazom lica.

»Nisam hteo ništa ni da kažem«, rekoh, i zaista nisam ni to hteo da kažem.

Don Huan ustade. Video sam da se uputio u zadnji deo kuće. Ubrzo zatim primetih da je na moju asuru sleteo komarac i to me ispuni strepnjom kakvu do tada još nisam doživeo. Razdraganost, bol i strah bili su izmešani u meni. Bio sam potpuno svestan da će se pred mojim očima ukazati nešto vanzemaljsko; komarac koji čuva drugi svet. Smešna misao; htedoh glasno da se nasmejem, ah onda shvatih da mi ta razdraganost odvlači pažnju i da ću zato propustiti onu fazu preobražaja koju sam želeo sebi da razjasnim. Kad sam prošli put hteo da vidim tog komarca, gledao sam ga prvo levim okom, a zatim sam osetio da sam ustao i da ga gledam s oba oka, ali ne znam kako je do toga došlo.

Video sam komarca kako leti po asuri pred mojim očima i shvatio da ga gledam s oba oka. Prišao mi je sasvim blizu. U jednom trenutku nisam ga više mogao videti s oba oka pa sam ga gledao samo levim okom koje je bilo u položaju paralelnom sa podom. Čim sam promenio fokus, osetio sam da sam promenio i položaj

tela i da sad stojim sasvim uspravno i da gledam u neverovatno veliku životinju. Bila je blistavo crna. Spređa je bila pokrivena dugom, crnom, nekako sumnjivom dlakom, koja je ličila na bodlje što se probijaju kroz pukotine između glatke, sjajne krljušti. Ta dlaka je u stvari bila raspoređena u pramenje. Telo te životinje bilo je masivno, debelo i okruglo. Njena krila bila su široka i kratka u poređenju s dužinom njenog tela. Imala je dva bela, izbuljena oka i dugu njušku. Ovog puta je ličila više na aligatora. Činilo mi se da ima duge uši, ili možda rogove, i da balavi.

Napregnuo sam se da je gledam netremice, a onda mi je postalo sasvim jasno da ja ne gledam u nju onako kako obično gledam u predmete oko sebe. Kroz glavu mi prođe čudna misao; dok sam gledao u čuvarevo telo, učinilo mi se da svaki njegov deo živi nezavisno od ostalih, onako kao što žive oči ljudi. Tada sam prvi put u životu shvatio da su oči onaj deo čoveka po kome vidim da li je neko živ ili nije. Čuvar je, međutim, imao »milion očiju«.

Učini mi se da sam se toga dobro setio. Pre tog doživljaja razmišljao sam o poređenjima pomoću kojih bi se mogle opisati deformacije zahvaljujući kojima jedan komarac postaje džinovska zver; u jedan mah mi se učinilo da bi se to moglo prilično tačno uporediti sa »gledanjem u insekta kroz uveličavajuće mikroskopsko sočivo«. Ali nije tako. Izgleda da je gledanje u čuvara nešto mnogo složenije od gledanja u uveličanog insekta.

Čuvar počeo da leprša preda mnom. U jednom trenutku zastade i ja osetih da gleda u mene. Primetih tada da ne proizvodi nikakav šum. Čuvareva igra bila je bešumna. Ono što je bilo zastrašujuće bio je njegov izgled: njegove izbuljene oči, grozna usta, njegovo balavljenje, ona sumnjiva dlaka i, više od svega ostalog, njegova neverovatna veličina. Posmatrao sam veoma pažljivo kako pokreće krila, kako njima sasvim nečujno treperi. Posmatrao sam ga kako se kliza po podu kao kakav monumentalni klizač na ledu.

Dok sam gledao u tog košmarnog stvora pred sobom, bilo mi je u stvari prijatno. Zaista sam poverovao

da sam otkrio tajnu kako ću ga savladati. Pomislih da je čuvar samo pokretna slika na nemom ekranu; ne može mi naneti nikakvo zlo, nego on samo izgleda zastrašujuće.

Čuvar je mirno stajao, licem okrenut meni; odjednom zaleprša krilima i okrenu se. Njegova su leđa ličila na oklop sjajnih boja; taj oklop mi je svojim sjajem zasenio oči, ali od njegove boje mi se smučilo — to je bila boja koju ja ne podnosim. Čuvar ostade još neko vreme tako, leđima okrenut prema meni, a onda zaleprša krilima pa se opet izgubi otklizavši u daljinu.

Našao sam se pred veoma čudnom dilemom. Iskreno sam verovao da sam ga savladao tim što sam shvatio da on samo predstavlja sliku gneva. To moje uverenje poteklo je možda otuda što je don Huan uporno ponavljao da ja znam više nego što sam voljan da priznam. U svakom slučaju, smatrao sam da sam savladao čuvara i da mi više ništa ne stoji na putu. Ali nisam znao šta sad treba dalje da činim. Don Huan mi nije rekao šta treba da radim u ovakvom slučaju. Htedoh da se okrenem i pogledam iza sebe, ali nisam mogao da se pokrenem. S druge strane, video sam vrlo dobro gotovo celo polje koje se preda mnom pružalo u obimu od 180 stepeni. A to što sam video bio je magličast, bleđo-žut horizont; izgledalo je kao da je to neko gasovi to stanje. Boja limuna je jednolično pokrivala sve što sam mogao da vidim. Činilo mi se da se nalazim na nekoj visoravni punoj sumpornih isparenja.

Odjednom se čuvar opet pojavi na jednoj tački horizonta. Načinio je širok krug pre nego što je stao pred mene; njegova gubica bila je širom otvorena, kao kakva ogromna špilja; u njoj nije bilo zuba. Čudovište je jedan časak treperilo krilima, a onda je nasrnulo na mene. Jurnulo je na mene kao bik, i njegova ogromna krila zamahnula su prema mojim očima. Vrisnuh od bola, a onda poleteh uvis, ili bolje reći sam se izbacih naviše, i poleteh iznad čuvara, iznad žućkastog platoa, u jedan drugi svet, u svet ljudi, i tada videh da sam se odjednom obreo nasred don Huanove sobe.

19. januar 1969.

»Zaista sam mislio da sam savladao čuvara«, rekoh don Huanu.

»Šališ se, sigurno«, odgovori on.

Don Huan mi nije rekao ni reči od jučerašnjeg dana, a meni to nije smetalo. Bio sam se zaneo nečim nalik na sanjarenje i opet sam osetio da bih *video* kad bih intenzivno gledao. Ali nisam video ništa što bi bilo drukčije od već poznatog. Međutim, zahvaljujući tome što nisam govorio, ja sam se sasvim opustio.

Don Huan je zahtevao da mu po redu ispričam sve što sam doživeo, naročito ga je zanimala boja čuvarevih leđa. Kad sam mu na to odgovorio, uzdahnuo je i izgledao ozbiljno zabrinut.

»Imaš sreće što su čuvareva leđa bila obojena«, reče s ozbiljnim izrazom lica. »Da se boja nalazila na prednjem delu njegovog tela ili, što bi bilo još gore, na njegovoj glavi, ti bi sad već bio mrtav. Više nikada ne smeš pokušavati da *vidiš* čuvara. Tvojoj prirodi ne odgovara da pređeš onu visoravan, mada sam bio ubeđen da ćeš ti to moći. Ali ne govorimo sad više o tome. To je bio samo jedan od mnogih puteva.«

Zapazio sam da je u don Huanovom glasu bilo nešto neuobičajeno teško.

»Šta će mi se desiti ako opet pokušam da *vidim* čuvara?«

»Čuvar će te odneti«, odgovori on. »Zgrabiće te gubicom pa će te odneti na onu visoravan i tamo će te zauvek ostaviti. Očito je čuvar znao da to ne odgovara tvojoj prirodi i upozorio te da se više ne mešaš u to.«

»Šta misliš, kako je to čuvar znao?«

Don Huan me sad dugo gledao, ne skrećući pogleda. Pokušao je nešto da kaže, ali je odustao kao da nije mogao da nađe prave reči.

»Uvek nasednem kad me nešto pitaš«, reče s osmehom. »Nisi ozbiljno mislio kad si me to pitao, je li?«

Negodovao sam i opet rekao da se čudim otkuda je čuvar znao kakva je moja priroda.

Don Huanove oči čudno su blesnule kad je kazao: »A ti čuvaru nisi baš ništa rekao o svojoj prirodi, je li?«

Njegov ton bio je tako komično ozbiljan da smo se obojica nasmejali. Ali ubrzo potom je rekao da čuvar, budući da pazi na svet i stražari nad njim, zna mnoge tajne koje *brujo* može da deli s njim.

»To je jedan od načina na koje *brujo* dospe do toga da *vidi*, reče on. »Ali to neće biti tvoj domen pa zato o tome nema smisla ni razgovarati.«

»Može li se čuvar *videti* samo ako se puši ona mešavina?« upitah.

»Ne. Možeš ga *videti* i bez pušenja. Ima na desetine ljudi koji ga tako mogu videti. Ali ja više volim dim zato što je on eifkasan i manje opasan za čoveka. Ako pokušaš da čuvara *vidiš* bez pomoći dima, može ti biti teško da se posle otrgneš od njega. U tvom slučaju, na primer, jasno je da te čuvar upozoravao kad ti je okrenuo leđa da bi mogao da *vidiš* boju koja ti je neprijatelj. Onda je otišao, ali kada se vratio, ti si još bio tu i on je nasrnuo na tebe. Međutim, bio si spreman pa si skočio. Dimčić ti je obezbedio potrebnu zaštitu; da si u taj svet otišao bez njegove pomoći, ne bi se mogao istrgnuti iz čuvarevih kandža.«

»A zašto?«

»Tvoji bi pokreti bili suviše spori. Da bi u tom svetu ostao živ, moraš biti brz kao munja. Ja sam pogrešio što sam izišao iz sobe, ali nisam želeo da i dalje govorim. Mnogo si pričljiv pa brbljaš čak i kad sam to ne želiš. Da sam bio pored tebe, ja bih ti podigao glavu. Ali ti si sam skočio i to je bolje, no ja se ipak ne bih više izlagao takvoj opasnosti; sa čuvarom se nije šaliti.«

3 meseca je don Huan sistematski izbegavao da govori o čuvaru. Posetio sam ga 4 puta tokom tih meseci; svaki put me slao da mu donesem ovo ili ono, ili da svršavam neke njegove poslove, a kad bih to obavio, jednostavno bi mi rekao da idem svojoj kući. Kad sam četvrti put bio u njegovoj kući, 24. aprila 1969. godine, najzad sam se našao s njim oči u oči kad smo posle večere sedeli kraj njegove zemljane peći. Rekao sam mu da se čudno i neprilično ponaša prema meni; ja sam spreman da učim, a on čak ne želi da budem u njegovoj blizini. Morao sam dobro da se namučim da bih savladao svoju averziju prema halucinogenim gljivama i osećao sam, kao što je i on sam rekao, da nemam vremena za gubljenje.

Don Huan je strpljivo saslušao moje prigovore.

»Suviše si slab«, reče. »Žuriš kad treba da čekaš, ali čekaš kad treba da žuriš. Suviše razmišljaš. Sad misliš da nemaš vremena za gubljenje, a nije tako davno bilo ono vreme kad više nisi hteo da pušiš. Tvoj život je suviše razlabavljen; nisi dovoljno čvrst za susret sa dimčićem. Ja odgovaram za tebe i ne želim da umreš kao prava budala.«

Bilo mi je neprijatno.

»Šta treba da radim, don Huane? Veoma sam nestrpljiv.«

»Živi kao ratnik! To sam ti već rekao; ratnik preuzima odgovornost za svoje postupke, čak i za one najbeznačajnije. Ti svoje misli sprovodiš u delo, a to ne valja. Nisi imao uspeha kod čuvara zbog svojih misli.«

»Kako to nisam imao uspeha, don Huane?«

»Ti o svemu misliš. Mislio si i o čuvaru i zato nisi mogao da ga savladaš.

»Prvo moraš da živiš kao ratnik. Mislim da to vrlo dobro razumeš.«

Zaustih da nešto kažem u svoju odbranu, ali on mi rukom dade znak da ćutim.

»Tvoj život je prilično gusto spleten«, produži. »Gušći je, u stvari, od života Pablita i Nestora, Henarovih učenika, a oni ipak *vide*, dok ti ne vidiš. Tvoj život je gušći i od Elihijevog, a on će, verovatno, ipak *videti* pre tebe. To mi ne ide u glavu. Ne ide čak ni Henaru. Činio si poslušno sve što sam ti govorio. Sve čemu je mene učio moj dobrotvor, u prvoj fazi učenja, sve sam ja to preneo tebi. Pravila su tačna, koraci se ne smeju menjati. Činio si sve što je trebalo učiniti — a ipak ne *vidiš*. Međutim na one koji *vide*, kao Henaro, ostavljaš utisak kao da vidiš. I ja se na to oslonim pa nasednem. Ti se uvek okreneš naopako i ponašaš se kao budala koja ne *vidi* — a to je, razume se, tačno u tvom slučaju.«

Don Huanove reči duboko su me ražalostile. Ne znam zašto mi je došlo da plačem. Počeh da govorim o svom detinjstvu i tada me zapljusnu talas sažaljenja nad samim sobom. Don Huan me za trenutak pogleda pa odvрати pogled od mene. Bio je to prodoran pogled. Osetio sam da me zaista zgrabio očima. Imao sam utisak da su me dva prsta blago uhvatila i u predelu solarnog pleksusa osetio sam čudan nemir, nešto kao svrab, neki prijatan očaj. Postadoh svestan svog tela u predelu trbuha. Osetih njegovu toplotu. Nisam više mogao razumno da govorim nego sam mumlao, a onda sasvim ućutao.

»Možda je posredi obećanje«, reče don Huan posle duge pauze.

»Molim?«

»Obećanje koje si nekada davno nekome dao.«

»Kakvo obećanje?«

»Možda ti to meni možeš reći. Sećaš se, je li?«

»Ne sećam se.«

»Obećao si jedanput nešto veoma važno. Pomislio sam da te možda to obećanje sprečava da *vidiš*.«

»Ne znam o čemu govoriš.«

»Govorim o obećanju koje si dao! Moraš ga se setiti.«

»Ne znam šta sam to obećao, don Huane, zašto mi ti to ne kažeš?«

»Ne, ništa ne bi vredelo kad bih ti ja to rekao.«

»Je li to nešto što sam sam sebi obećao?«

Za trenutak pomislih da on možda aludira na moju odluku da odustanem od dalje obuke.

»Nije. To je nešto što se davno desilo«, reče on.

Smejao sam se jer sam bio siguran da se don Huan poigrava sa mnom. Osetih se kao nestaško. Obradovao sam se što mogu da nasamarim don Huana, koji, u to sam bio uveren, zna o tom navodnom obećanju isto tako malo kao i ja. Bio sam siguran da nagađa nasumce i da pokušava da improvizuje. Oduševila me ideja da mu ugodim.

»Je li to nešto što sam obećao svome dedi?«

»Nije«, reče, a oči mu blesnuše. »Nisi to obećao ni svojoj bakici.«

Tako je smešno naglasio reč »bakica« da sam se nasmejao. Pomislih da mi don Huan namešta neku klopku, ali bio sam raspoložen da s tim idem do kraja. Stadoh da nabrajam sve one kojima sam mogao da obećam nešto veoma važno. Na sve je davao odrećan odgovor. Onda skrenu razgovor na moje detinjstvo.

»Zašto je tvoje detinjstvo bilo tužno?« upita me s ozbiljnim izrazom lica.

Odgovorih mu da moje detinjstvo nije u stvari bilo tužno, ali možda je bilo relativno teško.

»Svako tako misli«, reče, gledajući me opet. »I ja sam bio veoma nesrećan i uplašen kad sam bio dete. Teško je biti indijansko dete, veoma teško. Ali uspomena na to vreme više nema značaja za mene; važno je samo da je to detinjstvo bilo teško. Prestao sam da

mislim o tome kako je moj život težak čak i pre nego što sam naučio da *vidim*.«

»Ni ja ne mislim na svoje detinjstvo.«

»Zašto te onda ono žalosti? Zašto ti se plače?«

»Ne znam. Kad mislim na sebe kao dete, možda žalim i sebe i sve druge ljude. Osećam se bespomoćan i tužan.«

Gledao me je netremice i ja sam u predelu oko trbuha osetio kao da su me tu blago uhvatila 2 prsta. Pogledah u stranu pa onda u njega. On je gledao u daljinu, iza mene; oči su mu bile zamagljene, pogled necentriran.

»To je obećanje iz tvog detinjstva«, reče posle kraće pauze.

»Šta sam obećao?«

Nije mi odgovorio. Oči su mu bile sklopljene. Nesvesno se nasmeših; znao sam da opipava tražeći put po mraku; međutim, sad više nisam bio toliko raspoložen da mu ugađam.

»Bio sam mršavo dete«, produži on, »i uvek sam bio uplašen.«

»I ja«, rekoh.

»Ono što mi se najviše urezalo u pamćenje bio je užas i tuga kad su meksički vojnici ubili moju majku«, tiho reče kao da mu je ta uspomena još i sada bolna. »Ona je bila siromašna i skromna Indijanka. Možda je i bolje što se njen život tada završio. I ja sam želeo da me ubiju pored nje, zato što sam bio dete. Ali vojnici su me podigli i istukli. Kad sam rukama stegao majčino telo, bičem su me udarali po prstima i polomili su ih. Nisam osetio nikakav bol, ali više nisam mogao ništa da hvatam prstima, i oni su me onda odvukli odatle.«

Ućutao je. Oči su mu i dalje bile zatvorene i ja sam sada primetio da njegove usne lako podrhtavaju. Teška tuga počeo da me plavi. Slike iz mog detinjstva navreše mi u sećanje.

»Koliko ti je tada bilo godina, don Huane?« upitah, tek koliko da zavaram svoju tugu.

»7, možda. To je bilo vreme velikih ratova plemena Jaki. Meksički vojnici banuli su iznenada u našu kuću baš kad je majka nešto kuvala. Ona je bila bespomoćna žena. Ubili su je tek tako — bez ikakvog razloga. Svejedno je, u stvari, što je tako umrla, to ništa ne menja, ali meni nije bilo svejedno. Ne bih, ipak, znao da kažem zašto, ali tako je. Mislio sam da su mi i oca ubili, ali nisu. On je bio ranjen. Posle su nas potrpali u vagone kao stoku i zatvorili vrata. Danima su nas držali tu u mraku, kao životinje. Održavali su nas u životu komadićima hrane koju su s vremena na vreme ubacivali u vagon.

»Moj otac je u tom vagonu umro od rana. Bulazio je od bola i vatre i jednako mi ponavljao da ja moram ostati živ. To mi je govorio sve do poslednjeg časa svog života.

»Ljudi su se brinuli o meni; hranili su me; jedna stara vidarica namestila je polomljene kosti na mojim rukama. Kao što vidiš, ostao sam živ. Život za mene nije bio ni dobar ni loš; bio je težak. Život je težak, a za dete je ponekad pravi pakao.«

Dugo nismo razgovarali. Možda je i čitav sat protekao u potpunoj tišini. U meni se sve zbrkalo. Bio sam neraspoložen, mada ne bih mogao reći zašto. Osećao sam grižu savesti. Malo pre toga bio sam voljan da ugađam don Huanu, ali on je odjednom svojom iskrenom pričom sve to tumbe okrenuo. Ispričao ju je prosto i sažeto tako da je ona čudno delovala na mene. Pomisao na dete koje je izloženo bolu uvek me je duboko dirala. U jednom trenutku je saosećanje prema don Huanu izazvalo u meni odvratnost prema samom sebi. Ja sam hvatao beleške kao da je don Huanov život samo jedan od mnogih kliničkih slučajeva. Baš u trenutku kad sam hteo da pocepam svoje beleške, don Huan me nožnim palcem gurnu po listu da privuče moju pažnju. Reče da »vidi« svetlost nasilja oko mene pa se pita da nisam možda naumio da ga bijem. Njegov smeh me čudesno razgalio. Dodao je da sam sklon praskanju i nasilju, ali da u stvari nisam loš i da je to nasilje najčešće upe-reno prema meni samome.

»U pravu si, don Huane«, rekoh.

»Naravno«, odgovori on smejući se.

Podsticao me je da govorim o svom detinjstvu. Počeh da mu pričam o godinama straha i usamljenosti i upustih se u opisivanje onoga što sam smatrao svojom teškom borbom da se održim u životu i da »sačuvan svoj duh«.

Dugo sam govorio. On me ozbiljno slušao. Onda me, u jednom trenutku, njegove oči opet »uhvatiše« i ja ućutah. Trenutak zatim reče da me niko nikada nije ponizio i da zato nisam podlac.

»Ti još nisi doživeo poraz«, dodade on.

Ponovio je to četiri-pet puta tako da sam morao da ga upitam šta želi time da kaže. Objasnio mi je da je doživljavanje poraza jedino što je neizbežno u životu. Ljudi su ili pobednici ili pobeđeni i prema tome postaju tlačitelji ili žrtve. Ta dva »stanja« preovlađuju sve dok čovek ne »vidi«, a kad dođe dotle da »vidi«, onda se rasprše iluzije o pobedi, porazu, ili patnji. Dodao je da treba da naučim da »vidim« dok sam pobednik, kako bih otklonio mogućnost da ikada steknem uspomenu na neko poniženje.

Pobunio sam se rekavši da nisam ni tada, niti sam ikada u bilo čemu bio pobednik i dodao da je moj život poraz pre nego bilo šta drugo.

On se nasmeja i baci šešir na pod.

»Ako je tvoj život takav poraz, onda zgazi moj šešir«, čikao me je, u šali.

Iskreno sam i dalje ostao pri svome. Don Huan se uozbilji i zakilji. Rekao je kako verujem da je moj život poraz iz drugih razloga, a ne zbog samog poraza. Onda me veoma hitro i sasvim neočekivano uhvati za glavu pritiskujući moje slepoočnice svojim dlanovima. Njegov pogled postade plahovit dok me je gledao. Ja od straha nesvesno duboko uzdahnuh. On pusti moju glavu pa se nasloni na zid gledajući me i dalje. Sve je te pokrete izveo tako brzo da sam ja, u času kad se on opustio i zavalio naslanjajući se udobno na zid, tek upo-

la uvukao vazduh u onom uzdahu. Bio sam ošamućen, osećao se nelagodno.

»Ja *vidim* jednog malog dečaka kako plače«, reče don Huan malo zatim.

Ponovio je to više puta kao da ja nisam razumeo. Imao sam utisak da on to govori o meni kao o malom dečaku koji plače, pa zato nisam obraćao naročitu pažnju.

»Hej!« uzviknu on, zahtevajući od mene punu koncentraciju. »Ja *vidim* malog dečaka kako plače.«

Upitah ga jesam li ja taj dečak, i on reče da nisam. Zatim sam ga pitao da li on to vidi neki prizor iz mog života, ili je to, možda, neka njegova uspomena. Nije mi odgovorio.

»*Vidim* malog dečaka«, rekao je opet, »i on plače, plače.«

»Da li poznajem tog dečaka?«

»Poznaješ.«

»Je li to moj sinčić?«

»Nije.«

»Da li on sada plače?«

»Da, sada plače«, reče s pouzdanjem.

Pomislih da se don Huanu ukazala vizija nekog dečaka koga poznajem i koji tada, u tom trenutku, plače. Navedoh imena sve dece koju poznajem, ali on reče da ta deca nisu ni u kakvoj vezi s mojim obećanjem, dok je ono dete koje plače veoma važno za to obećanje.

Don Huanove reci učiniše mi se nerazumne. Rekao je prvo da sam u detinjstvu nekome nešto obećao, a onda da je dete koje u tom času plače veoma važno za to moje obećanje. Rekao sam mu da tu nema logike. On mirno ponovi da »vidi« mališana koji u tom trenutku plače, i da je taj dečak povređen.

Trudio sam se svim silama da te njegove reči neka-ko sistematski sredim, ali nisam mogao da ih dovedem u vezu ni sa čim čega sam bio svestan.

»Predajem se«, rekoh, »zato što ne mogu da se setim da sam dao neko važno obećanje bilo kome, a po-najmanje nekom detetu.«

On opet zaškilji očima i reče da je to dete koje baš u tom trenutku plače jedno dete iz mog detinjstva.

»On je bio dete u mom detinjstvu i sada još plače?« upitah ga.

»On je dete koje sada plače«, ponovi on uporno.

»Shvataš li ti šta govoriš, don Huane?«

»Shvatam.«

»Tu nema logike. Kako on može da bude dete sada ako je bio dete kad i ja?«

»On je dete i sada plače«, reče on tvrdoglavo.

»Objasni mi to, don Huane.«

»Ne. *Ti* to moraš meni objasniti.«

Ni za šta na svetu nisam mogao da se setim na šta cilja.

»On plače! Plače!« govorio je don Huan i dalje tonom koji hipnotiše. »I on te sada grli. Povređen je! Povređen! I gleda u tebe. Osećaš li već njegov pogled? On kleči i grli te. Mlađi je od tebe. Dotrčao je do tebe. Ali njegova ruka je slomljena. Osećaš li njegovu ruku? Taj mališan ima nos kao dugmence. Da. To je nos nalik na dugme.«

Meni tada počeo da zuji u ušima i ja više nisam osećao da sam u don Huanovoj kući. Reči »nos kao dugme« smesta su me prebacile u jedan prizor iz mog detinjstva. Poznavao sam jednog dečaka s nosom kao dugme! Don Huan je zašao u jedan od najskrovitijih kutova moga života. Znao sam sad o kome on to obećanju govori. Obuze me ushićenje, pa očajanje i strahopoštovanje prema don Huanu zbog njegovog izvanrednog podviga. Kako je, do đavola, mogao znati za dečaka s nosom poput dugmeta iz mog detinjstva? Uspomena koju je don Huan oživeo toliko me uzbudila da me sećanje prenelo u vreme kad sam imao 8 godina. Moja majka nas je napustila dve godine pre toga i ja sam proveo najgroznije godine svog života idući od jedne majčine sestre do druge; one su savesno obavljale dužnost majčinih zamenica i svaka od njih se po 2 meseca starala o meni. Sve su te tetke imale brojne sopstvene porodice, i bez obzira na to koliko su se brinule o meni i trudile da me zaštite, ja sam morao da se borim sa dvadeset dvoje njihovih dece. Njihova surovost

bila je ponekad zaista čudna. Osećao sam da sam okružen neprijateljima, i u teškim godinama koje su tada nastale vodio sam očajnički i gadan rat s njima. Na kraju pošlo mi je za rukom, ni sam ne znam kako, da pokorim sve svoje rođake. Zaista sam ih pobedio. Nisam više imao ozbiljnih takmaca. Međutim, ja to nisam znao, niti sam umeo da obustavim svoj rat koji se logično preneo i na školski teren.

Đaci u učionicama seoskih škola koje sam pohađao bili su izmešani, tako da su oni iz prvog razreda bili odvojeni od đaka iz trećeg samo prostorom između klupa. Tu sam se upoznao s onim mališanom pljosnata nosa koga su zadirkivali davši mu nadimak »Dugmetaš«. Išao je u prvi razred. Ja sam ga zadirkivao onako, bez ikakve naročite namere, ali on me je, izgleda, voleo bez obzira na sve što sam mu činio. Pratio me svuda pa čak nije odao da sam ja kriv za neke izgrede koje nastavnici nisu mogli da razjasne. A ja sam ga ipak zadirkivao. Jednog dana sam se namerno spotakao o jednu tešku uspravno postavljenu školsku tablu i ona je pala na njega; klupa u kojoj je sedeo malo je ublažila udarac, ali tabla je ipak slomila njegovu ključnu kost. Pao je. Pomogao sam mu da ustane i video strah i bol u njegovim očima dok me gledao i držao se za mene. Šok od toga što ga vidim razdiranog bolom, s osakaćenom rukom, bio je toliki da ga nisam mogao podneti. Godinama sam se mučki borio sa svojim rođacima i pobedio sam ih; savladao sam svoje neprijatelje; osećao sam se zadovoljan i snažan sve dok slika tog uplakanog mališe s nosom kao dugme nije uništila moje pobede. Tog časa napustio sam bitku. Odlučio sam da kako znam i umem nikada više ne pobedim u borbi. Mislio sam da će morati da mu odseku ruku i zavetovao sam se da više nikada, ako se mališan izleči, neću odneti nijednu pobedu. Odrekao sam se pobeda njega radi. Tako sam to tada shvatio.

Don Huan je otvorio gnojnu ranu u mom životu. Vrtelo mi se u glavi, bio sam preneražen. Ophrva me talas teške tuge i ja joj se predadoh. Osećao sam na plećima svu težinu svojih postupaka. Uspomena na tog

mališana s nosom poput dugmeta, koji se zvao Hoakin, tako me silno ražalostila da sam zaplakao. Rekoh don Huanu koliko mi je žao tog dečaka, tog malog Hoakina, koji nikada nije ništa imao, pa ni novca za lekara, dečaka čija ruka nije nikada nameštena kako treba. A sve što sam zauzvrat mogao da mu dam bile su detinjaste pobede. Silno sam se stideo.

»Smiri se, šašavko«, reče don Huan zapovedničkim tonom. »Dao si mu dosta. Tvoje pobede su bile snažne i bile su tvoje. Dosta si dao. Sad moraš da promeniš obećanje.«

»Kako da ga promenim? Da samo tako kažem?«

»Takvo obećanje ne može se tek tako promeniti. Možda ćeš uskoro saznati kako treba da ga promeniš. Tada ćeš možda čak i *progledati*.«

»Možeš li da mi daš neki savet, don Huane?«

»Moraš strpljivo da čekaš, znajući da čekaš, i znajući šta čekaš. Tako ratnici postupaju. A ako je reč o tome da treba da ispuniš svoje obećanje, onda moraš biti svestan da ga ispunjavaš. Zatim će doći vreme kad će tvoje čekanje već biti stvar prošlosti i tada više nećeš morati da održiš reč. Ništa ti ne možeš učiniti za život tog mališana. Samo on može da te oslobodi obećanja.«

»Ali kako on to može?«

»Na taj način što će naučiti da ništa više ne želi. Dokle god bude mislio da je žrtva, život će mu biti pakao. A dokle god i ti budeš tako mislio, vezivaće te obećanje koje si dao. Razlog naše nesreće je želja. Ali kad bismo naučili da se odrekemo svih želja, onda bi nam i ono najmanje što dobijemo bilo pravi dar. Smiri se poklonio si Hoakinu lep dar. Biti siromašan ili oskudevati samo je ideja, a to je i mržnja, glad i bol.«

»Ne mogu to iskreno da poverujem, don Huane. Kako glad i bol mogu da budu samo ideje?«

»Za mene su to sada samo ideje. To je sve što znam. Toliko sam postigao. Sposobnost da to učinimo je sve što imamo da bismo se suprotstavili silama života, znaš; bez te moći mi smo smeće, prah na vetru.«

»Ne sumnjam da si ti to postigao, don Huane, ali kako bi to mogao da učini običan čovek kao što sam ja ili mali Hoakin?«

»Naše je da se kao pojedinci opiremo silama svog života. To sam ti već bezbroj puta rekao: samo ratnik može da se održi u životu. Ratnik je svestan da čeka i zna šta čeka, i dok čeka, on ništa ne želi tako da mu je sve što dobije, pa makar to bilo i nešto najbeznačajnije, više nego što može da primi. Ako mu je potrebno da jede, snaći će se, zato što nije gladan; ako ga zaboli neki deo tela, naći će način da bol ublaži, zato što on ne pati. Biti gladan ili osećati bol znači da se čovek opustio i da više nije ratnik; ako se to desi, uništiće ga sile bola i gladi.«

Želeo sam da i dalje s njim raspravljam o tome, ali sam odustao shvativši da raspravljanjem podižem branu kojom sebe štitim od poražavajuće snage don Huanovog izvanrednog podviga koji me je dirnuo tako duboko i silno. Otkud je znao? Pomislih da sam mu možda u jednom od onih mojih dubokih stanja ne-obične stvarnosti sam ispričao tu priču o mališanu s nosom poput dugmeta. Ne sećam se da sam mu to ispričao, ali razumljivo je što se u takvim okolnostima ne mogu svega setiti.

»Otkuda si znao za to moje obećanje, don Huane?«

»*Video* sam ga.«

»Jesi li ga video kad sam uzimao Meskalito, ili kad sam pušio tvoju mešavinu?«

»*Video* sam ga *sada*. Danas.«

»Jesi li *video* sve to?«

»Eto, opet ti. Rekao sam ti već, ne vredi pričati o tome kako je to kad *vidiš*. To nije ništa.«

Više nisam insistirao. Emocionalno sam to prihvatio.

»I ja sam se jednom zavetovao«, iznenada reče don Huan.

Trgoh se od njegova glasa.

»Obećao sam ocu da ću svoj život posvetiti tome da uništim njegove ubice. Godinama sam u sebi nosio to obećanje. Sada je ono izmenjeno. Više mi nije stalo do toga da uništim bilo koga. Ne mrzim Meksikance.

Ne mrzim nikoga. Iskustvom sam saznao da su bezbrojne staze kojima čovek u životu hodi sve podjednake. Tlačitelji i potlačeni na kraju se sretnu i jedino što je u tom životu značajno jeste upravo to što je i za jedne i za druge suviše kratak. Danas sam tužan, ali ne zato što su mi majka i otac umrli onako kako su umrli; tužan sam zato što su bili Indijanci. Živeli su kao Indijanci i umrli kao Indijanci, a da nikada nisu saznali da su pre svega ljudi.«

Opet sam posetio don Huana 30. maja 1969. i otvoreno mu odmah rekao kako bih želeo da još jednom pokušam da »vidim«. On odrečno odmahnu glavom i nasmeja se, a ja se osetih pobuđen da negodujem. Rekao mi je da moram biti strpljiv i da to nije pogodno vreme, ali ja sam tvrdoglavo ponavljao da sam spreman.

Izgleda da ga to moje navaljivanje nije naljutilo. Pokušao je ipak da pređe na razgovor o nečemu drugom. Međutim, ja nisam popuštao i zamolio sam ga da mi kaže šta treba da činim da bih savladao svoje nestrpljenje.

»Moraš se ponašati kao ratnik«, reče.

»Kako?«

»Čovek se nauči da se ponaša kao ratnik kad tako postupa, a ne priča.«

»Rekao si jednom prilikom da ratnik misli na svoju smrt. Ja stalno mislim na nju, ali to očigledno nije dovoljno.«

Izgleda da ga je to nerviralo, jer je nestrpljivo cokuo usnama. Rekoh mu da nisam želeo da ga naljutim i da sam spreman da se vratim u Los Anđeles ako mu nisam potreban tu u kući. Don Huan me blago potapša po leđima i reče da se on na mene nikada ne ljuti; prosto je smatrao da ja već znam šta znači biti ratnik.

»Šta da činim da bih živeo kao ratnik?« upitah.

On skide šešir i počea se po slepoočnicama. Pogleda me netremice pa se nasmeši.

»Ti voliš da ti se sve baš doslovce kaže, je li?«

»Moj mozak tako radi.«

»A ne mora tako.«

»Ne znam kako bih se mogao promeniti. Zato te i molim da mi tačno kažeš šta da radim da bih živeo kao ratnik; kad bih to znao, nekako bih našao način da prema tome podesim svoje ponašanje.«

Moje su mu se reči morale učiniti smešne, jer se smejaao dok me je opet tapšao po leđima.

Imao sam utisak da je samo malo trebalo pa da mi kaže da odem, i zato hitro sedoh na asuru nasuprot njemu i produžih s pitanjima. Želeo sam da znam zašto moram da čekam.

Objasnio mi je da postoji mogućnost da opet sret-nem čuvara čak i ako ga ne budem tražio, ako budem i dalje tako nesređeno pokušavao da »vidim« pre nego što mi »zacele rane« stečene u borbi sa čuvarom. Don Huan me uvaravao da niko u tom položaju ne bi mogao da preživi takav susret.

»Moraš potpuno da zaboraviš čuvara pre nego što se ponovo upustiš u pokušaj da *vidiš*«, reče mi on.

»Kako iko može da zaboravi čuvara?«

»Ratnik mora da upotrebi svoju volju i strpljenje da bi zaboravio. U stvari, ratnik raspolaze samo svojom voljom i strpljenjem i njima gradi sve što želi.«

»Ali ja nisam ratnik.«

»Počeo si da učiš nauku čarobnjaka. Nemaš više vremena za povlačenje ni za kajanje. Imaš samo vremena da živiš kao ratnik i da se trudiš da stekneš strpljenje i čvrstu volju, hteo ti to ili ne hteo.«

»Kako se ratnik trudi za to?«

Don Huan je dugo razmišljao pre nego što je odgovorio.

»Mislim da se o tome ne može uopšte govoriti«, reče naposljetku. »Naročito ne o volji. Volja je nešto sasvim izuzetno. To se zbiva tajanstveno. Ne može se nika-ko objasniti kako se čovek njom služi, osim što se može reći da se pomoću nje postižu zapanjujući rezultati.

Možda je prvo od svega što čovek treba da čini to da postane svestan da može razvijati svoju volju. Ratnik to zna, pa čeka i dalje na to. Ratniku to, međutim, ne pada teško; on zna da čeka na svoju volju.

»Moj dobrotvor mi je rekao da je ratnik svestan da čeka i da zna na šta čeka. I ti si svestan da čekaš. Bio si sa mnom godinama, a ipak ne znaš na šta čekaš. Običnom čoveku je veoma teško ako ne i nemoguće da zna na šta čeka. Ali ratniku je to jasno; on zna da čeka na svoju volju.«

»Šta je u stvari volja? Je li to odlučnost slična onoj koju tvoj unuk Lusio ima kad je naumio da nekako dođe do motocikla?«

»Nije«, reče don Huan tiho i nasmeja se. »To nije volja. Lusio samo sebi ugađa. Volja je nešto drugo, nešto veoma jasno i snažno što upravlja našim postupcima. Volja je nešto čime se čovek služi, na primer, da dobije bitku koju bi po svim normalnim procenama morao da izgubi.«

»Onda je volja bez sumnje ono što mi nazivamo hrabrošću«, rekoh.

»Nije. Hrabrost je nešto drugo. Hrabri ljudi su oni na koje se možeš osloniti, plemeniti ljudi uvek okruženi onima koji se sjate oko njih i dive im se, ali veoma je malo hrabrih koji imaju volju. To su obično neustrasivi ljudi koji su skloni da izvode smele podvige — one koji se razumom mogu shvatiti; najčešće je hrabar čovek zastrašujući i ljudi ga se boje. S druge strane, volja je u vezi sa zapanjujućim postupcima koji nisu u skladu sa našim uobičajenim zdravim razumom.«

»Je li volja vlast koju možemo imati nad sobom samim?« upitah.

»Moglo bi se reći da je to neka vrsta kontrole.«

»Misliš li da bih mogao da vežbam svoju volju na taj način što bih se odricao izvesnih stvari?«

»Kao na primer da više ne postavljaš pitanja?« ubaci on.

Rekao je to tako šaljivim tonom da sam morao prestatati da pišem kako bih pogledao u njega. Obojica se nasmejasm.

»Ne«, reče on. »Odricanje je opet jedan vid ugađanja sebi i ja ti to nikako ne bih preporučio. Zato ti dopuštam da me pitaš što god hoćeš. Kad bih ti rekao da me više ništa ne pitaš, tvoja volja bi mogla da se izvitoperi od uzdržavanja. Popuštanje sebi putem odricanja je daleko najgore; to nas navodi da poverujemo kako činimo bogzna šta, dok smo u stvari usredsređeni na sebe same. Volja o kojoj ti ja govorim nije u tome da prestaneš s pitanjima. Volja je moć. I, budući moć, ona se mora kontrolisati i uskladiti, a za to treba vremena. Ja to znam i zato imam strpljenja s tobom. Kad sam bio u tvojim godinama, i ja sam bio impulzivan kao ti. Ali promenio sam se. Naša volja dejstvuje uprkos našem popuštanju sebi. Tvoja volja, na primer, već otvara jednu pukotinu, malo-pomalo.«

»O kakvoj pukotini govoriš?«

»U svima nama postoji jedna pukotina, kao ono meko mesto na dečjem temenu koje s godinama očvrstne; međutim, ova pukotina se sve više širi što čovek više razvija svoju volju.«

»Gde se nalazi ta pukotina?«

»Na onom mestu gde su i svetleća vlakna«, reče upirući prstom u donji deo svog trbuha.

»Kakva je ona? Čemu služi?«

»To je jedan otvor kroz koji volja može da izbije napolje kao strela.«

»Je li volja predmet? Ili, možda, slična kakvom predmetu?«

»Nije. To sam ti rekao samo zato da lakše razumeš. Ono što čarobnjak naziva voljom jeste moć koja se nalazi u nama. To nije ni misao, ni predmet, ni želja. Prestati s pitanjima ne predstavlja volju, jer je zato potrebno i misliti i želeti. Volja je ono što te može dovesti do uspeha onda kad ti misao kaže da si poražen. Volja te čini nepovredivim. Volja je ono što čarobnjak šalje kroz zid, kroz prostor, pa čak i na mesec, ako mu se prohte.«

Više nisam imao šta da ga pitam. Bio sam umoran i prilično napet. Plašio sam se da će mi don Huan reći da se vratim kući i to me je nerviralo.

»Hajdemo u brda«, naglo reče, pa ustade.

Na putu je opet govorio o volji i smejao se mom očajanju što ne mogu da hvatam beleške.

Opisao mi je volju kao silu koja predstavlja pravu vezu između ljudi i sveta. Veoma brižljivo je nastojao da utvrdi da je svet ono što opažamo, bez obzira na koji ga mi način opažali. Don Huan je tvrdio da »opažati svet« predstavlja proces poimanja svega što nam se prikaže. Ovo specijalno »opažanje« vrši se pomoću naših čula i volje.

Pitao sam ga da li je volja šesto čulo. Odgovorio je da bi se pre moglo reći da je to odnos između nas i opazajnog sveta.

Predložio sam mu da zastanemo kako bih to zabeležio. Nasmejao se i produžio da korača.

Nije mi te večeri rekao da idem kući, već je sledećeg jutra posle doručka sam potegao razgovor o volji.

»Vi voljom nazivate čvrst karakter i snažnu ličnost«, reče. »Za čarobnjaka je volja nešto drugo: sila koja izvire iz čoveka i vezuje se za spoljni svet. Ona izlazi iz stomaka, tačno odavde, s mesta gde se nalaze svetleća vlakna.«

Protrljao je svoj pupak da bi mi pokazao to mesto.

»Kažem da izlazi odavde zato što je čovek može osetiti kako tu izlazi.«

»Zašto to nazivaš voljom?«

»Ja to ne nazivam ničim. Moj dobrotvor je to nazivao voljom, i drugi ljudi od znanja to tako zovu.«

»Juče si rekao da se svet može opaziti čulima, ali i voljom. Kako je to moguće?«

»Običan čovek može da 'hvata' predmete na ovom svetu samo rukama, očima, ili ušima, ali čarobnjak može da ih uhvati i nose, jezikom, ili voljom, naročito voljom. Ne mogu ti zaista opisati kako se to radi, ali ni ti, na primer, ne možeš meni opisati kako čuješ. Ja slučajno mogu i da čujem pa zato možemo da razgovaramo o tome što čujemo, ali ne i kako čujemo. Čarobnjak se služi voljom da bi opažao svet. Ali to opažanje nije isto kao kad čuješ. Kad gledamo u svet, ili kad ga čujemo, imamo utisak da je on tu oko nas i da je stvaran. Međutim, kad svet opažamo voljom, svesni smo da

on nije ,tu oko nas' ni ,stvaran' kao što mi uobražavamo.«

»Je li volja isto što i *viđenje*?«

»Nije. Volja je sila, moć. *Viđenje* nije sila; pre bi se moglo reći da se tako prodire kroz stvari. Čarobnjak može da ima veoma snažnu volju, a da ipak ne *vidi*, što znači da samo čovek od znanja opaža svet svojinu čulima, svojom voljom, a isto tako i tim što *vidi*.«

Rekao sam mu da mi sad nije baš nimalo jasno kako treba da se poslužim voljom da bih zaboravio čuvara. Izgleda da su ga te reči i moja zbunjenost razveselili.

»Kazao sam ti da se u tvojoj glavi napravi zbrka čim progovoriš«, reče kroz smeh. »Ali sad bar znaš da čekaš na svoju volju. Još ne znaš šta je to ni kako ti se to može desiti. Zato pažljivo motri na sve što činiš. Ono što ti može pomoći da razviješ svoju volju nalazi se među malim stvarima koje činiš.«

Don Huan nije bio kod kuće celo jutro; vratio se rano po podne sa svežnjem suvog bilja. Pozvao me mahnuvši mi glavom da mu pomognem i onda smo zajedno ćutke radili razvrstavajući te biljke. Kad smo završili, seli smo da se odmorimo i on mi se dobronamerno osmehnuo.

Rekao sam mu veoma ozbiljno da sam čitao svoje beleške i da i pored toga još ne razumem šta znači biti ratnik ni šta je volja.

»Volja nije ideja«, reče on.

Tada mi je prvi put tog dana nešto rekao.

Posle duže pauze produžio je: »Ti i ja smo različiti. Naše prirode nisu slične. Ti si po prirodi žešći od mene. Kad sam ja bio u tvojim godinama, nisam bio naprasit nego podmukao; ti si sušta suprotnost meni. Moj dobrotvor je bio kao ti; on bi bio savršeno podesan da bude tvoj učitelj. Bio je veliki čarobnjak ali nije *video*, ne onako kako *vidimo* ja ili Henaro. Ja razumem svet i živim rukovodeći se tim što *vidim*. Moj dobrotvor je međutim, morao da živi kao ratnik. Ako čovek *vidi*, onda ne mora da živi kao ratnik, ni kao bilo šta drugo, jer može sve da vidi onako kako jeste pa prema tome da upravlja svojim životom. Ali, čini mi se da ti, s ob-

žirod na svoju prirodu, nećeš nikada naučiti da *vidiš*; ako tako bude, moraćeš ceo život da proživiš kao ratnik.

»Moj dobrotvor je govorio da čovek, kad se jednom otisne u carstvo magije, vremenom postane svestan toga da je zauvek napustio običan svet; da je znanje odista nešto strašno; da sredstva i načini običnog života više nisu zaštita koja ga čuva, i da mora da živi novim životom ako želi da opstane. Prvo što u tom trenutku treba da učini je to da poželi da postane ratnik, a to je veoma važan korak i odluka. Zastrašujuća priroda znanja je takva da mu ne preostaje ništa drugo do da postane ratnik.

»U vreme kad znanje postane nešto tako zastrašujuće, čovek isto tako uviđa da je smrt njegov nezamenljivi drug koji zajedno s njim sedi na asuri. Svaki delić znanja koji postane moć sadrži smrt kao svoju glavnu snagu. Smrt daje onaj poslednji finiš, i sve što smrt dodirne postaje moć.

»Čovek koji pođe putevima magije suočava se s opasnošću neodložnog uništenja na svakoj okuci tako da neminovno postaje veoma svestan smrti. Bez te svesti o smrti on bi bio samo običan čovek koji se bavi običnim poslovima. Nedostajala bi mu ona snaga, ona koncentracija koja je nužna da bi se čovekov obični boravak na zemlji preobrazio u magijsku moć.

»Tako, da bi bio ratnik, čovek mora pre svega, i opravdano, da bude veoma svestan svoje smrti. Ali, kad bismo se brinuli zbog smrti, svi bismo se usredsredili na sebe, a to bi bilo porazno. I zato je sledeće što čovek mora imati da bi bio ratnik, osećanje da je izdvojen od svega ostalog. Tada pomisao na smrt koja nas može zadesiti svakog trenutka umesto da nas potpuno obuzme izaziva u nama ravnodušnost.«

Don Huan učuta i pogleda me. Činilo mi se da čeka da sad ja nešto kažem.

»Razumeš li?« upita.

»Razumeo sam to što je rekao, ali nisam mogao da shvatim kako se može postići to osećanje izdvojenosti. Rekoh mu da sam sa stanovišta svog šegrtovanja kod njega već doživeo taj trenutak kad znanje postaje ne-

što zastrašujuće. Mogu isto tako iskreno da kažem da za mene obične premise svakodnevnog života više nisu nikakav oslonac. I želim, ili možda je bolje reći da mi je više potrebno nego što želim, da postanem ratnik i živim kao ratnik.

»Sad se moraš izdvojiti«, reče.

»Od čega?«

»Izdvojiti se od svega.«

»To nije moguće. Ne želim da živim kao pustinjač.«

»Biti pustinjač znači popuštati sebi, i ja na to nisam ni mislio. Pustinjač nije izdvojen, jer je on svesno i namerno odlučio da bude pustinjač.

»Samo pomisao na smrt pomaže čoveku da se dovoljno izdvoji tako da onda ne može ničemu više da se prepusti. Samo pomisao na smrt čini čoveka dovoljno izdvojenim da ne može sebi ništa da uskratiti. Ali takav čovek ne čezne ni za čim, jer je stekao tihu strast za životom i za svim što je u vezi sa životom. On zna da mu je smrt za petama i da mu neće dopustiti da se ni za šta čvrsto veže, pa će zato okusiti sve ali bez žudnje.

»Tako izdvojen čovek koji zna da se ne može odupreti smrti, ima samo jedan oslonac: snagu svoje odluke. On mora potpuno da shvati da je odgovoran za ono za šta se opredelio, i kad je jednom doneo odluku, više nema vremena za kajanje ni prebacivanje. Njegove odluke su konačne, prosto zato što mu smrt ne dopušta da se za bilo šta veže.

»I tako, svestan svoje smrti, s tom izdvojenošću i snagom svoje odluke, ratnik strateški organizuje svoj život. Vodi ga saznanje o sopstvenoj smrti čineći ga istovremeno izdvojenim i veselim; snaga njegove konačne odluke osposobljava ga da bira ne žaleći ni za čim i to što izabere uvek je najbolje sa strategijske tačke gledišta; i tako sve što mora on izvršava sa zadovoljstvom i s radosnom efikasnošću.

»Kad se neko tako ponaša, za njega se s pravom može reći da je ratnik i da je stekao strpljenje!«

Don Huan me pitao imam li šta da mu kažem na to, a ja odgovorih da bi za taj zadatak koji mi je opi-

sao bio potreban ceo život. Rekao mi je da se suviše bunim pred njim, ali da i pored toga znam da se ponašam, ili bar pokušavam da se ponašam, kao ratnik u svom svakodnevnom životu.

»Imaš dosta dobre kandže«, reče mi smejući se. »Pokaži mi ih s vremena na vreme. To je dobra vežba.«

Načinih pokret imitirajući kandže i zarežah, a on se nasmeja. Onda kašljucanjem pročisti grlo pa produži da govori.

»Kad ratnik stekne strpljenje, na dobrom je putu da stekne i volju. On ume da čeka. Njegova smrt sedi na asuri do njega i njih dvoje su prijatelji. Njegova smrt ga savetuje, na tajanstven način, kako treba da bira, da se opredeljuje i kako da živi strateški. I ratnik čeka! Rekao bih da on čeka bez ikakve nervoze zato što zna da čeka na svoju volju, i jednog lepog dana pođe mu za rukom da izvede nešto što je normalno sasvim neizvodljivo. Može se čak desiti i to da sam nije ni svestan svog podviga. Ali kako će on i dalje izvoditi nemoguće podvige, ili će mu se stalno događati normalno nemoguće stvari, on postaje svestan da se pojavila jedna nova sila. Sila koja izvire iz njegovog tela dok on ide dalje putem znanja. To u početku liči na svrab po trbuhu, ili na neko mesto tu koje peče a ničim se ne može smiriti, onda počinje da boli i da mnogo smeta. Ponekad su bol i to osećanje nelagodnosti tako veliki da ratnik mesecima pati od grčeva; što su ti grčevi gori, to bolje po njega. Veliki bol uvek najavljuje lepu moć.

»Kad ti grčevi prestanu, ratnik primeti da čudno oseća stvari oko sebe. Primećuje da sve što želi zaista može da dotakne pipkom koji izlazi neposredno iznad ili ispod njegovog pupka. Taj pipak je volja, a u času kad on postane sposoban da njom hvata predmete oko sebe, može se s pravom reći da je ratnik prerastao u čarobnjaka i da je stekao volju.«

Don Huan učuta i meni se učini da očekuje moj komentar ili neko pitanje. Nisam imao šta da mu kažem. Veoma me zabrinulo to što ratnik mora da oseti bol i da pati od grčeva, ali bilo mi je neprijatno da ga

pitam da li i ja moram proći kroz sve to. Upitao sam ga najzad, posle duže pauze, i on se nasmeja kao da je i očekivao to pitanje. Reče da bol nije baš neophodan; on ga, na primer, nikad nije osetio i kod njega se volja prosto odjednom pojavila.

»Bio sam u brdima jednog dana«, počeo on, »i naleteo sam na pumu, ženku; bila je velika i gladna. Ja potirčah, a ona za mnom. Popeh se na jednu stenu, a ona stade na 2 - 3 koraka od mene, spremna za skok. Bacao sam kamenje na nju. Režala je i ustremila se da nasrne na mene. U tom trenutku je moja volja potpuno izbila iz mene i ja sam pomoću nje zaustavio pumu pre nego što je skočila na mene. Milovao sam je svojom voljom. Zaista sam joj njome protrljao sise. Gledala me je snenim očima i zatim legla, a ja sam kao vetar odjurio odatle da joj umaknem pre nego što je prođe ta omamljenost.«

Don Huan načini veoma smešan pokret imitirajući čoveka koji trči da spase glavu, i pri tom pritiskuje šesir da mu ne padne.

Rekoh mu da mi nije prijatna pomisao da me očekuju samo pume i grčevi ako želim da steknem volju.

»Moj dobrotvor je bio veoma moćan čarobnjak«, produži on. »Bio je ratnik, od glave do pete. Uspeo je da svoju volju fantastično razvije. Ali može se postići i više od toga; čovek može naučiti da *vidi*. Kad nauči da *vidi*, on više ne mora da živi kao ratnik. Kad nauči da *vidi*, čovek postaje sve zato što više nije ništa. On tako reći iščezne iako je i dalje tu. Čini mi se da je to vreme kad čovek može da postane što god zaželi i da dobije sve što poželi. Ali on ne želi ništa i umesto da se s ljudima poigrava kao sa igračkama, on ih presreće negde na po puta njihove ludosti. Oni se razlikuju samo po tome što čovek koji *vidi* može da kontroliše svoju ludost, dok drugi ljudi to ne mogu. Čovek koji *vidi* više nema aktivnog interesa za druge ljude. *Viđenje* ga je već sasvim odvojilo od svega onoga što je ranije poznao i znao.«

»Ježim se već pri samoj pomisli da se odvojim od svega što znam«, rekoh.

»Šališ se, zacelo! Trebalo bi da se naježiš pri pomisli da nemaš da se nadaš ničemu drugom do da ćeš ceo svoj vek provesti radeći ono što si i dosad uvek radio. Pomisli na čoveka koji seje žito iz godine u godinu sve dok se ne premori i ne ostari toliko da mu je teško i da ustane, pa leži pred kućom kao stari pas. Njegove misli i osećanja, ono najbolje u njemu, i dalje se besciljno vrte oko onog jedinoga što je u životu učinio — oko sejanja žita. Za mene je to najstrašnije rasipanje čovekovog života.

»Mi smo ljudi i suđeno nam je da učimo i da budemo bačeni u nezamišljive nove svetove.«

»Da li za nas zaista postoje neki novi svetovi?« upitah šaleći se pomalo.

»Ništa mi još nismo iscrpli, budalo«, odgovori on energično. »*Videnje* je za besprekorne ljude. Očeliči sada svoj duh, postani ratnik, nauči da *vidiš*, i onda ćeš uvideti da za naše oči postoji bezbroj novih svetova.«

Kad sam posvršavao don Huanove poslove, on mi nije rekao da idem kao što je inače činio u poslednje vreme. Rekao mi je da mogu još da ostanem, i sledećeg dana, 28. juna 1969, pred samo podne rekao mi je da ću opet pušiti.

»Hoću li opet pokušati da *vidim* čuvara?«

»Ne, to ne dolazi u obzir. Ovo je nešto drugo.«

Don Huan mirno napuni lulu mešavinom, zapali je, pa mi pruži. Nisam se nimalo plašio. Odmah sam osetio da mi je prijatno i da sam pospan. Kad sam popuštao sve što je bilo u luli, don Huan je skloni i pomože mi da ustanem. Do tog časa sedeli smo na asurama nasred njegove sobe, jedan prema drugom. Rekao je da ćemo malo prošetati i podsticao me da hodam, lako me gurajući. Načinih jedan korak ali me noge izdadoše. Nisam osetio nikakav bol kad sam kolenima tresnuo o pod. Don Huan me držao za mišicu i pomogao mi da opet stanem na noge.

»Moraš da hodaš«, reče, »isto kao što si onda ustao. Moraš se poslužiti svojom voljom.«

Činilo mi se da sam se zalepio za zemlju. Pokušah da zakoračim desnom nogom i zamalo ne padoh. Don Huan me uhvatio pod pazuhu pridržavajući me za desnu mišicu i blago me gurnuo napred, ali noge me nisu držale i ja bih tresnuo na lice da me don Huan nije ponovo uhvatio za mišicu i ublažio moj pad. Držao me je

ispod desne miške, postavivši me tako da sam se naslanjao na njega. Nisam osećao ništa, ali bio sam siguran da moja glava počiva na njegovom ramenu, jer sam sobu video iskosa. Vukao me u tom položaju po tremu. Obišli smo ga dvaput na moju veliku muku; na kraju sam mu, po svoj prilici, postao suviše težak, i on me spustio na zemlju. Znao je da ne može da me pokrene. To je bilo nekako kao da je jedan deo mene svesno želeo da postane težak kao tuč. Don Huan nije sad ni pokušavao da me podigne. Gledao me jedan trenutak; ja sam ležao na leđima, licem okrenut prema njemu. Pokušah da mu se osmehnem, i on na to prasnu u smeh, zatim se saže i pljesnu me po trbuhu. Osetio sam nešto veoma čudno. Nije to bilo ni prijatno ni bolno, niti bih to mogao da opišem ikako drukčije nego kao da se u meni nešto trglo. Don Huan odmah počeo da me gura, valjajući me po podu. Ništa nisam osećao; pretpostavljao sam da me valja zato što sam trem video svaki čas drukčije, zavisno od tog okretanja. Kad me don Huan doveo u položaj koji je želeo, hteo je da se odmakne.

»Ustaj!« zapovedi mi on. »Ustani kao što si i pre neki dan ustao. Ne mazi se. Znaš kako treba da ustanješ. I sad ustaj!«

Napregnuo sam se da se setim šta sam to radio prošli put, ali nisam mogao jasno da mislim, činilo mi se da moje misli imaju sopstvenu volju i da mi se opiru ma koliko se trudio da ovladam njima. Konačno mi pade na um da ću se sigurno dići ako sam sebi kažem »ustaj«, kao što sam govorio i ranije. Rekoh »Ustaj!« glasno i jasno, ali ništa ne bi.

Don Huan me gledao s neprikrivenim nezadovoljstvom, a onda me zaobiđe pošavši prema vratima. Ja sam ležao na svojoj levoj strani i dobro sam video sve pred kućom; leđima sam bio okrenut vratima, pa kad me on zaobišao, odmah sam pretpostavio da je ušao u kuću.

»Don Huane!« zovnuh ga glasno, ali on ne odgovori. Obuze me silno osećanje nemoći i oćajanja. Želeo sam da ustanem. Ponavljao sam sebi ono »ustaj«, ne-

prestano, kao da je to čarobna reč koja će me pokrenuti. Ali ništa nije bilo. Ponet nezadovoljstvom, dobih neki napad besa. Zeleo sam da udaram glavom o pod i plačem. Doživeo sam veoma mučne trenutke u kojima sam želeo da se krećem ili da govorim, a nisam mogao ni jedno ni drugo. Bio sam zaista nepomičan, paralisan.

»Don Huane, pomози mi!« najzad sam mogao da viknem.

Don Huan se vrati i sede preda me smejući se. Reče da sam postao histeričan i da to što u tom trenutku osećam, pa ma šta to bilo, uopšte nije važno. Odiže mi glavu s poda i reče, gledajući me pravo u oči, da ja u stvari imam napad lažnog straha. Pozva me da se smirim.

»Tvoj život postaje komplikovan«, reče. »Oslobodi se toga zbog čega si besan, pa ma šta to bilo. Ostani mirno da ležiš ovde i sredi se.«

Spustio mi je glavu na zemlju. Prekoračio me je i ja sam video samo kako se njegove sandale vuku po zemlji dok se udaljavao od mene.

Moj prvi impuls bio je da se opet nerviram, ali nisam mogao da skupim dovoljno energije za to. I umesto nerviranja, odjednom sam osetio kako me obuzima neko blaženo spokojstvo, i bilo mi je veoma prijatno. Znao sam sada zašto je moj život komplikovan. Zbog mog sinčića. Više od svega na svetu želeo sam da mu budem dobar otac. Bila mi je draga pomisao da ću ja formirati njegov karakter, da ću s njim putovati i pešačiti i da ću ga učiti »kako treba da živi«, a u isti mah sam se grozio pomisli da ću ga prisiljavati da živi onako kako ja živim, a to je upravo ono što ću morati da učinim, bilo silom bilo vešt看 argumentima i nagradama, što sve zajedno nazivamo razumevanjem.

»Moram ga pustiti da ode«, mislio sam. »Ne smem se grčevito držati za njega. Moram mu dati slobodu.«

Te misli me duboko ožalostiše i ja zaplakah. Suze su mi navirale na oči i moj pogled na trem bio je zamagljen. Odjednom osetih neodoljivu želju da ustanem i potražim don Huana da bih mu objasnio to za svog sinčića; i prvo čega sam potom bio svestan bilo je da

iz uspravnog položaja gledam u trem. Okrenuh se licem prema kući i videh da don Huan stoji preda mnom. Izgleda da je on za sve to vreme stajao tu iza mene.

Iako nisam osećao da koračam, mora da sam hodao, jer sam se kretao. Don Huan mi pride smešeći se i pridrža me za pazuha. Njegovo lice bilo je sasvim blizu moga.

»Dobro, dobro si to uradio«, reče hrabreći me.

U tom trenutku postao sam svestan da se baš tu događa nešto neobično. Prvo mi se učinilo da se samo prisećam nečega što se desilo pre više godina. Davno jednom video sam don Huanovo lice sasvim izbliza; bilo je to kad sam popušio njegovu mešavinu i tada mi je izgledalo da je don Huanovo lice pod vodom. Bilo je ogromno, svetlelo je i kretalo se. Ta slika zadržala se tako kratko da nisam imao vremena da je bolje zagledam. Ali ovog puta don Huan me držao i njegovo lice bilo je samo jednu stopu udaljeno od moga tako da sam imao vremena da ga pažljivo posmatram. Kad sam ustao i okrenuo se, jasno sam video don Huana; isto je tako bilo jasno da mi je »onaj don Huan koga poznajem« prišao i pridržao me. Ali kad sam usredsredio pogled na njegovo lice, nisam video don Huana onakvog kako ga obično vidim; umesto njega, pred mojim očima se pojavio jedan veliki predmet. Znao sam da je to don Huanovo lice, ali to saznanje nije bilo posledica moga opažaja, nego pre moj logičan zaključak; naposljetku, moje pamćenje je potvrdilo da me je trenutak pre toga »onaj don Huan koga poznajem« držao za oba pazuha. Prema tome, taj čudni, svetleći predmet preda mnom mora biti don Huanovo lice; u ovome predmetu bilo je nešto poznato, ali on nimalo nije ličio na ono što bih nazvao don Huanovim »pravim« licem. To što sam sad gledao bilo je nešto okruglo što je svetlelo samo od sebe. Svaki deo toga se kretao. Primetio sam da tu postoji talasast, ritmičan tok; izgledalo je kao da je taj tok zatvoren sam u sebi, da nikad ne prelazi preko svojih granica, a ipak se po svakom pojedinom deliću tog predmeta pred mojim očima slivalo kretanje. Pade mi tad na um da to život teče. To je u stvari bilo toliko živo da sam se zaneo prateći to kretanje. Bilo je to

neko treperenje koje me je hipnotisalo. Zadubljivao sam se u to posmatranje sve više i više, dok na kraju više nisam mogao da kažem kakva je to pojava pred mojim očima.

Odjednom me nešto protrese; taj svetleći predmet se zamuti kao da ga je nešto prodrimalo, zatim izgubi onaj sjaj i postade čvrsto i mesnato. Sad sam opet gledao u don Huanovo poznato crnpuasto lice. Spokojno se smešio. To njegovo »pravo« lice ugledao sam samo za trenutak, a onda je ono opet počelo da svetli, da šija i da se preliva. To nije bila svetlost onakva na kakvu sam navikao, nije to čak bio ni sjaj, nego kretanje, neverovatno brzo treperenje nečega Taj svetleći predmet počeo opet da poskakuje gore-dole i to prekide njegov talasasti kontinuitet. Njegov sjaj je slabio ukoliko se on drmao, sve dok to opet nije postalo »čvrsto« lice don Huana, onakvo kakvog ga vidam svaki dan. U tom trenutku nejasno osetih da me don Huan drmusao i da mi nešto govori. Nisam razumeo šta kaže, ali on me i dalje drmusao i ja sam ga na kraju čuo.

»Ne zuri u mene. Ne zuri u mene«, ponavljao je stalno. »Skreni pogled. Skreni pogled. Skini oči s mene.«

To drmanje mog tela prisililo me je, izgleda, da više ne gledam tako čvrsto u njega; čini se da nisam video onaj svetleći predmet onda kad nisam netremice zurio u don Huana. Kad sam skrenuo pogled s njegovog lica i pogledao ga iskosa, krajičkom oka, mogao sam da ga vidim, tako reći, u čvrstom stanju. Drugim rečima, mogao sam da vidim osobu koja ima 3 dimenzije; ne gledajući, u stvari, u njega, mogao sam da vidim celo njegovo telo, ali kad bih usredsredio pogled na njegovo lice, ono bi tog trenutka postalo svetleće telo.

»Ne gledaj uopšte u mene«, reče don Huan ozbiljno. Skrenuh pogled i zagledah se u zemlju.

»Ne gledaj dugo ni u šta«, zapovedi mi don Huan, pa se skloni u stranu da bi mi pomogao da hodam.

Nisam osećao svoje korake, niti znam kako sam hodao, ali uz pomoć don Huana koji me pridržavao is-

pod pazuha, otišao sam zajedno s njim čak iza kuće. Zastali smo kod kanala za navodnjavanje.

»Gledaj sad u vodu«, naredi mi don Huan.

Gledao sam u vodu ali nisam mogao dugo da izdržim. Kretanje vodene struje nekako mi je smetalo. Don Huan mi je i dalje kao u šali govorio da se poslužim svojom »moći upornog gledanja«, ali ja nisam mogao da se koncentrišem. Još jednom se dobro zagledah u don Huanovo lice, ali onaj sjaj se više nije video.

Osetih sad nešto čudno, neprijatno u telu, kao da mi je utrnula ruka ili noga; mišići mojih nogu počеше da se trzaju. Don Huan me gurnu u vodu i ja se sručih na dno kanala. Izgleda da me je držao za desnu ruku kad me gurnuo, i kad sam tresnuo o plitko dno, on me opet izvukao napolje.

Bilo mi je potrebno mnogo vremena da sasvim dođem sebi. Kad smo posle nekoliko sati stigli njegovoj kući, zamolio sam ga da mi objasni to što sam doživeo. Dok sam oblačio suvu odeću, uzbuđeno sam mu pričao šta sam video, ali on je celu tu moju priču odbacio rekavši da ona ne sadrži ništa značajno.

»Vrlo važno!« reče, rugajući mi se. »Video se nešto sjajno, pa šta!«

Uporno sam ga molio da mi to objasni, ali on ustade i reče da mora nekuda da ide. Bilo je već gotovo 5 po podne.

Sutradan sam opet insistirao na razgovoru o tom mom izuzetnom doživljaju.

»Jesam li ja *video*, don Huane?« upitao sam ga.

Ćutao je, smeškajući se tajanstveno, kad sam navaljivao na njega da mi odgovori.

»Recimo da je *videti* nešto poput toga«, rekao je naposletku. »Zurio si u moje lice i video ga kako svetli, ali to je i dalje bilo moje lice. Dešava se ponekad da dimčić navede čoveka da tako zuri u nešto. Nije to ništa naročito.«

»Ali po čemu se *viđenje* razlikuje od toga?«

»Kad jednom progledaš i *vidiš*, onda ti više ništa na svetu nije poznato. Sve je novo. Sve što se dešava, nije se desilo nikada ranije. Svet je neverovatan!«

»Zašto kažeš da je neverovatan, don Huane? Po čemu je neverovatan?«

»Ništa više ne poznaješ. Sve u što gledaš rastače se u ništavilo. Ti juče nisi *video*. Zurio si u moje lice i, zato što me voliš, primetio da ono svetli. Ja nisam bio čudovišan kao čuvar, već sam ti bio lep i zanimljiv. Ali ti me nisi *video*. Ja se pred tobom nisam rastočio u ništavilo. Ali ipak si dosta postigao. Načinio si prvi korak prema *videnju*. Jedina je nevolja u tome što si usredsredio pogled na mene — a ako je već o tome reč, onda je za tebe bolje što sam to bio ja a ne čuvar. U oba slučaja ti si podlegao i nisi *video*.«

»Da li predmeti iščezavaju? Kako prelaze u ništavilo?«

»Ne iščezavaju. Ne gube se, ako si na to mislio; prosto nisu više ništa, iako su i dalje tu.«

»Kako je to moguće, don Huane?«

»Davo da te nosi, ti bi samo govorio!« uzviknu don Huan s ozbiljnim izrazom lica. »Mislim da smo pogrešili s onim tvojim obećanjem. Možda si ti u stvari obećao da nikada, nikada nećeš prestati da govoriš.«

Don Huanov ton je bio strog, a izraz lica brižan. Htedoh da se nasmejem, ali se nisam usudio. Verovao sam da je don Huan ozbiljan, ali nije bio. On počeo da se smeje. Rekao sam mu da sam veoma nervozan ako ne mogu da govorim.

»Hajde onda da prošetamo«, reče.

Odvede me do jednog kanjona u podnožju brda. Išli smo otprilike jedan sat. Malo smo se odmorili a onda me on poveo kroz pustinski čestak do jedne rupe s vodom, to jest do mesta gde se, kako on reče, pod zemljom nalazi voda. To mesto bilo je suvo kao i zemlja svuda unaokolo.

»Sedi na sredinu te rupe s vodom«, zapovedi mi on. Poslušao ga i sedoh.

»Hoćeš li i ti sesti ovde?« upitah ga.

Video sam kako sebi priprema mesto na kome će sedeti, dvadesetak stopa udaljeno od rupe s vodom; tu će moći da se nasloni na stenu u brdu.

Rekao je da će me odatle posmatrati. Sedeo sam s kolenima uz grudi. On popravi moj položaj i reče mi da svoju levu nogu podvučem i sednem na nju, a da desnu savijem tako da mi koleno bude okrenuto naviše. Desnu ruku treba da držim uza se, oslonjenu prstima o zemlju, a levu da stavim ukoso preko grudi. Rekao mi je da se okrenem licem prema njemu i da tu ostanem opušten ali ne i »napušten«. Posle toga izvadi iz svoje duvankese neki beličast tanak konopac koji je po obliku ličio na veliku omču. Stavio je to uže oko svog vrata i vukao ga levom rukom sve dok se nije zateglo. Onda je desnom rukom okinuo po toj napetoj struni i ja čuh mutan, treperav zvuk.

On popusti uže, pogleda me i reče mi da viknem jednu naročitu reč ako osetim da nešto nasrće na mene dok on bude okidao po toj struni.

Upitah ga šta bi to trebalo da nasrne na mene a on mi reče da ćutim. Dade mi rukom znak da će početi, ali ne počeo nego me upozori na još nešto. Ako nešto počne da mi se približava veoma preteći, treba da zauzmem »borbeni stav« koji sam od njega naučio pre više godina — a taj »stav« se sastojao u tome da igram, udarajući vrhom leve noge o zemlju, dok se istovremeno snažno pljeskam po desnoj butini. To je deo odbrambene tehnike kojom se valja služiti samo u krajnjem očajanju ili opasnosti.

Za trenutak me obuze ozbiljan strah. Želeo sam da ga pitam zašto smo u stvari došli na to mesto, ali nisam imao vremena jer on počeo da okida onu strunu. Činio je to u pravilnim razmacima od dvadesetak sekundi. Primetio sam da je sve više zatezao strunu što ju je duže okidao. Jasno sam video kako mu vrat i desna ruka drhte od napora. Zvuk je sad postao jasniji i ja zapazih da on prilikom svakog okidanja strune uzvike nekako naročito. Taj kombinovani zvuk zategnute strune i ljudskog glasa odzvanjao je zloslutno, vanzemaljski.

Nisam osetio da mi se bilo šta približava, ali prizor don Huana koji se napreže, i taj sablasni zvuk koji je poticao od njega doveli su me u stanje slično transu.

Don Huan malo opusti strunu i pogleda me. Dok je okidao po njoj, bio je meni okrenut leđima, a licem prema jugoistoku kao i ja, a kad se opuštao, onda se okretao prema meni.

»Ne gledaj u mene kad sviram«, reče, »ali nemoj ni da zatvaraš oči, i to ni za šta na svetu. Gledaj u zemlju pred sobom i slušaj.«

Zateže opet strunu i počeo da svira. Gledao sam u zemlju i svu svoju pažnju usredsredio na zvuk koji je on proizvodio. Još nikad u životu nisam tako nešto čuo.

Veoma sam se uplašio. Taj jezivi zvuk ispunio je uski kanjon i počeo da odjekuje. U stvari zvuk koji je proizvodio don Huan vraćao mi se kao odjek odbijajući se o stene klanca. I don Huan je to morao primetiti jer je još više zategao strunu. Iako je ton sad bio viši, učini mi se da je odjek slabiji, a onda kao da je dolazio samo sa jednog mesta, iz jugoistočnog pravca.

Don Huan je postepeno popuštao strunu sve dok nisam čuo kad je poslednji put tupo zabrujala. Vratio je sad taj konopac u svoju kesu i pošao prema meni. Pomogao mi je da ustanem. Primetio sam da su se mišići mojih ruku i nogu ukočili i postali tvrdi kao kamen. Bukvalno sam se sav kupao u znoju. Nisam ni znao da sam se toliko znojio. Kapi znoja slivale su mi se u oči i pekle me.

Don Huan me odvuкао s tog mesta. Pokušao sam nešto da kažem, ali on mi stavi ruku na usta.

Umesto da se vratimo putem kojim smo došli, don Huan me povede drugim, zaobilaznim. Popesmo se uz planinu i stigismo u neka brda veoma daleko od ulaska u kanjon.

Išli smo njegovoj kući u mrtvom muku. Kad smo lamo stigli, već je bio mrak. Htedoh opet da progovorim ali don Huan mi ponovo poklopi usta svojom šakom.

Nismo ništa večerali niti smo zapalili petrolejku. Don Huan prenese moju asuru u svoju sobu pa mi bradom pokaza na nju. Taj pokret sam shvatio kao njegovu naredbu da legnem i spavam.

»Znam tačno šta treba da uradiš«, reče mi don Huan čim sam se sledećeg jutra probudio. »S tim ćeš danas početi. Nemaš mnogo vremena, znaš.«

Posle veoma duge, neprijatne pauze osetih da moram nešto da ga pitam. »Šta si me to naterao da radim juče u kanjonu?«

Don Huan se kikotao kao dete.

»Samo sam ispitivao duha one rupe s vodom«, odgovori. »Tu vrstu duha treba ispitivati kad u rupi nema vode i kad se duh povukao u planinu. Juče sam ga, moglo bi se reći, probudio iz sna. Ali on se nije naljutio i pokazao je na tvoj srećni pravac. Njegov glas se odatle čuo.« Don Huan pokaza put jugoistoka.

»Kakva je ono struna na kojoj si svirao, don Huane?«

»Njom se hvataju duhovi.«

»Mogu li da je vidim?«

»Ne možeš. Ali ja ću ti napraviti drugu. Ili, još bolje, napravićeš je ti sam za sebe jednog dana, kad naučiš da *vidiš*.«

»Od čega je?«

»Moja je od divljeg vepa. Kad je stekneš, videćeš da je živa i da te može naučiti da proizvodiš razne tonove koji su njoj dragi. Vremenom ćeš tu svoju strunu za hvatanje duhova tako dobro upoznati da ćete zajedno moći da proizvodite veoma moćne zvuke.«

»Zašto si vodio mene da tražiš duha iz onog skrivenog izvora, don Huane?«

»To ćeš uskoro saznati.«

Oko 11.30 sedeli smo pod njegovom *ramadom* gde je pripremao lulu koju je trebalo ja da popušim.

Rekao mi je da ustanem kad mi je telo bilo potpuno obamrlo, i ja sam lako ustao. Pomogao mi je da hodam po tremu. Iznenadila me je vlast koju sam imao nad svojim telom; dvaput sam čak sam prošetao oko *ramade*. Don Huan je bio pored mene, ali me nije ni vodio ni pridržavao. Onda me uzeo za ruku i odveo do kanala za navodnjavanje. Rekao mi je da sednem na rub nasipa i naredio mi da gledam u vodu i da ne mislim ni na šta drugo.

Pokušao sam da usredsredim pogled na vodu, ali me njeno kretanje dekoncentrisalo. Moje misli i oči počеше da lutaju po drugim predmetima u mojoj neposrednoj blizini. Don Huan mi je gurao glavu gore-dole i opet mi zapovedio da gledam u vodu i da ne mislim ni na šta drugo. Rekao mi je da je teško gledati u vodu koja se kreće, ali da moram i dalje da pokušavam. Pokušao sam tri puta, ali svaki put bi nešto drugo odvu- kło moju pažnju. Don Huan mi je svaki put strpljivo drmao glavu. Najzad sam primetio da su mi se i misli i pogled usredsredili na vodu; uprkos kretanju vode, udubio sam se gledajući je kako teče. Voda se malo promenila. Činilo se da je postala teža i dobila ujednače- nu sivkastozelenu boju. Mogao sam da pratim male ta- lase na površini dok se kretala. Ti talasići su bili veo- ma oštri. A onda mi se odjednom učini da ne gledam u vodenu masu koja se kreće nego u sliku vode; to preda mnom bilo je zamrznuti deo vodenog toka. Na- bori na površini vode bili su nepomični. Mogao sam da ili sve redom posmatram 1 po 1. Onda su po- stali zelenkasto fosforescentni i iz njih se dizala neka zelena magla. Ta magla se širila i prodirala u nabore na površini vode i dok se tako kretala, njena zelena boja bivala je sve sjajnija da bi se na kraju pretvorila u zasenjujuće zračenje koje je sve obuhvatilo.

Ne znam koliko sam ostao kod kanala. Don Huan me nije prekidao. Bio sam utopljen u tu zelenu sjajnu maglu. Osećao sam je svuda oko sebe. Smirivala me je. Ništa nisam mislio, ni osećao. Jedino sam nekako spo- kojno bio svestan tog blistavog, umirujućeg zelenila.

Prvo čega sam posle toga postao svestan bilo je da mi je veoma hladno i da sam sav vlažan. Postepeno sam shvatio da sam potopljen u kanal. U jednom tre- nutku voda mi je ušla u nozdrve; progutao sam je i zakašljao se. Nešto me neprestano dražilo u nosu tako da sam više puta kihnuo. Ustao sam i kihnuo tako sna- žno i glasno da sam i prdnuo. Don Huan pljesnu ru- kama i nasmeja se.

»Ako neko prdi, živ je«, reče.

Dade mi znak da pođem za njim pa zajedno odosmo njegovoj kući.

Naumio sam da ćutim. Očekivao sam odnekud da ću biti mrzovoljan, nezainteresovan, ali u stvari nisam bio ni umoran ni tužan. Naprotiv, bio sam živahan i veoma hitro sam se presvukao. Onda počeh da zviždim. Don Huan me pogleda radoznalo pa se tobože iznenadi, širom otvori oči i zinu. To je bilo veoma smešno i ja se nasmejah, a to potraj a duže nego što je bilo potrebno.

»Ti se raspadaš«, reče, pa se i sam slatko nasmeja.

Objasnio sam mu kako ne želim da se naviknem na to da budem turoban posle pušenja njegove mešavine. Rekao sam mu da sam, kad me on izvukao iz kanala, i kad sam pokušavao da se sretnem sa čuvarom, bio uveren da mogu da »vidim« ako budem dovoljno dugo gledao u stvari oko sebe.

»*Videnje* nije nešto što možeš postići gledanjem ili ćutanjem«, reče on. »To je tehnika koju treba naučiti. Ili je to, možda, tehnika koju neki od nas već znaju.«

Gledao me je tako kao da je tim pogledom hteo da kaže kako sam ja jedan od tih koji tu tehniku već znaju.

»Imaš li dovoljno snage za hodaње?« upita me.

Rekoh mu da se dobro osećam, i to je bila istina. Nisam bio gladan, iako celog tog dana nisam ništa jeo. Don Huan stavi malo hleba i suvog mesa u ranac, pruži ga meni da ga nosim, pa mi glavom daje znak da pođem za njim.

»Kuda ćemo?« upitah.

On pokaza u brda lakim pokretom glave. Išli smo prema onom istom kanjonu u kome je bila rupa za vodu, ali nismo ušli u njega. Don Huan se popeo na stene, desno od nas, na samom ulazu u tesnac. Peli smo se uzbrdo. Sunce je već gotovo dodirivalo horizont. Dan je bio blag, ah meni je bilo toplo i gušio sam se. Teško sam disao.

Don Huan je bio dobro odmakao ispred mene pa je morao da zastane i da me sačeka. Reče da sam u veoma lošoj fizičkoj kondiciji i da zato, možda, nije pametno da idemo dalje. Pustio me da se odmorim ot-

prilike 1 sat. Izabrao je gladak kamen kružnog oblika i kazao mi da legnem na njega. Namestio me sam pokazavši mi kako treba da ležim. Rekao mi je da ispružim ruke i noge i da ih pustim da vise labavo. Leđa su mi bila lako izvijena a vrat opušten tako da je i moja glava visila izvan kamena. Ostavio me da u tom položaju ležim petnaestak minuta. Onda mi reče da otkrijem deo oko trbuha. Brižljivo je odabrao neke grane i lišće i nagomilao ih po mom golom trbuhu. Toplota je smesta prostrujala kroz moje telo. Don Huan me onda uhvati za noge pa poče da me okreće i stade tek kad je moja glava bila okrenuta prema jugoistoku.

»Hajde sad da pozovemo duha iz onog izvora«, reče.

Pokušah da okrenem glavu da bih ga video. On me snažno držao za kosu i rekao da se nalazim u veoma ranljivom položaju i užasno slabom telesnom stanju te da zato moram da ćutim i da se ne mičem. Dodade da je sve one naročite grane naslagao na moj trbuh da bi me zaštitio i da će ostati pored mene u slučaju da ne budem kadar da se sam čuvam.

Stajao je više mog temena i ja sam ga mogao videti kad prevrnem oči. Uzeo je onu svoju strunu, zategao je i ja sam tada shvatio da ga gledam na taj način što sam oči gotovo sasvim izvrnuo ka čelu. On me čvrknu člancima prstiju po glavi i naredi mi da gledam u nebo, da ne zatvaram oči i da usredsredim pažnju na zvuk. Dodao je, kao da se naknadno setio, da treba bez ikakva ustezanja da uzviknem onu reč koju sam od njega naučio, ako osetim da nešto nasrće na mene.

Don Huan i njegov »duholovac« počеше s dubokim tonom na lako zategnutoj struni. On je polako zatezao strunu sve više i više i ja sam u početku čuo neko bruhanje, a zatim sasvim jasno i odjek koji je stalno dopirao sa jugoistoka. Napetost je rasla. Don Huan i njegov »duholovac« bili su savršeno usklađeni. Ta struna je proizvodila prvo dubok ton, a don Huan ga je pojačavao sve dotle dok to ne bi postao prodoran krik, urlik. Vrhunac je bio jeziv vrisak kakav do tada nikad nisam mogao ni da zamislim.

Taj zvuk se orio po brdima i odjekivao vraćajući nam se. Činilo mi se da se vraća direktno meni. Osećao

sam da treba nešto da preduzmem u vezi sa svojom telesnom temperaturom. Pre nego što je don Huan počeo da doziva »duha«, bilo mi je toplo i dobro, ali kad su ti njegovi zvuci dostigli vrhunac, meni je bilo veoma hladno; nisam mogao da se savladam da ne cvokoćem i zaista mi se činilo da se nešto ustremilo na mene. U jednom trenutku primetih da se nebo stuštilo. Do tog časa nisam primećivao nebo iako sam gledao u njega. Odjednom me obuze užasna panika i uzviknuh onu reč koju sam naučio od don Huana.

Don Huan odmah poče da smanjuje napetost svoje strune i onih jezivih krikova, ali od toga mi nije bilo nimalo lakše.

»Pokrij uši«, zapovedi mi don Huan šapatom.

Pokrio sam ih rukama. Posle nekoliko minuta don Huan sasvim prestade s okidanjem strune i stade pored mene. Kad je s mog trbuha skinuo granje i lišće, pomogao mi je da ustanem, a onda je sve to pažljivo položio na kamen na kome sam ležao. Potpalio je tu gomilu, i dok je to gorelo, on mi je trljao stomak drugim lišćem koje je izvadio iz svoje torbice.

Pokrio mi je usta šakom kad sam hteo da mu kažem da me glava užasno boli.

Ostali smo tu sve dok lišće nije izgorelo. Tada se već bilo dobro smrklo. Sišli smo nizbrdo i meni je bila muka u stomaku.

Dok smo išli pored kanala, don Huan reče da sam dosta uradio i da ne treba više tu da se zadržavam. Zamolio sam ga da mi objasni šta je taj duh iz rupe s vodom, ali on mi rukom dade znak da ćutim. Reče da ćemo drugom prilikom razgovarati o tome, a onda namereno pređe na drugu temu i dade mi poduže objašnjenje o »viđenju«. Rekao sam mu da je šteta što ne mogu da pišem u mraku. Izgledao je vrlo zadovoljan i rekao mi je da ja najčešće ne obraćam pažnju na ono što on želi da mi kaže zato što sam čvrsto rešen da sve zapisujem.

Govorio je o »viđenju« kao o procesu nezavisnom od saveznika i magijske veštine. Čarobnjak je čovek koji može da zapoveda savezniku i može tako da manipu-

liše njegovom moći u svoju korist, ali to što on zapoveda savezniku ne znači da može i da »vidi«. Podsetio sam ga da mi je ranije govorio da je nemoguće »videti« ako čovek nema saveznika. Don Huan mi sasvim mirno odgovori da je došao do zaključka da čovek može da »vidi« iako ne zapoveda savezniku. Reče da ne razume zašto bi to bilo nemoguće, pošto »viđenje« nije ni u kakvoj vezi s manipulativnom tehnikom magije koja služi samo za to da deluje na druge ljude. Tehnika »viđenja«, s druge strane, ne utiče na čoveka ni u kom pogledu.

Moje su misli bile veoma jasne. Nisam bio ni umoran ni pospan, niti me je više stomak mučio dok sam išao sa don Huanom. Bio sam veoma gladan, pa sam navalio na jelo kad smo stigli njegovoj kući.

Zamolio sam ga posle da mi kaže nešto više o tehnici *viđenja*. Osmehnuo mi se široko i rekao da sam sad opet onaj stari ja.

»Kako to da tehnika *viđenja* nema nikakvog dejstva na druge ljude?« pitao sam ga.

»To sam ti već rekao«, odgovori on. »*Videti* ne znači biti čarobnjak. Ali to lako može da dovede do zbrke zato što onaj ko *vidi* može za tren oka da nauči da manipuliše saveznikom pa tako može postati i čarobnjak. S druge strane, čovek može da savlada izvesnu tehniku da bi zapovedao savezniku i tako postao čarobnjak, a da ipak nikada ne nauči da *vidi*.

»Osim toga, *viđenje* je suprotno magiji. *Viđenje* pomaže čoveku da shvati koliko je sve beznačajno.«

»A šta je to beznačajno, don Huane?«

»Beznačajno je sve na ovom svetu.«

Posle toga više nismo razgovarali. Osećao sam da sam se opustio i nisam više ni želeo da govorim. Ležao sam poleduške na asuri. Vetrovka mi je služila kao jastuk. Bilo mi je prijatno, bio sam zadovoljan i satima sam pisao beleške pri svetlosti petrolejke.

Don Huan iznenada opet progovori.

»Danas si bio vrlo dobar«, reče. »Dobro si se ponašao kod vode. Izvorski duh te voli i zato ti je mnogo pomogao.«

Tada mi pade na um da sam zaboravio da mu ispričam šta sam doživio. Počeh da mu opisujem kako sam video vodu, ali on mi ne dopusti da produžim. Reče da zna kako sam video zelenu maglu.

Morao sam da ga pitam: »Otkud to znaš, don Huane?«

»*Video* sam te.«

»Šta sam radio?«

»Ništa, samo si sedeo, zurio u vodu i najzad opazio zelenu izmaglicu.«

»Znači li to da sam *video*?«

»Ne, ali bio si sasvim blizu toga. Sad si već sasvim blizu.«

To me je veoma uzбудilo. Želeo sam da saznam nešto više o tome. On se smejao i šalio na račun te moje žarke želje. Rekao je da svako može da opazi tu zelenu maglu, jer je ona kao čuvar; ona je nešto što je neminovno tu, pa prema tome nije nikakvo veliko čudo ako je čovek opazi.

»Kad sam rekao da si bio dobar, mislio sam na to da se nisi uzvrpoljio kao kad si video čuvara«, reče. »Da si bio nemiran, ja bih morao da ti drmusam glavu i da te vratim. Kad god čovek ode u tu zelenu maglu, njegov dobrotvor mora da ostane pored njega za slučaj da ona počne da ga hvata u svoju zamku. Možeš sam da iskočiš iz čuvarevog dometa, ali se ne možeš sam istrgnuti iz kandži zelene magle, bar ne u početku. Docije ćeš možda naučiti kako se to radi. A sad ćemo pokušati da nađemo nešto drugo.«

»Šta ćemo to pokušati da nađemo?«

»Da li možeš da *vidiš* vodu.«

»Kako ću znati da sam je *video*, ili da je u tom trenutku *vidim*?«

»Znaćeš. Kod tebe nastane zbrka u glavi samo kad govoriš.«

Kad sam sređivao svoje beleške, naišao sam na razna pitanja.

»Da li je zelena magla, poput čuvara, nešto što čovek mora da savlada da bi *video*?« upitao sam don Huana čim smo seli pod njegovu *ramadu* 8. avgusta 1969.

»Jeste. Sve se mora savladati«, odgovori on.

»Kako mogu da savladam tu zelenu maglu?«

»Isto kao što je trebalo da savladaš i čuvara — tako što bi ih pustio da pređu u ništavilo.«

»Šta bi trebalo da činim?«

»Ništa. Za tebe je zelena magla nešto mnogo lakše od čuvara. Izvorski duh te voli, dok je s druge strane sasvim jasno da tvojoj prirodi ne odgovara da se носиš sa čuvarom. Ti u stvari nikada nisi ni *video* čuvara.«

»Možda zato što mi se nije svideo. Šta bi se desilo kad bih sreo čuvara koji mi se dopada? Sigurno ima ljudi koji bi čuvara, kakvog sam ja video, smatrali lepim. Da li bi ga oni savladali zato što im se sviđa?«

»Ne bi! Ti još ne razumeš. Nije važno da li se tebi čuvar sviđa ili ne sviđa. Dokle god budeš osećao nešto prema njemu, čuvar će ostati isti: čudovišan, lep, ili nekakav drukčiji. Međutim, ako ti prema njemu ne osećaš ništa, on će preći u ništavilo iako će i dalje biti tu pred tobom.«

Pomisao da bi se nešto tako ogromno kao što je Čuvar moglo pretvoriti u ništavilo, a ipak biti tu pred

mojim očima, izgledala je potpuno besmislena. Smatrao sam da je to jedna od alogičnih premisa don Huaneve nauke. S druge strane, verovao sam da bi mi on to mogao objasniti kad bi želeo. Uporno sam ga zapitkivao šta želi tim da kaže.

»Ti si mislio da je čuvar nešto što poznaješ, eto to sam hteo da kažem.«

»Ali ja nisam mislio da je to nešto što poznajem.«

»Mislio si da je ružan. Njegova veličina te uplašila. To je čudovište. Svi ti pojmovi su ti poznati. Prema tome, čuvar je za tebe uvek bio nešto što znaš, a dokle god je on nešto što poznaješ ti ga ne *vidiš*. Već sam ti rekao da čuvar mora da pređe u ništavilo a da ipak stoji tu pred tobom. On mora da bude tu, a da istovremeno ne bude ništa.«

»Kako to može biti, don Huane? To što kažeš apsurdno je.«

»Jeste. Ali to znači *videti*. O tome se u stvari uopšte ne može govoriti. *Videti*, kao što sam ti već rekao, uči se samo na taj način što *vidiš*.

»Ti, rekao bih, nemaš nikakvih teškoća što se tiče vode. Pre neki dan je samo još malo trebalo pa da ga *vidiš*. Voda je tvoj 'ključ'. Sad treba samo da usavršiš tehniku *viđenja*. Imaš veoma jakog pomoćnika u izvorskom duhu.«

»I to je jedno od onih pitanja koja me muče, don Huane.«

»Može te mučiti bog te pita koliko pitanja, ali mi o izvorskom duhu ne možemo razgovarati na ovom mestu. U stvari bolje je o tome nikako i ne govoriti. Nikako, inače će te izvorski duh uhvatiti u svoju klopku i onda ti više niko živi ne može pomoći. Zato sad ćuti i misli na nešto drugo.«

Oko 10 sati sledećeg jutra don Huan izvuče svoju lulu iz navlake, napuni je mešavinom, onda mi je dade i reče da je odnesem do potoka. Nekako sam raspakčao košulju, iako sam sa obe ruke držao lulu koju sam potom stavio u nedra i čvrsto držao. Don Huan je nosio dve asure i plitku posudu sa žarom. Dan je bio topao. Sedeli smo na asuri u hladu onih borića po-

kraj samog potoka. Don Huan stavi malo žara u lulu i naredi mi da pušim. Nisam se ni plašio niti sam bio razdragan. Sećam se da sam prilikom drugog pokušaja da »vidim« čuvara, pošto mi je don Huan objasnio njegovu prirodu, bio obuzet neobičnim čuđenjem i strahopoštovanjem. Ali ovog puta, i pored toga što mi je don Huan rekao da se može desiti da zaista »vidim« vodu, nisam bio emocionalno angažovan — bio sam prosto radoznao.

Don Huan mi je dao da popušim dvaput više mešavine nego što sam pušio prilikom ranijih pokušaja. U određenom trenutku nagnuo se prema meni i prišapnuo mi je na desno uvo da će me naučiti kako ću se kretati pomoću vode. Osećao sam da je njegovo lice sasvim blizu i činilo mi se da su njegove usne bile pored samog mog uva. Kazao mi je da ne zurim u vodu nego da usredsredim pogled na njenu površinu i da netremice gledam u nju sve dok se voda ne pretvori u zelenu maglu. Ponavljao je neprestano da svu svoju pažnju moram da usredsredim na maglu sve dok ne dođem dotle da ne vidim ništa drugo osim nje.

»Gledaj u vodu pred sobom«, čuh njegove reči, »ali ne dopusti da te njen žubor povuče na bilo koju stranu. Ako dopustiš da te žubor reke odvuče, može se desiti da te ja više nikada ne nađem i da ne budem u stanju da te vratim. A sad utono u zelenu maglu i slušaj moj glas.«

Čuo sam ga i razumeo neobično jasno. Zagledah se netremice u vodu, i osetih neko sasvim izuzetno telesno zadovoljstvo; kao da me nešto češkalo; bio sam neobjašnjivo srećan. Dugo sam zurio u vodu, ali zelenu maglu nisam video. Osećao sam da bi moj pogled mogao svakog časa da skrene na drugu stranu pa sam se upinjao da gledam u vodu, sve dok nisam izgubio vlast nad svojim očima; mora da sam ih zatvorio, trepnuo, ili prosto više nisam mogao da usredsredim pogled, tek voda je upravo u tom trenutku stala; prestala je da se kreće. Ličila je na sliku. Nabori na njenoj površini bili su nepomični. Onda voda poče da se penuša; to je izgledalo kao da je gazirana i da se mehurići u njoj rasprskavaju. Za trenutak sam video to penušanje kao

lagano širenje zelene materije. To je bila nečujna eksplozija; voda se rasprsnula i pri tom pretvorila u blistavu zelenu izmaglicu koja se širila sve dok me nije opkolila sa svih strana.

Lebdeo sam u njoj sve dok jedan oštar, dug, piskav zvuk nije sve uzdrmao; učini mi se da se tada magla stisnula u površinu vode kakva ona obično izgleda. Taj piskavi zvuk bio je glas don Huana koji mi je vikao u uvo »Heeeej!« Zapovedio mi je da pazim na njegov glas i da se vratim u maglu pa da tamo čekam dok me on ne pozove. Odgovorio sam mu »O.K.« na engleskom i čuo njegov smeh sličan kokodakanju.

»Ne govori, molim te«, reče. »I nemoj mi više govoriti to tvoje O.K.«

Čuo sam ga vrlo dobro. Njegov glas je bio melodičan i zvučao, više od svega, prijateljski. Znao sam to i bez ikakvog razmišljanja; to je bilo moje čvrsto uverenje, koga sam za časak bio svestan, a onda je brzo prošlo.

Don Huan mi zapovedi da svu pažnju usredsredim na maglu, ali da joj se ne prepuštam. Ponavljao je jednako da se ratnik ne prepušta ničemu, pa čak ni svojoj smrti. Utonuo sam opet u maglu i primetio da to uopšte nije magla, ili bar da nije ono što ja smatram maglom. Taj fenomen magle sastojao se od sićušnih mehurića, nekakvih sitnih okruglih predmeta koji bi lebdeći dospeli u moje vidno polje, a onda se isto tako izgubili iz njega. Posmatrao sam njihovo kretanje neko vreme, a onda je moju pažnju odjednom privukao neki jak šum koji je dopirao iz daljine, i ja više nisam mogao da usredsredim svoj pogled ni da vidim te majušne mehuriće. Video sam jedino neku amorfnu zelenu svetlost sličnu magli. Čuo sam opet taj glasni šum, trgnuo sam se, i od toga se magla smesta raspršila i ja odjednom postadoh svestan da gledam u vodu kanala za navodnjavanje. Onda opet čuh onaj zvuk, ali sad iz mnogo veće blizine; bio je to don Huanov glas. Upozoravao me je da pazim samo na njega, jer mi je njegov glas jedini vodič. Naredio mi je da gledam u nasip kanala i u rastinje pravo pred sobom. Video sam tu neku trsku i prostor na kome nije bilo trske. Bio je to je-

dan mali zaliv, mesto na kome don Huan ulazi u kanal i zahvata vodu kofom. Posle nekoliko trenutaka don Huan mi zapovedi da se vratim u maglu i ponovi da moram da pazim na njegov glas, jer će me on voditi i upućivati kako treba da se krećem; kad vidim jedan od onih mehurića, reče mi da treba da sednem na njega i da se pustim da me on nosi.

Poslušao sam ga; odmah me okružila zelena magla, a onda sam ugledao i one mehuriće. Čuo sam opet don Huanov glas kao veoma neobično, strašno tutnjanje. Čim sam to čuo, više nisam mogao da vidim mehuriće.

»Popni se na jedan od tih mehura«, čuh ga gde mi govori.

Upinjao sam se da i dalje vidim te zelene mehure, ali da i njegov glas čujem. Ne znam koliko je vremena prošlo u tom naporu, tek odjednom primetih da mogu i njega da slušam, i da gledam mehure koji su prolazili lebdeći pored mene i gubili se iz mog vidnog polja. Don Huanov glas me i dalje podsticao da pođem za jednim od njih i da se popnem na njega.

Pitao sam se kako bi to trebalo da izvedem pa aulomatski izgovorili reč »kako«. Osetio sam da je ta reč potekla negde veoma duboko iz mene, i da je, kad je izbila na površinu, i mene povukla za sobom. Ta reč bila je kao bova koja je izronila iz moje dubine. Čuo sam sebe kad sam rekao »kako« i to je zvučalo kao da pas urla. Don Huan zaurla u odgovor, takođe kao pas, a onda zakevta kao kojot i nasmeja se. Meni se to učini veoma smešno pa se i ja nasmejah.

Don Huan mi sad veoma staloženo reče da dopustim sebi da se vežem za neki od tih mehura na taj način što ću ga pratiti.

»Vrati se opet«, reče mi. »Idi u maglu! Idi u maglu!«

Vratio sam se i primetio da se mehurići sad sporije kreću i da su narasli tako da su sad ličili na lopte za košarku. Postali su doista tako veliki i spori da sam mogao dobro da zagledam svaki pojedini među njima. To u stvari i nisu bili mehuri, bar ne kao oni od sapunice, ili baloni, ili bilo kakav loptast iznutra šupalj predmet. Nisu bili šuplji, ali u njima je ipak bilo nešto.

Nisu bili ni okrugli, iako sam se mogao zakleti, kad sam ih prvi put primetio, da su okrugli; slika koja mi se tada nametnula bila je »mehurići«. Gledao sam ih sad kao kroz prozor, to jest, prozorski okvir mi nije dopuštao da ih pratim pogledom, nego sam ih mogao gledati samo kad uđu u moje vidno polje i dok iz njega ne iziđu.

Kad sam prestao da ih vidim kao mehurove, mogao sam da ih pratim; dok sam ih pratio, prilepio sam se uz jedan od njih i lebdeo sam s njim. Zaista sam osećao da se krećem. U stvari, ja sam bio mehur, ili to što je ličilo na mehur.

Onda sam čuo don Huanov piskutavi glas. Trgnuo sam se od njega i prestao da osećam da sam ja »to«. Njegov glas me je veoma uplašio, bio je udaljen, veoma metalan, kao da govori kroz zvučnik. Razaznao sam neke reci.

»Gledaj u obale«, reče on.

Video sam silnu vodu koja je brzo tekla. Čuo sam je i kako huči.

»Gledaj u obale«, ponovo mi zapovedi don Huan.

Ugledao sam zid od betona.

Voda je sad hućala veoma bučno i taj šum me sveg poklopio. Onda odjednom prestade kao da ga je neko presekao. Činilo mi se da je oko mene sve crno, da spavam.

Primetih potom da ležim u kanalu za navodnjavanje. Don Huan mi je prskao lice vodom i pevušio, a onda me opet gurnuo u kanal. Izvukao mi je glavu iznad vode i naslonio je na usek kanala držeći me s leđa za okovratnik od košulje. Moje noge i ruke preplavilo je neko veliko zadovoljstvo. Protegao sam se. Oči su mi se zamorile i pekle su me; podigao sam desnu ruku da ih njom protrljam. Teško sam izveo taj pokret. Činilo mi se da mi je ruka teška. Jedva sam je podigao iz vode, a kad sam to najzad učinio, moja ruka je izronila prekrivena zapanjujućom masom zelene magle. Držao sam desnu ruku pred svojim očima. Video sam njenu konturu kao tamniju zelenu masu okruženu veoma intenzivnim zelenkastim sjajem. Hitro sam skočio na no-

ge, stao nasred vode i pogledao u svoje telo; moje grudi, ruke i noge bili su zeleni, tamnozeleni. Ta boja bila je tako intenzivna da mi se učinilo da je to neka lepljiva materija. Ličio sam na onu figuricu koju mi je don Huan pre više godina načinio od tatulinog korena.

Don Huan mi naredi da iziđem iz kanala. Po njegovom glasu osetih da je to važno i hitno.

»Zelen sam«, rekoh.

»Ne pričaj«, reče zapovednički. »Nemaš vremena. Izlazi odatle. Voda samo što te nije progutala. Izlazi iz vode! Napolje! Napolje!«

Silno uplašen, iskočih iz vode.

»Ovog puta moraš mi ispričati sve što se zbilo«, reče trezveno čim smo seli jedan naspram drugog u njegovoj sobi.

Nije ga zanimalo da mu pričam sve po redu; interesovalo ga je samo na šta sam naišao kad mi je rekao da gledam u obalu. Zanimali su ga detalji. Opisao sam mu zid koji sam video.

»Da li je taj zid bio levo ili desno od tebe?« upita.

Odgovorih mu da je zid bio pravo preda mnom. Ali on je uporno tvrdio da je morao biti levo ili desno.

»Kad si ga prvi put ugledao — gde je bio? Zatvori oči i ne otvaraj ih dok se ne setiš.«

On je ustao i okrenuo me; moje su oči bile sklopljene sve dok me nije postavio licem prema istoku, odnosno u istom pravcu u kome sam sedeo pored kanala. Pitao me je u kom sam se pravcu kretao.

Odgovorih da sam se kretao napred, išao pravo preda se. Insistirao je da se moram setiti i usredsrediti na ono vreme kad sam još vodu video kao mehuriće.

»U kome su pravcu tekli?« pitao je.

Don Huan je navaljivao na mene da se setim, i ja sam na kraju morao priznati da mi se čini kako su se ti mehuri kretali sleva nadesno. Nisam ipak u to bio potpuno siguran, kako je on želeo da budem. Dok me je tako uporno ispitivao, počeo sam da uviđam kako nisam u stanju da klasifikujem svoja zapažanja. Mehuri su se kretali udesno kad sam ih prvi put ugledao, ali kad su postali veći, leteli su na sve strane. Neki su, či-

nilo mi se, išli pravo na mene, a drugi su se razilazili u svim mogućim pravcima. Mehuri su se kretali iznad i ispod mene. U stvari, bilo ih je svuda oko mene. Sećam se da sam čuo njihovo rasprskavanje, prema tome morao sam ih opaziti i sluhom i vidom.

Kad su mehuri postali tako veliki da sam se mogao »popeti« na jedan od njih, »video« sam kako se taru jedan od drugog kao baloni.

Što sam se više prisećao raznih pojedinosti koje sam opazio, sve sam se više uzbuđivao. Međutim, don Huan je bio potpuno nezainteresovan. Rekao sam mu da sam ih video kako se rasprskavaju. To nije bio ni samo slušni, ni isključivo vizuelni efekat, nego nešto neodređeno, ali ipak kristalno jasno; ti mehuri su škripali dodirujući se. To nisam ni video ni čuo, nego sam osetio; ja sam bio sastavni deo tog šuma i kretanja.

Pričajući o tome šta sam doživeo, duboko sam se uzbudio. Uhvatio sam don Huana za ruku i drmusao je, od velikog uzbuđenja. Tada sam shvatio da ti mehuri nisu spolja bili ničim omeđeni, a ipak su iznutra bili šuplji, i njihove ivice su menjale oblik, bile nejednake pa čak ponekad i oštre. Spajali su se i razdvajali veoma brzo, ali njihovo kretanje ipak nije bilo munjevito. Kretali su se brzo, a u isto vreme i sporo.

Dok sam don Huanu pričao o tome, setio sam se još nečega: kvaliteta boje u kojoj su, čini se, ti mehuri bili. Bili su providni i veoma svetli, gotovo zeleni, iako to nije bila boja u onom smislu u kome sam navikao da vidim boje.

»Gnjaviš«, reče don Huan. »Sve to nije važno. Zadržavaš se na pogrešnim pojedinostima. Pravac je jedino što je tu važno.«

Mogao sam da se setim samo toga da sam se kretao, ali ne znam u kom pravcu; don Huan ipak zaključio da sam morao ići prema jugu, pošto su mehuri u početku stalno proletali na moju desnu stranu — na jug. Opet mi je energično zapovedio da se setim da li je onaj zid bio desno ili levo od mene. Upinjao sam se da se prisetim.

Kad me don Huan »pozvao« i ja, tako reći, izronio na površinu, čini mi se da je taj zid bio levo od mene.

Bio sam sasvim blizu njega pa sam mogao da razaznam udubljenja i ispuščenja od drvene armature ili kalupa u koji je beton bio izliven. To je bilo načinjeno od veoma uskih letvica tako da je njihov otisak delovao kompaktno. Zid je bio veoma visok. Video sam jedan njegov kraj i primetio da na drugom nema ugla, nego da zavija na drugu stranu.

Sedeo je ćuteći neko vreme kao da razmišlja kako bi se to moglo protumačiti; naposljetku reče da nisam učinio bogzna šta i da sam izneverio njegova očekivanja.

»Šta je trebalo da radim?«

On ne odgovori, nego samo coku usnama.

»Dobro si se pokazao«, reče. »Danas si naučio da se čarobnjak služi vodom da bi se kretao.«

»Ali jesam li *video*?«

Gledao me je sa čudnim izrazom lica. Kružio je očima i rekao da ću mnogo puta morati da uđem u zelenu maglu pre no što sam budem kadar da odgovorim na to pitanje. Vesto je usmerio razgovor u drugom pravcu i kazao da ja u stvari nisam naučio da se za kretanje koristim vodom, ali sam saznao da čarobnjak to može da čini, i da mi je namerno rekao da gledam na obalu kanala kako bih mogao da proverim svoje kretanje.

»Kretao si se veoma brzo«, reče, »išao si brzinom kojom se kreće onaj ko poznaje tu tehniku. Jedva sam te stizao.«

Molio sam ga da mi objasni šta se od početka dešavalo sa mnom. Smejao se, odmahivao lagano glavom kao da ne veruje u to što čuje.

»Uvek insistiraš da sve saznaš od početka«, reče. »Ali početka nema; on se nalazi samo u tvojim mislima.«

»Mislim da je početak ono kad sam seo pokraj kanala i pušio«, rekoh.

»Ali pre nego što si pušio ja sam morao da smislím šta ću s tobom da radim«, odvrati on. »Morao bih ti ispričati šta sam učinio, ali ne smem, jer bi me to

odvelo do nečega drugog. Možda bi ti štošta bilo jasnije kad ne bi razmišljao o počecima.«

»Kaži mi onda šta se zbilo kad sam sedeo na obali i popužio lulu.«

»Mislim da si mi sam to već rekao«, odgovori kroz smeh.

»Da li je išta od onoga što sam činio bilo važno, don Huane?«

On sleže ramenima.

»Sledio si tačno moja uputstva i zato ti nije bilo teško da ulaziš u maglu ni da iz nje izlaziš. Zatim si osluškivao moj glas pa si izronio na površinu kad god sam te zvao. To je bila vežba. Ostalo je bilo sasvim lako. Prosto si se prepustio magli da te nosi. Ponašao si se kao da znaš šta treba da činiš. Kad si se mnogo udaljio, opet sam te pozvao i rekao ti da gledaš u obalu da bi znao koliko si daleko bio. Onda sam te izvuкао napolje.«

»Hoćeš da kažeš, don Huane, da sam zaista putovao kroz vodu?«

»Jesi. I to veoma daleko.«

»Kako daleko?«

»Ti to ne bi poverovao.«

Pokušao sam da ga namamim da mi to kaže, ali on više nije hteo o tome da razgovara i rekao je da to za sada mora da se ostavi na miru. Ja sam navaljivao da mi bar nešto kaže.

»Ne volim kad ništa ne znam«, rekoh.

»Ti sam sebe dovodiš u taj položaj«, reče. »Misli na onaj zid koji si video. Sedi ovde na asuru i nastoj da se setiš svake pojedinosti na njemu. Onda ćeš možda i sam otkriti koliko si daleko otišao. Ja znam samo to da si putovao daleko. Znam po tome što sam te s teškom mukom jedva vratio ovamo. Da ja nisam bio pored tebe, mogao si odlutati da se nikada ne vratiš i u tom slučaju bi od tebe ostao samo tvoj leš pored kanala. A možda bi se i sam vratio. S tobom nikad nisam siguran. Prema tome, sudeći po naporu koji sam morao uložiti da bih te vratio ovamo, rekao bih kako nema sumnje da si bio u . . .«

Ćutao je poduže, gledajući me blagonaklono.

»Pa — možda si bio čak u planinama centralnog Meksika«, reče. »Ne znam dokle bi stigao, možda do Los Andelesa ili čak možda i do Brazila.«

Don Huan se sutradan vratio kući kasno po podne. Ja sam dotle zapisao sve čega sam se mogao setiti o svom zapažanju. Dok sam pisao, palo mi je na um da prošetam duž kanala i u jednom i u drugom pravcu kako bih proverio da li sam tu mogao videti bilo šta što bi u mojoj svesti moglo izazvati sliku onog zida. Pretpostavljao sam da sam, možda, u nekoj omamljenosti hodao po don Huanovom nagovoru i da me je on tada mogao navesti da obratim pažnju na neki zid na koji smo usput naišli. Izračunao sam da smo za ono vreme, od trenutka kad sam prvo ugledao maglu i časa kad sam izašao iz kanala i vratio se njegovoj kući, mogli preći najviše dve i po milje, ako me je on zaista naterao da hodam. I zato sam išao duž obala kanala po 3 milje u jednom i u drugom pravcu, pažljivo motreći ne bih li uočio nešto što me je moglo podsetiti na zid. Koliko sam mogao da vidim, voda je lu tekla običnim kanalom za navodnjavanje. Bio je širok 4 do 5 stopa celom svojom dužinom i ja tu nisam mogao naći ništa što bi me podsetilo na betonski zid, ili što bi mi nametnulo takvu sliku.

Kad je don Huan kasno po podne stigao kući, prišao sam mu želeći da mu pročitam svoje beleške. Nije hteo da me sluša i naterao me da sednem, a sam je seo nasuprot meni. Nije se smešio. Reklo bi se da je razmišljao, sudeći po njegovom prodornom pogledu koji se zadržao negde iznad horizonta.

»Držim da si sad već svestan«, reče tonom koji je odjednom postao veoma strog, »da je sve smrtno opasno. Voda je isto toliko smrtonosna kao i čuvar. Ako ne budeš dobro pazio, voda će te progutati. Juče se to zamalo nije desilo. Ali da bi neko bio uhvaćen u klopku, treba da pristaje na to. U tome je nevolja s tobom. Ti si spreman da se prepustiš.«

Nisam znao o čemu govori. Napao me je tako iznenada da nisam umeo da se snađem. Pomenuo je preko volje to da je išao u onaj klanac i da je tamo

»video« izvorskog duha, dodavši na kraju kako sam proigrao svoje izglede da ću »videti« vodu.

»Kako?« upitah iskreno zbunjen.

»Duh je sila«, reče on, »i kao takav, odgovara samo na snagu. Ne možeš se opušitati u njegovom prisustvu.«

»Kad sam se ja to opustio?«

»Juče, kad si pozeleneo u vodi.«

»Nisam se opuštao. Mislio sam da je to veoma važan trenutak i ispričao sam ti sve što mi se desilo.«

»Šta uobražavaš ko si ti da odlučuješ šta je važno a šta nije? Ti nemaš pojma o silama s kojima barataš. Izvorski duh postoji tamo u klancu i on ti je mogao pomoći; u stvari on ti je i pomogao dok nisi sve zabrljao. Sad ne znam šta će dalje s tobom biti. Podlegao si sili izvorskog duha i sad te on može uzeti kad god mu se prohte.«

»Jesam li pogrešio što sam gledao sebe kako zelenim?«

»Prepustio si se. Bio si voljan da se prepustiš. To nije bilo dobro. Rekao sam ti to već i opet ću ponoviti. U svetu magije možeš se održati samo ako si ratnik. Ratnik se prema svemu ponaša s poštovanjem i ne gazi ni po čemu ako baš ne mora. Ti se juče nisi ponašao s poštovanjem prema vodi. Inače se sasvim dobro ponašaš. Međutim, juče si se prepustio smrti kao prava budala. Ratnik se ne prepušta ničemu, pa čak ni svojoj smrti. Ratnik nije pokorni partner u odnosu na nju; neće ga ona lako uhvatiti, i ako se taj u bilo šta upusti, budi siguran da dobro zna šta radi.«

Nisam znao šta da mu odgovorim. Don Huan je bio bezmalo ljutit. To me uznemirilo. Don Huan se retko tako ponašao prema meni. Rekao sam mu da zaista nisam bio svestan da grešim. Posle nekoliko minuta napetog ćutanja skinuo je šešir, nasmešio mi se i rekao da treba da odem i da se njegovoj kući ne vraćam sve dok ne osetim da sam ovladao sobom i da se više neću bilo čemu prepuštati. Naglasio je da moram izbegavati vodu i da 3 do 4 meseca na smem do-dirnuti svoje telo.

»Mislim da neću moći izdržati bez tuširanja«, rekoh.

Don Huan se smejao toliko da su mu suze tekle niz obraze.

»Ne možeš bez tuširanja! Ponekad si toliko slab da pomislim kako me zavitlavaš. Ali ovo nije šala. Čovek ponekad zaista gubi vlast nad sobom i onda ga lako odvuku sile njegovog života.«

Rekao sam mu da čovek apsolutno ne može uvek da vlada sobom. On je, međutim, tvrdio da se ratniku nikad ništa ne dešava mimo njegove volje. Ja sam na to pomenuo nesrećne slučajeve i rekao da bi se ono što se meni desilo u kanalu moglo smatrati nesrećnim slučajem, pošto ja to nisam želeo niti sam, s druge strane, bio svestan da se ne ponašam kako treba. Govorio sam mu o raznim ljudima koje su snašle takve nevolje da se mogu objasniti samo kao nesrećni slučajevi; govorio sam naročito o Lukas, tom divnom starom Indijancu Jaki koji je bio teško povređen kad se prevrnuo kamion koji je on vozio.

»Čini mi se da je nemoguće izbeći nesrećne slučajeve«, rekoh. »Nema tog čoveka koji može da kontroliše sve oko sebe.«

»Tačno«, odbrusi don Huan. »Ali sve nije neizbežan nesrećni slučaj. Lukas ne živi kao ratnik. Da tako živi, znao bi da čeka, kao i to šta čeka, i ne bi pijan vozio taj kamion. Udario je u stene pored puta zato što je bio pijan i osakatio se ni za šta.

»Život je za ratnika strateška vežba«, produži don Huan. »Ali ti želiš da nađeš smisao života. Ratniku nije stalo do toga. Da je Lukas živeo kao ratnik — a imao je priliku za to kao i svi mi ostali — on bi svoj život postavio strateški. I tada, ako već nije mogao izbeći taj nesrećni slučaj u kome je polomio rebra, on bi našao načina da tu nevolju otkloni, da izbegne njene posledice, ili da se bori protiv njih. Da je Lukas ratnik, ne bi sedeo u svojoj prljavoj kući i umirao od gladi. Borio bi se do kraja.«

Pomenuh don Huanu drugu mogućnost, uzimajući njega za primer, i upitah ga šta bi se desilo kad bi

njemu u nekom nesrećnom slučaju bile odsečene obe noge.

»Ako to ne bih mogao da sprečim i ako bih izgubio noge«, reče, »onda više ne bih mogao da budem čovek, pa bih se pridružio onome što me čeka tu na polju.«

On širokim pokretom ruke pokaza oko sebe.

Rekoh da me nije dobro razumeo. Hteo sam da mu ukažem na to da niko živi ne može predvideti sve što može proizići iz njegovih uobičajenih, svakodnevnih postupaka.

»Ja mogu da ti kažem samo to«, reče don Huan, »da se ratnik ne da uhvatiti; on nikada ne stoji na drumu čekajući da ga ko premlati. Tako on svodi na najmanju moguću meru ono što bi ga nepredviđeno moglo snaći. To što ti nazivaš nesrećnim slučajevima često se veoma lako može izbeći, osim kad su u pitanju budale koje smušeno žive.«

»Ne može se stalno živeti po pravilima strategije«, rekoh. »Zamisli da te neko čeka naoružan jakom puškom s teleskopskim vizirom; taj bi te sasvim jasno video na daljini od pola kilometra. Šta bi ti radio?«

Don Huan me pogleda s nevericom pa prasnu u smeh.

»Šta bi ti radio?« ponovih.

»Kad bi me neko čekao s puškom opremljenom teleskopom?« reče, očigledno mi se rugajući.

»Kad bi te neko čekao u zasedi, skriven da ga ne vidiš. Ti tu ne bi ništa mogao. Ne možeš metak da zaustaviš.«

»Ne, ne mogu. Ali još ne razumem šta hoćeš tim da kažeš.«

»Hoću da kažem to da ti u takvoj situaciji sva tvoja strategija ne može nimalo pomoći.«

»A, može. Ako me neko čeka s puškom i teleskopom, ja prosto neću ići na tu stranu.«

Sledeći put sam pokušao da »vidim« 3. septembra 1969. Don Huan mi je dao da popušim dve lule mešavine. Neposredno dejstvo bilo je isto kao ono koje sam osetio u dva prethodna pokušaja. Sećam se, kad mi je telo bilo sasvim obamrlo, don Huan me uhvatio pod desno pazuhu i odveo do čestara koji se proteže miljama iza njegove kuće. Ne mogu da se setim šta smo don Huan i ja radili kad smo ušli u žbunje niti znam koliko smo dugo hodali; u jednom trenutku videh kako sedim na vrh jednog brdašca. Don Huan je sedeo lovo od mene dodirujući me. Nisam osećao njegov dodir, ali sam ga video krajičkom oka. Čini mi se da mi je govorio, mada nisam mogao da se setim njegovih reči. Ipak tačno znam šta mi je rekao i pored toga što ne mogu jasno toga da se setim. Činilo mi se da su njegove reči slične vagonima voza koji se udaljava, a poslednja reč je ličila na četvrtasti teretni vagon. Znam koja je bila ta poslednja reč, ali je nisam mogao ni izgovoriti ni jasno o njoj misliti. To je bilo stanje u kome sam bio napola budan a slika reči poput voza bila je kao u snu.

Onda sam sasvim slabo čuo don Huana kako mi govori.

»Sad moraš pogledati u mene«, reče okrećući moju glavu prema sebi. To mi je kazao 3 do 4 puta.

Pogledao sam ga i odmah uočio onu svetlost koju sam primetio već ranije u 2 maha dok sam gledao

u njegovo lice; to je bilo kretanje sa hipnotišućim dejstvom — svetlost se talasasto kretala u određenim delovima njegovog tela. Među njima nije bilo jasnih granica, ali ta talasasta svetlost nije se ni u jednom trenutku izlivala nego se kretala u okviru tih nevidljivih granica.

Zagledao sam se u taj svetleći predmet pred sobom, i on je odmah počeo da tamni gubeći svetlost a iz njenih poslednjih odsjaja izroniše poznate crte don Huanovog lica. Mora da sam tada opet usredsredio pogled na njega; don Huanovo lice iščeze i sjaj se pojača. Usredsredio sam pažnju na onaj deo njegovog lica koji je morao biti njegovo levo oko. Primetio sam da tu nema onog kretanja svetlosti. Otkrio sam nešto za što bi se moglo reći da liči na vrcanje varnica. To vrcanje je bilo ritmično i nešto nalik na čestice svetlosti zaista je snažno izletalo odatle i polazilo prema meni da bi se odmah vraćalo kao na lastiku.

Mora da je don Huan okrenuo moju glavu. Odjednom primetih da gledam u uzoranu njivu.

»Sad gledaj preda se«, čuh gde mi don Huan govori.

Preda mnom je, na odstojanju od, možda, dve stotine jardi, bilo jedno veliko, dugo brdo; cela njegova padina bila je uzorana. Horizontalne brazde su bile paralelne od podnožja sve do samog vrha brda. Zapazio sam da u toj uzoranoj njivi ima dosta kamenja a i 3 ogromna kamena koja su remetila pravilne crte tih brazda. Ispred mene bilo je neko žbunje od koga nisam mogao dobro da vidim uvalu ni klanac u podnožju brda. S tog mesta kanjon je ličio na dubok usek gde je zeleno rastinje bilo bujnije od onoga na golom brdu. Cinilo mi se da je to zelenilo sačinjeno od drveća koje raste u dnu klanca. Osetio sam da mi vetar duva u oči. Postadoh smiren i sasvim spokojan. Nisu se čule ni ptice ni insekti.

Don Huan mi se opet obrati. Bilo mi je potrebno nekoliko trenutaka da razumem šta govori.

»Vidiš li čoveka na njivi?« pitao me nekoliko puta.

Hteo sam da mu kažem da na njivi nema nikoga, ali nisam mogao da izgovorim te reči. Don Huan me

s leđa uhvati za glavu — mogao sam da vidim njegove prste nad svojim obrvama i na obrazima — i prisili me da gledam s jednog kraja njive na drugi, krećući lagano moju glavu zdesna nalevo pa opet nazad.

»Motri dobro na sve. Tvoj život može od toga da zavisi«, čuh kako mi jednako ponavlja.

Prisilio me je da 4 puta pređem pogledom 180° vizuelnog horizonta pred sobom. U jednom trenutku kad mi je okrenuo glavu sasvim ulevo, učini mi se da primećujem kako se nešto kreće po njivi. Krajičkom desnog oka zapazio sam za časak neko kretanje. Don Huan počeo glavu da mi okreće opet udesno i sad sam mogao da usredsredim pogled na pooranu njivu. Ugledao sam jednog čoveka kako ide duž brazda. Bio je to običan čovek, u odeći meksičkih seljaka; noge su mu bile u sandalama, nosio je svetlosive pantalone, a preko njih košulju s dugim rukavima od nebeljenog platna; na glavi je imao slamni šešir, a o desnom ramenu mu je visila mrka torba o remenu.

Don Huan je morao primetiti da sam video tog čoveka. Pitao me jednako da li taj čovek gleda u mene i da li mi se približava. Želeo sam da mu kažem kako se taj čovek udaljava, leđima okrenut meni, ali mogao sam reći samo: »Ne«. Don Huan mi reče da viknem ako se taj čovek okrene ili ako pođe prema meni, pa će mi on okrenuti glavu da bi me zaštitio.

Nisam se ni plašio niti strepeo od komplikacija. Hladno sam gledao u taj prizor. Onaj čovek zastade nasred njive. Stajao je oslonjen desnom nogom na ivicu velikog okruglog kamena, kao da vezuje sandalu. Onda se uspravio, izvukao kanap iz torbe i vezao ga oko svoje leve ruke. Okrenuo mi je leđa i, licem prema vrhu brda, počeo da gleda predeo pred sobom. Mislio sam da ga zagleda zbog toga što je glavu lagano okretao udesno; video sam mu profil, a onda je celim telom počeo da se okreće prema meni sve dok nije i gledao u mene. Trgnuo je glavom, ili načinio neki sličan pokret tako da sam sasvim pouzdano znao da me je video. Ispružio je levu ruku upirući njom u zemlju pred sobom, a onda je pošao prema meni držeći ruku i dalje u tom položaju.

»On dolazi!« viknuh bez ikakve teškoće.

Don Huan mi je sigurno okrenuo glavu na drugu stranu, jer odjednom otkrih da sad gledam u čestar. Rekao mi je da ne zurim ni u šta nego da »lako« gledam, prenoseći pogled s jednog predmeta na drugi. Dodao je i to da će stati nedaleko od mene a zatim poći prema meni, i naredio mi da tada uporno gledam u njega dok ga ne vidim kako svetli.

Video sam don Huana kako ide ka jednom mestu udaljenom od mene dvadesetak stopa. Koračao je tako neverovatno brzo i lako da sam teško mogao poverovati da je to don Huan. Okrenuo se potom licem prema meni i zapovedio mi da gledam u njega.

Njegovo lice je svetlelo; izgledalo je kao neka mrlja od svetlosti. Činilo se da mu se svetlost preliva preko grudi sve do pola njegovog tela. Imao sam isti utisak kao kad gledam u svetlost kroz poluspuštene kapke. Njegov sjaj, činilo mi se, prvo se širio a zatim gubio. Mora da je pošao prema meni, jer je sad svetlost bivala sve jača i jasnija.

Rekao mi je nešto. Upinjao sam se da razumem i više nisam video onaj sjaj, a onda ugledah don Huana onakvog kakvog ga obično viđam; bio je samo dve stope udaljen od mene. Seo je na zemlju, licem prema meni.

Kad sam usredsredio pogled na njegovo lice, opet sam primetio nejasan sjaj na njemu. Onda mi se učini da su po njegovom licu izukršteni tanki svetlosni zraci. To je bilo kao da neko baca na don Huanovo lice odsjaje sićušnih ogledalaca, ali, što je svetlost bivala jača, obrisi njegovog lica sve su se više gubili i ono opet postade onaj bezoblični sjajni predmet. Ponovo sam zapazio one pulsirajuće eksplozije svetlosti što su poticale iz onog dela njegovog lica gde se moralo nalaziti njegovo levo oko. Nisam usredsredio pažnju na to, već sam namerno zurio negde blizu toga gde se, pretpostavljam, nalazilo njegovo desno oko. Odmah opazih čisto, providno jezero svetlosti. To je bila tečna svetlost.

Primetio sam da opaziti znači nešto više nego videti; to znači i osetiti. To jezero tamne, tečne svetlosti imalo je neobičnu dubinu. Bilo je »prijateljski naklo-

njeno«, i »dobro«. Svetlost koja je odatle izbijala nije eksplodirala nego se lagano okretala ka svojoj unutrašnjosti, stvarajući pri tom izvanredne odraze. Ta svetlost me dodirivala veoma prijatno i nežno, smirivala me, i to je u meni izazivalo osećaj nečeg izvanrednog.

Video sam simetričan krug blistavih crtica svetlosti koje su se ritmično širile po vertikalnoj ravni jednog dela sjajne površine. Taj krug se širio sve dok nije pokrio gotovo svu tu sjajnu površinu a zatim se skupio i sažeo u svetlu tačku nasred blistavog jezera. Video sam kako se taj krug nekoliko puta širio i skupljao. Onda namerno načinih nekoliko koraka unazad ne skrećući pogleda tako da sam mogao da gledam sa oba oka. Sad sam razlikovao ritam oba ta tipa svetlosnih eksplozija. Don Huanovo levo oko slalo je svetlosne crtice koje su faktički izbijale iz vertikalne ravni, dok je desno emitovalo crtice koje su zračile ne izlazeći iz svoje ravni. Ritam ta 2 oka se smenjivao; svetlost levog oka eksplodirala je napolje dok su se oni snopovi svetlosti koji su zračili iz desnog skupljali i kružili prema svom središtu. Onda se svetlost desnog oka širila i prostirala po celoj površini dok bi se ona eksplozivna svetlost levog oka povlačila.

Don Huan me je morao još jednom okrenuti, jer sam sad opet gledao u pooranu njivu. Čuo sam ga kad mi je rekao da motrim na onog čoveka.

Čovek je stajao pored kamena i gledao u mene. Nisam mogao da razaznam crte njegovog lica, jer je ono dobrim delom bilo zaklonjeno šeširom. Ubrzo potom on gurnu torbu pod svoju desnu ruku i stade da se udaljava desno od mene. Otišao je gotovo do kraja te uzorane njive, skrenuo, i pošao prema jaruzi. Onda izgubih sposobnost koncentracije pogleda i on nestade, a s njim i sav taj prizor. Umesto njega, tu je opet bilo ono pustinjsko žbunje.

Ne sećam se kako sam se vratio don Huanovoj kući, niti se sećam šta je on činio da bi me »vratio«. Kad sam se probudio, ležao sam na svojoj asuri u don Huanovoj sobi. On mi je prišao i pomogao da ustanem. Bio sam ošamućen i osećao muku u stomaku.

Don Huan me hitro i spretno odvuкао u žbunje pored kuće. Tu sam povraćao, a on se smejao.

Posle toga mi je bilo bolje. Pogledao sam u časovnik; bilo je 11 sati uveče. Vratio sam se na spavanje i sutradan oko 1 po podne bio sam opet onaj stari ja.

Don Huan me stalno zapitkivao kako sam. Činilo mi se da sam rasejan. Nisam mogao ozbiljno da se koncentrišem. Hodao sam neko vreme oko kuće, a don Huan me je pažljivo motrio. Išao je stalno za mnom. Učini mi se da više nemam šta da radim pa opet zaspah. Probudio sam se kasno po podne, i bilo mi je mnogo bolje. Videh gomilu izgnječenog lišća svud oko sebe. U stvari, kad sam se probudio, video sam da ležim potrbuške na gomili lišća koje je jako mirisalo. Sećam se da sam taj miris osetio i pre nego što sam se sasvim probudio.

Otišao sam iza kuće i našao don Huana pokraj kanala. Kad je video da mu se približavam, pokušao je besomučnim mahanjem da me zadrži i natera da se vratim u kuću.

»Trči u kuću!« viknuo je.

Trkom se vratih u kuću, a ubrzo stiže i on.

»Ne idi nikada za mnom«, reče. »Ako želiš da me vidiš, čekaj me ovde.«

Izvinio sam mu se. On mi na to reče da ne gubim vreme u glupom izvinjavanju koje ne može da poništi moje postupke. Kazao mi je da me s teškom mukom vratio i da je sada kod vode intervenisao za mene.

»Moraćemo sad da rizikujemo i da te operemo u vodi«, reče.

Uveravao sam ga da se dobro osećam. On je dugo netremice gledao u moje oči.

»Pođi sa mnom«, pozva me. »Ja ću te spustiti u vodu.«

»Dobro mi je«, rekoh mu. »Vidiš, pišem beleške.«

On me snažno povuče sa asure uvis.

»Ne opuštaj se!« reče. »Za tren oka opet ćeš zaspiti. Sada možda više neću moći da te vratim.«

Otrčasm o iza njegove kuće. Pre nego što smo stigli do vode on mi je veoma dramatičnim glasom rekao

da čvrsto zažmurim i da ne otvaram oči dok mi ne naredi. Kazao mi je da bih mogao umreti ako i za trenutak pogledam u vodu. Vodio me za ruku i spustio u kanal, i to mi je prvo glavu gurnuo u vodu.

Žmurio sam dok me je on satima potapao u vodu i izvlačio iz nje. Promena koju sam osetio bila je velika. Ma šta da je bilo loše kod mene pre no što sam ušao u vodu bilo je tako suptilno da ja toga zaista nisam ni bio svestan sve dok to nisam uporedio s onim osećanjem da mi je prijatno i da sam svež koje me obuzelo kad me don Huan gnjurao u vodu kanala.

Voda mi uđe u nos i ja počeh da kijam. Don Huan me izvuče napolje i odvede svojoj kući, a ja sam za sve to vreme i dalje žmurio. Naterao me je da se pre-svučeni a zatim me odveo u svoju sobu, naložio mi da sednem na asuru, podesio položaj mog tela tako da budem okrenut u određenom pravcu, i onda mi rekao da otvorim oči. Otvorio sam ih i tako ustuknuo pred onim što sam video da sam morao da ga zgrabim za nogu. Za časak sam bio užasno zbunjen. Don Huan me čvoknu čukljevim ruke po samom temenu. To je bio hitar udarac, ni težak ni bolan, ali me nekako porazio.

»Šta ti je? Šta si video?« upita.

Kad sam otvorio oči, opet sam ugledao onaj isti prizor koji sam ranije gledao. Video sam istog onog čoveka, ali ovog puta on je bio tako blizu — samo što me nije dodirnuo. Video sam mu lice. Ono mi je odnekud bilo poznato. Malo je samo trebalo pa da znam ko je to. Kad me don Huan čuknuo po glavi, taj prizor se izgubio.

Pogledah gore u don Huana. Ruka mu je bila spremna da ponovo udari. Nasmeha se i upita me da li bih voleo da me još jednom čvrkne. Pustih njegovu nogu i opružih se na asuri. On mi naredi da gledam pravo preda se da se nipošto ne okrenem prema onoj vodi iza kuće.

Tada sam prvi put primetio da je u sobi mrkli mrak. Za časak nisam bio siguran da su mi oči otvorene. Dodirnuo sam ih rukama da se uverim. Pozvao sam glasno don Huana i rekao mu da s mojim očima nešto nije u redu; nisam video baš ništa, međutim, ma-

ločas sam ga video spremnog da me udari. Čuo sam ga gde se smeje iznad moje glave, udesno, a odmah potom on upali petrolejku. Moje oči su se za nekoliko sekundi navikle na svetlost. Sve je bilo onako kao što je uvek i bilo: zidovi od naboja i po njima obešeno čudno zgrčeno suvo korenje lekovitog bilja i svežnjevi trava, krov od rogozine, petrolejka okačena o gredi. Video sam tu sobu bezbroj puta, ali sad sam osetio da u njoj i u meni ima nešto jedinstveno. Sada prvi put nisam verovao u konačnu »realnost« mojih opažaja. Naslućivao sam to i ranije i možda sam to ponekad suviše intelektualno tumačio, ali još nikada nisam bio tako blizu ozbiljne sumnje. Ovog puta, međutim, nisam verovao da je ta soba »stvarna« i za trenutak sam imao čudan utisak da je i to prizor koji će nestati ako me don Huan čvrkne po temenu.

Zadrhtah iako mi nije bilo hladno. Kičmom su mi prolazili trnci. Glava mi je bila teška, naročito u onom delu iznad samog vrata.

Požalio sam mu se da mi nije dobro i ispričao šta sam video. On mi se smejao i rekao da je bedno prepustiti se strahu.

»Uplašen si iako se u stvari ne bojiš«, reče. »Video si saveznika kako te gleda, vrlo važno! Čekaj dok se s njim nađeš licem u lice pa onda napuni gaće.«

Naredio mi je da ustanem i odem do svojih kola, ne okrećući se prema vodi, i da tamo čekam dok on donese konopac i lopatu. Vozio sam po njegovom nalogu do mesta na kome smo našli jedan panj. Kopali smo po mraku s namerom da ga izvadimo iz zemlje. Satima sam veoma naporno radio. Nismo izvadili panj, ali ja sam se mnogo bolje osećao. Vratili smo se njegovoj kući, povećerali, i sve je opet bilo savršeno »stvarno« i obično.

»Šta je to sa mnom bilo?« upitah ga. »Šta sam juče radio?«

»Popušio si mene, a onda i saveznika«, odgovori on.

»Kako, molim?«

Don Huan se nasmeja pa reče kako ću sad od njega tražiti da mi ispriča sve od samog početka.

»Popušio si mene«, ponovi. »Zurio si u moje lice, u moje oči. Video si svetlosti koje označavaju ljudsko lice. Ja sam čarobnjak i ti si to video u mojim očima. Ali to ipak nisi znao, jer ti se sada to desilo prvi put. Oči ljudi nisu sve iste. To ćeš uskoro otkriti. A onda si popušio saveznika.«

»Misliš na onog čoveka na njivi?«

»Taj koji te je pozvao nije bio čovek, nego saveznik.«

»Kuda smo išli? Gde smo bili kad sam video tog čoveka, hoću da kažem saveznika?«

Don Huan pokretom brade pokaza na prostor pred svojom kućom i reče da me je odveo na vrh jednog brežuljka. Rekao sam mu da prizor koji sam video nema nikakve veze s pustinjским cestarom oko njegove kuće, a on odgovori da saveznik koji me je »zvao« nije iz ovog kraja.

»Odakle je on?«

»Uskoro ću te tamo odvesti.«

»Šta znači to što sam video?«

»Učio si da *vidiš* i to je sve, ali sad ćeš ostati bez gaća zato što se opuštaš; prepustio si se svom strahu. Možda bi dobro bilo da mi sad opišeš sve što si video.«

Kad sam počeo da mu opisujem kako mi je izgledalo njegovo lice, prekinuo me je rekavši da to uopšte nije važno. Kazao sam mu da sam ga bezmalo *video* kao »sjajno jaje«. Odgovorio mi je da to »bezmalo« nije dovoljno i da će mi biti potrebno još mnogo i vremena i truda dok ne dođem do toga da *vidim*.

Zanimao ga je prizor s uzoranim njivom, a uz to i svaki detalj koga sam se mogao setiti u vezi s onim čovekom.

»Taj te je saveznik zvao«, reče. »Okrenuo sam ti glavu kad ti je on prilazio ne zato što bi te ugrožavao nego zato što je bolje da čekaš. Ne žuriš nikuda. Ratnik nikada nije ni dokon ni u žurbi. Sresti se nepripremljen sa saveznikom isto je što i lava napasti predežom.«

Svidela mi se ta metafora. Obojica smo se slatko smejali.

»Šta bi se desilo da mi nisi okrenuo glavu?«

»Morao bi sam da je okreneš.«

»A da je nisam okrenuo?«

»Saveznik bi došao do tebe i smrtno bi te uplašio. Da si bio sam, mogao te i ubiti. Ne treba da budeš sam u planini ili pustinji dok ne budeš umeo da se odbraniš. Tu te saveznik može uhvatiti, ako si sam, i iskidati na paramparčad.«

»Šta znači ono što je on radio?«

»To što te pogledao znači da ti je pozeleo dobrodošlicu. Pokazao ti je da ti je potreban 'duholovac' i torbica, ali ne iz ovog kraja; njegova torba je iz drugog kraja ove zemlje. Ti ne možeš da napreduješ zato što su pred tobom 3 prepreke — to je ono veliko kamenje. I sasvim je izvesno da ćeš najbolju moć steći u kanjonima i jarugama; saveznik ti je prstom pokazao u jarugu. Ostalo u tom prizoru bilo je tu samo zato da ti pomogne da nađeš baš to mesto gde on prebiva. Znam gde je to mesto. Odvešću te tamo uskoro.«

»Hoćeš da kažeš kako zaista postoji taj predeo koji sam video?«

»Naravno.«

»Gde?«

»To ti ne mogu reći.«

»Kako ćeš ga naći?«

»Ni to ti ne mogu reći, i to ne zato što ne želim nego prosto zato što to ne bih umeo da ti objasnim.«

Želeo sam da saznam šta znači i to što sam video isti prizor kad sam bio u njegovoj sobi. Don Huan se nasmejao i imitirao me kako se držim za njegovu nogu.

»To je bila ponovna potvrda da te saveznik traži«, rekao je. »Želeo je da bude siguran da ti ili ja znamo kako te on pozdravlja dobrodošlicom.«

»A šta je s onim licem koje sam video?«

»To ti je lice poznato zato što ga zaista i znaš. Video si ga već ranije. Možda je to lice tvoje smrti. Uplašio si se, ali to je bilo zato što si bio nemaran. On te je čekao, a kad se pojavio, ti si podlegao strahu. Ja sam srećom bio tu i udario te, inače bi se on okrenuo protiv tebe, a tako bi ti i trebalo. Da bi se susreo

sa saveznikom, čovek mora da bude besprekoran ratnik, inače se saveznik može okrenuti protiv njega i uništiti ga.«

Don Huan me nagovorio da ne putujem sutradan u Los Anđeles. Izgleda da je smatrao kako se još nisam sasvim oporavio. Insistirao je na tome da sedim u njegovoj sobi, licem prema jugoistoku, kako bih sačuvao snagu. Seo je levo od mene, pružio mi beležnicu i rekao da sam ga ovog puta priklještio, jer mora ne samo da ostane sa mnom nego i da mi govori.

»U suton te moram opet odvesti do vode«, reče. »Još nisi čvrst i ne bi smeo čitav dan da budeš sam. Praviću ti društvo celo pre podne, i posle podne ćeš već biti u boljoj formi.«

Njegova briga za mene prilično me uplašila.

»Šta to kod mene nije u redu?«

»Napipao si saveznika.«

»Šta hoćeš tim da kažeš?«

»Danas ne smemo govoriti o saveznicima. Razgovarajmo o nečemu drugom.«

Ja zaista nisam želeo ni o čemu da razgovaram. Obuzela me neka zebnja i nemir. Ali don Huanu je ta situacija, izgleda, bila veoma smešna, jer se smejao sve dok mu suze nisu potekle.

»Nemoj mi reći da u vreme kad treba da govoriš ne možeš da smisliš šta bi kazao«, reče s mangupskim sjajem u očima.

Njegovo raspoloženje delovalo je na mene veoma umirujuće.

U tom trenutku jedina tema koja me zanimala bio je saveznik. Njegovo lice bilo mi je toliko poznato, a ipak ne bih rekao da sam ga poznavao ili video ikada ranije. To je bilo nešto drugo. Kad god sam počinjao da mislim na njegovo lice, u glavu bi mi silovito navrle druge misli kao da neki deo mene zna tu tajnu ali ne dopušta da joj se približi ostatak mene. Utisak da mi je saveznikovo lice poznato bio je toliko jeziv da me doveo u stanje morbidne melanholije. Don Huan je rekao da je to možda bilo lice moje smrti. Vero-

vatno su me te njegove reči porazile. Žarko sam želeo da ga zamolim da mi kaže nešto više o tome, ali mi se činilo da me don Huan drži na nekom odstojanju. Duboko sam uzdahnuo 2 do 3 puta pa bez uvijanja upitao:

»Šta je smrt, don Huane?«

»Ne znam«, odgovori on s osmehom.

»Mislim, kako bi opisao smrt? Meni je stalo do tvog mišljenja. Čini mi se da svako ima neko svoje određeno mišljenje o smrti.«

»Ne znam o čemu govoriš.«

U prtljažniku automobila imao sam *Tibetansku knjigu mrtvih*. Palo mi je na um da je iskoristim za temu našeg razgovora pošto se u njoj govori o smrti. Rekoh mu da ću mu čitati tu knjigu i htjedoh da ustanem, ali mi on reče da sedim pa ode sam po nju.

»Jutro nije pogodno vreme za čarobnjake«, reče objašnjavajući mi zašto moram da ostanem na miru. »Suviše si slab da bi izišao iz moje sobe. Ovde si zaštićen. Kad bi sad nekuda pošao, mogla bi te snaći užasna nesreća. Neki saveznik bi te mogao ubiti na drumu ili u čestaru, a kasnije, kad bi ljudi našli tvoj leš, rekli bi da si umro tajanstvenom smrću ili da je posredi nesrećan slučaj.«

Nisam bio ni u položaju ni u raspoloženju koji bi mi dopustili da osporavam njegove odluke, pa zato gotovo celo pre podne ostadoh u sobi čitajući i objašnjavajući mu neke delove tibetanske knjige. On je pažljivo slušao i nije me uopšte prekidao. Dvaput sam morao da prekinem za kraće vreme dok je on donosio vodu i jelo, ali čim bismo s tim završili, tražio je da čitam dalje. Činilo mi se da ga to veoma zanima.

Kad sam završio, pogledao me je.

»Ne razumem zašto ti ljudi govore o smrti kao da je ona slična životu«, reče tiho.

»Možda oni to tako shvataju. Misliš li da Tibetanci *vide*?«

»Ne bih rekao. Kad čovek nauči da *vidi*, onda ništa nije važnije od bilo čega drugog. Baš ništa. Kad bi Tibetanci mogli da *vide*, smesta bi uvideli da više ništa nije isto. Kad jednom progledamo i *vidimo*, ništa nam

više nije poznato; ništa ne ostaje onakvo kakvo smo poznavali kad još nismo *videli*.«

»Don Huane, možda svi ne *vide* isto?«

»To je istina. Ne vide svi isto. Ali to ipak ne znači da preovlađuje ono što označava život. Kad čovek nauči da *vidi*, više ništa nije isto.«

»Tibetanci očigledno misle da je smrt kao život. A šta ti misliš — kakva je smrt?« upitah.

»Mislim da smrt ne liči ni na šta i držim da Tibetanci tu govore o nečemu drugom. U svakom slučaju, tu ne govore o smrti.«

»Pa šta misliš, o čemu onda govore?«

»Možda mi ti to možeš reći. Ti si taj koji čita.«
Zaustih da kažem još nešto ali on počeo da se smeje.

»Možda Tibetanci zaista *vide*«, produži don Huan, »i ako je tako, onda su morali shvatiti da to što *vide* nema nikakvog smisla pa su napisali kojekakve gluposti zato što je za njih sve isto; u tom slučaju, to što su napisali i nisu nikakve gluposti.«

»Meni u stvari nije stalo do toga šta Tibetanci kažu«, rekoh, »ali mi je i te kako stalo do toga šta ti imaš da mi kažeš. Voleo bih da čujem šta misliš o smrti.«

Zurio je u mene za trenutak, a onda se zakikotao. Otvori širom oči i podiže obrve u komičnom izrazu iznenađenja.

»Smrt je zavojica«, reče. »Smrt je lice saveznika; smrt je sjajni oblak na horizontu; smrt je Meskalitov šapat u tvojim ušima; smrt su bezuba čuvarova usta; smrt je Henaro kad sedi na glavi; smrt sam ja kad govorim; smrt si ti i tvoja beležnica; smrt nije ništa. Ništa! Ona je ovde a ipak je nema.«

Don Huan se nasmeja od srca. Njegov smeh je bio kao pesma, imao je neki igrački ritam.

»Ne shvataš, a?« reče on. »Ne mogu ti reći šta je smrt. Ali možda bih ti nešto mogao reći o tvojoj smrti. Ne može se sasvim pouzdano znati kakva će ona biti, ali mogao bih ti reći kakva će možda biti.«

Tada se uplaših pa mu rekoh da želim da znam samo to kako smrt njemu izgleda; naglašavao sam da me njegovo mišljenje o smrti zanima uopšte, ali da

ne želim ništa da znam ni o čijoj smrti, a ponajmanje o svojoj.

»Ja o smrti mogu da govorim samo u vezi s ličnošćima«, odgovori on. »Želeo si da ti govorim o tvojoj smrti. Dobro! Onda nemoj da se plašiš da čuješ nešto o njoj.«

Priznao sam da sam suviše nervozan da bih mogao o njoj da razgovaram. Rekao sam mu da sam želeo da govorimo o smrti uopšte, kao onda kad mi je pričao o smrti svog sina Eulalija, kad je kazao da se život i smrt mešaju kao magla od kristala.

»Kazao sam ti da se život mog sina širio kad je on kao ličnost umirao«, reče. »Nisam govorio o smrti uopšte, nego o smrti svog sina. Smrt, bez obzira na to šta je ona, dovela je do toga da se njegov život širio izvan njega.«

Želeo sam zaista da razgovor usmerim dalje od pojedinosti, pa sam mu spomenuo kako sam čitao iskaze ljudi koji su bili mrtvi po nekoliko minuta, a onda uz stručnu lekarsku pomoć vraćeni u život. U svim tim slučajevima o kojima sam čitao, ti ljudi su po oživljavanju izjavili da ne mogu da se sete ničega; kada su umirali, osetili su samo da se sve oko njih zatamnjuje.

»To je sasvim razumljivo«, reče on. »Smrt ima dve faze. Prva je zatamnjenje. To je besmislena faza, veoma slična prvom, početnom dejstvu Meskalita u kome čovek oseća neku lakoću zbog koje je srećan, potpun i sve na svetu čini mu se skladno. Ali to je samo plitko stanje; ono se brzo gubi i čovek ulazi u drugu, novu oblast — oblast oporosti i moći. Ta druga faza je pravi susret s Meskalitom. Smrt je veoma slična tome. Prva faza je plitko zatamnjenje. Ali druga je ona prava u kojoj se čovek susreće sa smrću; to je kratak tren, posle onog početnog zatamnjenja, i tada otkrivamo da smo, nekako, opet ono što smo bili. Tek tada nas smrt udari s nemim besom i silinom sve dok nam život sasvim ne rastoči.«

»Kako možeš biti siguran da govoriš o smrti?«

»Imam svog saveznika. Dimčić mi je sasvim jasno i nedvosmisleno pokazao moju rođenu smrt. Zato i mogu da govorim samo o smrti ove ili one ličnosti.«

Don Huanove reči izazvale su u meni duboku zebnju, privlačeći i odbijajući me istovremeno. Činilo mi se da će mi otvoreno, s uobičajenim pojedinostima pričati o mojoj smrti i da će mi reći kad i kako ću umreti. I sama pomisao na to bacala me u očajanje, a u isti mah je izazivala moju radoznalost. Naravno, mogao sam ga zamoliti da mi opiše svoju smrt, ali smatrao sam da to ne bi bilo lepo pa sam tu misao odmah odbacio.

Izgleda da je don Huan uživao u mojoj nedoumici. Sav se grčio od smeha.

»Da li bi želeo da čuješ kakva će biti tvoja smrt?« upita me s detinjastom radošću na licu.

Njegovo nestašno zadirkivan je delovalo je umirujuće na mene. Od toga se moja zebnja gotovo sasvim raspršila.

»Dobro, de, kaži mi«, odgovorih, ali me glas izdade.

On se nasmeja na sav glas. Držao se za trbuh, prevaleo na pod postrance i ponavljao podrugljivo: »Dobro, de, kaži mi«, imitirajući moj glas. Onda se uspravi i sede, tobože ukočeno, pa reče drhtavim glasom: »Drugi stupanj tvoje smrti biće po svoj prilici ovakav.«

Njegove oči posmatrale su me, činilo mi se, s iskrenom radoznalošću. Nasmejao sam se. Jasno sam shvatio da se jedino šalom može ublažiti pomisao na nečiju smrt.

»Ti mnogo voziš«, produži on, »pa ćeš se, možda, u jednom trenutku opet naći za volanom. To će biti veoma brz osećaj tako da nećeš imati vremena da o njemu razmisliš. Odjednom ćeš, recimo, uhvatiti sebe kako voziš kao i toliko hiljada puta pre toga. Ali, pre nego što stigneš bilo šta da se upitaš, primetićeš neku čudnu formaciju pred svojim vetrobranom. Ako bi je bolje zagledao, video bi da je to oblak sličan kakvoj sjajnoj zavojici. Ličiće, recimo, na lice koje se nalazi nasred neba, tačno pred tobom. Dok ga budeš posmatrao, videćeš da će se ono povlačiti sve dok ne postane samo sjajna tačka u daljini, a zatim ćeš primetiti da opet počinje da ti se približava; kretaće se sve brže i brže, a onda će za tren oka tresnuti o tvoj vetrobran.

Ti si snažan; siguran sam da će smrt morati da te opauči 2 do 3 puta da bi te dokusurila.

»Tada ćeš već znati gde si i šta se s tobom zbiva; ono lice će se opet vratiti i zauzeti svoje mesto na horizontu, a onda će ponovo velikom brzinom nasrnuti i tresnuti te. To će lice ući u tebe i ti ćeš tada znati da je to sve vreme bilo lice saveznika, ili moje kad ti govorim, a možda i tvoje rođeno kad pišeš. Smrt za sve to vreme nije bila ništa. Ništa. Bila je jedna od bezbroj tačkica, zagubljena među listovima tvoje beležnice. Ali ona će ipak s neobuzdanom silinom ući u tebe i prisiliće te da se širiš; spljoštiće te i rastegnuti preko neba i zemlje pa čak dalje i od toga. A ti ćeš biti nalik na maglu od sićušnih kristala koja se udaljava i odlazi sve dalje i dalje.«

Njegov opis moje smrti veoma me impresionirao. Očekivao sam da ću čuti nešto drugo. Dugo nisam mogao ništa da kažem.

»Smrt ulazi kroz stomak«, produži on. »Tačno kroz pukotinu volje. To je najvažniji i najosetljiviji deo kod čoveka. To je onaj deo u kome se nalazi volja, a takođe i deo tela kroz koji svi mi umiremo. Znam to zato što me moj saveznik vodio do tog stupnja. Čarobnjak štимуje svoju volju na taj način što dopušta da ga smrt savlada, ali kad se spljošti i počne da se širi, njegova nepogrešiva volja stupa u dejstvo i on opet skupi maglu u jednu osobu.«

Don Huan sad načini čudan pokret. Otvori ruke, raširivši prste, kao dve lepeze, podiže ih do visine lakata pa ih okrenu tako da je palčevima dodirivao svoje slabine, a onda ih lagano sastavi nasred svog tela, iznad samog pupka. Tu ostadoše neko vreme. Njegove mišice su drhtale od napora. Onda je podigao ruke uvis dok vrhovima trećih prstiju nije dodirnuo čelo, a zatim ih opet vratio u isti položaj na sredinu svog trbuha.

To su bili veoma upečatljivi pokreti. Don Huan ih je izveo s takvom snagom i lepotom da sam bio ushićen.

»Volja drži čarobnjaka na okupu«, reče, »ali kako s godinama biva sve slabiji, i njegova volja vene, pa

neminovno nastupi trenutak kad on više ne može da zapoveda svojoj volji. Tada više nema čim da se odupre nemoj sili svoje smrti, i njegov se život izjednačuje sa životom svih drugih ljudi, pa se onda magla širi izvan međa njegovog života.«

Don Huan me gledao netremice i zatim je ustao. Ja sam drhtao.

»Možeš sada da ideš u čestar«, reče. »Prošlo je podne.«

Bilo mi je potrebno da tamo odem, ali nisam se usudio. Rekao bih da sam bio nervozan pre nego uplašen. Ali saveznika se više nisam bojao.

Don Huan reče da nije važno kako se osećam sve dok sam »čvrst«. Uveravao me je da sam u odličnoj formi i da slobodno mogu da odem u čestar, pod uslovom da se ne približavam vodi.

»To je nešto drugo«, reče. »Ja te moram još jednom oprati, zato vodi ne prilazi.«

Docnije, po podne, zaželeo je da ga odvezem u obližnji grad. Rekao sam mu da će mi vožnja dobro doći, zato što sam još ošamućen; za mene je bila jeziva pomisao da se čarobnjak zaista igra svojom smrću.

»Težak je teret biti čarobnjak«, reče umirujući me. »Rekao sam ti već da je mnogo bolje da čovek nauči da *vidi*. Onaj ko *vidi* je sve; čarobnjak je bedan u poređenju s njim.«

»Šta je magija, don Huane?«

Gledao me je dugo gotovo neprimetno odmahujući glavom.

»Magija je to kad usmeriš svoju volju na ključni zglob nečega«, odgovori. »Magija je mešanje u nešto drugo. Čarobnjak traži i nalazi ključni zglob svega na što želi da utiče, a onda svoju volju usmerava na nje-ga. Čarobnjak ne mora da *vidi* da bi bio čarobnjak; on samo mora da zna kako treba da se služi svojom voljom.«

Zamolio sam ga da mi objasni šta podrazumeva pod ključnim zglobom. Razmišljao je neko vreme, a onda rekao da zna šta su moja kola.

»To je očigledno motor«, rekoh.

»Hoću da kažem da su tvoja kola svećice. To je za mene ključni zglob. Mogu na njih da usmerim svoju volju i tvoja kola onda neće funkcionisati.«

Don Huan uđe u moja kola i sede. Dade mi znak da i ja uđem smeštajući se pri tom udobno na sedištu.

»Gledaj dobro šta ću sad raditi«, reče. »Ja sam gavrani pa ću prvo da rastreseni perje.«

Protresao je drhtanjem celo telo. Njegovi pokreti su me podsećali na vrapca kad kvasi perje u bari. Spustio je glavu kao ptica kad spušta kljun u vodu.

»Ovo mi zaista prija«, reče, pa se nasmeja.

Njegov smeh je bio čudan. Delovao je omamljujuće na mene. Setio sam se da sam ga već mnogo puta čuo da se tako smeje. Možda to do sada nisam dovoljno jasno zapazio zato što se nikada nije tako dugo smejaio preda mnom.

»Gavrani zatim razmrda vrat«, reče, pa počeo da izvinjava vrat i da trlja obraze o ramena. »Posle toga gleda u svet jednim okom, pa onda drugim.«

Glava mu se zatresla kad je navodno prestao da gleda svet jednim okom i prebacio vid u drugo. Njegov smeh bio je sad piskaviji. Imao sam glup utisak da će se on tu pred mojim očima pretvoriti u gavran. Hteo sam tu misao da odagnam smehom, ali bio sam gotovo sasvim oduzet. Stvarno sam osećao kako me sa svih strana obavlja neka sila. Nisam bio ni uplašen, ni ošamućen, niti pospan. Koliko sam mogao da prosudim, moja čula nisu bila nimalo oštećena.

»Upali sad motor«, reče don Huan.

Okrenuo sam ključ i automatski spustio nogu na papučicu za gas. Pokretač počeo da vergla, ali se motor ne upali. Don Huanov smeh bio je tiho, ritmično kokodakanje. Pokušah opet, pa opet. Proveo sam možda desetak minuta uzalud pokušavajući da uključim motor. Don Huan je stalno kokodakao. Onda digoh ruke od toga i zavalih se na sedištu, teške glave.

On prestade da se smeje pa me dobro zagleda, i ja sam tada »znao« da me njegov smeh doveo u nekakav trans sličan hipnozi. Iako sam bio potpuno svestan svega što se zbivalo, osećao sam da nisam sasvim onaj uobičajeni ja. Dok sam uzalud pokušavao da pokre-

nem motor, bio sam veoma krotak, gotovo obamro. Imao sam utisak da don Huan nešto čini ne samo s mojim kolima nego i sa mnom. Kad je prestao da se kikoće, bio sam siguran da su njegove čini prošle pa sam impulzivno opet uključio starter. Bio sam potpuno uveren da me don Huan hipnotisao svojim smehom i naveo da poverujem kako ne mogu da pokrenem motor. Krajičkom oka video sam kako me radoznalo posmatra dok sam okretao ključ i besno pritiskao papučicu za gas.

Don Huan me blago potapša rekavši da ću od gneva opet postati »čvrst« pa da onda možda neće morati da me pere vodom. Što moj bes bude više rastao, to ću se brže povratiti od svog susreta sa saveznikom.

»Ne ustručavaj se«, čuh gde mi don Huan kaže. »Udari kola slobodno.«

Zaori se njegov prirodni, uobičajeni smeh, i ja se osetih smešan i pokunjeno se i sam nasmejah.

Malo kasnije don Huan reče da je oslobodio kola. Motor se pokrenuo!

28. septembar 1969.

Don Huanova kuća delovala je nekako sablasno. U prvi mah sam pomislio da se on skriva negde oko kuće zato što želi da me uplaši. Dozivao sam ga, a onda skupio hrabrost i ušao u kuću. Don Huan nije tu bio. Dve kese namirnica koje sam doneo ostavih na gomilu drva pa sedoh da ga čekam, kao i toliko puta pre toga. Ali posle tolikih godina druženja s don Huanom sad sam se prvi put plašio da ostanem sam u njegovoj kući. Osećao sam nečije prisustvo, kao da se tu sa mnom nalazi neko nevidljiv. Setio sam se tada da sam pre više godina imao isto ovakvo neodređeno osećanje da se nešto nepoznato šunja oko mene kad sam sam. Skočih na noge pa istrčah napolje.

Došao sam da kažem don Huanu kako je kumulativno dejstvo mojih pokušaja da »*vidim*« počelo da ostavlja traga na meni. Nelagodno sam se osećao; nejasno sam se plašio bez ikakvog određenog razloga; zamarao sam se bez ikakvog prethodnog napora. Onda me moja reakcija na činjenicu da sam sam u don Huanovoj kući navela na to da se sasvim jasno setim kako je počeo i rastao taj strah u meni.

Taj strah se pojavio pre više godina, kad me don Huan prisilio na veoma čudan susret s jednom vešticom, ženom koju je nazivao »La Katalina«. To je počelo 23. no-

vembra 1961, kad sam ga našao gde u kući leži sa iščašenim zglobovom. Objasnio mi je da ima neprijatelj, vešticu koja može da se pretvori u kosa; ona je pokušala da ga ubije.

»Čim opet prohodam, pokazaću ti tu ženu«, reče don Huan. »Moraš znati ko je ona.«

»Zašto ona želi da te ubije?«

On nestrpljivo sleže ramenima i ne htede više ništa da mi kaže.

Posle 10 dana opet sam ga posetio i zatekao sasvim zdrava. Okretao je nožni zglob ulevo i udesno pokazujući mi kako je sad dobro. Svoje brzo ozdravljenje pripisivao je kalupu koji je sam načinio.

»Dobro je što si došao«, reče. »Danas ću te povesti na jedan kratak put.«

Rekao mi je zatim da ga vozim u jedan pust kraj. Stali smo tu; don Huan ispruži noge i smesti se udobno na sedištu kao da će malo da odrema. Rekao mi je da se i ja opustim i da budem sasvim miran; dodade da do mraka moramo da budemo što je moguće više neupadljivi jer je kasno po podne veoma opasno vreme za posao koji nam predstoji.

»A kakav nam to posao predstoji?« upitah.

»Došli smo ovamo da uhvatimo La Katalinu«, odgovori on.

Kad se već bilo dobro smrklo, izišli smo iz kola i veoma lagano i nečujno otišli u pustinjski čestar.

S mesta na kome smo zastali mogao sam da razaznam crne obrise brda levo i desno od nas. Nalazili smo se u ravnom, dosta širokom kanjonu. Don Huan mi je dao podrobna uputstva o tome kako da ostanem gotovo prilepljen uz taj cestar i učio me kako da sedim na »bdenju«, kako je on to nazvao. Kazao mi je da desnu nogu podvijem pod svoju levu butinu, a da levu nogu držim kao da čučim. Objasnio mi je da ta podvijena noga treba da mi posluži kao opruga da bih mogao veoma hitro da ustanem, ako bude potrebno. Onda mi zapovedi da sednem okrenut prema zapadu, jer se kuća te žene nalazila u tom pravcu. On je seo desno od mene i prišapnuo mi da usredsredim pogled na zemlju, mo-

treći, ili tačnije, čekajući na talas povetarca pod kojim će se žbunje lako poviti. Kad god bi povetarac dodirnuo žbunje u koje sam zurio, trebalo je da vidim vešticu u svom njenom »veličanstvenom, opakom sjaju«. Don Huan je doslovno tako rekao. Kad sam ga zamolio da mi to поближе objasni, odgovorio je da treba da pogledam uvis čim primetim to talasanje pa ću to i sam videti, jer je »veštica u letu« tako jedinstven prizor da se re-ima ne da iskazati.

Povetarac je stalno duvao i meni se mnogo puta učinilo da sam primetio talasanje u žbunju. Svaki put sam pogledao gore, spreman da doživim nešto van ovoga sveta, ali ništa nisam video. Kad god je vetar povijao žbunje, don Huan bi snažno udarao nogom o zemlju i okretao se mašući rukama kao bičevima. Njegovi pokreti bili su neobično snažni.

Pošto je propalo nekoliko mojih pokušaja da vidim vešticu »u letu«, bio sam uveren da neću doživeti ništa vanzemaljsko, ali don Huanovo ispoljavanje »moći« bilo je tako izvanredno da nisam imao ništa protiv toga da tu provedem celu noć.

U cik zore don Huan sede pored mene. Izgledao je potpuno iscrpljen. Kretao se s teškom mukom. Legao je na leđa i promrmljao kako mu nije pošlo za rukom da »probode onu ženu«. Te reči su me veoma zainteresovale; ponovio ih je nekoliko puta, a glas mu je svaki put zvučao sve potištenije, sve očajnije. Obuzela me neobična strepnja. Videh da svoja osećanja mogu sasvim lako da ulijem u don Huanovo raspoloženje.

Tokom nekoliko meseci don Huan nije ni jednom jedinom reči pomenuo ni taj događaj ni tu ženu. Mislio sam da je zaboravio na to, ili da je našao neko rešenje za taj problem. Međutim, jednog dana sam ga zatekao veoma uzbuđena i on mi je rekao, na način koji je potpuno odudarao od njegove urođene smirenosti, da je »kos« stajao pred njim prošle noći, bezmalo ga dodirujući, a da se on nije čak ni probudio. Ta žena je bila toliko lukava da nije ni osetio da je ona tu. Probudio se, kaže, srećom iznenada, u pravom trenutku da zametne ljuti boj za sopstveni život. Don Huanov glas je bio

dirljiv, gotovo patetičan. Obuze me silno sažaljenje i briga za njega.

Tamnim i dramatičnim glasom tvrdio je opet da ne može nikako da je zaustavi i da će onaj dan kad ona ponovo dođe biti njegov poslednji dan na ovom svetu. Ražalostio sam se i malo je trebalo pa da zaplačem. Čini se da je don Huan primetio da sam iskreno zabrinut za njega i nasmejao se, rekao bih, hrabro. Potapšao me po leđima i rekao da ne brinem za njega; nije on još izgubljen, jer raspolaže još jednim adutom.

»Ratnik živi strateški«, reče s osmehom. »Ratnik nikada ne nosi teret kojim ne može da rukuje.«

Don Huanov osmeh rasterao je moje turobne zle slutnje. Odjednom se osetih razdragan i obojica se nasmejasm. On me pomilova po glavi.

»Znaš, od svega na ovom svetu ti si moj poslednji adut«, reče iznenada gledajući me pravo u oči.

»Molim?«

»Ti si mi adut u borbi s tom vešticom.«

Nisam razumeo šta želi tim da kaže i on mi je objasnio da me ta žena ne poznaje i da ću moći lako da je »probodem«, ako samo budem postupao po njegovim uputstvima.

»Kako to misliš da je ,probodem'?«

»Ne možeš je ubiti, ali možeš da je probušiš kao balon. Ako to učiniš, ona će me ostaviti na miru. Ali ne misli sada na to. Reći ću ti šta treba da činiš kad dođe vreme za to.«

Prošlo je nekoliko meseci. Zaboravio sam taj događaj i iznenadio se kad sam jednog dana stigao do njegove kuće; don Huan je istrčao iz nje i nije mi dopustio da iziđem iz automobila.

»Moraš odmah da odeš«, šaptao mi je sa zastrašujućim uzbuđenjem u glasu. »Dobro me slušaj. Kupi lovačku pušku, ili bilo koju drugu kako god znaš i umeš; nemoj mi doneti svoju pušku, razumeš? Nabavi bilo koju, samo ne svoju, i odmah je donesi ovamo.«

»Šta će ti lovačka puška?«

Idi sad!«

Vratio sam se s lovačkom puškom. Nisam imao dovoljno novca da kupim novu, ali jedan prijatelj mi je

pozajmio svoju staru pušku. Don Huan je nije ni pogledao; objasnio mi je kroz smeh da je bio onako užurban sa mnom zato što je kos bio na kućnom krovu, i što on nije želeo da me ta veštica vidi.

»Kad sam video kosa na krovu, palo mi je na um da bi mogao da doneseš lovačku pušku i da je njom prostreliš«, reče don Huan energično. »Ne želim da se tebi bilo šta desi, i zato sam ti predložio da kupiš ili na bilo koj drugi način nabaviš pušku. Znaš, tu pušku moraš uništiti čim obaviš zadatak.«

»O kakvom mi to zadatku govoriš?«

»Moraš pokušati da tu ženu prostreliš lovačkom puškom.«

Naterao me da očistim pušku trljajući je svežim lišćem i stabljikama neke biljke naročitog mirisa. On je istrljao dva metka i stavio ih u cevi. Onda mi je naložio da se sakrijem negde pred njegovom kućom, da tu čekam dok se kos ne spusti na krov i da onda pažljivo nanišanim i opalim iz dvocevke. Iznenadenje će, pre nego meci, prostreliti tu ženu, i ako budem moćan i odlučan, mogao bih je naterati da don Huana ostavi na miru. Zato moram precizno da gađam, a i moja odluka da je prostrelim mora biti isto tako čvrsta.

»Moraš viknuti u trenutku kad budeš pucao«, reče.

»To mora biti moćan i prodoran uzvik.«

Posle toga nabacao je na gomilu svežnjeve bambusovih prutova i drugog granja, desetak stopa od svoje *ramade*. Naredio mi je da se naslonim na tu gomilu granja, što sam i učinio, i taj polusedeći položaj mi je bio prijatan. Leđima sam se naslonio na granje i mogao dve duboke rupe šiljatom gvozdenom šipkom, žabo u sam dobro da vidim krov pred sobom.

Don Huan reče da je rano i da se veštica neće još pojaviti, pa prema tome imamo vremena da do sutona obavimo sve pripreme; tada će se on tobože zaključati u kuću da bi je privukao i izazvao da ga ona opet napadne. Rekao mi je da se lepo smestim tako da mogu da pucam ne pokrećući se. Naterao me da 2-3 puta nišanim na krov i zaključio da je pokret kojim dižem pušku do ramena i zatim nišanim suviše spor i nespretn pa mi je sam načinio oslonac za pušku.

Dve grane s rakijama na gornjem delu i između njih vezao dugačku motku. Ta njegova naprava bila mi je oslonac tako da je moja puška mogla stalno da bude uperena u krov.

Don Huan pogleda u nebo pa reče da mu je sad vreme da ode u kuću. Ustao je i mirno ušao unutra, opomenuvši me još poslednji put da moj zadatak nije nikakva šala i da prvim metkom moram pticu da pogodim.

Kad je on otišao, suton se zadržao još nekoliko minuta, a onda se sasvim smrklo. Činilo se kao da je mrak čekao da ostanem sam pa da se odjednom spusti na mene. Pokušao sam da usredsredim pogled na krov koji se ocrtavao prema nebu; na horizontu je neko vreme bilo dovoljno svetlosti tako da se obris krova još video, ali onda se nebo zacrnelo i ja više nisam mogao gotovo ni kuću da razaznam. Satima sam motrio na krov i nisam ništa primetio. Video sam par sova kako lete ka severu; raspon njihovih krila bio je tako veliki da se nije moglo pretpostaviti da su to kosovi. Ali u jednom trenutku jasno sam opazio kako se jedna manja crna ptica spušta na krov. To je sasvim izvesno bila ptica! Moje srce počeo jako da bije, a u ušima mi je zujalo. Nanišanih u mraku, povukoh oba oroza i sad se zaori glasan prasak. Osetio sam kako mi je kundak posle pucnja snažno udario u rame i čuo sam neobično prodoran i užasan ljudski krik. Bio je glasan i jeziv i činilo se da dopire s krova. Za časak sam bio potpuno zbunjen. Onda se setih da me je don Huan upozorio da treba da viknem u trenutku kad budem pucao, a ja sam to zaboravio da učinim. Pomislih kako bi trebalo da opet stavim metke u pušku, kad don Huan otvori vrata i istrča iz kuće noseći petrolejku. Izgledao je veoma uznemiren.

»Mislim da si je pogodio«, reče. »Moramo sad da nađemo tu mrtvu pticu.«

Doneo je lestvice i ja sam morao da se popnem na njih i gledam u *ramadu*, ali tu ništa nisam mogao da nađem. Onda se popeo i on i gledao neko vreme, takođe bez uspeha.

»Možda se ptica raspala u paramparčad«, reče don Huan, »ako je tako, moramo naći bar jedno njeno pero.«

Prvo smo pregledali prostor oko *ramade*, pa zatim i oko cele kuće. Pri svetlosti petrolejke tražili smo sve do jutra, a onda smo ponovo počeli da pretražujemo prostor na kome smo tragali prethodne noći. Oko 11 časova pre podne don Huan obustavi traganje. Sede, neraspoložen, osmehnu mi se pokunjeno i reče da mi nije pošlo za rukom da zaustavim njegovog neprijatelja, i da njegov život više ne vredi ni prebijene pare, jer ta žena, razdražena, sad gori od želje da mu se osveti.

»Ali tebi ne pretila opasnost«, reče don Huan, umirujući me. »Ta žena te ne poznaje.«

Kad sam išao ka kolima, da bih pošao kući, upitao sam ga da li moram da uništim pušku. On mi odgovori da puška nije ništa učinila i da treba da je vratim njenom vlasniku. Zapazio sam da je don Huanov pogled pun dubokog očajanja. To me toliko tronulo da sam gotovo zaplakao.

»Šta bih mogao učiniti da ti pomognem?« upitao sam ga.

»Ništa ne možeš učiniti«, odgovori don Huan.

Ćutali smo neko vreme. Želeo sam odmah da pođem. Bio sam veoma potišten i nelagodno sam se osećao.

»Da li bi ti zaista pokušao da mi pomogneš?« upita me don Huan detinjastim glasom.

Ponovio sam da mu potpuno, svim svojim bićem, stojim na raspolaganju, i rekoh da sam mu toliko privržen da bih učinio ni sam ne znam šta samo da mu pomognem.

Don Huan se nasmeši i upita da li to ozbiljno mislim, na što ja opet ponovih svoju žarku želju da mu pomognem.

»Ako ti to ozbiljno misliš«, reče, »onda za mene možda još ima nade.«

Izgledao je oduševljen. Osmehivao se široko i nekoliko puta je pljesnuo rukama, što uvek čini kad želi da izrazi zadovoljstvo ili radost. Ta promena njegovog

raspoloženja bila je tako velika da sam se i ja razvedrio. Odjednom sam osetio da su moje neraspoloženje i potištenost pobedjeni i da je život, neobjašnjivo, opet postao uzbudljiv. Don Huan sede, a za njim i ja. Gledao me dugo, a onda počeo da mi veoma smireno i odmereno govori o tome kako sam ja u stvari jedini čovek koji mu u tom trenutku može pomoći, te da će me on zato zamoliti da učinim nešto veoma opasno i sasvim izuzetno.

Zastao je za časak kao da očekuje da opet potvrdim svoju nameru, i ja mu ponovo rekoh da nepokolebljivo želim da učinim za njega sve što treba.

»Ja ću ti dati oružje kojim ćeš je proburaziti«, reče.

Izvadi potom nekakav dug predmet iz svoje torbe i dade mi ga. Ja ga uzeh i zagledah. Umalo mi ne ispade iz ruke.

»To je divlji vepar«, produži on. »Moraš je njim probosti.«

Predmet koji sam držao u ruci bio je prednji papak divljeg vepara. Koža je bila ružna, a čekinjice odvratne pri dodiru. Sam papak bio je neoštećen i njegove dve polovine široko razdvojene kao da je ta noga bila rastegnuta. To je grozno izgledalo i meni se smučilo dok sam u to gledao. On hitro uze papak od mene.

»Moraš joj ovog divljeg vepara zabiti tačno u pupak«, reče don Huan.

»Molim?« jedva izustih.

»Moraš da držiš divljeg vepara levom rukom i njom je moraš udariti. Ona je veštica i divlji vepar će ući u njen trbuh i niko na ovom svetu, osim druge veštice ili čarobnjaka, neće videti da je on tu zaboden. Ovo nije obična borba, nego obračun čarobnjaka. Ako je ne probodeš, ti se izlažeš opasnosti da te ona ubije tu na licu mesta, ili će te ko od njenih prijatelja ili rođaka ubiti iz puške, ili izbosti nožem. A može se isto tako desiti da ti ne fali ni dlaka s glave.

»Ako ti pođe za rukom da to učiniš, ona će se grdno mučiti s divljim veprom u trbuhu pa će mene ostaviti na miru.«

Mene opet obuze duboka potištenost. Veoma sam voleo don Huana. Divio sam mu se. U vreme kad mi je postavio taj čudni zahtev, ja sam već gledao na njegov način života i na njegovo znanje kao na nešto najviše što čovek može postići. Kako bi iko mogao takvog čoveka pustiti da umre? S druge strane, kako bi se iko, hladnokrvno i svesno, mogao izložiti smrtnoj opasnosti? Toliko sam se bio zadubio u te misli da nisam ni primetio da je don Huan ustao i da stoji pored mene sve dok me nije potapšao po ramenu. Pogledah u njega; smešio se dobroćudno.

»Kad budeš osetio da zaista želiš da mi pomogneš, vrati se ovamo«, reče, »ali ne pre toga. Ako dođeš, znaću šta treba da učinimo. A sad idi! Ako ne budeš hteo da se vratiš — i to ću razumeti.«

Ustao sam ne razmišljajući, seo u kola i otišao. Don Huan me u stvari pustio sa udice. Mogao sam otići da se nikada ne vratim, ali pomisao da mogu slobodno da odem nije me nimalo smirila. Vozio sam još neko vreme, a onda sam okrenuo kola i vratio se don Huanovoj kući.

On je još sedeo pod svojom *ramadom* i ne bi se reklo da se iznenadio kad me ugledao.

»Sedi«, reče mi. »Lepi su oblaci na zapadu. Uskoro će se smrknuti. Sedi mirno i pusti da te suton sveg ispuni. Sad radi što god hoćeš, ali kad te pozovem, gledaj pravo u te sjajne oblake i moli suton da ti podari moć i smirenost.«

Sedeo sam 2 sata gledajući oblake na zapadu. Don Huan uđe u kuću i ostade u njoj. Kad je počelo da se smrkava, vratio se.

»Suton je stigao«, reče. »Ustaj! Ne zatvaraj oči, već gledaj pravo u oblake; digni ruke uvis otvorenih šaka i ispruženih prstiju i kaskaj u mestu.«

Postupih kako mi je rekao; digoh ruke iznad glave i počeh da kaskam. Don Huan mi priđe i popravi moj položaj. Onda prisloni papak divljeg vepra uz dlan moje leve ruke i reče mi da ga pritisnem palcem. Zatim je vukao moje ruke naniže sve dok nisu došle u ravan iz koje su upirale u nerandžaste i tamnosive oblake nad zapadnim horizontom. Raširio mi je prste tako da su

moje ruke ličile na lepezu i rekao mi da ih ne savijam preko dlanova. Veoma je važno da prste držim raširene; ako ih savijem, to bi značilo da ne molam suton za moć i mir, nego da mu pretim. Popravio je i moje kaskanje u mestu. Reče da ono treba da bude smireno i ravnomerno, kao da zaista trčim prema sutonu ispruženih ruku.

Te noći nisam mogao da zaspim. Umesto da me umiri, suton je u meni izazvao grozničavo uzbuđenje.

»U mom životu ima još tako mnogo nedovršeno-ga«, rekoh. »Još toliko nerešenih stvari.«

Don Huan se prigušeno nasmeja.

»Ništa na svetu nije nedovršeno«, reče on. »Ništa nije završeno, a ipak ništa nije nerešeno. Spavaj!«

Don Huanove reči me neobično umiriše.

Oko deset časova sledećeg jutra, don Huan mi da-de doručak, a onda pođosmo zajedno. Prišapnuo mi je da ćemo onoj ženi prići oko podne, a možda i ranije. Rekao je da bi za taj susret najbolje vreme bili rani jutarnji časovi, zato što su veštice ujutro manje moćne ili manje oprezne, ali one u to vreme nikad ne izlaze iz svojih kuća znajući da su tu zaštićene. Nisam mu postavljao nikakva pitanja. On mi je rekao da vozim glavnim drumom, a kasnije mi je zapovedio da stanem na jednom mestu i da pored puta parkirani kola. Dodao je da tu moramo čekati.

Pogledah u časovnik; bilo je pet do jedanaest. Zev-nuh nekoliko puta. Bio sam zaista pospan; misli su mi besciljno lutale tamo-amo.

Don Huan se odjednom uspravi i gurnu me. Ja poskočih na sedištu.

»Evo je!« reče on.

Ugledao sam jednu ženu koja se ivicom njive približavala drumu. O desnoj ruci nosila je kotaricu. Tek tada primetih da smo se parkirali blizu jedne raskrsnice. S obe strane drumu video sam staze, paralelne s njim, a jedan širi put, na kome je bilo i više saobraćaja, ukrštao se s drumom; očito su ljudi koji bi išli tim putem morali preći preko asfaltiranog drumu.

Kad je žena još bila na tom seoskom putu, don Huan mi naredi da iziđem iz kola.

»Sad to učini«, reče odlučno.

Poslušah ga. Žena je već gotovo zakoračila na asfalt. Potrčah i stigoh do nje. Toliko sam joj se približio da sam na licu osetio dodir njene haljine. Iz nedara izvukoh papak divljeg vepra i zarih ga u nju. Nisam osetio nikakav otpor prema tom tupom predmetu koji sam držao u ruci. Videh kako je preda mnom proletela neka senka, kao veo; okrenuh glavu udesno i ugledah ženu gde stoji pedesetak stopa udaljena od mene, na suprotnoj strani drumu. To je bila dosta mlada, crn-purasta žena, krepkog, zdepastog tela. Smešila se na mene. Zubi su joj bili krupni i beli, a njen osmeh spokojan. Očni kapci bili su joj upola spušteni, kao da želi oči da zaštiti od vetra. Kotaricu je držala i dalje obešenu o desnoj ruci.

Bio sam preneražen za trenutak, sav zbunjen. Okrenuh se da vidim don Huana. On me besomučnim pokretima pozivao da se vratim. Potrčah do njega. 3 ili 4 čoveka žurno su mi se približavala. Uđoh u kola i brzo krenuh u suprotnom pravcu.

Hteo sam da pitam don Huana šta se to dogodilo, ali nisam mogao da govorim; bubne opne su mi pucale od silnog pritiska i osećao sam da se gušim. A on je, čini se, bio zadovoljan i počeo je da se smeje, kao da ga se nimalo ne tiče što ja nisam uspeo u svom poduhvatu. Rukama sam tako čvrsto obuhvatio volan da nisam mogao da ih pomerim; bile su kao smrznute, a mišice i noge ukočene. Ja zaista nisam mogao da odignem nogu s papučice za gas.

Don Huan me potapša po ramenu i reče mi da se opustim. Malo-pomalo, slabio je pritisak u mojim ušima.

»Šta se tamo dogodilo?« upitah najzad.

Kikotao se kao dete ne odgovarajući mi. Onda me upita da li sam primetio na koji se način ona žena uklonila. Hvalio je njenu izvanrednu brzinu. To što je don Huan govorio činilo mi se toliko neumesno da zaista nisam mogao da ga pratim. On hvali tu ženu! Dodao je da je njena moć bez mane i da je ona neumoljiv neprijatelj.

Pitao sam don Huana zar mu nije žao što moj poduhvat nije uspeo. Bio sam zaista iznenađen promenom njegovog raspoloženja i ono mi se nije svidelo. Reklo bi se da je čak bio veseo.

Naredi mi da stanem. Parkirao sam se ukraj puta. On mi spusti ruku na rame i pogleda me prodorno u oči.

»Sve što sam ti danas učinio bila je podvala«, reče bez uvijanja. »Pravila kažu da čovek od znanja mora da prevari svog učenika. Danas sam te prevario i pomoću obmane te poučio.«

Bio sam zgranut. Nisam mogao da sredim misli. Don Huan mi objasni da je sva zavrzlama s onom ženom bila obmana; ona ga nikada nije ugrožavala, a njegova je dužnost bila da me dovede u vezu s njom, i to u uslovima opuštanja i moći koje sam osetio kad sam pokušao da je probodom. Pohvalio je moju odlučnost rekavši da je to bio čin pun moći kojim sam onoj ženi pokazao da sam kadar da se poduhvatim krupnih stvari. Don Huan još reče da se sav moj poduhvat sastojao u tome da se pred njom pokažem, iako ja toga nisam bio svestan.

»Ti je nikada ne bi mogao dodirnuti«, reče, »ali pokazao si joj kandže. Ona sad zna da se ne plašiš. Ti si je izazvao. Ja sam je iskoristio za svoju podvalu zato što je ona moćna i neumoljiva i što nikada ne zaboravlja. Ljudi su obično suviše obuzeti svojim poslovima da bi bili neumoljivi neprijatelji.«

Žestoko se naljutih. Rekoh mu da se ne treba igrati ni sa čijim najintimnijim osećanjima i odanošću.

Don Huan se smeja dok mu suze nisu potekle niz obraze, a ja sam ga mrzeo u tom trenutku. Imao sam žarku želju da ga opaučim i odem, ali njegov smeh je imao tako čudan ritam da me gotovo paralisao.

»Nemoj toliko da se ljutiš«, reče don Huan umirujući me.

Zatim mi je kazao da to što je činio nije nikada bila lakrdija i da se i on jednom davno oprostio od svog života kad je njega prevario njegov dobrotvor koji je bio surov i koji nije o njemu vodio računa ovako kako on, don Huan, vodi o meni. Dodao je veoma strogo

da je ona žena okušala svoju snagu na njemu i da je zaista pokušala da ga ubije.

»Sada zna da sam se s njom poigrao«, reče kroz smeh, »i tebe će zbog toga omrznuti. Meni ona ne može ništa, ali tebi će pokušati da se osveti. Ona još ne zna kolikom ti moći raspolažeš pa će te zato isprobavati, malo-pomalo. A tebi sad nema druge do da učiš da bi mogao da se odbraniš, inače ćeš postati žrtva te dame. Ona nije obmana.«

Don Huan me podseti kako je ta žena odletela od mene.

»Ne ljuti se«, reče. »To nije bila obična podvala, nego pravilo.«

U načinu na koji je ta žena izmakla od mene bilo je nečega zaista izluđujućeg. Video sam to svojim očima: preskočila je celu širinu druma za tren oka. To nisam nikako mogao dovesti u sumnju. Od tog časa usredsredio sam svu svoju pažnju na taj događaj i malo-pomalo sakupio sam »dokaze« da me ona zaista prati. Sve se završilo tim da sam pod pritiskom svog iracionalnog straha morao da odustanem od daljeg učenja.

Vratio sam se posle nekoliko sati don Huanovoj kući. Izgleda da me je očekivao. Prišao mi je kad sam izašao iz kola, radoznalo me zagledao sa svih strana, obišavši dva puta oko mene.

»Zašto si uznemiren?« upitao me pre nego što sam stigao da bilo šta kažem.

Objasnio sam mu da me nešto uplašilo tog jutra i da sam osetio kako se nešto šunja oko mene, kao ono davno nekada. Don Huan sede i, rekao bih, duboko se zamisli. Lice mu je imalo neobično ozbiljan izraz. Izgledao je umoran. Seo sam do njega i sređivao svoje beleške.

Posle veoma duge pauze njegovo se lice razvedri i on se nasmeši.

»To što si jutros osetio bio je duh iz onog izvora«, reče. »Kazao sam ti da moraš biti spreman na neočekivane susrete s tim silama. Mislio sam da si me razumeo.«

»I jesam.«

»Zašto se onda plašiš?«

Nisam mogao na to da odgovorim.

»Taj duh ti je na tragu«, reče. »Već te je u vodi do-dirnuo. Veruj mi da će te on opet pohoditi, a ti možda nećeš biti spreman za taj susret i to će biti tvoj kraj.«

Don Huanove reči baciše me u ozbiljnu brigu. Međutim, čudno sam se osećao; bio sam zabrinut, ali ne i uplašen. Ma šta da mi se sad događalo, to više nije u meni izazivalo onaj slepi strah.

»Šta bi trebalo da činim?« upitah.

»Suviše lako zaboravljaš«, reče. »Put do znanja je naporan. Za učenje nam treba podsticaj. Na putu do znanja uvek se borimo s nečim, izbegavamo nešto, pri-premamo se za nešto, i to nešto je uvek neobjašnjivo i moćnije od nas. Neobjašnjive sile će ti doći. Sada je to duh onog izvora, kasnije će to biti tvoj saveznik, prema tome ti ne možeš da činiš ništa drugo do da se spremaš za borbu. Pre više godina La Katalina te po-terala, ali ona je bila samo veštica, i to je bila početnič-ka obmana.

»Svet je zaista pun zastrašujućih stvari, a mi smo bespomoćna bića okružena neobjašnjivim i neumolji-vim silama. Običan čovek u svom neznanju veruje da se te sile mogu objasniti ili promeniti; on u stvari ne zna kako bi se to moglo učiniti ali očekuje da će ih ljudi svojim delima objasniti i kad-tad izmeniti. Čarob-njak, međutim, i ne pomišlja na to da ih objašnjava ili menja; umesto toga, nauči da se služi tim silama na taj način što sebe usmeri u drugom pravcu i prilagodi se pravcu tih sila. U tome je stvar. Čarobnjakov položaj je samo malo povoljniji od položaja običnog čoveka. Magija mu ne pomaže da živi bolje, naprotiv, ja bih pre rekao da mu ona smeta, da mu život otežava i da ga ugrožava. Otvarajući se da bi primio u sebe to zna-nje, čarobnjak postaje više ranjiv od običnog čoveka. S jedne strane, drugi ljudi ga mrze, plaše ga se i nasto-je da mu smrse konce, dok s druge strane, one neobjaš-njive i neumoljive sile koje nas sve okružuju predstavl-jaju još veću opasnost po čarobnjaka. Zaista je bolno kad te probode drugi čovek, ali to nije ništa u poređe-nju s onim što osetiš kad te saveznik dodirne. Otvaraju-

ći se da primi znanje, čarobnjak postaje plen tih sila i može opstati samo pomoću jednog sredstva: svoje volje. Zato on mora da oseća i da postupa kao ratnik. Ponoviću ti to još jednom: samo kao ratnik možeš ostati živ na putu znanja. Ono što čarobnjaku pomaže da živi boljim životom to je u stvari snaga koju ima zato što je ratnik.

»Obavezao sam se da te naučim da *vidiš*. Ne zato što ja lično to želim nego zato što si ti bio izabran; Meskalito te je meni pokazao. Ali moja je lična želja da te naučim da osećaš i postupaš kao ratnik. Biti ratnik je, u to čvrsto verujem, bolje od bilo čega drugog. Zato sam se trudio da ti pokažem sve te sile onako kako ih čarobnjak opaža, jer čovek postaje ratnik samo kad se suoči s njima. Kada bi *video* pre nego što postaneš ratnik, postao bi slab; stekao bi lažnu krotkost, želju da se povučeš; tvoje telo bi propadalo zato što bi postao ravnodušan. Moja lična obaveza je da od tebe načinim ratnika zato da ne bi propao.

»Čuo sam te toliko puta da kažeš kako si uvek spreman da umreš. Ne smatram da je neophodno da tako osećaš. Naprotiv, mislim da je to beskorisno opuštanje. Ratnik treba da bude spreman samo za borbu. Čuo sam te takođe kad si govorio da su ti roditelji povredili dušu. Držim da je čovekova duša nešto što može vrlo lako da se povredi, ali ne onim postupcima za koje ti smatraš da je mogu ozlediti. Verujem da su tebe tvoji roditelji povredili tim što su te načinili popustljivim, mekim, i sklonim preteranom razmišljanju.

»Ratnikov duh ne sme da bude popustljiv ni sklon da se žali, niti sme da mu bude važno da li dobija ili gubi. Ratnikov duh mora biti usmeren samo na borbu, a svaka njegova bitka je poslednja bitka na ovom svetu. Prema tome, za njega ishod gotovo da uopšte i nije važan. Ratnik u svojoj poslednjoj bitki na ovom svetu pušta svoj duh da teče slobodno i jasno. I, znajući da je njegova volja bez mane, ratnik se u toj borbi smeje, smeje.«

Završio sam s pisanjem i digao pogled s beležnice. Don Huan me netremice gledao. Odmahivao je glavom s jedne strane na drugu i smešio se.

»Ti zaista sve pišeš?« upita me s nevericom u glasu. »Henaro kaže da s tobom ne može nikada da bude ozbiljan zato što ti uvek pišeš. U pravu je; kako čovek da bude ozbiljan s tobom kad uvek pišeš?«

Nasmejavao se prigušeno, a ja pokušah da se odbranim.

»Nije važno«, reče. »Ako ikad naučiš da *vidiš*, držim da ćeš to postići na neki svoj posebni način.«

Ustao je i pogledao u nebo. Bilo je oko podne. On reče da još imamo vremena da pođemo u lov u planinu.

»Šta ćemo tamo da lovimo?« upitah.

»Jednu naročitu životinju — jelena, divljeg vepra ili pumu.«

Ućuta časak pa dodade: »Možda čak i orla.«

Ustadoh i pođoh za njim do kola. Rekao je da ovog puta idemo samo da osmotrimo i vidimo koju životinju treba da ulovimo. Baš kad je hteo da uđe u kola, setio se, izgleda, nečega. Nasmešio se i rekao da put moramo odložiti dok ja ne naučim nešto bez čega bi naš lov bio nemoguć.

Vratismo se i opet sedosmo pred njegovu ramadu. Hteo sam mnogo štošta da ga pitam, ali on mi ne dade vremena da bilo šta kažem jer odmah reče:

»S ovim smo stigli do poslednje lekcije koju moraš znati o ratniku«, reče. »Ratnik bira predmete koji sačinjavaju njegov svet.«

»Kad si onog dana video saveznika, i kad sam ja morao dvaput da te perem, znaš li šta kod tebe nije bilo u redu?«

»Ne znam.«

»Bio si izgubio svoje štitove.«

»Kakve štitove? O čemu to govoriš?«

»Rekao sam ti da ratnik bira predmete koji sačinjavaju njegov svet. Bira ih smišljeno, jer je svaki predmet koji izabere štit što ga brani od napada onih sila kojima on želi da se služi. Ratnik bi, na primer, upotrebio štitove da se zaštiti od svog saveznika.

»Običan čovek koji je isto tako okružen tim neobjašnjivim silama ne osvrće se na njih zato što on ima druge vrste naročitih štitova pomoću kojih se čuva.«

Ućutao je i upitno me pogledao. Nisam razumeo šta hoće time da kaže.

»Šta su ti drugi štitovi?« upitah.

»Ono što ljudi rade«, odgovori on.

»A šta rade?«

»Pa pogledaj oko sebe. Ljudi su zaposleni onim što ljudi rade. To su njihovi štitovi. Kad god ratnik naiđe na one neobjašnjive i neumoljive sile o kojima smo govorili, pukotina na njegovom telu se širi i on je zbog toga bliži smrti nego inače; rekao sam ti već da čovek umire kroz tu pukotinu, pa ako se ona otvori, onda njegova volja mora biti spremna da je popuni, to jest ako je taj čovek ratnik. A ako nije ratnik, kao ti na primer, onda mu nema druge do da pusti da uobičajeni, svakodnevni poslovi odvuču njegove misli od straha zbog tog susreta, pa da tako dopusti onoj pukotini da se zatvori. Naljutio si se na mene onog dana kad si sreo saveznika. Naljutio sam te kad sam zaustavio tvoja kola i rashladio te kad sam te spustio u vodu. Bilo ti je još hladnije zato što si imao odeću na sebi. A to što si bio ljut i što ti je bilo hladno doprinelo je zatvaranju tvoje pukotine i tako si bio zaštićen. Ali sad, u ovom razdoblju svog života, ti više ne možeš tim štitovima da se braniš onako efikasno kako to može običan čovek. Ti znaš suviše o tim silama i sad si već sasvim blizu toga da se osećaš kao ratnik i da postupaš kao on. Tvoji stari štitovi više nisu sigurni.«

»Pa šta onda treba da radim?«

»Postupaj kao ratnik i biraj predmete iz svog sveta. Više ne možeš nasumce da se okružuješ raznim stvarima. Ovo ti govorim najozbiljnije. Sada prvi put više nisi bezbedan u životu kakvim si do sada živeo.«

»Kako to misliš da treba da biram predmete svog sveta?«

»Ratnik susreće one neobjašnjive i neumoljive sile zato što ih namerno traži, i zato je uvek spreman za takav susret. Ali ti nikada nisi spreman za njega. Ako tebe skole te sile, uhvatiće te na prepad; strah će otvoriti šire tvoju pukotinu i tvoj život će neminovno isteći kroz nju. Prema tome, prvo što moraš učiniti je to da budeš pripremljen. Misli na to da saveznik može svakog

časa da iskrsne preda te i da moraš biti spreman za nje-
ga. Taj susret nije ni šala ni zabava i ratnik se prima
odgovornosti da zaštiti svoj život. I onda, ako te sile
udare na tebe i otvore tvoju pukotinu, ti moraš svesno
da se upinješ da je zatvoriš. Zato moraš imati nekoliko
predmeta koji te veoma smiruju i pružaju ti veliko za-
dovoljstvo — predmete kojima možeš smišljeno da se
poslužiš da bi svoje misli odvratio od straha i tako za-
tvorio svoju pukotinu i opet očvrstnuo.«

»Kakve predmete treba da izaberem?«

»Rekao sam ti pre više godina da ratnik u svom
običnom, svakodnevnom životu mora da izabere put ko-
ji ima srca. Dosledan izbor puta sa srcem je ono po
čemu se ratnik razlikuje od običnog čoveka. Da jedan
put ima srca, on zna po tome što oseća da je on jedno
s njim, kad oseća duboko spokojstvo i zadovoljstvo ho-
deći njime. Predmeti koje čovek bira za svoje štitove su
oni koji pripadaju putu sa srcem.«

»Ali ti si rekao da ja nisam ratnik; kako onda mo-
gu da izaberem put sa srcem?«

»Ti si sad na raskrsnici. Recimo da do sada nisi mo-
rao da živiš kao ratnik. Sad je drukčije, sad moraš da
se okružiš predmetima s puta koji ima srce, a sve dru-
go treba da odbaciš, inače ćeš stradati prilikom slede-
ćeg susreta. Dodao bih i to da više nije potrebno da išta
preduzimaš da bi došlo do tog susreta. Sada ti saveznik
može doći kad spavaš, kad razgovaraš s prijateljima ili
kad pišeš.«

»Godinama sam se zaista trudio da živim u skladu
s tvojim učenjem«, rekoh. »To mi očigledno nije pola-
zilo za rukom. Kako bih sada mogao to da popravim?«

»Suviše razmišljaš i govoriš. Moraš prestati sam sa
sobom da razgovaraš.«

»Kako to misliš?«

»Suviše pričaš sam sebi. Nisi ti jedini. Svi mi to či-
nimo. Svi vodimo u sebi neke razgovore. Razmisli o to-
me. Kad si sam — šta radiš?«

»Razgovaram sam sa sobom.«

»O čemu razgovaraš sa sobom?«

»Ne znam; o svačemu, verovatno.«

»Ja ću ti reći o čemu mi sa sobom razgovaramo. Govorimo o svom svetu. U stvari, mi taj svet i održavamo svojim unutarnjim razgovorima.

»Kako to?«

»Kad god završimo razgovor sa sobom, svet je uvek onakav kakav i treba da bude. Mi ga obnavljamo, udahnujemo mu život, održavamo ga svojim unutarnjim razgovorima. I ne samo to, nego i put biramo razgovarajući sa sobom. Tako uvek iznova biramo jedno te isto sve dok ne umremo, zato što i u sebi vodimo jedan te isti razgovor do sudnjeg dana.

»Ratnik je toga svestan i trudi se da prekine s tim razgovorom. To je još poslednje što moraš da znaš ako želiš da živiš kao ratnik.«

»Kako mogu prestati da razgovaram sa sobom?«

»Pre svega moraš da koristiš uši da bi očima olakšao. Otkako smo se rodili služili smo se očima da njima prosuđujemo svet. Govorimo drugima, a i sebi uglavnom o onome što vidimo. Ratnik je toga svestan i zato sluša; on osluškuje šumove i zvuke sveta.«

Odložio sam beležnicu. Don Huan se nasmeja i reče da nije hteo da mi kaže da treba na to sam sebe da prisiljavam, i da šumove sveta treba slušati smireno i veoma strpljivo.

»Ratnik je svestan da će se svet izmeniti čim on prestane da razgovara sa sobom«, reče, »i zato se mora pripremiti za taj ogromni preokret.«

»Kako to misliš, don Huane?«

»Svet je takav i takav samo zato što mi sebi govorimo da je takav kakav je. Ako prestanemo da sebi govorimo da je svet takav i takav, svet će i prestati da bude takav. Ne bih rekao da si u ovom trenutku još spreman za tako stravičan šok, i zato moraš početi polako da razlažeš svet.«

»Ja te zaista ne razumem!«

»Tvoj se problem sastoji u tome što svet brkaš sa onim što ljudi čine. Ni u tome nisi usamljen. Svi mi tako radimo. To što ljudi čine, to su štitovi pred silama koje nas okružuju; to što kao ljudi činimo pruža nam utehu i osećanje sigurnosti; to što ljudi čine odista je važno, ali samo kao štit. Mi nikada ne saznamo da je to

što kao ljudi činimo samo štit pa dopuštamo da to ovla-
da našim životom i da ga čak i ugrozi. U stvari, mogao
bih da kažem za celo čovečanstvo to da je ono što lju-
di čine veće i važnije i od samog sveta.»

»Šta nazivaš svetom?«

»Svet je sve što se ovde nalazi«, reče i udari nogom
o zemlju. »Život, smrt, ljudi, saveznici, i sve ostalo što
nas okružuje. Svet je nerazumljiv. Mi ga nikada neće-
mo shvatiti, nikada nećemo otkriti njegove tajne. Zato
moramo s njim postupati onako kakav on i jeste — kao
sa velikom tajnom!

»Ali običan čovek to ne čini. Za njega svet nikada
nije tajna, i kad taj obični čovek ostari, veruje da ne-
ma zašto više da živi. Ali starac nije odgonetnuo, iscr-
peo svet. Iscrpeo je samo ono što ljudi čine. Međutim,
on u svojoj glupoj pometenosti veruje da za njega više
nema tajni u svetu. Kakvom bednom cenom plaćamo
svoje štitove!«

»Ratnik je svestan te zbrke i on nauči da prema
svemu postupa kako treba. Ono što ljudi čine ne može
nikada biti važnije od samog sveta. I zato ratnik pre-
ma svetu postupa kao prema beskrajnoj tajni, a prema
onome što ljudi čine kao prema beskrajnoj ludosti.«

Počeo sam da se vežbam u slušanju »zvukova sveta« i vežbao sam to 2 meseca, kako mi je don Huan odredio. U početku mi je bilo veoma teško da slušam, a da ne gledam, ali mi je još teže bilo da ne razgovaram sam sa sobom. Kad je drugi mesec tih vežbi bio pri kraju, mogao sam za kraće vreme da isključim svoj unutarnji dijalog, a takođe i da obratim pažnju na šumove i zvuke.

Stigao sam don Huanovoj kući 10. novembra 1969. u 9 časova.

»Trebalo bi da sad odmah pođemo na onaj put«, rekao mi je čim sam stigao.

Odmorio sam se 1 sat i onda smo kolima pošli prema niskim padinama planina na istočnoj strani. Ostavili smo kola kod jednog njegovog prijatelja koji živi u tom kraju, i produžili pešice u planine. Don Huan je spakovao u ranac slani keks i burek za mene. Imali smo dovoljno hrane za 1 do 2 dana. Pitao sam don Huana da li treba više da ponesemo. Odmahnuo je glavom odrečno.

Pešačili smo celo prepodne. Dan je bio dosta topao. Nosio sam čaturicu vode i sam sam je gotovo svu popio. Don Huan je samo u 2 maha pio. Kad vode više nije bilo, rekao mi je da mogu slobodno da pijem vodu iz potoka na koje smo nailazili na svom putu. Smejao

se što se ustežem od toga. Ali ubrzo je moja žeđ nad-
vladala strah.

Rano posle podne zastali smo u jednoj manjoj do-
lini u podnožju brda obraslih bujnim zelenilom. Iza tih
brda, u pravcu istoka, visoke planine ocrtavale su se
prema oblačnom nebu.

»Možeš da razmišljaš, možeš i da pišeš o onome
što razgovaramo ili o onome što ćeš zapaziti, ali ništa
ne smeš reći o mestu na kome se nalazimo«, reče.

Odmarali smo se neko vreme, a onda je on iz neda-
ra izvadio neki svežanj. Odvezao ga je i pokazao mi svo-
ju lulu. Napunio je glavu lule mešavinom za pušenje,
kresnuo palidrvce i zapalio jednu suhu grančicu, gurnuo
to zapaljeno drvce u lulu i naredio mi da pušim. Bilo
je teško upaliti lulu bez žara; morali srna da zapalimo
više grančica dok mešavina nije najzad počela da gori.

Kad sam popušio lulu, on mi je rekao da smo tu
došli zato da bih ja otkrio koju vrstu divljači treba da
lovim. Brižljivo mi je ponovio 3-4 puta da je za
mene sada najvažnije da nađem neke rupe. Naglašavao
je reč »rupe« i rekao da čarobnjak može u njima da
nađe najraznovrsnije poruke i uputstva.

Hteo sam da ga pitam kakve su to rupe; don Huan
je, izgleda, naslutio moje pitanje pa je rekao da ih je
nemoguće opisati i da one spadaju u oblast »viđenja«.
Ponovio je više puta, u raznim vremenskim razmacima,
da treba svu svoju pažnju da usmerim na osluškivanje
šumova i da se svim silama trudim da između njih pro-
nađem te rupe. Rekao je i to da će 4 puta svirati
na svom »duholovcu«. Ti jezivi zvuči treba da mi poslu-
že kao vodič prema onom savezniku koji me dočeka
dobrodošlicom; taj će mi saveznik dati poruku koju
tražim. Don Huan dodade da treba budno da pazim na
sve, jer on nema pojma o tome u kom će mi se obličju
saveznik ukazati.

Pažljivo sam osluškivao. Sedeo sam leđima naslo-
njen na stenu u brdu. Osetio sam blagu obamrlost. Don
Huan me upozori da ne zatvaram oči. Počeo sam da
osluškujem i mogao sam da razaznam zvižduk ptica, šu-
štanje lišća na vetru, zujanje insekata. Kad sam svu pa-
žnju usmerio na te zvuke, razabrao sam 4 razne vr-

ste ptičjeg zviždanja. Mogao sam da razlikujem i brzine vetra, to jest da li su male ili velike; mogao sam pored toga i da čujem šuštanje 3 vrste lišća. Zujanje insekata bilo je fantastično. Bilo je tako mnogo raznog zujanja da ga nisam mogao ni izbrojati na tačno razlikovati.

Utonuo sam u čudan svet zvukova kao nikad u životu. Počeo sam da klizim na svoju desnu stranu. Don Huan načini pokret kao da želi da me zadrži da ne padnem, ali ja sam se sam ispravio pre njegove pomoći. Uspravio sam se i opet tako sedeo. Don Huan me je pokretao sve dok me nije namestio tako da sam leđima bio naslonjen na pukotinu u steni iza sebe. Uklonio je kamenčiće ispod mojih nogu i potiljak mi prislonio uz stenu.

Zapovedio mi je da gledam u planine na jugoistoku. Upravio sam pogled u daljinu, ali on mi je rekao da ne treba da zurim nego da gledam, polako, s jednog kraja na drugi, u brda pred sobom i rastinje po tim brdima. Ponavljao je neprestano da treba svu svoju pažnju da usredsredim na slušanje.

Sad opet zvuči počese da se ističu. Nije stvar bila toliko u tome što sam želeo da ih čujem koliko u tome što su mi se oni nametali i prisiljavali me da ih pažljivo osluškujem. Lišće je šuštalalo na vetru koji je duvao visoko iznad drveća, a onda se spuštao na dolinu u kojoj smo bili. Padajući niže, dodirivao je prvo visoke jele; taj šum je bio naročit — rekao bih bogat, hrapav, pun šum. Zatim je vetar udarao u žbunje i lišće je šumelo kao da je tu puno nekakvih malih stvari na okupu; bio je to melodičan šum koji se nametao i sveg me zaokupljao; činilo se da je bio kadar da sve drugo potisne. Nije mi bio prijatan. Osetih se nelagodno jer mi je palo na um da i sam ličim na šum tog žbunja — za keram i zahtevam nešto. Taj šum me je toliko podsećao na mene da sam ga omrznuo. Zatim sam čuo kako se vetar valja po zemlji. To više nije bilo šuštanje, nego je pre ličilo na zviždanje, kao »bip-bip« ili ravnomerno zujanje. Slušajući tako šumove koje je vetar proizvodio, shvatio sam da se sva 3 zbivaju istovremeno. Čudio sam se kako sam mogao da ih pojedinačno ra-

zaznam, kad sam opet začuo zviždanje ptica i zujanje insekata. U jednom trenutku čuo sam samo one šumove vetra, a u sledećem se mojoj pažnji odjednom namegnula džinovska reka drugih zvukova. Logično, svi ti zvuci morali su biti emitovani i za ono vreme kad sam čuo samo vetar.

Nisam mogao da prebrojim sve zvižduke ptica ni zujanje raznih insekata, ali bio sam uveren da slušam svaki taj pojedini zvuk u trenutku kad nastaje. Svi zajedno oni su sačinjavali neobično veliki red. Ne mogu to nazvati nikako drukčije osim »red«. To je bio red, sistem šumova koji su imali svoju šemu, to jest svi su se zvuči čuli u sekvencama.

Onda sam čuo usamljen, dug vapaj. Zadrhtao sam od njega. Za trenutak se ne ču ni jedan drugi šum i dolinom je zavladala mrtva tišina sve dok odjeci tog krika nisu doprli do granica doline, a onda se opet čuše šumovi i zvuči. Posle kraćeg pažljivog slušanja učini mi se da sam shvatio don Huanovo uputstvo da pazim na rupe između šumova. U šemi zvukova nalazio se i prazan prostor između njih! Na primer, specifični zvižduci ptica bili su ritmični i između njih su bile pauze, a tako je bilo i sa svim drugim zvucima koje sam opazio. Suštanje lišća bilo je nalik na lepak koji je sve to povezivao u homogeno zujanje. Stvar je bila u tome što je ritam svakog tog zvuka činio jedinicu u opštoj šemi zvukova. Tako su prostori ili pauze između zvukova, ako sam pazio na njih, bili rupe u toj strukturi.

Čuo sam opet prodorni krik don Huanovog duhovca. Nisam se trgnuo, ali su za časak svi drugi zvuci utihnuli i taj trenutak sam opazio kao rupu, veoma veliku rupu. Tačno u tom času prebacio sam pažnju sa slušanja na gledanje. Gledao sam u grupu nižih brda obraslih bujnim zelenilom. Silueta tih brda bila je takva da se, s mesta sa koga sam je ja posmatrao, činilo da na padini jednog od tih brda postoji neka rupa. To je bio prostor između 2 brda i meni se učinilo da kroz taj procep vidim tamnu, sivu boju planina u daljini. Za trenutak nisam znao šta je to. Činilo se da je ta rupa u koju gledam u stvari »rupa« u šumovima i zvucima. Onda se zvuci opet začuše ali vizuelna slika one ogro-

mne rupe ostade. Ubrzo potom još sam jasnije razaznao šemu zvukova, njihov red, i raspored pauza u njima. Moj um je bio kadar da razlikuje i razaznaje mnoge i mnoge pojedinačne zvuke u tom ogromnom broju zvukova i šumova. Mogao sam, u stvari, da pratim sve te zvuke tako da je svaka pauza između njih bila jasno određena rupa. U datom trenutku sve su se te pauze iskristalisale u mojoj svesti i postale neka vrsta čvrste rešetke, određene strukture. Ja je nisam ni video ni čuo. Osećao sam je nekim neznanim delom svog bića.

Don Huan opet okinu svoju strunu; zvuči utihnuše kao i ranije, načinivši veliku rupu u strukturi zvukova. Međutim, ta rupa se ovog puta slila sa onom rupom među brdima u koju sam gledao; prosto kao da je jedna poklopila drugu. Taj utisak da vidim obe rupe trajao je toliko dugo da sam mogao da vidim-čujem kako se one uklapaju jedna u drugu. Onda se opet čuše i drugi zvuci i struktura njihovih pauza postala je neobična, i ja sam gotovo mogao da je vidim. Počeo sam vizuelno da opažam zvuke dok su stvarali određene šare, a onda su sve te šare poklapale predeo oko mene isto onako kako sam video one dve velike rupe kad su se uklapale jedna u drugu. Nisam ni gledao ni slušao na uobičajeni način. Činio sam nešto što je bilo sasvim drugačije, ali što je u sebi sadržalo izvesne karakteristike i jednog i drugog. Moja pažnja je, ni sam ne znam zašto, bila usredsređena na onu veliku rupu u brdima. Osećao sam da je čujem i da je istovremeno i vidim. Privlačila me nekako. Dominirala je mojim poljem opažaj a i svaka pojedina šara zvukova koja se uklapala u neki deo predela oko mene bila je vezana za tu rupu.

Još jednom sam čuo onaj jezivi vapaj don Huano-
vog duholovca; svi drugi zvuci utihnuše; dve velike rupe kao da se odjednom osvetliše i ja opet ugledah onu uzoranu njivu; saveznik je stajao na njoj kao i onda kad sam ga prvi put video. Ceo taj prizor postade veoma jasno osvetljen. Video sam ga dobro, kao da je na pedesetak koraka od mene. Nisam mogao da mu vidim lice, jer je bilo pokriveno šeširom. Onda on pođe prema meni, dižući lagano glavu u hod; već sam gotovo video njegovo lice i to me strahovito uplašilo. Znao sam

da ga moram smesta zaustaviti. Neka čudna plima ispunilo moje telo, a onda sam osetio da iz mene teče »moć«. Želeo sam da okrenem glavu na stranu da bih prekinuo tu viziju, ali nisam mogao. U tom kritičnom trenutku nešto mi je palo na um. Shvatio sam na šta je don Huan mislio kad je govorio da su predmeti sa »puta sa srcem« štito. Postojalo je nešto čime sam želeo da se bavim otkad znam za sebe, nešto što me veoma zanimalo i sveg me obuzimalo, nešto što me ispunjavalo velikim spokojstvom i radošću. Znao sam da me saveznik ne može savladati. Okrenuo sam glavu bez ikakve teškoće pre nego što sam mu video celo lice.

Opet čuh sve druge zvuke; oni iznenada postadoše veoma glasni i piskavi, kao da se zaista ljute na mene. Njihove šare se izgube i oni se pretvoriše u amorfne konglomerate oštih, bolnih krikova. U ušima mi je zujalo od njihovog pritiska. Činilo mi se da će mi glava pući. Ustao sam i poklopio uši dlanovima.

Don Huan mi je pomogao da dođem do jednog potoka, da svučem odeću sa sebe, a onda me valjao u toj vodi. Prisilio me da ležim na gotovo sasvim suvom dnu tog potoka, a onda je šesiro zahvatao vodu i prskao me.

Pritisak u mojim ušima veoma je brzo opadao i bilo je dovoljno samo nekoliko minuta da se »operem«. Don Huan me pogleda, klimnu glavom u znak odobravanja i reče da sam veoma brzo opet »očvrsnuo«.

Obukoh se, i on me ponovo odvede do onog mesta na kome sam sedeo. Osećao sam se veoma snažan, živahan i glava mi je bila sasvim bistra.

Želeo je da čuje sve u tančine o mojoj viziji. Rekao je da čarobnjaci koriste »rupe« u zvucima za to da otkriju određene stvari. Čarobnjakovi saveznici im otkrivaju komplikovane stvari pomoću tih rupa u zvucima. Nije hteo ništa pobliže da mi kaže o tim »rupama«, i izvrđavao je da odgovori na moja pitanja, rekavši da bi meni to saznanje moglo samo da škodi pošto nemam saveznika.

»Za čarobnjaka je sve značajno«, reče. »Zvuči imaju svoje rupe, a tako i sve ostalo oko tebe. Obično čovek nije dovoljno brz da uhvati te rupe pa zato prolazi

kroz život bez zaštite. Crvi, ptice, drveće — sve to može da nam kaže štošta, o čemu mi i ne sanjamo, kad bismo bili dovoljno brzi da uhvatimo njihove poruke. Dim nam može dati tu brzinu s kojom ih možemo uhvatiti. Ali mi moramo biti u dobrim odnosima sa svim živim bićima na ovom svetu. Zato moramo da govorimo biljkama koje nameravamo da ubijemo i moramo im se izviniti što ćemo im naneti bol; isto tako moramo postupiti i sa životinjama koje smo naumili da lovimo. Poželjno je da uzmemo samo onoliko koliko nam treba, inače će se biljke, životinje i crvi koje smo ubili okrenuti protiv nas i navući će bolest i nesreću na nas. Ratnik je toga svestan pa nastoji da ih umilostivi, tako da mu u času kad vidi kroz rupe, drveće, ptice i crvi daju poruke pune istine.

»Ali ništa od svega toga sad nije važno. Važno je to što si video saveznika. To je tvoja lovina! Rekao sam ti da idemo nešto da lovimo. Mislio sam da će to biti neka životinja. Očekivao sam da ćeš videti životinju koju treba da lovimo. Ja sam video divljeg vepara; moj duholovac je divlji vepar.«

»Hoćeš time da kažeš da je tvoj duholovac načinjen od divljeg vepara?«

»Ne! U čarobnjakovom životu ništa nije načinjeno ni od čega drugog. Ako je nešto uopšte bilo šta, onda je to što jeste. Da poznaješ divlje veprove, znao bi da je i moj duholovac takav vepar.«

»Šta je duholovac?«

»To je jedna struna. Pomoću nje mogu da dozovem saveznike, ili svog ličnog saveznika, ili mogu da dozovem izvorske, rečne, ili planinske duhove. Moj je divlji vepar pa i urlikne kao vepar. Dvaput sam se njim poslužio u vezi s tobom da bih dozvao izvorskog duha da ti pomogne. Duh ti je došao isto ovako kako ti je danas došao saveznik. Ali ti ga nisi mogao videti, jer nisi imao potrebnu brzinu; međutim, kad sam te onog dana odveo u klanac i posadio na kamen, znao si da je duh gotovo sasvim na tebi, da te pritisnuo, iako ga nisi video. Ti duhovi pomažu čoveku. Teško je vladati njima, a mogu biti i opasni. Potrebna je besprekorna volja da bi ih čovek držao na bezbednom odstojanju.«

»Kako oni izgledaju?«

»Drukčije svakom čoveku, kao uostalom i njegovi saveznici. Tebi bi saveznik, verovatno, ličio na nekog čoveka koga si nekada poznao, ili na nekoga ko će ti se uvek činiti poznat — takva je tvoja priroda. Sklon si misterijama i tajnama. Ja nisam kao ti i zato je saveznik za mene uvek nešto sasvim određeno.

»Izvorski duhovi se nalaze na naročitim mestima. Onaj koga sam dozivao da ti pomogne bio je duh koga poznajem. Pomogao mi je mnogo puta. On boravi u onom klanu. U vreme kad sam ga dozivao da ti pomogne, ti nisi bio jak i duh te čvrsto zgrabio. To nije bila njegova namera — oni nemaju nikakvih namera — ali ti si tamo ležao veoma slab, slabiji nego što sam pretpostavljao da si. Posle toga te duh zamalo nije odmah mio u smrt; u onoj vodi, u kanalu, ti si bio fosforescentan. Duh te uhvatio na prepad i samo je malo trebalo pa da podlegneš. Kada duh jednom tako postupi, on se kasnije uvek vraća po svoju žrtvu. Siguran sam da će opet doći po tebe. Na žalost, tebi je potrebna voda da bi ponovo postao čvrst posle pušenja one mešavine, i zbog toga si u veoma nepovoljnom položaju. Ako se ne okupaš u vodi, ti ćeš verovatno umreti, ali ako se okupaš, duh će te uzeti.«

»Mogu li se poslužiti vodom na nekom drugom mestu?«

»To ništa ne menja stvar. Izvorski duh iz blizine moje kuće može da te prati ma kuda pošao, osim ako imaš duholovca. Zato ti ga je saveznik i pokazao. Rekao ti je da je potrebna ta naprava. On ju je omotao oko svoje leve ruke i došao ti je pošto ti je pokazao klanac. Danas je opet želeo da ti pokaže duholovca, kao i prvi put kad si ga video. Pametno si postupio što si ga prekinuo; saveznik je išao suviše brzo za tvoju snagu i direktan sudar s njim mogao bi te teško ozlediti.«

»Kako sad mogu da dođem do duholovca?«

»Izgleda da će ti ga dati sam saveznik.«

»Kako?«

»Ne znam. Moraćeš da odeš k njemu. On ti je već rekao gde treba da ga tražiš.«

»Gde?«

»Tamo gore u onim brdima gde si video rupu.«

»Hoću li ja tamo tražiti samog saveznika?«

»Nećeš. Ali on te već rado očekuje. Dimčić ti je otvorio put do njega. A onda, kasnije, srešćeš se s njim lice u lice, ali do toga će doći tek kad ga dobro upoznaš.«

Stigli smo u istu dolinu kasno po podne 15. decembra 1969. Don Huan je više puta rekao, dok smo se probijali kroz čestar, da su pravci i orijentacione tačke neobično važni u mom predstojećem poduhvatu.

»Moraš odrediti pravi smer kad se popneš na vrh nekog brda«, reče don Huan. »Čim stigneš na vrh, o kreni se licem u ovom pravcu.« Pokazao je na jugoistok. »To je tvoj dobri pravac i ti treba tamo da si okrenut uvek, a naročito kad si u nevolji. Zapamti to.«

Zastali smo u podnožju brda između kojih sam opazio rupu. Upro je prstom u jedno naročito mesto gde treba da sednem; seo je i sam pored mene i tihim glasom mi davao podrobna uputstva. Rekao je da moram, čim stignem na vrh brda, da pružim svoju desnu ruku preda se, dlanom naniže s prstima raširenim kao lepeza, osim palca koji treba da savijem do dlana. Zatim moram da okrenem glavu ka severu i da stavim mišicu preko grudi, upirući i rukom u pravcu severa, a onda moram da igram, i to tako da levu nogu stavljam iza desne, i da vrhovima prstiju leve noge udaram u zemlju. Dodao je da treba, čim osetim da se toplota penje uz moju levu nogu, lagano da mahnem rukom od severa ka jugu, pa onda opet ka severu.

»Mesto iznad koga dlanom osetiš toplotu kad budeš mahnuo rukom biće ono mesto na koje ćeš morati da sedneš, a to će takođe biti i pravac u kome treba da

gledaš«, reče. »Ako se to mesto nalazi prema istoku, ili ako je u tom pravcu«, on pri tom opet pokaza na jugo-istok, »rezultat će biti odličan. Ali ako je to mesto na kome rukom budeš osetio toplotu u pravcu severa, dobićeš dobre batine, ali ćeš ipak moći da sve preokreneš u svoju korist. Međutim, ako je to mesto u pravcu juga, moraćeš žestoko da se boriš.

»U početku ćeš morati ruku da digneš možda i četiri puta, ali kad ti taj pokret već postane poznat, biće ti dovoljno da samo jedanput lagano mahneš rukom, i odmah ćeš znati da li će ti se ruka ugrijati ili neće.

»Kad jednom utvrdiš gde je to mesto na kome se tvoja ruka zagreva, sedi tu; to ti je prva tačka. Ako si okrenut jugu ili severu, moraćeš sam da odlučiš da li se osećaš dovoljno jak da tu ostaneš. Ako posumnjaš u sebe, ustani pa idi odatle. Nije potrebno da ostaješ ako ne budeš imao samopouzdanja. Ali ako odlučiš da ostaneš, očisti dovoljno prostora da možeš da zapališ vatru otprilike na 5 stopa od mesta gde je tvoja prva tačka. Vatra mora biti u pravoj liniji u pravcu u kome ćeš gledati. Mesto na kome budeš pripremio vatru biće tvoja druga tačka. Onda prikupi sve grančice između te dve tačke i naloži vatru. Sedi na svoju prvu tačku i gledaj u vatru. Pre ili posle, duh će ti doći i ti ćeš ga videti.

»Ako ti se ruka nimalo ne zagreje ni pošto je 4 puta lagano digneš i spustiš, mahni rukom polako od severa do juga pa se okreni i mahni ka zapadu. Ako se tvoja ruka zagreje na bilo kom mestu u pravcu zapada, ostavi sve i beži. Trči nizbrdo prema visoravni i ne okreći se ni za živu glavu ma šta čuo ili osetio iza sebe. Čim stigneš u ravnicu, nemoj više trčati, ma koliko da si uplašen; baci se na zemlju, skini jaknu, omotaj je oko pupka pa se sklupčaj da budeš kao lopta, i kolenima pritisni stomak. Moraš i oči da pokriješ rukama, a mišice treba čvrsto da stisneš uz bedra. Moraš u tom položaju ostati do jutra. Ako budeš poslušao ova jednostavna uputstva, neće te snaći nikakvo zlo.

»Ali ako ne budeš mogao da na vreme stigneš do ravnice, spusti se na zemlju tu gde se nađeš. Tu će ti biti veoma teško. Izmučićeš se, ali ako ostaneš miran i ako ne budeš gledao, neće ti faliti ni dlaka s glave.

»Ako ti ruka nigde ne oseti toplotu kad je budeš okretao prema zapadu, okreni se opet istoku i trči u tom pravcu sve dok ne ostaneš bez daha. Onda tu stani i opet uradi sve isto iznova. Moraš trčati na istok, ponavljajući te pokrete, sve dok rukom ne osetiš toplotu.«

Kad je završio s tim uputstvima, naterao me je da mu ih ponavljam sve dok ih nisam napamet naučio. Onda smo dugo ćutke sedeli. Pokušao sam 2-3 puta da zapodenem razgovor, ali on mi je svaki put zapovedničkim gestom naređivao da ćutim.

Počelo je da se smrkava kad je don Huan ustao i bez reči pošao uzbrdo. Išao sam za njim. Na vrh brda izveo sam sve one pokrete kako mi je naložio. Don Huan je stajao blizu i oštro motrio na mene. Radio sam veoma pažljivo i smireno, polako. Trudio sam se da osetim ma i najmanju promenu temperature, ali nisam mogao ustanoviti da li se moj dlan zagreva ili ne. Do tada se već bilo dobro smrklo, ali ja sam ipak mogao da trčim u pravcu istoka a da se ne spotičem na žbunje. Zastao sam kad mi je ponestalo daha, što nije bilo daleko od mesta s koga sam pošao. Bio sam veoma umoran i napet. Bolele su me i mišice i listovi na nogama.

Ponovio sam tu sve potrebne pokrete, i rezultat je opet bio negativan. Trčao sam po mraku još 2 puta, a onda, kad sam 3. put lagano mahnuo rukom, moja se ruka zagrejala iznad jedne tačke u pravcu istoka. Promena temperature bila je tako jasna da sam se trgnuo. Seo sam na zemlju i čekao don Huana. Rekao sam mu da sam rukom osetio promenu temperature. Odgovorio mi je da nastavim, i ja kupih svu suvariju koju sam tu mogao naći i naložih vatru. On je seo na 2-3 stope levo od mene.

Vatra poče da crta čudne, razigrane siluete. Plameni bi se povremeno prelivali u duginim bojama: postali bi modričasti a onda jarko žuti. Tu neobičnu igru boja objašnjavao sam sebi tim što sam pretpostavljao da je to posledica kemijskih osobina određenih grana i grančica koje sam sakupio. Druga neobična stvar kod te vatre bile su varnice. Od novih grančica koje sam dodavao iskakale su veoma krupne varnice. Učinile su mi se slične teniskim loptama koje eksplodiraju u vazduhu.

Gledao sam netremice u vatru, onako kako mi je don Huan naredio, i osetio sam vrtoglavicu. On mi pruži tikvu s vodom i dade mi znak da pijem. Od vode mi je bilo lakše i divno sam se osvežio.

Don Huan se naže i šapnu mi na uvo da ne moram da zurim u vatru, nego da treba samo da gledam u tom pravcu. Pošto sam gledao na tu stranu gotovo pun sat, bilo mi je hladno, a ipak sam bio vlažan od znoja. Upravo kad sam hteo da se nagnem i dohvatim jednu grančicu, nešto kao moljac ili tačka na mojoj mrežnjači prelete zdesna nalevo između mene i vatre. Ustuknuh od toga. Pogledah u don Huana, a on mi bradom pokaza da opet gledam u vatru. Sledećeg trenutka ista ona senka prolete u suprotnom pravcu.

Don Huan žurno ustade i počeo da nabacuje zemlju na zapaljeno granje sve dok vatru nije sasvim ugasio. To gašenje vatre izveo je strahovito brzo. Kad sam pošao da mu pomognem, on je već bio ugasio. Gazio je nogama zemlju nad granjem koje je još tinjalo a onda me gotovo odvuкао nizbrdo u dolinu. Koračao je veoma brzo ne okrećući glave i nije mi dopustio da bilo šta kažem.

Kad smo posle više sati stigli do mojih kola, upitao sam ga šta je bilo to što sam video. On energično odmahnu glavom i mi se bez reči odvezosmo njegovoj kući.

Čim smo stigli, u rano jutro, ušao je u kuću i učutkao me kad sam pokušao da s njim razgovaram.

Don Huan je sedeo napolju, iza kuće. Izgleda da je čeka da se ja probudim, jer je počeo da govori čim sam izašao iz kuće. Rekao je da je ona senka koju sam video prošle noći bila duh, sila koja pripada upravo onom mestu gde sam je video. Govorio je o tom biću kao o nečemu beskorisnom.

»To samo tamo postoji«, reče. »Taj duh ne raspolaže tajnama moći i zato je bilo besmisleno da tamo ostanemo. Ti bi video samo brzu senku koja bi svu noć preletala tamo-amo. Ima, međutim, i drugih vrsta bića koja te mogu obdariti tajnama moći, ako si dovoljno srećan da ih otkriješ.«

Doručkovali smo potom i on dugo nije ništa rekao. Kad smo završili s jelom, seli smo pred njegovu kuću.

»Postoje 3 vrste bića«, reče on iznenada, »ona koja ne mogu ništa da daju zato što nemaju šta da daju, ona koja mogu samo da zaplaše, i ona koja raspolazu darovima. Ono biće koje si prošle noći video bilo je nemo; ono nema šta da ti da — to je samo senka. Međutim, uz to nemo često ide jedna druga vrsta bića, jedan zli duh, i njegova jedina osobina je da plaši ljude i životinje; on se najčešće nalazi blizu mesta na kome prebiva onaj nemi. Zato sam odlučio da odande brzo odemo. Taj zli duh prati ljude pa čak ulazi i u njihove kuće i zagorčava im život. Znam neke ljude koji su zbog njih morali da se isele iz svojih kuća. Uvek se nađu oni koji veruju da mogu dosta da izvuku iz tog bića, ali sama činjenica da se duh vrzma oko kuće ne znači baš ništa. Ljudi mogu pokušavati da ga primame, ili ga mogu pratiti oko kuće verujući da im on može otkriti neke tajne. Ali jedino što od toga imaju to je neki strašan doživljaj. Znam neke ljude koji su na smenu motrili na ta zločesta bića koja su za njima ušla u njihove kuće. Mesecima su motrili na tog duha; na kraju je neko drugi morao da se umeša i da odvuče te ljude iz njihove kuće, jer su počeli da slabe i kopne. Zato je jedino pametno što čovek može da uradi s tim bićima to da ih zaboravi i ostavi na miru.«

Pitao sam ga kako ljudi mame duha. Odgovorio mi je da se prvo dobro pomuče da pogode gde će se duh ponajpre pojaviti, a onda mu na put stavljaju oružje u nadi da će ga on dodirnuti, jer se zna da duhovi vole sve što je u vezi s ratom. Don Huan je potom rekao da svaki deo oružja, svaki predmet koji duh dodirne postaje predmet s posebnom moći. Poznato je, međutim, da onaj zli duh nikad ništa ne dodiruje, nego samo stvara auditivnu iluziju buke.

Pitao sam zatim don Huana o tome na koji način ti duhovi plaše čoveka. Odgovorio je da to najčešće čine tako što se pojavljuju kao tamna senka u čovečjem obličju; takva senka se onda vrzma oko kuće, strašno lupa svim i svačim ili galami imitirajući ljudske glaso-

ve, a nekada odjednom kao crna senka izbije iza kakvog tamnog ugla.

Don Huan mi je rekao da je treća vrsta duha pravi saveznik, onaj koji čoveku odaje tajne; ta naročita vrsta nalazi se na usamljenim, napuštenim mestima do kojih se gotovo nikako ne može doći. Reče da čovek koji želi da nađe takvo biće mora da ide daleko, i to sam, bez društva. Na udaljenom i usamljenom mestu čovek mora sam da preduzima sve potrebne korake. Mora da sedi pokraj vatre; ako ugleda senku, mora odmah da ode s tog mesta. Ali mora ostati ako se pojave drugi uslovi, kao na primer jak vetar koji bi mogao da ugasi vatru a njemu da ne dopusti da je ponovo potpali čak ni posle 4 pokušaja, ili ako se, recimo, odlomi grana s obližnjeg drveta. Grana treba da se zaista odlomi i čovek mora da utvrdi da li se ona stvarno odlomila ili se samo čulo kao da je pukla.

Drugo na šta treba da pazi, to je kamenje koje se kotrlja, ili kamenčići koje kao da neko baca na vatru, ili kakav drugi stalan šum; ako to primeti, čovek mora da prođe u pravcu gde se nešto takvo dogodilo i mora ići sve dok mu se duh ne otkrije.

Postoje mnogi načini pomoću kojih takvo biće iskušava ratnika. Ono može odjednom da iskoči pred njega u jezivom obličju, ili može s leđa da ga zgrabi i da ga satima ne pušta. Može i drvo da obori na njega. Don Huan reče da su to zaista opasne sile, pa iako ne mogu neposredno, tako reći svojom rukom, da ubiju čoveka, mogu izazvati njegovu smrt strahom, tim što će razne stvari bacati na njega, ili što će ga saplesti tako da on izgubi oslonac pod nogama i stropošta se u provaliju.

Rekao mi je i to da nikada ne pokušavam da se borim, ako na takvo biće naiđem pod nepovoljnim okolnostima, jer bi me ono sigurno ubilo. Ukralo bi moju dušu. Zato je najbolje da se bacim na zemlju i da trpim što me snađe sve do jutra.

»Kad se čovek suoči sa saveznikom, sa onim koji mu odaje tajne, mora da skupi svu hrabrost kako bi zgrabio saveznika pre nego što ovaj njega zgrabi, ili ga mora pojuriti pre nego što ovaj njega pojuri. Mora ga goniti nemilosrdno, a posle toga nastaje borba. Čovek

mora duha da obori na zemlju i mora ga tu držati sve dok od njega ne dobije moć.«

Pitao sam ga da li su te sile sazdane od materije, da li čovek može zaista da ih dodirne. Rekao sam da ideja »duha« kod mene izaziva asocijaciju na nešto eterično.

»Ne nazivaj ih duhovima«, reče. »Zovi ih saveznicima; zovi ih neobjašnjivim silama.«

Ćutao je neko vreme, onda je legao na leđa i glavu spustio na prekrštene ruke. Navaljivao sam da mi kaže da li su ta bića opipljiva, materijalna.

»Materijalna su, nego šta«, reče posle još jedne pauze. »Kad se boriš s njima, osetiš da su čvrsta, ali to traje samo časak. Ta bića se uzdaju u čovekov strah; zato, ako je čovek koji se bori s jednim od njih ratnik, to biće veoma brzo gubi svoju napetost, a čovek postaje snažniji. Čovek može zaista da apsorbuje napetost tog duha.«

»Kakva je to napetost?« upitah.

»Moć. Kad ih dodirneš, oni zatrepere kao da će te istog časa raspolutiti. Ali to se samo prave važni. Napetost nestaje ako ih čovek i dalje čvrsto drži.«

»Šta biva kad oni više nisu napeti? Da li postanu slični vazduhu?«

»Ne, samo omlitave. Ali i dalje su od materije. Samo to ne liči ni na šta što si ikada dodirnuo.«

Kasnije, u toku te večeri rekao sam mu da je ono što sam prethodne noći video možda ipak bila samo neka leptirica. On se nasmejavao i veoma strpljivo mi objasnio da leptirice lete tamo-amo jedino oko sijalica, zato što na njima ne mogu da oprlje krila. Vatra bi ih, s druge strane, spalila čim bi joj se približile. Ukazao mi je i na to da je senka natkrila celu vatru. Kad je to spomenuo, setio sam se da je senka zaista bila vrlo velika i da je za časak sasvim zaklonila vatru. Međutim, sve se to zbilo tako brzo da se u prvi mah nisam toga dobro ni setio.

Onda mi je ukazao i na to da su varnice bile veoma krupne i da su letele ulevo od mene. To sam i sam zapazio. Rekoh da je vetar po svoj prilici duvao u tom

pravcu. Don Huan odgovori da vetra uopšte nije bilo. To je bila istina. Doživajući u sećanje taj doživljaj, prisetio sam se da je ta noć bila tiha.

Još nešto što sam potpuno smetnuo s uma bila je zelenkasta svetlost u plamenovima; otkrio sam je kad mi je don Huan dao znak da gledam u vatru pošto je ona senka prvi put proletela kroz moje vidno polje. Don Huan me podsetio na to. Bunio se i što to nazivam senkom. Reče da je to bilo okruglo i da je pre ličilo na mehur.

Posle 2 dana, 17. decembra 1969, don Huan reče nemarnim glasom da ja sad u tančine poznajem potrebnu tehniku te da mogu sam otići u brda i nabaviti predmet obdaren naročitom moći, tj. duholovca. Nago-varao me da pođem sam tvrdeći da bi mi njegovo prisustvo samo smetalo.

Bio sam spreman da pođem kad se on, izgleda, ipak predomislio.

»Nisi još dovoljno jak«, reče. »Poći ću s tobom do podnožja.«

Kad smo bili u onoj maloj dolini u kojoj sam video saveznika, iz daljine je razgledao formaciju terena koji sam ja onda bio nazvao rupom u brdima, i rekao da treba da idemo još dalje na jug u one planine u daljini. Saveznik boravi na najdaljoj tački koju možemo da vidimo kroz rupu.

Gledao sam u tu formaciju i jedino što sam mogao da razaznam bila je plavičasta masa dalekih planina. Međutim, on me vodio u pravcu jugoistoka i posle pešačenja od nekoliko sati stigli smo do tačke za koju je rekao da je »dovoljno duboko« u saveznikovom prebivalištu.

Bilo je kasno po podne kad smo stali. Seli smo na neko kamenje. Ja sam bio umoran i gladan; pojeo sam od jutra do tada samo nekoliko tortilja i pio malo vode. Don Huan iznenada ustade, pogleda u nebo, pa mi zapovedničkim tonom reče da pođem u pravcu koji je za mene najpovoljniji i da dobro zapamtim to mesto gde se sada nalazimo, tako da mogu da se vratim kad

završim posao. Dodao je umirujućim glasom da će me on tu čekati pa ma koliko se ja zadržao.

Upitah ga bojažljivo da li smatra da će mi biti potrebno mnogo vremena da nabavim duholovca.

»Ko to zna?« odvrati on smešeći se tajanstveno.

Pošao sam prema jugoistoku, i dvaput sam se okrenuo da vidim don Huana. On se veoma lagano udaljavao u suprotnom pravcu. Popeo sam se na vrh jednog velikog brda i opet pogledao u don Huana; sad je između nas već bilo dobrih dvesta jardi. Nije se okretao da me vidi. Trčao sam nizbrdo sve do jedne uvalice, nalik na zdelu, među brdima, i odjednom sam bio sam. Seo sam na zemlju za časak i upitao se šta ja tu radim. Sam sam sebi bio smešan što tražim duholovca. Otrčah opet nazad na ono brdo da bolje vidim don Huana, ali nigde ga nisam mogao videti. Trčao sam nizbrdo u pravcu u kome sam ga poslednji put video. Hteo sam da dignem ruke od svega toga i da se vratim kući. Osećao sam se glupo, i bio sam umoran.

»Don Huane!« dozivao sam neprestano.

Nije ga bilo nigde na vidiku. Otrčao sam opet na vrh drugog brda; ni odatle ga nisam video. Trčao sam dugo pokušavajući da ga nađem, ali on je nestao. Vratih se opet na ono mesto gde smo se rastali. Smešno je reći, ali verovao sam da ću ga tu naći gde sedi i smeje se mojoj nedoslednosti.

»U šta sam se ja to kog đavola upetljao?« rekoah glasno.

Shvatio sam u tom trenutku da nikako ne mogu obustaviti to radi čega sam došao. Zaista nisam znao kako da se vratim do svojih kola. Don Huan je nekoliko puta menjao pravac i opšta orijentacija prema četiri glavne tačke sveta nije mi sad bila dovoljna. Plašio sam se da se ne izgubim u planinama. Seo sam i 1. put u životu osetio sam, nekako čudno, da čovek nikada ne može da se vrati na polaznu tačku. Don Huan je rekao kako ja uvek insistiram da sve počnem od jedne tačke koju nazivam početkom, a taj početak u stvari ne postoji. I sad sam usred tih planina shvatio na šta je mislio. Činilo mi se da sam polazna tačka uvek bio ja; činilo mi se kao da don Huana nikada nije ni

bilo, i da je, kad sam ga tražio, postao ono što je u stvari i bio: slika koja je lebdeći pored mene brzo iščezla iza brda.

Čuo sam kako lišće šušti i osetio kako do mene dopire neki čudan miris. Osetih i pritisak vetra u ušima, sličan lakom zujanju. Sunce je bilo na horizontu sasvim blizu gustih oblaka koji su ličili na traku debelo premazanu oranž bojom, ali ono odjednom nestade iza teške zavesе nižih oblaka; ubrzo potom pojavilo se kao grimizna lopta koja lebdi u magli. Činilo se kao da se upinje da stigne do komadića plavog neba ali izgledalo je da oblaci suncu ne daju vremena za to, a onda ona oranž traka i tamne konture planina kao da ga progutale.

1

Legao sam na leđa. Sve je oko mene bilo tako tiho, tako spokojno, a ipak meni tako strano da me to porazilo. Nisam želeo da plačem, ali suze mi ipak lako potekoše niz lice.

Satima sam ostao u tom položaju. Nisam gotovo ni mogao da ustanem. Kamenje poda mnom bilo je tvrdo, a baš tu gde sam legao skoro da nije ni bilo nikakvog rastinja, za razliku od bujnog zelenog žbunja oko mene. S mesta na kome sam ležao mogao sam da vidim rese visokog drveća na brdima prema istoku.

Najzad se prilično smrklo. Osećao sam se bolje; bio sam u stvari bezmalo srećan. Polutama mi je mnogo više godila i pružala mi bolju zaštitu nego jarka dnevna svetlost.

Ustao sam, popeo se na vrh jednog brdašca i počeo da ponavljam one pokrete koje sam naučio od don Huan. Trčao sam 7 puta prema istoku, i tek onda osetio promenu temperature na ruci. Naložio sam vatru i bržljivo stražario kako mi je don Huan preporučio, motreći na sve. Prolazili su sati i ja osetih kako me hvata umor i hladnoća. Nakupio sam poveliku gomilu suvog granja; bacao sam ga na vatru i približio sam joj se. To bdenje bilo je tako naporno i intenzivno da me izmirilo; glava je počela da mi pada od umora. Zaspao sam u 2 maha i probudio se tek kad mi je glava klonula u stranu. Bio sam toliko pospan da više nisam

mogao da gledam u vatru. Popio sam malo vode pa sam se čak pljusnuo po licu da ne bih zaspao. Sanjivost sam mogao samo povremeno da savladam. Postao sam nekako neraspoložen i razdražljiv; osećao sam se veoma glupo što sam tu i to me bacilo u iracionalno osećanje zaludnosti i očajanje. Bio sam umoran, gladan, pospan i veoma ljutit na sebe. Najzad sam odustao od borbe da ostanem budan. Nabacao sam dosta suvog granja na vatru i legao da spavam. Traganje za saveznikom i duholovcem bilo mi je u tom trenutku veoma smešno i daleko. Bio sam toliko zadremao da više nisam mogao ni da mislim ni da razgovaram sa sobom. Zaspao sam.

Naglo sam se probudio kad je nešto puklo. Izgleda da je taj zvuk, pa ma šta ga prouzrokovalo, potekao odnekud tačno iznad mog levog uva, budući da sam ležao na svojoj desnoj strani. Uspravio sam se, sedeći potpuno budan. Levo uvo mi je zvonilo i gotovo ogluvelo od brzine i jačine tog zvuka.

Mora da sam spavao sasvim malo, sudeći po količini suvog granja koje je još gorelo na vatri. Nisam čuo ništa drugo, ali ostao sam budan i na oprezi dodajući i dalje granje na vatru.

Palo mi je na um da je to što me probudilo mogao biti pucanj iz puške; možda se tu neko šunja, vreba me i puca u mene. Ta misao me duboko uznemiri i izazva pravu najezdu straha u meni. Bio sam siguran da ta žemlja nekome pripada; ako je tako, onda vlasnici možda smatraju da sam lopov i hoće da me ubiju, ili će me možda ubiti i opljačkati ne znajući da nemam ništa pri sebi. Veoma sam se zabrinuo za sebe. Osetio sam napetost u ramenima i vratu. Klimao sam glavom gore-dole i čuo kako mi pucketaju vratni pršljenovi. Gledao sam i dalje u vatru ali nisam u njoj video ništa naročito, niti sam čuo ikakve šumove.

Posle nekog vremena malo sam se opustio i tada mi pade na um da je sve to možda don Huanovo maslo. Ubrzo sam sam sebe uverio da i jeste tako. Nasmejao sam se misleći o tome. Sad naiđe još jedan talas racionalnih zaključaka, ali srećnih ovog puta. Pomislih da je don Huan morao posumnjati da ću se ja predomisлити i da neću ostati u planini, ili me je video kako tr-

čim za njim, pa se sakrio u nekoj pećini ili iza kakvog grma. Onda je išao za mnom pa me, videći da sam zas-pao, probudio prelomivši granu blizu mog uva. Naba-cao sam još granja na vatru i počeo krišom da se osvr-ćem ne bih li ga video, iako sam znao da neću moći da ga otkrijem ako se on tu negde skriva.

Sve je bilo sasvim spokojno: čuli su se cvrčci, ve-tar među drvećem na padinama brda oko mene, tiho pucketanje granja na vatri. Varnice su vrcale, ali to su bile obične varnice.

Izenada čuh kako se jedna grana prelomi nadvo-je, levo od mene. Zadržao sam dah osluškujući veoma pažljivo. Trenutak zatim čuo sam kako je druga grana pukla desno od mene.

Zatim čuh kako u daljini tiho pucketaju grane. Bi-lo je to kao da neko gazi po njima i tako ih lomi. Taj šum je bio bogat i pun i nekako čulan. Izgledalo je da mi se više približava. Reagovao sam veoma sporo i nisam znao da li da i dalje slušam ili da ustanem. Dok sam razmišljao šta da radim, odjednom grane počese da pucaju svuda oko mene. Taj šum me tako brzo pre-plavio da sam jedva imao toliko vremena da skočim na noge i gaženjem ugasim vatru.

Potrčao sam nizbrdo po mraku. Dok sam se probi-jao kroz cestar, pomislih kako tu nema ravnog terena. Trčao sam i dalje trudeći se da zaštitim oči od granja. Spustio sam se već do pola padine kad sam osetio da je nešto iza mene i da me gotovo dodiruje. To nije bila grana, već nešto drugo; intuitivno sam osetio da me to sustiže. Sledio sam se od straha. Skidoh jaknu, zgužvah je sebi na trbuh, čučnuh i pokrih oči rukama, kako mi je don Huan preporučio. Ostao sam u tom položaju ne-koliko trenutaka i onda opazio da je oko mene mrtva tišina. Nije se čuo baš nikakav šum. To me veoma uz-nemirilo. Moji trbušni mišići stezali su se i grčevito po-drhtavali. Onda opet čuh kako je neka grana pukla. Iz-gledalo je da se to desilo u daljini, ali čulo se sasvim dobro i jasno. Puče opet, ali sad bliže. Potom je neko vreme sve bilo tiho a onda je nešto eksplodiralo baš iznad moje glave. Od tog neočekivanog zvuka naglo po-skočili i zamalo se ne prevalih na bok. Nije bilo sum-

nje da je taj šum prouzrokovalo lomljenje grane nadvoje. To se desilo tako blizu da sam čuo šuštanje lišća na toj grani kad se lomila.

Posle toga je usledio niz eksplozija; svuda oko mene nešto je veoma snažno lomilo grane. U tom trenutku najčudnija je bila moja reakcija na tu pojavu; umesto da se smrtno uplašim, ja sam se smejao. Iskreno sam verovao da sam otkrio uzrok svega toga što se događa. Bio sam uveren da mi to don Huan opet podvaljuje. Čitav niz logičnih zaključaka učvrstio me u tom uverenju; obradovao sam se. Bio sam siguran da ću tog starog lisca, don Huana, uhvatiti na delu. To on oko mene lomi granje, i znajući da neću smeti da dignem pogleda, bezbedan je pa može slobodno da radi što god mu se prohte. Pomislio sam zatim da je on u planini sam, i, logično, može da proizvede samo ograničen broj šumova. Pošto je sam, ti šumovi se moraju nizati jedan za drugim, a najviše po 2 do 3 odjednom. Osim toga, raznovrsnost tih šumova takođe mora biti ograničena tehničkim mogućnostima pojedinca. Bio sam potpuno siguran, ne mičući se ipak iz čučućeg položaja, da je sve to igra i da mu mogu doskočiti jedino ako se emocionalno ne uplićem u to. Sad sam zaista uživao u toj igri. Uхватih sebe kako se prigušeno smejem pri pomisli da mogu da predvidim sledeći korak svog protivnika. Pokušah da zamislim šta bih sad učinio da sam na don Huanovom mestu.

Šum nečega što je lokalo trže me iz tih misli. Pažljivo oslušnuh, i to se ponovi. Nisam mogao da odredim šta je to. Izgledalo je kao da životinje loču vodu. Opet sam to čuo sasvim blizu. Nervirao me taj šum koji me sad podsetio na devoјčicu krupnih vilica koja žvaće gumu. Čudio sam se kako to don Huan može da izvede, kad se to opet ču, sad s moje desne strane. Prvo se to čulo samo jedanput, a onda sam čuo više uzastopnih vlažnih šumova, kao da neko gazi po blatu. Bio je to gotovo čulan, veoma neprijatan šum nogu koje gacaju po dubokom blatu. Za časak šum prestade, a onda se opet začu, levo od mene i sasvim blizu, možda samo 10-ak stopa dalje od mene. Sada je izgledalo kao da neko težak gaća po blatu u gumenim čizmama. Začudio

me taj pun šum. Nisam mogao da se dosetim kako bih ja pomoću nekih primitivnih sredstava izazvao takav šum. Zatim čuh iza sebe kao da neko gaca po blatu, a onda se to istovremeno začu sa svih strana. Činilo se kao da je neko hodao, trčao, gacao po blatu svuda oko mene.

Obuze me logična sumnja. Ako don Huan sve to izvodi, onda on mora da trči u krug neverovatnom brzinom. Brzina s kojom su se ti šumovi javljali isključivala je tu mogućnost. Tada pomislih da don Huan ipak mora imati pomoćnike. Hteo sam da porazmislim o tome ko bi ti ljudi mogli biti, ali jačina šumova nije mi dopustila da se koncentrišem. Zaista nisam mogao jasno da mislim, ali ipak se nisam plašio; bio sam, možda, samo zaprepašćen čudnim kvalitetom tih zvukova. Ono šljapkanje je zbilja vibriralo. U stvari, te naročite vibracije bile su upravljene na moj stomak, ili sam ih ja možda osećao donjim delom trbuha.

Čim sam to shvatio, odjednom je nestalo moje objektivnosti i izolovanosti. Ti zvuči su napadali moj trbuh! Kroz glavu mi sinu pitanje: »Šta ako to nije don Huan?« Obuze me panika. Zategnuo sam svoje trbušne mišiće i butinama čvrsto pritisnuo zgužvanu jaknu.

Šumovi su bili sve brojniji i brži; kao da su znali da sam izgubio samopouzdanje, počeli su tako jako da vibriraju da mi se smučilo, hteo sam da povraćam. Borio sam se protiv te muke. Disao sam duboko i zapevao svoje pesme pejotlu. Povratio sam, i tada ono šljapkanje odjednom prestade; nadjačalo ga je cvrčanje cvrčaka i lavež kojota u daljini. Taj nagli prekid dopustio mi je da predahnem i da se saberem. Koliko maločas bio sam odlično raspoložen, samopouzdan i ravnodušan — izdvojen iz svega toga; očigledno sam loše procenio situaciju. Sve da don Huan i ima saučesnike, oni ne bi mogli fizički da proizvedu zvuke na koje bi moj stomak reagovao. Za tako jake zvuke morali bi da raspolazu takvom tehnikom o kojoj sigurno nemaju ni pojma. Izgleda da to što doživljavam nije ni igra ni »opet neka don Huanova podvala«; ta teorija bila je samo moje grubo objašnjenje.

Imao sam grčeve i neodoljivo sam pozeleo da legnem i ispružim noge. Odlučio sam da se pomaknem udesno kako mi pred licem više ne bi bilo ono mesto na kome sam povraćao. Čim sam počeo da puzim, čuo sam kako je nešto veoma tiho skiknulo tačno iznad mog levog uva. Sledio sam se. Sad je to skiknulo s druge strane pored moje glave. To se čulo samo jedanput. Učini mi se da liči na škripu vrata. Čekao sam, ali ništa drugo nisam čuo, pa zato reših da se opet pokrenem. Samo što sam pokušao da sasvim malo pomaknem glavu udesno, morao sam gotovo da poskočim. Odjednom me sa svih strana zapljusnulo skičanje. To je čas ličilo na škripu vrata, čas na skičanje pacova ili, zamorčića. Nije bilo glasno ni intenzivno, ali je bilo nametljivo i opet mi izazvalo muku u stomaku. Skičanje je prestalo kao što je i počelo; utišalo se postepeno sve dok ga na kraju nisam čuo još samo jednom ili dvaput.

Onda sam čuo nešto slično lepršanju krila neke ptice koja leti iznad žbunja. Činilo se da leti u krug iznad moje glave. Ono tiho skičanje opet se pojača, a uz to i klepetanje krila. Izgledalo je da jato džinovskih ptica kruži nad mojom glavom mašući mekim krilima. Oba ta zvuka sliše se u jedan koji me preplavi kao talas. Osećao sam da lebdim na tom talasu koji se uvija. Skičanje i lepršanje bilo je tako baršunasto, glatko, da sam ga osećao po celom telu. Lepršanje jata ptica kao da me odnekud odozgo vuklo naviše, dok mi se činilo da me skičanje čitave vojske pacova gura odozdo i svud oko mene.

Više nisam sumnjao u to da sam nekom glupom greškom navukao na sebe nešto strašno. Stisnuo sam zube, udisao duboko, i zapevao svoje pesme pejotlu.

Ti šumovi i zvuči potrajali su dugo, i ja sam im se opirao svom snagom. Kad su utihnuli, opet je nastala isprekidana »tišina« — onakva kakvu obično zapažam, to jest čuo sam samo prirodno zujanje insekata i hujanje vetra. Period tišine bio je za mene opasniji od perioda kad su se čuli oni šumovi. Počeo sam da mislim, da procenjujem svoj položaj i od tog razmišljanja obuze me panika. Znao sam da sam izgubljen; nisam imao ni znanje ni snagu da bih mogao da odbijem to

što nasrće na mene. Bio sam sasvim bespomoćan, i čučao sam nad svojim izbljuvkom. Pomislih da mi je kućno poslednji čas pa zaplakah. Želeo sam da mislim o svom životu ali nisam znao od čega bih počeo. Ništa od svega onoga što sam u životu učinio nije zaista bilo vredno tog krajnjeg, poslednjeg akcenta, te prema tome nisam imao o čemu ni da mislim. To je bilo izvanredno saznanje. Promenio sam se od onog vremena kad sam poslednji put iskusio sličan strah. Ovog puta bio sam prazniji. Nosio sam uza se manje ličnih osećanja.

Pitao sam se šta bi ratnik učinio u toj situaciji i došao do različitih zaključaka. Nešto u predelu oko mog pupka bilo je izuzetno važno; u tim zvucima bilo je nečeg vanzemaljskog; oni su bili usmereni na moj stomak i pomisao da je to neka don Huanova podvala bila je sasvim neodrživa.

Moji trbušni mišići bili su veoma napeti, mada grčeva više nije bilo. Pevao sam i dalje dišući duboko i osetio sam kako mi se celo telo zagreva. Postade mi jasno da moram da postupam kako me don Huan učio, ako želim da ostanem živ. Ponovio sam u sebi njegova uputstva. Setio sam se tačno na kome je mestu sunce zašlo za planine, u odnosu na brdo na kome sam se nalazio i ono mesto gde sam čučao. Ponovo sam se orijentisao i kad sam se uverio da sam tačno procenio gde se nalaze četiri 4 tačke sveta, počeh da menjam položaj, tako da mi glava bude okrenuta u novom i »boljem« pravcu, prema jugoistoku. Lagano počeh da mičem noge ulevo, santimetar po santimetar, sve dok ih nisam sasvim podvio pod sebe. Onda počeh i telo da mičem prema nogama, ali samo što sam počeo da se lagano okrećem u stranu kad osetih neki naročit udar; jasno sam fizički osetio kako me je s leđa nešto dodirnilo po golom vratu. To se desilo tako brzo da sam nesvesno vrisnuo i opet se sledio. Stegao sam stomakne mišiće, opet počeo duboko da dišem i zapevao pesme pejotlu. Sekund zatim osetih opet onaj laki udarac po vratu. Zgrčih se. Vrat mi je bio go i ja ništa nisam mogao preduzeti da se zaštitim. Opet me ono udari. To što me udaralo po vratu bilo je nešto veoma meko, gotovo svilen, kao ogromna, dlakom obrasla šapa nekog pa-

cova. Dodirnulo me ponovo i tada poče da seta po mom vratu tamo-amo sve dok mi suze nisu potekle niz lice. To je bilo isto kao da me krdo nemih, glatkih kengura bez telesne težine gazi po vratu. Čuo sam meko lupkanje njihovih nogu dok su blago prelazili preko mene. To me nije nimalo bolelo, ali me dovodilo do ludila. Znao sam da ću ustati i potrčati ako nešto ne preduzmem. Zato počeh lagano da manevrišem ne bih li promenio položaj svog tela. Kad sam pokušao da se pokrenem, ono lupkanje po vratu još je više učestalo. Bilo je već tako mahnito da sam se trgnuo i celim telom okrenuo u drugom pravcu. Nisam imao pojma kakve će biti posledice tog mog čina. To sam uradio samo zato da ne bih tog časa poludeo.

Čim sam promenio pravac svog tela, prestalo je ono lupkanje po vratu. Posle duge, mučne pauze čuo sam kako se u daljini krše grane. Ti šumovi više nisu bili tako blizu. Činilo se da su se povukli na drugi položaj daleko od mene. Onaj šum granja koje se lomi slio se odmah zatim s bučnim šuštanjem lišća kao da jak vetar šiba celo brdo. Sve žbunje oko mene zadrhta iako vetra nije bilo. Šuštanje lišća i pucanje grana izazvale u meni utisak da brdo gori. Moje telo bilo je tvrdo kao kamen. Obilno sam se znojio. Bilo mi je sve toplije i toplije. U jednom trenutku bio sam potpuno uveren da brdo gori. Nisam skočio i potrčao zato što sam od obamrlosti bio sasvim oduzet; nisam, u stvari, ni oči mogao da otvorim. U tom času bilo mi je važno jedino to da ustanem i pobegnem od vatre. U stomaku sam imao strašne grčeve od kojih bi mi se dah presekao. Sad sam se upinjao svim silama da dišem. Posle duže borbe pošlo mi je ipak za rukom da duboko udišem, a mogao sam i da primetim da lišće više ne šušti; tek s vremena na vreme pukla bi još po koja grančica. Taj zvuk od kršenja granja sve se više udaljavao, postao sporadičan i na kraju sasvim prestao.

Mogao sam da otvorim oči. Gledao sam u zemlju pod sobom kroz poluspuštene kapke. Već je svanulo. Pričekao sam još malo ne mrdajući, a onda počeh da se ispružam. Spustio sam se na leđa. Sunce je bilo nad brdima na istočnoj strani.

Bilo mi je potrebno više sati da ispružim noge i da se spustim do dole. Počeo sam da idem prema onom mestu gde me je don Huan ostavio — možda jednu milju od mesta na kome sam bio; oko podne sam tek stigao do ruba šume, još dobrih četvrt milje do mog odredišta.

Više nisam mogao da hodam ni za šta na svetu. Mislio sam na pume i pokušao da se popnem na jedno drvo, ali mišice nisu mogle da održe moju težinu. Naslonio sam se na jednu stenu i pomirio s mišlju da ću tu umreti. Bio sam uveren da će me prožderati pume i druge zveri. Nisam imao snage čak ni kamen da bacim. Nisam bio ni gladan ni žedan. Oko podne sam našao neki potočić i popio sam mnogo vode, ali voda me nije okrepila. Dok sam tu sedeo tako bespomoćan, bio sam očajan pre nego uplašen. Bio sam toliko umoran da mi je bilo svejedno šta će me snaći i zaspao sam.

Probudio sam se kad me nešto protreslo. Don Huan je stajao nagnut nada mnom. Pomogao mi je da sednem i dao mi vode i malo cicvare. Smejao se i rekao da jadno izgledam. Pokušao sam da mu kažem šta mi se desilo, ali on me učutkao i rekao da sam promašio cilj, jer je ono mesto na kome je trebalo da se nađemo stotinak jardi dalje. Onda me gotovo odneo nizbrdo. Rekao je da me vodi do jednog većeg potoka u kome će me okupati. Dok smo išli, on mi je zapušio uši nekom travom koju je izvadio iz svoje torbice, a onda mi je vezao oči komadom platna pošto mi je prethodno svako oko pokrio po jednim listom. Naterao me da svučem odeću sa sebe i da poklopim oči i uši rukama da bih bio siguran da ništa neću ni čuti ni videti.

Don Huan mi je telo istrljao lišćem a onda me spustio u reku. Osetio sam da je to velika reka. Bila je duboka. Stajao sam, ali nogama nisam dodirivao dno. Don Huan me držao za desni lakat. U početku nisam osetio da je voda hladna, ali postepeno mi je bivalo sve hladnije, a onda mi je postalo nepodnošljivo hladno. Don Huan me izvukao iz vode i osušio nekim lišćem koje je neobično mirisalo. Obukao sam se i on me poveo odatle; otišli smo daleko i on mi je tek onda skinuo lišće s očiju i ušiju. Upitao me da li se osećam dovoljno

snažan da mogu da idem do kola. Čudno je bilo to što sam se osećao veoma snažan. Čak sam i ustrčao uz jednno strmo brdo da bih mu to dokazao.

Dok smo išli prema mojim kolima, koračao sam sasvim blizu don Huana. Posrnuo sam nekoliko puta i on se smejao. Primetio sam da me njegov smeh veoma okrepljuje i on postade glavni izvor moje snage; što se on više smejao, to sam se ja bolje osećao.

Sutradan sam don Huanu ispričao redom sve što se dogodilo od trenutka kad me on napustio. Smejao mi se za sve to vreme, naročito kad sam mu rekao kako sam mislio da mi to on podvaljuje.

»Ti uvek misliš da su posredi neke podvale«, reče. »Suviše se uzdaš u sebe. Ponašaš se kao da znaš odgovore na sva pitanja. A ništa ne znaš, mali moj prijatelju, baš ništa.«

Don Huan me tad 1. put nazvao »svojim malim prijateljem«. Iznenadio sam se. On je to primetio i nasmešio se. Njegov glas je bio pun topline i to me veoma ražalostilo. Rekao sam mu da sam bio nemaran i trapav zato što su to moje urođene osobine, i da nika-da neću razumeti njegov svet. Bio sam duboko tronut. On me, međutim, bodrio i tvrdio da sam se dobro držao.

Zamolio sam ga da mi objasni značenje toga što sam doživeo.

»Nema tu nikakvog značenja«, odgovori. »To se isto moglo desiti svakome, a naročito nekome kao što si ti koji već imaš otvorenu pukotinu. To je sasvim obična stvar. Svaki ratnik koji je išao da traži saveznike pričaće ti šta su mu oni radili. To što su s tobom činili nije gotovo ništa. Ali tvoja pukotina je otvorena i zato si nervozan. Ne može se preko noći postati ratnik. Sad moraš da ideš svojoj kući i ne vraćaj se dok ne ozdraviš i dok ti se pukotina ne zatvori.«

Mesecima se nisam vraćao u Meksiko; iskoristio sam to vreme za obradu svojih beležaka i tada sam prvi put za tih 10 godina otkako sam postao don Huanov učenik zaista počeo da shvatam njegovo učenje. Osetio sam da su dugi periodi vremena koje sam provodio daleko od njega blagotvorno i umirujuće delovali na mene; tada sam mogao na miru da razmotrim sve što sam otkrio pa da to zatim sredim po intelektualnom redu koji odgovara mojoj obuci i mom interesovanju. Ali ono što sam doživeo prilikom svog poslednjeg odlaska na teren ukazivalo je na neodrživost mog optimizma da ću ikada razumeti don Huanovo učenje.

Poslednje beleške sam napisao 16. oktobra 1970. godine. Događaji koji su se tada zbili označili su prekretnicu. Ne samo što su zatvorili jedan krug pouka, nego su otvorili i drugi, novi, koji se toliko razlikovao od svega što sam do sada radio da sam smatrao da na ovom mestu treba da završim svoju reportažu.

Kad sam se približio don Huanovoj kući, video sam ga gde sedi na svom uobičajenom mestu pod ramadom, ispred ulaznih vrata. Parkirao sam se u hladu ispod jednog drveta, uzeo svoju tašnu sa spisima i kesu s namirnicama iz kola i pošao prema njemu, glasno ga pozdravljajući. Tada sam primetio da nije sam. Pored njega, a iza visoke gomile drva sedeo je još jedan čo-

vek. Obojica su gledala u mene. Don Huan mi mahnu, a onda i onaj drugi. Sudeći po njegovoj odeći, on nije bio Indijanac nego Meksikanac sa jugozapada. Nosio je farmerke, drap košulju, na glavi je imao teksaški šešir, a na nogama kaubojske čizme.

Porazgovarao sam malo s don Huanom, i onda pogledao u tog drugog čoveka; smešio mi se. Zurio sam trenutak-dva u njega.

»Evo nam malog Karlosa«, reče taj čovek don Huanu, »ali on više ne govori sa mnom. Nemoj mi reći da se ljuti na mene!«

Pre nego što sam mogao ma šta da kažem obojica prasnuše u smeh i ja tek tada videh da je taj neznanaac don Henaro.

»Nisi me poznao, je li?« upita me smejući se i dalje.

Morao sam priznati da me zbunio svojom odećom.

»Šta radiš u ovom kraju, don Henaro?« upitah.

»Došao je da uživa u toplom vetru«, reče don Huan. »Je li tako?«

»Tako je«, odvrati don Henaro. »Nemaš pojma koliko topli vetar može da pomogne starom telu kao što je moje.«

Seo sam između njih dvojice.

»Kako on to pomaže tvom telu?« upitah.

»Topli vetar priča mom telu neobične stvari«, odgovori on.

Okrenu se don Huanu, blistavih očiju.

»Zar nije tako?«

Don Huan potvrdno klimnu glavom.

Rekao sam im da je to vreme kad duva topli vetar zvani sveta Ana najgore doba godine za mene, i da je zaista čudno što ga don Henaro traži, dok ja bežim od njega.

»Karlos ne podnosi vrućinu«, reče don Huan don Henaru. »Kad počne žega, on postane kao dete pa se guši.«

»Gu- šta?«

»Guši se.«

»O bože!« reče don Henaro, tobože zabrinut, pa načini pokret koji izražava očajanje, a koji je bio neopisivo smešan.

Don Huan mu potom objasni da nisam dolazio već nekoliko meseci zato što sam doživeo nešto neprijatno sa saveznicima.

»I tako, najzad si sreo saveznika!« reče don Henaro.

»Mislim da jesam«, odgovorih oprezno.

Oni se glasno nasmejaše. Don Henaro me 2-3 puta potapša po leđima. To je bilo sasvim lako tapšanje koje sam protumačio kao gest brižnog prijatelja. Spustio mi je ruku na rame gledajući me i ja osetih spokojno zadovoljstvo koje potraja samo časak, jer je don Henaro tad učinio nešto što nisam mogao da objasnim. Odjednom sam osetio da mi je na leđa navalio teret kao od nekog velikog, teškog kamena, činilo mi se da je povećavao težinu svoje ruke koja je počivala na mom desnom ramenu sve dok se nisam skljkao i glavom udario o pod.

»Moramo pomoći malom Karlosu«, reče don Henaro pa zaverenički pogleda u don Huana.

Seo sam opet uspravno i okrenuo se don Huanu, ali on je gledao na drugu stranu. Za trenutak se pokolebah i tada mi pade na um neprijatna misao da se don Huan ponaša kao da je daleko od mene i nezainteresovan za moju sudbinu. Don Henaro se smejao; reklo bi se da je čekao na moju reakciju.

Zamolio sam ga da mi još jednom spusti ruku na rame, ali on ne htede. Navalio sam na njega da mi bar kaže šta je to učinio sa ranom. Smejao se prigušeno. Okrenuh se opet don Huanu i rekoh mu da me je težina don Henarove ruke bezmalo smrvila.

»Ništa ja o tome ne znam«, reče don Huan tobože ozbiljnim glasom. »Nije ruku spustio na moje rame.«

Na to obojica prasnuše u smeh.

»Šta si mi to učinio, don Henaro?«

»Samo sam ti spustio ruku na rame«, reče bezazleno.

»Spusti je opet«, rekoh.

Odbio je. Tada se don Huan umeša i zamoli me da opišem don Henaru ono što sam opazio tokom poslednjeg doživljaja. Mislio sam da zaista želi da opišem

to što mi se desilo, ali što sam ja ozbiljnije govorio, to su se oni više smejali. Zastao sam 2-3 puta ali oni su me nagovarali da nastavim.

»Saveznik će ti doći bez obzira šta osećaš«, reče don Huan kad sam im sve ispričao. »Hoću da kažem to da ne moraš da se trudiš da ga namamljuješ. Možeš mirno da sediš i vrtiš palcima ili da misliš na žene, a onda ćeš odjednom osetiti da te neko lako udario po ramenu, okrenućeš se i saveznik će stajati pored tebe.«

»Šta mogu da učinim kad se to desi?« upitah.

»Ehej! Hej! Stani malo!« reče don Henaro. »To nije dobro pitanje. Ne treba da pitaš šta možeš učiniti, jer ti očigledno ne možeš ništa da učiniš. Trebalo je da pitaš šta može ratnik da učini.«

Okrenu se prema meni, trećući. Glava mu je bila lako nagnuta na desnu stranu, a usta napućena.

Pogledah u don Huana ne bih li po njemu video da li je to šala, ali njegovo lice je bilo ozbiljno.

»Dobro!« rekoh. »Šta može ratnik da učini?«

Don Henaro zatrepta pa coku ustima kao da traži pravu reč. Gledao me je netremice, držeći se za bradu.

»Ratnik se popiše u gaće«, reče s ozbiljnošću jednog Indijanca.

Don Huan pokri lice, a don Henaro stade da pljeska šakom po podu urlajući od smeha.

»Borba je nešto što nikad ne prestaje«, reče don Huan kad su prestali da se smeju. »Kad bi se ratnik našao u takvom škripcu, on bi prosto okrenuo leđa savezniku, bez ikakvog dvoumljenja. Ratnik ne može da se opusti pa prema tome ne može ni da umre od straha. Ratnik dopušta savezniku da mu dođe samo kad je sam potpuno spreman za to. Kad je dovoljno jak da se uhvati ukoštac sa saveznikom, on otvori svoju pukotinu, pa kao iz busije zgrabi saveznika, pritisne ga na zemlju i gleda u njega netremice tačno koliko je potrebno, a onda odvрати pogled od njega, pusti saveznika i dozvoli mu da ode. Ratnik je, mali moj prijatelju, uvek gospodar.«

»Šta bi se desilo kad bi saveznika gledao suviše dugo?«

Don Henaro me pogleda pa načini smešnu grimasu kao da je zurio u mene duže nego ja u njega.

»Ko zna?« reče don Huan. »Možda će ti Henaro ispričati šta se njemu desilo.«

»Hoćeš li, molim te, to da mi ispričaš?«

Don Henaro ustade, proteže se uz škripu kostiju, pa otvori oči toliko široko da je već ličio na luđaka.

»Sad će Henaro da zatrese planinu«, reče pa ode u čestar.

»Henaro je odlučio da ti pomogne«, reče mi don Huan poverljivim tonom. »Učinio je to isto i kod svoje kuće i ti tada zamalo nisi *video*.«

Pomislih da me podseća na ono što se desilo na vodopadu, ali on je govorio o onome čudnom tutnjanju koje sam čuo kad sam bio u don Henarovoj kući.

»Uzgred da te pitam, šta je to bilo?« upitah. »Smejali smo se tome, ali nikad mi nisi objasnio šta je to bilo.«

»Nisi me nikad ni pitao.«

»Jesam.«

»Nisi. Pitao si za sve drugo samo za to nisi.«

Don Huan me pogleda kao da me optužuje.

»To je bila don Henarova veština«, reče. »Samo Henaro to ume da izvede. Tada je samo malo trebalo pa da *vidiš*.«

Rekoh mu da nikad nisam ni pomislio da »viđenje« dovedem u vezu s onim čudnim zvucima koje sam tada čuo.

»A zašto nisi?« upita me.

»*Viđenje* za mene znači oči«, odgovorih.

Gledao me pažljivo kao da sa mnom nešto nije u redu.

»Nikad ti nisam rekao da su za *viđenje* potrebne samo oči«, reče, pa s nevericom odmahnu glavom.

»Kako on to izvodi?« insistirao sam.

»Rekao ti je već kako izvodi«, odbrusi mi don Huan. Upravo u tom času čuh neobičnu tutnjavu.

Skočih na noge a don Huan počeo da se smeje. Taj tutanj je ličio na grmljavinu lavine. Dok sam ga slušao, shvatio sam — i to mi je bilo smešno — da moj inventar iskustva u pogledu zvukova nesumnjivo potiče iz

filmova. Ta potmula tutnjava koju sam čuo ličila je na zvučnu traku nekog filma u trenutku kad se jedna strana planine survava u dolinu.

Don Huan se držao za slabine kao da ga bole od smeha. Od gromovite tutnjave tresla se zemlja poda mnom. Jasno sam čuo tresak kao da je neki ogroman kamen pao pa se sad kotrlja. Čuo sam potom lomljivu kao da se taj kamen neumoljivo kotrlja prema meni. Za trenutak sam bio potpuno zbunjen. Moji mišići su bili napeti, a telo spremno za bežanje.

Pogledah u don Huana. Zurio je u mene. Tada čuh najstrašniji tresak u svom životu. To je bilo kao da je neki ogroman kamen pao iza same kuće. Sve se zatreslo i ja sam tad opazio nešto veoma neobično. U jednom trenutku sam iza kuće zaista »video« kamen veliki kao brdo. To nije bilo kao da je neka slika prekrila kuću u koju sam gledao. Nije bila ni slika pravog kamena. Pre bi se moglo reći da je zvuk stvorio sliku ogromnog kamena koji se kotrlja. Ja sam u stvari »video« zvuk. Neobjašnjiva priroda te moje percepcije bacila me u očajanje i potpuno me zbunila. Nikad u životu ne bih ni pomislio da su moja čula sposobna za takve opažaje. Obuzeo me razumljiv strah i ja odlučih da bežim glavom bez obzira. Don Huan me držao za ruku i strogo mi zapovedio da ne bežim i da se ne okrećem nego da gledam u onom pravcu u kome je otišao don Henaro.

Čuo sam potom buku koja je ličila na onu kad veliko kamenje pada na gomilu, jedno pored drugog, a onda se sve utišalo. Nekoliko minuta posle toga don Henaro se vrati i sede. Upita me da li sam »video«. Nisam znao šta da kažem. Pogledah u don Huana tražeći pomoć. On je zurio u mene.

»Mislim da jeste«, reče on pa se nasmeja prigušeno.

Htedoh da kažem kako ne znam o čemu govore. Bio sam veoma razočaran, nezadovoljan. Fizički sam osećao gnev, krajnju nelagodnost.

»Držim da treba da ga ostavimo ovde da sedi sam«, reče don Huan.

Ustadoše obojica i prođoše pored mene.

»Karlos uživa u svojoj zbunjenosti«, reče don Huan veoma glasno.

Ostao sam sam nekoliko sati; imao sam vremena da napišem beleške i da razmišljam o apsurdnosti onoga što sam doživeo. Kad sam dobro razmislio o tome, jasno sam uvideo da je situacija imala karakter farse već od onog trenutka kad sam ugledao don Henara gde sedi pod ramadom. Što sam više o tome razmišljao, to sam sve više i više sticao uverenje da je don Huan sve prepustio don Henaru; ta pomisao me uplašila.

Don Huan i don Henaro vratiše se u suton. Sedoš pored mene, jedan s jedne, drugi s druge strane. Don Henaro mi priđe bliže i gotovo se nasloni na mene. Lako me dodirnu svojim mršavim, krhkim ramenom i ja osetih ono isto kao kad je ruku bio spustio na moje rame. Ogromna težina me obori i ja padoh na don Huanovo krilo. On mi pomože da se uspravim i u šali upita da li ja to pokušavam da mu se uvalim u krilo da spavam.

Don Henaro je izgledao oduševljen; njegove oči su blistale. Jedva sam se uzdržavao da ne zaplačem. Osećao sam se kao živinče koje su silom nagnali u tor.

»Plašim li te ja, Karlito?« upita don Henaro kao da je ozbiljno zabrinut za mene. »Izgledaš kao divlji konj.«

»Ispričaj mu kakvu priču«, reče don Huan. »Samo ga to može smiriti.«

Oni se odmakoše pa sedoš preda me. Obojica su me radoznalo zagledali. Oči su im u polutami izgledale staklaste, nalik na ogromna tamna jezera. Njihove oči su bile zastrašujuće. To nisu bile ljudske oči. Zurili smo trenutak jedni u druge a onda ja pogledah u stranu. Primetio sam da ih se više ne plašim, iako su me njihove oči bile toliko uplašile da sam drhtao. Obuzela me veoma neprijatna zbunjenost.

Posle kraće pauze don Huan zamoli Henara da mi ispriča šta mu se desilo kad je pokušao da u svog saveznika gleda duže nego saveznik u njega. Don Henaro je sedeo nekoliko stopa dalje, licem okrenut prema meni; ništa nije rekao. Pogledah ga; njegove oči izgledale su 4 do 5 puta veće od običnih ljudskih očiju; blistale su i čovek nije mogao da odvoji pogleda od njih.

Ono što je, reklo bi se, bila svetlast njegovih očiju dominiralo je svim oko njih. Don Henarovo telo kao da se skupilo; ličilo je na telo mačke pre nego na ljudsko. Primetih 1 pokret njegovog mačkastog tela i uplaših se. Sasvim automatski, kao da sam to radio od kada znam za sebe, zauzeh »borbeni položaj« i počeh ritmično da se udaram po listu. Kad sam postao svestan tih svojih pokreta, bi mi neprijatno pa pogledah u don Huana. On je škiljio u mene kao obično; njegov pogled bio je pun dobrote umirio me. Glasno se nasmejao. Don Henaro je puštao neki glas kao da prede, zatim ustade i ode u kuću.

Don Huan mi objasni da je don Henaro veoma snažan i da ne voli da gubi vreme na sitnice; dodade da me je Henaro samo zadirkivao svojim očima. Rekao je da ja, kao obično, znam više nego što i sam pretpostavljam. Kazao je i to da je svako ko ima bilo kakvu vezu s magijom veoma opasan u vreme sumraka, i da čarobnjaci poput don Henara mogu tada da izvode prava čuda.

Ćutali smo nekoliko minuta. Bilo mi je bolje. On da on reče da će da povečera pa ćemo zatim poći u šetnju da mi don Henaro pokaže veštinu skrivanja.

Zamolih ga da mi objasni šta podrazumeva pod veštinom skrivanja. On odgovori da neće više ništa da mi objašnjava jer ta objašnjenja kod mene dovode samo do opuštanja.

Uđosmo u kuću. Don Henaro je već upalio petrolejku i nešto je jeo.

Kad smo povečerali, sva trojica se uputismo u puštinski čestar. Don Huan je išao pored mene gotovo me dodirujući. Don Henaro je išao prvi, na nekoliko koraka ispred nas.

Noć je bila jasna; iako je na nebu bilo tmastih oblaka, bilo je dovoljno mesečine da se sve oko nas moglo dobro videti. U jednom trenutku don Huan zastade i reče mi da pođem napred i da pratim don Henara. Kolebao sam se. On me blago gurnu i reče da ne brinem. Treba uvek da budem spreman, dodao je, i da se uzdam u svoju snagu.

Išao sam za don Henarom i tokom sledeća 2 sata pokušavao da ga sustignem, ali ma koliko se upinjao, nisam mogao da ga stignem. Don Henarova prilika bila je stalno ispred mene. Ponekad bi nestao kao da je skočio u stranu, pored staze, a onda bi se opet pojavio preda mnom. Meni se to učinilo kao neka čudna, besmislena šetnja po mraku. Koračao sam za njim zato što nisam znao kako da se vratim kući. Nisam shvatao šta to radi don Henaro. Mislio sam da me vodi na neko skrovito mesto u čestaru da mi pokaže veštinu o kojoj mi je don Huan govorio. Međutim, u jednom trenutku sam imao neobično osećanje da je don Henaro iza mene. Okrenuo sam se i ugledao neku osobu na izvesnom odstojanju iza sebe. Začudio sam se. Napregnuo sam se da vidim u mraku i poverovao da 15-ak koraka iza sebe vidim siluetu nekog čoveka koji tu stoji. Ta prilika se gotovo stopila sa okolnim žbunjem; činilo se kao da želi da se sakrije. Gledao sam netremice u tom pravcu i pošlo mi je za rukom da u svom vidnom polju zadržim priliku tog čoveka iako je on pokušavao da se sakrije iza tamnog žbunja. Onda mi kroz glavu sinu logična pretpostavka. Pade mi na um da to mora biti don Huam koji nas je, bez sumnje, stalno pratio. Čim sam čvrsto poverovao u to, uvideo sam da više ne mogu da razaznam njegovu siluetu; preda mnom se pružala samo jednolična tamna masa pustinjskog čestara.

Otišao sam do mesta na kome sam video onog čoveka, ali tu nisam nikoga našao. Ni don Henara nije bilo nigde na vidiku, a kako nisam znao na koju stranu treba da pođem, seo sam i čekao. Posle pola sata naiđeše don Huan i don Henaro. Pozvaše me glasno po imenu. Ustadoh i pridružih im se.

Vratili smo se kući u tišini. Prijala mi je ta tišina, jer sam osetio da sam potpuno dezordjantiran. U stvari, pomislih da samog sebe ne poznajem. Don Henaro mi je činio nešto što mi nije dopuštalo da svoje misli sredim onako kako sam navikao. To sam shvatio kad sam seo na stazu. Automatski sam pogledao koliko je sati kad sam seo, a onda sam sedeo mirno kao da je moj mozak potpuno isključen. Sedeo

sam, ipak, u nekom stanju budnosti u kakvom nikada ranije nisam bio. To je bilo stanje bez misli koje bi se, možda, moglo uporediti sa stanjem kad čoveku ni do čega nije stalo. Svet mi se, za to vreme, činio čudno uravnotežen; nije bilo ničega što bih mogao uraditi bilo da mu šta dodam, bilo da od njega nešto oduzmem.

Kad smo stigli don Huanovoj kući, don Henaro je prostro asuru, legao na nju i zaspao. Osećao sam da moram don Huanu da ispričam šta sam doživeo tog dana. Nije mi dopustio da govorim.

18. oktobar 1970.

»Mislim da razumem šta je don Henaro pokušao da uradi pre neki dan«, rekao sam don Huanu.

Kazao sam to da bih ga povukao za jezik. Nerviralo me što je stalno odbijao razgovor sa mnom.

Don Huan se nasmeši i lagano klimnu glavom kao da se slaže sa mnom. Primio bih to kao potvrdu da nije bilo onog čudnog sjaja u njegovim očima. Izgledalo je kao da mi se očima smeje.

»Ti misliš da ne razumem, je li?« upitah, insistirajući.

»Mislim da razumeš ... da, u stvari, razumeš. Shvataš da je Henaro sve vreme bio iza tebe. Međutim, razumevanje nije glavno u ovom slučaju.«

Prenerazilo me je to što je rekao da je don Henaro sve vreme bio iza mene. Molio sam ga da mi to objasni.

»Tvoj um je tako nastrojen da istražuješ samo jednu stranu toga«, reče.

On uze jednu suhu grančicu i mahnu njom po vazduhu. Nije crtao njom po vazduhu niti je pravio neku figuru; to što je činio ličilo je na one pokrete koje njegovi prsti izvode kad iz hrpe semenja izbacuje plevu. Njegovi pokreti ličili su na blago bockanje ili grebanje vazduha tom grančicom.

Okrenuo se i pogledao me, a ja zbunjeno slegoh ramenima. Prišao mi je bliže i ponovio te pokrete označivši 8 tačaka na zemlji. Zaokružio je prvu tačku.

»Ti si ovde«, reče. »Svi smo ovde; to je osećanje i odatle idemo ovamo.«

Zaokružio je 2. tačku koju je nacrtao tačno iznad prve. Zatim je vukao grančicu tamo-amo između te dve tačke da označi jak saobraćaj.

»Međutim, ima još 6 tačaka kojima čovek može da vlada«, reče. »Većina ljudi nema pojma o njima.«

Spustio je grančicu između te dve tačke i lupkao njom po zemlji.

»Kretanje između ove dve tačke ti nazivaš razumevanjem. To si činio celog svog života. Ako kažeš da razumeš moje učenje, nisi rekao ništa novo.«

Onda je neke od onih osam tačaka spojio pomoću crta sa drugima; tako je nastala duga trapezoidna figura koja je imala 8 centara nejednakog zračenja.

»Svaka od ovih 6 preostalih tačaka je svet, isto onako kako su za tebe osećanje i razumevanje 2 sveta«, reče.

»Zašto 8 tačaka? Zašto ne beskrajan broj, kao u krugu?« upitah.

Nacrtao sam krug na zemlji. Don Huan se osmehnu.

»Koliko ja znam, čovek može da ovlada samo nad 8 tačaka. Možda ljudi i ne mogu više od toga. A ja sam rekao da ovlada, ne da razume, jesi li to shvatio?«

Njegov ton je bio tako komičan da sam se nasmejao. On je imitirao, ili bolje reći rugao se mom upornom nastojanju da nađem pravu reč.

»Kod tebe je nevolja u tome što želiš sve da razumeš, a to nije moguće. Ako insistiraš na razumevanju, onda ne vodiš računa o svojoj sudbini kao ljudskog bića. Prepreku koja ti stoji na putu nisi ni okrznuo. Prema tome, nisi gotovo ništa uradio tokom svih ovih godina. Doduše, prenuo si se iz svog dubokog sna, ali to se moglo postići i drukčije.«

Oćutavši malo, don Huan mi reče da ustanem, jer treba da odemo do kanjona. Kad smo ulazili u kola, don Henaro iskrsnu iza kuće i pridruži nam se. Jedan deo puta prešli smo automobilom, a zatim smo se pe-

šice uputili u duboku klisuru. Don Huan izabra jedno mesto i tu se odmorismo u hladu nekog velikog drveta.

»Jednom si pomenuo«, poče don Huan, »kako je neki tvoj prijatelj rekao, kad ste zajedno videli kako jedan list pada sa samog vrha javora, da isti list sa tog istog javora neće više nikada, nikad u celoj večnosti, pasti, sećaš se?«

Setio sam se da sam mu to ispričao.

»Mi smo pod jednim velikim drvetom«, produži on, »i ako sad pogledamo u to 2. drvo pred sobom, možemo videti kako list pada sa samog vrha.«

On mi dade znak da gledam. Na drugoj strani useka nalazilo se jedno veliko drvo; lišće mu je bilo požutelo i suvo. Pokretom glave dao mi je znak da i dalje gledam u to drvo. Pričekali smo nekoliko minuta, a onda se 1 list s krune drveta otkinuo i počeo da pada na zemlju; u padu je udario u drugo lišće i granje i 3 puta je odskočio pre nego što se smirio u visokom rastinju pod drvetom.

»Jesi li ga video?«

»Jesam.«

»Ti bi rekao da taj isti list neće više nikada pasti s tog istog drveta, je li?«

»Tako je.«

»Što se tiče tvog načina razumevanja stvari i pojava, to je istina. Ali istina je samo za tvoj način razumevanja. Pogledaj opet.«

Pogledah opet, ne razmišljajući, i videh jedan list kako pada. Pri padu udari u isto lišće i granje kao i onaj pre njega. To je bilo isto kao da na televiziji gledam kako se ponavlja scena koju sam upravo video. Pratio sam pogledom talasasto padanje lista sve dok nije stigao na zemlju. Ustao sam da vidim da li su tamo dva lista, ali od onog visokog raslinja oko stabla nisam mogao da vidim gde je tačno list pao.

Don Huan se nasmeja i reče mi da sednem.

»Gledaj«, reče, pokazujući glavom na vrh stabla. »Eno opet onog istog lista.«

Ja još jednom videh list kako pada sledeći potpuno isti put kao i ona 2 pre njega.

Kad je pao na zemlju, znao sam da će mi don Huan pokazati da opet gledam u vrh drveta pa i pogledah pre no što mi je on to rekao. List je opet padao. Tada se setih da sam čuo pucketanje samo kad se prvi list otkinuo, ili, bolje reći, kad je taj list prvi put pao ja sam ga gledao od trenutka kad se otkinuo s grane; ostala tri puta list je već padao kad sam ja dizao glavu da ga vidim.

Rekao sam to don Huanu i zamolio ga da mi objasni šta on to radi.

»Ne razumem kako izvodiš to da ja vidim ponavljanje onoga što sam već video. Šta si to učinio sa mnom, don Huane?«

Smejao se ali mi nije odgovorio a ja sam navaljivao da mi kaže kako je moguće da ja gledam kako taj isti list pada više puta. Rekoh da je to, po mom razumu, nemoguće.

Don Huan mi odgovori da i njegov razum njemu kaže to isto, ali da sam ja ipak svojim očima video kako je taj list nekoliko puta padao. Onda se okrenu don Henaru.

»Je li tako?« upita.

Don Henaro ne odgovori ništa. Nije skidao pogleda s mene.

»To je nemoguće!« rekoh.

»Ti si okovan!« uzviknu don Huan. »Okovima si vezan za svoj razum.«

Objasnio mi je da je onaj isti list padao više puta s drveta samo zato da bih ja digao ruke od pokušaja da sve razumem. Reče mi poverljivim tonom da je meni sve to jasno, ali da me na kraju moja manija uvek zaslepi.

»Nema tu šta da se razume. Razumevanje je samo nešto malo, tako sićušno«, reče.

U tom trenutku don Henaro ustade. Hitro pogleda u don Huana; njihovi pogledi se ukrstiše i don Huan onda pogleda u zemlju pred sobom. Don Henaro stade preda me i poče da maše rukama napred i nazad.

»Gledaj, Karlito«, reče. »Gledaj! Gledaj!«

Tad pusti neobično oštar zvuk, kao da je nešto fisnulo. Taj zvuk je bio isti kao da se nešto čepa. U času

kad sam čuo taj zvuk, osetio sam neku prazninu u donjem trbuhu. Osećao sam se, strahujući, kao da padam; to nije bolelo ali bilo je prilično neprijatno i sveg me obuzelo. Trajalo je nekoliko sekundi a onda prestalo, ali sam posle toga osećao nešto čudno u kolenima. Međutim, dok je to trajalo, doživeo sam još nešto neverovatno. Video sam don Henara na vrhu jedne planine udaljene 10-ak milja od nas. Taj opažaj je potrajao samo nekoliko sekundi, a to se zbilo tako neočekivano da nisam imao vremena da bolje zagledam. Ne mogu da se setim da li sam video priliku u prirodnoj veličini čoveka kako stoji na vrhu planine, ili smanjenu sliku don Henara. Ne sećam se čak ni da li je to bio don Henaro. Ali ja sam u tom trenutku bio siguran da ga vidim kako stoji na vrhu planine. Međutim, onog časa kad sam pomislio da je nemoguće da vidim čoveka na rastojanju od 10 milja, ta slika koju sam opazio izgubila se.

Okrenuh se da vidim don Henara, ali njega tu nije bilo.

Zaprenašćenje koje me tad obuzelo bilo je sasvim izuzetno, kao i sve ostalo što mi se desilo. Moj razum pokleknu pod tim teretom. Bio sam potpuno dezorijentisan.

Don Huan ustade i zapovedi mi da rukama pokrijem donji deo trbuha i da u čučućem položaju čvrsto priljubim bedra uz telo. Sedeli smo tiho neko vreme, a onda on reče da će se uzdržati od toga da mi bilo šta objašnjava, zato što čovek može postati čarobnjak samo delanjem. Savetovao mi je da smesta odem odatle, inače se lako može desiti da me don Henaro ubije u svojim pokušajima da mi pomogne.

»Promenićeš pravac«, reče, »i raskinućeš okove.«

Rekao mi je da u tome što su on i don Henaro činili nema šta da se razume, i da su čarobnjaci zaista kadri da izvedu neobične podvige.

»Henaro i ja delamo odavde«, reče pa pokaza u jedan centar zračenja na svom diagramu. »I to nije centar razumevanja, ali ti ipak znaš šta je.«

Zaustih da kažem kako zaista ne znam o čemu on to govori, ali on mi ne dade vremena već ustade i po-

kretom me pozva da pođem za njim. Pošao je hitrim korakom i ja sam ubrzo dahtao i preznojavao se pokušavajući da idem ukorak s njim.

Kad smo ulazili u kola, osvrnuh se tražeći don Henara.

»Gde je on?« upitah.

»Znaš ti dobro gde je«, odbrusi mi don Huan.

Pre svog polaska seo sam s njim, kao što uvek činim. Neodoljivo sam želeo da ga molim za objašnjenja. Kao što kaže don Huan, objašnjenja su moja slabost.

»Gde je don Henaro?« upitah oprezno.

»Znaš ti gde je«, odgovori on. »Ali svaki put promašiš zbog svog insistiranja da razumeš. Na primer, znao si pre neko veče da je Henaro stalno bio iza tebe; čak si se i okrenuo i video ga.«

»Nisam«, negodovao sam. »Ne, to nisam znao.«

To je u neku ruku bila istina. Moj razum nije hteo da primi tu vrstu podsticaja kao »stvarnu«, a ipak, posle 10 godina učenja kod don Huana taj isti razum više nije mogao da podrži moje nekadašnje kriterijume o tome šta je stvarno a šta nije. Međutim, sva moja razmišljanja o prirodi stvarnosti bila su čisto intelektualne spekulacije. Pod pritiskom don Huanovih i don Henarovih podviga moj razum je dospeo u ćorsokak.

Don Huan me pogleda; u njegovim očima bilo je toliko tuge da sam zaplakao. Suze su mi tekle niz lice. Prvi put u životu osetih kako mi razum smeta. Obuze me neopisiva žalost. Zavapih nesvesno i zagrlih ga. On me hitro čvoknu zglobovima prstiju po temenu. Osetio sam kao da je neki talas prostrujao niz moju kičmu. To me otreznilo.

»Suviše se prepuštaš osećanjima«, reče on tiho.

EPILOG

Don Huan je lagano obilazio oko mene. Činilo se da razmišlja da li da mi nešto kaže ili ne. Dvaput je zastao, a onda kao da se predomislio.

»Nije uopšte važno hoćeš li se vratiti ovamo ili nećeš«, reče na kraju. »Ali — ti sada osećaš potrebu da živiš kao ratnik. To si oduvek znao, samo sad si u položaju u kome moraš da se poslužiš nečim na što ranije nisi obraćao pažnju. Za to znanje morao si da se boriš; ono ti nije pruženo na tanjiru; nije ti tek tako dato. Morao si sam iz sebe da ga iskuješ. Ali ti si i dalje svetleće biće. Ti ćeš, takođe, umreti kao i svi drugi. Jedanput sam ti rekao da u svetlećem jajetu nema šta da se menja.«

Oćutao je malo. Znao sam da gleda u mene, ali sam izbegavao njegov pogled.

»U tebi se zaista ništa nije promenilo«, rekao je.

SADRŽAJ

*Uvod*_____2

Deo prvi

PRETHODNICE_»VIDENJA«_____18

Deo drugi

SLEDEĆI_ZADATAK:_»VIDETI«_ _ _ _ _ 113

E p i l o g _ _ _ _ _ 273